Batının Kur'ân Algısı

Prof. Dr.
Huseyin Yaşar

Batının Kur'ân Algısı
-Avrupa'da Kur'ân Araştırmaları ve
Çevirileri Üzerine Bir İnceleme-

MÜELLİFLERİN ÖZ GEÇMİŞİ

Doç. Dr. Hüseyin YAŞAR: 1953 yılında Balıkesir ili Dursunbey ilçesinin Sağırlar köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, İmam-Hatip okulu ve klasik liseyi Bursa'da okudu. Erzurum Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesini bitirdi. Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatında İmam-Hatiplik ve Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmenlik görevinde bulundu. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak 1993 yılında Tefsir alanında doktorasını tamamladı. Frankfurt Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi Protestan İlahiyat Fakültesi'nde İslâm Bilimleri Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. Bu arada dinler ve kültürler arası toplantılara bildiriler sundu, Institüt für Wissenschaftliche Irenik an der Johann Wolfgang Goethe Universiteet'in 24.05.1997 yılında Frankfurt'ta düzenlediği "Günümüzde İslâm Dini" konulu bilimsel toplantının organizasyonunda görev aldı, teblig sundu. Yurt içinde ve yurt dışında alanıyla ilgili yayınlanmış makaleleri ve kitapları bulunan Hüseyin Yaşar, halen DEÜ İlahiyat Fakültesi'nde Öğr. Üyesi, Goethe Üniversitesinde IPP programı çerçevesinde misafir öğretim üyesi olarak alanıyla ilgili dersler vermekte olup, evli ve üç çocuk babasıdır.

İthaf:

Maddî ve manevî katkılarından dolayı eşim
Hamide YAŞAR hanımefendi,
kızlarım Halime Nur, Hakime Reyyan
ve oğlum Mustafa Rıdvan'a…

Batının Kur'ân Algısı

Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR

BATININ KUR'ÂN ALGISI

Editör
Zühdü MERCAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-605-5557-09-6

Yayın Numarası
70

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Aralık 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Akademi Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No: 1
34696 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.akademiyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Altıncı Bölüm
KUR'ÂN-I KERÎM BİBLİYOGRAFYALARI VE ARAŞTIRMALARI

ÖNSÖZ

Avrupa ve Kur'ân, dünyanın iki büyük dininin on beş yüzyıl içersinde karşılıklı ilişkilerinin iki kelimelik adıdır. Ancak Avrupa ile Kur'ân'ın arasındaki tarihi ilişki hiç bitmediği gibi daha da yoğunlaşarak artacağa benzemektedir.

Kökü ilahi vahye dayanan iki semavi dinin ümmetlerinin dini, siyasi, beşeri olumlu ya da olumsuz münasebetlerinin başlangıcı Asr-ı Saadet'e kadar gitmektedir. Bu iki dinin ilk devir ilişkileri, Kur'ân'da yer aldığı bilinen bir gerçektir. Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatında İslâm devleti sınırları içinde yaşayan Hristiyanların bir problemi olmamıştır. Hz. Peygamberin vefatından sonra İslâm'ın yayılma sürecinde, fethedilen topraklarda, Kur'ân'ın ilkelerine rağmen, Hristiyanlığın ve diğer dinlerin din özgürlüğü çerçevesinde olumsuzluklar yaşadıklarını söylememiz mümkün görünmemektedir. Müslümanlar fethettikleri toprakların halklarına Kur'ân'ın tanıdığı din hürriyetini, geniş hoşgörü ortamını esirgememişlerdir. Ancak bizim konumuz, Ortadoğu ya da yakın Doğu İslâm-Hristiyan ilişkilerini, onların dini, siyasi durumlarını anlatmak değildir. Genel anlamdaki ilişkiler içerisinde, konunun akışını izlemek için Ortadoğu'daki münasebetlere örnekler vermiş olmakla beraber, asıl anlatmak istediğimiz Batı Hristiyan dünyasının Kur'ân-ı Kerîm'i algılaması, değerlendirmesi ve ona karşı takındığı tavırdır.

Diğer önemli bir nokta, bütünleşen dünyanın uzlaşması, evrensel barışın korunması konusunda İslâm dininin sağlam kaynağı, Müslümanlar üzerinde tartışmasız bir otoriteye sahip olan Kur'ân-ı Kerîm'in önemli teklifleri olduğu hiçbir zaman akıldan uzak tutulmamalıdır. İnsanlığı "Âdem'in çocukları"

olarak tanımlayan, tüm dinlerin aslında ilahi bir kaynağa dayandığını ilan eden bir Kitabın, dünya barışına kalıcı katkılar sağlaması göz ardı edilemez. Ayrıca kendi dışındaki dinleri bir realite olarak kabul eden bir Kitaptan dinlerin, kültürlerin ve medeniyetlerin kavgasını değil, iş birliğini, karşılıklı saygısını ve uzlaşmasını beklemek hakkımız, buna katkı sağlamak da görevimiz olmalıdır. Dünyanın doğal kaynaklarının, sosyal yapısının daha barışçı ve insancıl hedeflere yönlendirilmesi konusunda farklı dinlerin, kültürlerin çok maksatlı alternatifler olduğunun farkına varmamız gerekmektedir

Ortaçağda hem Doğu'da hem de Batı'da din, hayatın tüm alanlarını belirlediği gibi, İslâm - Hristiyan ilişkilerinin de merkezini oluşturmuştur. Hristiyan Batı, Müslümanlarla ilk karşılaşmasında muhataplarının kimliğini, manevi gücünü tanıma ve tanımlama imkânına sahip olamadı. Endülüs ve Sicilya'da kurulan parlak İslâm medeniyeti karşısında oluşan hayranlık uzun zaman devam etmiş olsa da, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Kur'ân konusundaki bilgilerinin kaynağı, Doğu Kilisesi ve Bizans tarafından çarpıtılmış ikinci el kaynaklardı. Hristiyan dünyası, Endülüs'teki İslâm'ı sürekli bir tehdit olarak algıladığından Kur'ân'ın sunduğu İslâm'ı anlama fırsatını yakalayamamış, bundan dolayı Haçlı Seferleri öncesi Avrupa'da İslâm, sahte, zorba, egoist ve antikrist bir din olarak tanınmıştır.

Batı, Müslüman toplumlarının medeniyet, heyecan ve hayat kaynağının Kur'ân olduğunu Haçlı Seferleri zamanında keşfetmiştir. Doğuya toptan savaş anlamına gelen mezkür seferlerin sadece fiziki araçlarla kazanılamayacağını anlayan Katolik Kilisesi, Kur'ân'ı Latince'ye çevirip Haçlı demagoglarına göndermiş, Müslümanlardan kurtulmanın yolunun onları Hristiyanlaştırma olacağını düşünerek ilk defa misyonerlik kurumlarını oluşturmuştur. Bütün bunlara rağmen İslâm'ın Batı'ya olan ilgisi önlenememiştir. İstanbul'un fethiyle Hristiyanlığın İslâm'ı alt etme umutları sönmüştür.

On altıncı yüzyıldaki Protestanlık hareketi Kur'ân'a farklı bir ilgi uyandırmasına rağmen, Batı, Türk egemenliğinin kaynağının Kur'ân olduğunu bildiğinden, özellikle hücumunu Kur'ân'a yöneltmiştir. Bunun için kullandıkları en önemli kaynak da ilk Latince Kur'ân tercümesi olmuştur.

İkinci Viyana kuşatmasının Türklerin yenilgisiyle sona ermesinden sonra reform fikirlerinin de gelişmesiyle, Batı'da on sekizinci yüzyılda

İslâm'a karşı katı önyargıların yavaş yavaş kırılmaya başladığını görmekteyiz. Bu arada ortaya çıkan George Sale'nin ilk İngilizce Kur'ân tercümesi Kur'ân'ın anlaşılmasında geçmiş örneklerine göre önemli bir aşama olmuş, kısa zamanda diğer Avrupa dillerine çevrilmiştir. Bundan sonra yapılan Kur'ân çevirileri genelde öncekilere göre daha iyi olmuştur.

On dokuzuncu yy. ortasında Kur'ân'a ve Hz. Peygamberle ilgili kaynaklara uygulanan tenkitçi metot, Kur'ân tercümelerinin ve çalışmalarının önemini artırmış, onlara önemli bir değer katmıştır. Daha sonra yapılan R. Paret'in tercümesi gibi çeviriler artık tenkitçi metodun en gelişmiş örnekleri olmuştur. Bu tenkitçi anlayış Kur'ân ilimlerinde de kendini göstermiş, "Geschichte des Qorans" ve "*Die Richtungen der Islâmischen Koran-auslegung*" gibi eserlerin yazılmasına zemin hazırlamıştır. Tenkit anlayışının işlerlik kazanmasına kadar Müslümanlara karşı yürütülen mücadelenin izlerini, fiziki ve siyasi kavganın ateşini Kur'ân çevirilerinde açıkça görmek mümkündür.

İkinci Dünya savaşından sonra tüm dengelerin değişmesi Kur'ân tercümelerine de yansımış, Müslümanlarla iç içe yaşamak veya Müslümanlarla işbirliği yapmak zorunda kalan Batı dünyası, Kur'ân tercümelerine daha bilimsel yaklaşma yöntemi uygulamıştır. Bazı Güney Asyalı Müslümanların gayretiyle Batı dillerinde başlayan Kur'ân çevirileri gittikçe çoğalmış 21. yy. başında sadece Alman dilinde Müslümanlar tarafından Kur'ân'ın beş adet çevirisi yapılmıştır.

Kur'ân tercümelerini ve araştırmalarını kapsayan kitap, girişle birlikte altı bölümden meydana gelmiştir. Kur'ân ve tefsirle ilgili özet terminoloji bilgisi; tercümenin gerekliliğine, Hz. Peygamberin tercümeye karşı tutumuna girişte işaretten sonra, Doğuda yapılan ilk Kur'ân tercümelerini özetlemeye çalıştık.

Birinci bölümde İslâm-Hristiyan ilişkilerinin siyasi ve kültürel seyrini, dönüm noktalarını ve karşılaştıkları cepheleri özet olarak anlatmaya çalıştık. Batı'nın İslâm'ı algılayışını dönemler halinde verdik. Bunun sebebi, iki dinin arasındaki ilişkileri politikadan soyutlama imkânı olmadığını göstermektir.

İkinci bölümde Avrupa'nın Kur'ân'ın kaynağı ve Hz. Muhammed'in

(sallallahu aleyhi ve sellem) hayatı ve öğretisini içeren ansiklopedilerini, müstakil kitaplarını, yazarlarını konu edindik.

Üçüncü bölümde Kur'ân baskıları, ilk Latince Kur'ân tercümesi ve arka planı ve diğer Latince tercümeler üzerinde durduk.

Dördüncü bölümde başlangıcından günümüze kadar Almanca Kur'ân çevirilerinin tamamını, ayrıca kısmi tercümelerini tanıttık.

Beşinci bölümde diğer Avrupa dillerine yapılan tercümelerin ilk üç örneğini vermek sûretiyle Kur'ân çevirilerinin başlangıçlarını belirlemeyi amaçladık. Gönlümüz Avrupa'daki tüm Kur'ân çevirilerini tespit etmeyi arzu etse de, imkânlarımız buna el vermemiştir.

Son bölümde Kur'ân bibliyografyaları, Kur'ân ilimleri ve tefsir çalışmaları örneklerinden başlayarak özellikle 19. yy.'da yapılan Kur'ân ve tefsir çalışmalarını tanıttık.

Yaptığımız çalışma, tahlil ve tenkit değil, daha ziyade Almanca kaynaklara dayalı bir tespit çalışmasıdır. Başlangıçtan itibaren yeniçağ dönemine kadar yapılan çalışmalar Latince, sayı olarak da az olduğundan bunları belirlemek zor olmamıştır. Ancak milli dillerin ağırlık kazanmasından sonra tüm Avrupa dillerindeki Kur'ân tercümelerini ve çalışmalarını belirlemek gücümüzü aşmakla birlikte ulaşabildiklerimizi tanıtmayı ihmal etmedik.

Kitabın sonuna 16. yy. Avrupa'dan İslâm'ın görünüşünü tespit eden bir makale ile Alman Katolik ve Protestan Kiliselerinin günümüzde Kur'ân'ı nasıl algıladıklarını gösteren ekler koyduk. Bu bakir alanda pek çok araştırmanın yapılması gerekmektedir. Biz sadece gücümüze göre alanın profilini vermeğe çalıştık ama hataların olması mukadderdir.

Avrupa ile bütünleşme Avrupa'yı tanımakla, onların hakkımızdaki tarihi yargılarını, değerlendirmelerini tarih perspektifinden görüp, aktüel yansımalarını da bilmekle olur. Bu açıdan çalışmamızın katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Kitabın yazımında emeği geçen arkadaşlarıma, meslektaşlarıma, öğrencilere, gönülden teşekkür ederken, mükemmelliğin Allah'a has olduğunun bilinci içersinde eksikliklerimizin içten uyarılarla giderileceğine inanıyorum.

Hüseyin Yaşar
İzmir

GİRİŞ

KUR'ÂN-I KERİM'İN TERCÜMESİ

1. Tercüme Kavramının Anlamı

Tercüme kelimesi Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Bu kelimenin kökü hakkında değişik görüşler vardır.[1] el-Cevherî (ö. 393/1003) ve İbn Manzûr (ö. 711/1131) gibi ünlü filologlar kök harflerinin *(r-c-m)* olduğunu baştaki (t) harfinin zait olduğunu söylemelerine[2] rağmen daha sonra gelen filologlar kelimenin aslının *(t-r-c-m)* harflerinden oluştuğunu kabul etmektedirler.

Tercüme kelimesinin sözlük anlamı, herhangi bir dilin sözcükleriyle ifade edilen bir anlamı başka bir dile aktarmak,[3] bir dille yorumlamak[4], yahut da başka bir dille açıklamak ve yorumlamak[5] manalarına gelmektedir. Bu kelimenin başka anlamları da vardır. Bunlar, sözü tebliğ etmek, bir sözü kendi dilinde yorumlamak, bir dilden başka bir dile çevirmektir.[6]

Tercüme yapılırken birinci dildeki sözlerin mana ve amaçlarına bütünüyle bağlı kalınmalıdır. Çevrilen sözlerin tüm manaları çeviri yapılan dile aktarılmalıdır. Tercümenin, aslının anlamına uygun olması için edebi ifade

---

1 Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, İstanbul, 1304, 4/198.
2 Cevherî, İsmail b. Hammad, *Tâcu'l-Lüga ve Sıhâhu'l-Arabiyye*, Beyrut, 1979, 2/7288; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1994, 12/66.
3 Cevherî, *Sıhâh*, 5/1928.
4 Zebîdî, Muhammed Mustafa, *Tâcu'l-Arus*, Beyrut, 1306, 8 /3 05.
5 Asım Efendi, 4/198.
6 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Ankara, 1976, 216; Hidayet Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, İstanbul, 1996, 59-60.

gücüyle beraber bilimsel anlatım gücünü de aynen koruması gerekmektedir. Yoksa tam bir tercüme değil eksik bir aktarış olur.[7]

a) Tercümenin Kısımları

Tercüme, yapılışına göre ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan biri, harfî veya lafzî tercümedir ki, tercüme yapılırken sözlerin dizilişinde ve düzenlenmesinde aslına benzerlik gösterir.[8] Harfî tercümeyi yapan kimsenin, çeviri yapacağı metindeki her bir kelimeyi ele alıp, her yönden onun yerine geçebilecek diğer dildeki sözcükleri gözden geçirmesi gerekir. Bunu yapmak oldukça zor bir iştir.[9]

Diğeri de tefsirî tercümedir. Bu tür çeviride ifadelerin dizim ve düzenlenmesinde aslına uygunluk aranmaz. Asıl metindeki gaye sadece anlamların, çevrilen metinde yoruma dayalı da olsa anlaşılır, düzgün ve güzel bir şekilde anlatılmasıdır.[10] Görüldüğü gibi tefsirî olan çeviri birinciden daha kolay görünmektedir.

b) Tevil, Tefsir ve Meâl Kelimelerinin Anlamı

Asıl maksadımız tercüme meselesini kısa da olsa açıklığa kavuşturmaktır. Ancak te'vil, tefsir ve meâl kelimeleri de halkımız arasında önemli ölçüde yer tutmuş bulunmaktadır. Bundan dolayı tercümeye yakın anlamı olan bu terimleri de kısaca ele alıp açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir.

Tevil, sözlükte *(e-v-l)* kökünden gelen ve "*geri dönme*" anlamını taşıyan ziyadeli bir mastardır.[11] Mütercim Asım, tevil'in etimolojik bağlantılarını da verdikten sonra; "*Te'vîl bir nesneyi diğer bir nesneye ret ve irca etmektir. Te'vîl-i kelam, bir sözün merciini düşünüp ve araştırdıktan sonra takdir ile tefsir eylemekten ibarettir veya kelamı evveline sarf ve irca eylemekten ibarettir.*" demektedir.[12]

---

7 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, ?, 1/9.

8 Muhammed Hüseyn, ez-Zehebî, *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn*, Kahire, 1976, 23.

9 Cerrahoğlu, *age.*, 17.

10 Cerrahoğlu, *age*, 217; Zehebî, *age*, 23-24.

11 İbn Manzûr, 4/369; Zebîdî, 3/270; Asım Efendi, 2/396.

12 İbn Manzûr, 9 /32; Zebîdî, 7/215; Asım Efendi, 3/1160, Tehânevî, Muhammed b. Ali, İstanbul, 1984, 1/ 89.

Zerkeşî'ye göre ise, terim anlamlardan birini kastedilen amaca döndürmektir.[13] Ancak bu anlamın nazarı itibara alınabilmesi için İslâm'ın temel öğretilerine ters düşmemesi gerekir.[14] Çünkü tevilin açıklandığı anlam katî değil zannîdir.[15] Tefsir ve tevil kelimeleri bazen birbirinin yerine kullanılmışsa da, ikisinin arasında fark olup, her birinin kendine göre ayrı anlamı vardır.[16]

Tefsir kelimesi, sözlükte *(f-s-r)* kökünden gelen, tef'îl babında ziyadeli bir mastardır. Kök anlamı, doktorun hastalık teşhisi için hastanın idrar tahlilini yapmasına *(feser)* denir.[17] Ayrıca bu kelime, açıklamak, keşfetmek izhar etmek, üzeri kapalı bir şeyi açmak gibi anlamlara da gelmektedir.[18]

Tefsir kelimesinin terim anlamı, müşkil olan âyet lafızdan murat olan manayı keşfetmektir.[19] Bu tanım çok dar veya özet bir anlamdır. Gırnatalı ünlü müfessir Ebû Hayyan'ın tanımı biraz daha şümullü ve geniştir. Ona göre, Tefsir'in ıstılahtaki tanımı: "*Tefsir, Kur'ân lafızlarındaki okunuş keyfiyetlerinden, medlûlatından, ifradî ahkâm ve terkibinden, terkib durumunun oluşturduğu manalardan, bunun için olan ilavelerden bahseden bir ilimdir. İlim sözüyle biz diğer ilimleri kapsayan bir cins ilmi kastediyoruz. Kur'ân lafızlarındaki okunuş keyfiyetinden bahseden ilim olarak kastımız da kıraat ilmidir. Lafızların medlûlâtıyla da tefsir ilminde ihtiyaç duyulan filoloji ilmine işaret etmek istiyoruz; İfradî ve terkibi ahkâmla, sarf, i'rab, beyan, bedi', meâni, hakikat ve mecazı demek istiyoruz. Bunun için tetimmelerle de, neshi, sebebi nüzûlü, Kur'ân'daki bazı kapalılıkları açıklayan kıssaları ifade etmek istiyoruz*"[20] Görüldüğü gibi Ebû Hayyan,

---

13 Zerkeşî, Bedreddin, *el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, 2/148.

14 Şerif Ali bin Muhammed el-Cürcanî, *Kitabu't-Tâ'rifât*, ?, ?, 50.

15 Muhammed Edîb Sâlih, *Tefsiru'n-Nüsûs fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Beyrut, 1984, 1/ 366; 'Ak, Halid Abdurrahman, *Usûlü't-Tefsir ve Kava'idühü*, Beyrut, 1986, 51.

16 Zerkeşî, 2/149; Edip Sâlih, 1/355-371; Emir, Abdülaziz, *Dırâsât fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1983, 142-144; Cerrahoğlu, 214-215.

17 İbn Manzûr, 5/55; Zebîdî, 3/470; Zerkeşî, 2/147; Asım Efendi, 2/606.

18 İbn Manzûr, 4/369; Zebîdî, 3/270; Asım Efendi, 2/396.

19 Muhammed bin. Yusuf, Ebû Hayyân el-Endülüsî (ö.754), *el-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir*, Beyrut, 1992, 1/26.

20 Muhammed bin. Yusuf, Ebû Hayyân el-Endülusî (ö.754), *el-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir*, Beyrut, 1992, 1/26.

tefsir ilmine şümûllü bir tanımla yaklaşmaktadır. Ancak daha fazla filolojik ağırlıklı tanım yapanlara karşı o, "*Tefsir ilmi bazı insanların zannettiği gibi sadece nahiv ilmine mütevakkıf bir ilim değildir*" demektedir.[21]

Meşhur usulcü Zerkeşî'nin tanımı ise biraz daha farklılık gösterir. Ona göre tefsir, "*âyetin nüzûlünü, sûresini, âyetle ilgili meseleleri, nüzûl işaretlerini, Mekkî-Medenî tertibini, muhkem-muteşabihini nâsih-mensuhunu, hass-âmmını, mutlak-mukayyedini ve mücmel-müfessirini bilmektir.*"[22]

Çağdaş usulcülerimizin anlayışına göre tefsir, "*Allah'ın peygamberi Muhammed'e* (sallallahu aleyhi ve sellem) *indirdiği kitabın anlaşılmasını sağlayan bir ilimdir. Kitabın manasını açıklar, ahkâmını ve hikmetlerini ortaya koyar, bunu yaparken de filoloji ve edebiyat bilimlerinden (İlm-i Beyan), fıkıh metodolojisinden ve kıraat ilminden istifade eder.*"[23]

Emir Abdul-Aziz göre ise: "*Bu ilim, Kur'ân âyetlerinin nüzûl sebeplerini, muhkem-muteşabihini, nâsih-mensuhunu, hass - âmmını, mutlak - mukayyedini, mücmel - müfessirini, helal - haramını, haberlerini, örneklemelerini ve etkileyici yönlerini açıklama yönüyle ilgilenen bir ilimdir.*"[24]

Eski ve yeni tanımlardan çıkarılan ortak anlama göre, Allah'ın kelamı Kur'ân-ı Kerîm'in insanlar tarafından anlaşılıp amel edilmesini sağlayan aracı ilme tefsir ilmi denmektedir.

Şayet tefsir, Kur'ân kelimelerinin sadece Arapça bakımından beyan edilmesiyle sınırlı olsaydı, çok dar ve kifayetsiz olurdu. Oysa sahabe âlimlerinin bu konuda çok fazla görüş beyan ettiklerini görmekteyiz. Kur'ân tefsiri konusunda onlardan sonra gelen tâbiîn ise kendi görüş ve ilimleriyle daha da çok hüküm istinbatında bulunmuşlardır.[25]

Sehl bin Abdillah'ın şu ifadesi ilginçtir: "*Eğer kula, Kur'ân'ın her bir harfi için yüz anlayış verilseydi o, Allah'ın kitabında tek bir âyete yerleştirmiş olduğu anlamların sonuna bile varamazdı. Çünkü o Allah'ın kelamıdır. Kelam ise O'nun sıfatıdır. Nasıl ki Allah'ın sonu ve sınırı yoksa O'nun*

---

21 Ebû Hayyân, 1/19.
22 Zerkeşî, 2/147.
23 'Ak, Halid Abdurrahman, *Usûlü't-Tefsir ve Kava'idühü*, Beyrut, 1986, 40.
24 Emir, Abdülaziz, *Dırâsât fi Ulûmi'l-Kur'ân* Beyrut, 1983, 41.
25 İbn Aşûr, Muhammed bin Tahir, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus, 1984, 1/28.

kelamının da sonu ve sınırı yoktur. Herkes Allah'ın kendisine bahşettiği miktar kadar onu anlar."[26]

Meâl, tevil ile aynı kökten gelen, mimli bir mastardır.[27] Anlamı ise bir şeyin varacağı yer ve gayedir. Mekân ismi de olur.[28] Bu takdirde tevilin özü ve neticesi anlamına gelir.

Terminolojik olarak ise, bir sözün manasının her yönüyle değil de biraz noksanıyla ifade edilmesine meâl denir.

Kur'ân-ı Kerîm tercümeleri için kullanılan "meâl" kelimesi onu aynen tercümeye imkan olmadığı için kullanılan, daha doğrusu yapılan işte bir eksikliğin mevcut olduğunu belirlemektir. Bu yüzden meâl kelimesi Kur'ân tercümelerinde daha yaygın ve geçerli bir terim olarak kullanılmaktadır.[29]

c) Tercüme Aslının Yerini Tutar mı?

Yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in başka bir dile bütün özellikleriyle aynen tercüme edilmesi mümkün değildir. Çünkü Kur'ân yalnız manasıyla değil, kelimeleri oluşturan harflerin seçilişi, kelimelerin cümledeki dizilişi ve bu dizilişten doğan ahengiyle bir bütün olarak mucizedir. Hiçbir tercüme Kur'ân'ın aslını tutamaz, Kur'ân'ın icazının bütün yönlerini yansıtamaz. Çünkü Kur'ân vahiydir.

Kur'ân-ı Kerîm'in lafzı da manası da Allah'tandır. Onun kelimeleri peygamberin kendi sözleri de değildir. Tercümede Kur'ân'ın bütün nüanslarıyla manasının başka dile aktarılacağını veya aktarılabileceğini farz etsek bile, o manaları ancak bizim koyacağımız kalıplar içinde ifade edebiliriz. Bu sûretle tercüme, vahiy mahsulü olan esaslı bir unsurdan yoksun kalır ve Kur'ân olmak vasfını kaybeder. Kaldı ki, Kur'ân'ı, bütün edebî üslubu ile başka bir dile çevirmek imkânsızdır. Zira Kur'ân'ın asıl manaları yanında tali manaları da vardır. Ama asıl mana, cümlenin terkibinden çıkan, meselâ emir, nehiy, tarihi kıssalar ve âdabı ifade eden manalardır. Tali manalar ise belâgat ve icâz bakımından kelimelerin ihtiva ettiği gizli manalardır.

---

26 Zerkeşî, 1/9.

27 İbn Manzûr, 11/32-40; Zebîdî, 7/214-215; Asım Efendi, 3/1159.

28 Cerrahoğlu, 220.

29 İbn Manzûr, 11/32-40; Zebîdî, 7/214-215; Cerrahoğlu, 220; Ali Turgut, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, İstanbul, 1991, 223.

Kur'ân-ı Kerîm'in hem asıl manalarını hem de tali manalarını hakkıyla ve bütün belâgatıyla ifade edecek yabancı bir dil, tasavvur edilemez.[30]

Bütün İslâm âlimleri Kur'ân'ın aynen tercümesinin mümkün olmadığı ve tercümeye Kur'ân denilemeyeceği hususunda ittifak halindedirler.[31] Çağdaş Kur'ân araştırmacıları ve mütercimleri de tercümelere Kur'ân denilemeyeceğini açıkca beyan etmektedirler.[32]

Başarılı bir Meâl kabul edilen "*Kur'ân-ı Hâkim ve Meâl-i Kerîm*"in müellifi Hasan Basri Çantay eserinin önsözünde: "*Sonuç olarak Allah'ın sözü ile insanın sözü arasındaki fark, tıpkı yaratanla yaratılanın arasındaki fark gibidir. Bu gerçektir, muhakkaktır. Bu farkı gidermeye cin ve insanlar şöyle dursun, melekler ve peygamberler bile güç yetiremezler. Çünkü Allah'ın kelamı ezeli, insanınki geçici bir dildir.*"[33] Bütün bunlardan anlaşılan tercüme ile Kur'ân'ın aslının ayrı şeyler olduğu, tercümenin, hele tefsirî tercümenin asla Kur'ân'ın yerini tutamayacağı açıktır.

2. Kur'ân Tercümesinin Başlangıcı

Kur'ân tercümesi tarihine girmeden önce tercüme zorunluluğuna kısa da olsa değinmek gerekmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in tüm insanlara hitap ettiği pek çok âyetten anlaşılmaktadır. Bu âyetlerin bir kısmı doğrudan "*Ey İnsanlar!*" hitabıyla başlamaktadır.[34] Diğer bir kısım âyetler de böyle bir hitapla değil de muhatap zamiriyle tüm insanlara seslenmektedir.[35] Ayrıca Kur'ân'da on sekiz âyette "*ins/insan cinsi*", altmış beş âyette "*insan*" değişik vesilelerle Kur'ân'ın

---

30 Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, İstanbul, ? "Tercüme ne demektir?" başlığı altında; M. Nuri Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*, Ankara, 1998, Sunarken.

31 Ateş agy; Muhammed Gazali, *Kur'ân'ı Anlamada Yöntem* (çev. Emrullah İşler) İstanbul, 1998, 241; Zehebî, *age*, 1/29; Ali Turgut, *age*, 223; Hidayet Aydar, *age*, 323

32 H. Hüsnü Erdem, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Ankara, 1985, VIII; Hüseyin Atay-Yaşar Kutlay, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Ankara, 1985, IX; Sâlih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümeleri*, Ankara, 1989, 33; İzmirli İsmail Hakkı, *Meâni'l-Kur'ân*, Kur'ân-ı Kerîmin Türkçe Tercümesi, İstanbul, 1927, 1/4.

33 Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hâkim ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul, 1980, 1/6.

34 Bkz. Bakara, 2/22; Nisâ, 4/1; Fatır, 35/5-6.

35 Bkz. Bakara, 2/2 2, 29; Nisâ, 4/170.

kelime örgüsü içerisinde yer almaktadır.[36] Ayrıca insanoğlu anlamını ifade eden pek çok âyet bulunmaktadır ki, bunlar da yine Kur'ân'ın hitap alanını genişletmektedirler.[37] Tüm insanlara yapılan hitapların yanında, diğer din mensuplarına mesela: "*Kitap Ehline*",[38] "*İsrail oğullarına*",[39] farklı amaçlarla hitap edilmiştir. Hristiyanların Kur'ân'a muhatap olması ise yine onların dînî konumları,[40] Hz. İsa ve Hz. Meryem'e bakışları Kur'ân-ı Kerîm tarafından değerlendirilmektedir[41] Bunların dışında Sabiîler[42] ve Mecûsîlerden[43] bahsedilmektedir. Bazı âyetlerde de Kur'ân-ı Kerîm'de tüm insanların alması gereken dersleri olduğunu haber vermektedir.[44] Pek çok âyet, Kur'ân'ın insanlar için bir zikir, bir öğüt olduğunu ifade etmektedir.[45]

Buraya kadar üzerinde durduğumuz âyetler, doğrudan veya dolaylı olarak insanlara hitap ederken, diğer yandan Hz. Muhammed'in bu ilahi mesajı insanlara bizzat ulaştırması zorunluluğu da âyetler tarafından ortaya konmaktadır.[46] Çünkü Kur'ân'ın vahyediliş amacı insanlara onu ulaştırmak ve onunla insanları uyarmaktır.[47]

Kur'ân'ın insanlığa olan ilgisini, Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Kur'ân hakkındaki görevini kısaca verdikten sonra tercümenin tarihine özet olarak geçebiliriz.

Hicri 6. yılda Hudeybiye anlaşması ile Mekke müşrikleriyle varılan ateşkesin arkasından Allah'ın Resûlü hemen görevinin diğer bölümüne, yani mesajını cihana ulaştırma çabasına başladı. Bu çerçevede civar devlet ve kabile başkanlarına mektuplar ve elçiler gönderdi.

İşte o zaman İslâm'ın ilahi mesajı ilk defa yabancı dil ve kültürlerle

---

36 Muhammed Fuad Abdulbâki, *Mu'cemü'l-Müfehres Li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire, 1988, 119-120.

37 Abdulbâki, *age*, 174-176.

38 Bkz. Al-i İmrân, 3/64; Mâide, 5/19.

39 Bkz. Bakara, 2/40, 47, 83, 122, 246; Al-i İmrân, 3/49, 93.

40 Bkz. Mâide, 5/82, 69, 114, 115.

41 Bkz. Mâide, 5/17, 73.

42 Bkz. Hacc, 22/17.

43 Bkz. Bakara, 2/62; Mâide, 5/69; Hacc, 22/17.

44 Bkz. İsra, 17/41, 89; Kehf, 18/54; Tâhâ, 20/113

45 Bkz. Yusuf, 12/104; Yâsin, 36/69.

46 Bkz. Mâide, 5/19; Araf, 7/188; Sebe, 34/28.

47 Bkz. En'âm, 6/19.

karşı karşıya gelmiş oldu. Bu karşılaşmada ortaya çıkan ilk zorluğun dil farklılığı olduğu bir gerçektir. Bu problemi aşmak için Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabına yabancı dilleri öğrenmelerini emir buyurmuştur. Kur'ân vahyinin kâtiplerinden olan Zeyd b. Sâbit Hz. Peygamber'in emriyle İbranca ve Süryânca'yı öğrendiğini; Hz. Peygamberin huzurunda Farsça, Rumca, Kiptîce ve Habeşce tercümanlık yaptığı, bu dillerle mektup yazdığı, gelen mektupları da cevapladığı bilinmektedir.[48] Ayrıca Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Farsça, Rumca, Kiptîce, Habeşce ve İbranca dilleri için bir tercümana sahip olduğu söylenmektedir.[49]

Hz. Muhammed (s.a.s.), İslâm'a davet mektuplarını yabancı devlet başkanlarına ulaştıran elçilerde, gidecekleri memleketleri tanımaları şartını aradığı gibi,[50] dillerini de bilmelerini istemiştir.[51] Bu mektupların orijinallerine baktığımızda, tamamının "*Besmele*" ile başladığını görmekteyiz.[52]Ehl-i Kitab'a gönderilen mektuplarda kaydedilen âyet sayısı alttadır. Bunlar bazen âyetlerin tamamı bazen de bölümleridir. Meâlleri ise:

"*Selam, hidayete tâbi olanlaradır.*" (Tâhâ, 20/47)

"*O, öyle Allah'tır ki, O'ndan başka Tanrı yoktur. O padişahtır, mukaddestir, selam, mümin ve müheymindir.*" (Haşr, 59/23)

"*Ey Ehl-i Kitap sizinle bizim aramızda eşit olan bir kelimeye gelin: Yalnız Allah'a tapalım, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; birbirimizi Allah'tan başka tanrılar edinmeyelim. Eğer yüz çevirirlerse şahit olun, biz Müslümanlarız deyin.* " (Al-i İmrân, 3/64)

"*Bu Kur'ân, Muhammed'e vahyedilmiştir ki, diri olanları uyarsın ve inkâr edenlere de (azap) sözü hak olsun.*" (Yâsin, 36/70)

"*Ey Ehl-i Kitap, dininizde taşkınlık etmeyin ve Allah hakkında gerçek olmayan şeyleri söylemeyin! Meryem oğlu İsâ sadece Allah'ın elçisi ve kelimesidir...* " (Nisâ, 4/171)

"*Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah'ın ve elçisinin haram kıldığını haram saymayan ve gerçek dini din*

48 Kettânî, Abdulhayy, *Nizâmu'l-Hukûmeti'n-Nebeviyyeti, el-Musemmâ et-Terâtibu'l-İdâriyye*, Beyrut, ?, 1/203-205; 'Ak, *agc*, 464.

49 'Ak, *agc*, 464.

50 M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (çev. M. Said Mutlu) İstanbul, 1972, 1/248.

51 M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (çev. S. Tuğ) İstanbul, 1980, 1/373.

52 İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübra*, Beyrut, 1968, 1/258-291.

edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın." (Tevbe, 9/29)

Besmele ile beraber bu yedi âyet ve âyet bölümleri Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) davet mektuplarında yer almış,[53] muhataplarına tercüme edilmiştir.[54] Böylece diyebiliriz ki Kur'ân-ı Kerîm'in ilk resmi tercümesi bu siyasi münasebetler sebebiyle olmuştur. Bunlara Hz. Peygamber (s.a.s.) karşı çıkmadığı gibi teşvik de etmiştir, demek mümkündür.

Yine bu döneme ait Kur'ân tercüme örneklerinden bir olay Selman-ı Farisî'ye (ö. 36/656) atfedilmektedir. Rivayete göre, bazı yeni Müslüman olmuş İranlılar, dilleri Arapçaya alışıncaya kadar namazlarında okumak üzere, kendilerine Fâtiha Sûresini, Farsça olarak yazmasını Selman'dan bir mektup ile isterler. Selman da Fâtiha'yı Farsça'ya çevirip gönderir.[55] Bazı kaynaklar Selman'ın bu işi Hz. Peygamberin onayıyla yaptığını haber vermektedirler.[56] Selman gibi muttaki, sadık birinin Hz. Muhammed'in haberi olmadan böyle önemli bir tercüme işini yapması mümkün değildir. Ancak Fâtiha'nın Farsça tercümesinin namazda okunmasının geçici bir mazeretten kaynaklandığını, tercümenin Kur'ân'ın yerini tutamayacağını daha önce belirtmiştik.

Bütün bunlardan anlıyoruz ki, Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme işi Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta iken başlamış daha sonraları da ihtiyaç duyuldukça başvurulmuştur.

Hulefâ-i Râşidîn ve Emevîler ilk yıllarında İslâm dininin geniş bir coğrafyaya hızlı bir şekilde yayıldığını hepimiz bilmekteyiz. Öyle anlaşılıyor ki, bu hızlı yayılmanın heyecanında yeni mühtediler Kur'ân-ı Kerîm'in cazibesiyle Arapçayı öğrenme seferberliğine başladılar. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'in mesajını kendi konuştukları dilden değil de, vahyin asıl kaynağı olan Arapçadan almaya başladılar. Bu vesile ile Kur'ân ilmi İslâmı yeni kabul eden Arapların dışındakilerin eline geçti.[57] Bu durum ister istemez Kur'ân-ı Kerîm'i tercümeden ziyade tefsirinin gelişmesine

---

53 Hidayet Aydar, 88.

54 'Ak, 465.

55 Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b Ahmed, Mebsut, Mısır, 1324-1331.1.37.

56 Tâcü'ş-Şeria, *en-Nihaye Haşiye 'ale'l-Hidaye*, 1/86; Hâşiye I'den naklen M. Hamidullah, *Altı Orijinal Mektup*, 30.

57 Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 1/113-114.

sebep oldu. Çünkü tâbiînin devrinde İslâmî ilimlerin bütün dallarında önde gelen bilginler Arap değil tam aksine acem yani Arapların dışındaki yeni Müslümanlardı.[58]

İlk İslâmî devirlerde Kur'ân-ı Kerîm'in yabancı dillere tercüme edildiği bilinmektedir. Meselâ İtalyan bilgin Guidi, Kur'ân-ı Kerîm'in H. 127 yılında yapılan Berberice bir tercümesinden bahsettiğini M. Hamidullah ihtiyatla haber vermektedir.[59] H. 270 yılında Hint dillerinden birine yine bir Kur'ân tercümesinin yapıldığı bildirilmektedir.[60]

3. Doğu Ülkelerinde İlk Kur'ân-ı Kerîm Tercümeleri

Kur'ân-ı Kerîm'in ilk devir tercüme tarihinden kısaca bahsettikten sonra İslâm'ın daha hızlı ve kalıcı olarak yayıldığı Asya ülkeleri dillerine yapılan Kur'ân tercümelerinden de örnekler vermek istiyoruz. Ancak bu tercümeler hakkında geniş bilgiden ziyade tercüme yapıldığı dil ile tercüme tarihini vermekle yetineceğiz:

1- Kur'ân-ı Kerîm Farsça'ya, Samanî devleti sultanlarından Manzûr İbn Nuh zamanında 345/958 tarihinde bir heyet tarafından tercüme edilmiştir.[61]

2- Türkçeye Kur'ân-ı Kerîm, ilk defa Uygur alfabesiyle parçalar halinde tercüme edilmiştir.[62] Bu Kur'ân'ın Arap alfabesiyle ilk Farsça tercümeyi yapan heyet içinde bulunan Türk âlim veya âlimler tarafından yapılmıştır. Tercümenin tarih itibariyle Hicri 5. Miladi 11. yy. başlarında yapıldığı söylenmektedir.[63] Kopyaları İstanbul Türk İslâm Eserleri Müzesi ve İstanbul Millet Kitaplığında bulunmaktadır.[64]

58 Cerrahoğlu, *age.* 1/114.

59 M.Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, (çev. S. Tuğ), İstanbul, 1993, 102.

60 'Ak, *age*, 466; M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 102.

61 M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 103; Ekmeleddin İhsanoğlu, *World Bibliograply of Translations of The Meanings of The Holy Qur'an* printed Translatious 1515-1980, İstanbul, 1986, XXIX; Ahmet Topaloğlu, Muhammed b. Hamza, XV. yüzyıl başlarında yapılmış Kur'ân tercümesi, İstanbul, 1976. ½; A. Zeki Velidi Togan, *Kur'ân ve Türkler*, İstanbul, 1971, 19.

62 M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 108; Aydar, 103-104.

63 M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 109; Aydar, *age*, 104; Velidi Togan, *age*, 19; A. Topaloğlu, *age*, 2; İhsanoğlu, *age*, XXVII.

64 M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 109; Aydar, *age*, 105; İhsanoğlu, *age*, XXIX-XX; Velidi Togan, *age*, 19.

Türkler mezkûr tarihten günümüze kadar Allah'ın Kutsal Kitabını anlamak ve yorumlamak için olağanüstü gayret sarf etmişler, bu alanda Arap alfabesiyle olduğu kadar, kullanımda olan Latin asıllı alfabeyle de meâl ve tefsir olarak Kur'ân'a yaraşır önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır.

3- Müslümanlar Hindistan yarımadasına erken denebilecek bir devirde, Hulefâ-i Râşidîn zamanında İlahi Mesajı ulaştırmış bulunuyorlardı.[65] Daha önceden de belirttiğimiz gibi hangi Hint diline tercüme edildiği kesin olarak bilinmeyen, günümüze kadar hakkında herhangi bir belge ulaşmayan Hicri 270 yılında yapılan Kur'ân-ı Kerîm tercümesinden sonra uzun zamandır Hintçe bir tercüme yapılmamıştır. 20. yy. başlarında bir Hristiyan papazı olan Dr. Ahmet Şah Mesihî, bir tercüme yapmış ve bunu 1915 yılında yayımlamıştır.[66]

Hindistan'ın diğer dillerinden olan Sindce'ye Kur'ân'ın ilk tercümesi, İhvend Azizullah Müteallevî tarafından yapıldığı halde bu çalışma ancak 1870'de basılabilmiştir. Sind dilinde ilk matbu tercüme Muhammed Sıddîkî tarafından yapılıp 1867'de basılan Kur'ân-ı Kerîm tercümesidir.[67]

4- Hint Yarımadasında yaygın diğer bir dil olan Urduca Kur'ân-ı Kerîm tercümesi ilk defa Mevlâna Şah Refîuddin ed-Dihlevî tarafından 1776'da yapılan tercümedir. Bu tercüme Kalkuta'da, 1840 yılında basılmıştır.[68]

5- Güney Asya'nın başka bir yaşayan dili olan Bengalce'ye Kur'ân-ı Kerîm uzun tartışmalar sonunda ancak bir Brahmanist olan Bhai Gisih Kandra tarafından 1881–1886 yılları arasında çevirisi yapılarak basılmıştır.[69]

6- Müslüman/Türk - Çin ilişkiler oldukça eskiye gitmesine rağmen, Kur'ân-ı Kerîm'in Çince'ye tam çevirisi, daha önceleri kısmi tercümeler olmakla beraber, Japonca ve İngilizce tercümelerden yararlanılarak Müslüman olmayan biri tarafından yapılmıştır.[70] Daha sonra 1932 yılında İmam Maug Menging adında bir Müslüman tarafından Çince'nin üç ayrı

---

65 Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi* (çev. S. Tuğ) İstanbul, 1980, 1/239.
66 İhsanoğlu, *age*, XXXI-XXXII; Aydar, *age*, 124.
67 İhsanoğlu, *age*, XXXII; Aydar, *age*, 125.
68 İhsanoğlu, *age*, XXX; Aydar, *age*, 126.
69 İhsanoğlu, *age*, XXXI; Aydar, *age*, 127-131.
70 İhsanoğlu, *age*, XXXIII.

lehçesine Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme edildiğini görmekteyiz. Bu tercüme 1946 yılında ilk olarak beş bin adet basılmıştır.[71]

7- Japonlarla İslâm'ın mesajının tanışması çok yakın bir zamana denk gelmektedir. Bu yakın zaman 1788 yıllarına tekabül etmekte ve Osmanlı devleti ile Japonya'nın siyasi münasebetleri çerçevesinde Japonya İslâmiyet'le tanışmıştır.[72] Ancak Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesi bir gayri Müslim tarafından İngilizce Kur'ân tercümesinden yararlanılarak 1920'de gerçekleştirilmiştir.[73]

8- Asya kıtasının diğer dillerine de Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme edildiğini görmekteyiz. Örneğin: Yoong-Sun Kim tarafından Korece'ye 1971 yılında; Tamilce'ye ise Mustafa Âlim Haciyar tarafından ilk defa tercüme edilip, 1873 yılında Bombay'da basılmıştır. Peştuca'ya Mevlânâ Murad Ali tarafından 1867'de tercüme edilmiş olup 1906'da Lahor'da basılmıştır. Pancabî diline Numan Kut Şah tarafından yapılan Kur'ân tercümesi 1885'de Lahor'da basılmıştır. Malayca diline yapılan ilk tercüme Abdurrauf al-Fansurî tarafından 17. yy. ortalarında yapılmış, 1923 yılında Kahire'de basılabilmiştir. Endonez diline ise Jamayin Abdul Murat tarafından yapılan Kur'ân tercümesi 1926 yılında Fart de Kock'da yayımlanmıştır.[74]

Asya ülkelerindeki Kur'ân-ı Kerîm tercümelerinin tarihi seyrinde iki önemli nokta gözümüze çarpmaktadır: Bunlardan biri nüfusun çoğunluğunu Müslümanların oluşturmadığı Çin, Japonya gibi, bazı ülkelerde, o ülkenin diline Kur'ân-ı Kerîm gayri müslimler tarafından tercüme edilmiş. Çok sayıda Müslümanın konuştuğu Bengalce'ye de Kur'ân'ı ilk defa bir gayri Müslim tercüme etmiştir. Gayri müslimlerce yapılan bu tercümelerin sıhhati konusunda şüphelerin olması tabiidir. Diğer taraftan çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde bile Kur'ân tercümelerinin yapılış tarihi bir asrı geçmemektedir. Doğu ülkelerindeki Kur'ân tercümelerininin tarihini özet olarak verdikten sonra, Avrupa ülkelerindeki Kur'ân tercümelerine, İslâm-Batı ilişkilerine geçebliriz.

71 Aydar, *age*, 134.
72 Hee-Soo Lee, *İslâm ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması*, Ankara, 1988, 108-118.
73 Ekmeleddin İhsanoğlu, *age*, XXXIII; Aydar, *age*, 136-137.
74 Ekmeleddin İhsanoğlu, *age*, XXXII.

Birinci Bölüm

ORTADOĞU VE AVRUPA'DA SİYASAL VE KÜLTÜREL İLİŞKİLER

ORTADOĞU VE AVRUPA'DA SİYASAL VE KÜLTÜREL İLİŞKİLER

A- İSLÂM-HIRİSTİYAN İLİŞKİLERİNİN SİYASAL YÖNÜ

1. Orta Doğu

Günümüz insanının büyük bir bölümünün benimsediği yaşamları içinde, tarihsel bir zemin üzerinde yükselterek kendine özgü gelenek ve kültür öğeleriyle zenginleştirdiği ve kendi coğrafi şartları içinde mimarisinden, mutfak kültürüne, evlilik törenlerinden, cenaze merasimlerine kadar tüm kültür kodlarının içine ana unsur olarak yerleştirip olgunlaştırdığı üç büyük dinin çıkış mekânı, Arabistan "*Orta Doğu*" bölgesidir. Eski dünyaya baktığımız zaman Ön Asya ve de Orta Doğu bölgesinin kıtalar arası bir merkez görevini üstlendiğini görürüz. Bu merkezin bir bölümünü oluşturan Arabistan Yarımadasının Hindistan'a komşu olması, Kızıldeniz ile Afrika kıtasına kolay ulaşım imkanları, Kuzeyden Anadolu ile olan ilişkileri, Kuzey Doğudan Mezopotamya ile iç içe bulunması gibi coğrafi avantajlar sayesinde bu bölge tarih boyunca önemini korumuştur. Güney Arabistan'da tarih boyunca köklü medeniyetlerin kurulması ve önemli ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle bölge, "*Arap Cenneti*" olarak adlandırılmış,[75] uzun yıllar boyunca İranlılar ve Habeşliler arasında el değiştirmiş ve iki devlet de kendi kültürel izlerini bu coğrafya üzerine yerleştirme uğraşı vermiştir. Elbette bölgede, Sasani Hanedanı yönetimindeki

[75] Muhammed Hamidullah, İslâm'a Giriş, Ankara, 1996, 3.

Fars İmparatorluğu'nun rakibi konumunda bulunan ve aynı coğrafya üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen ve bölgenin iştah kabartan nimetlerinden faydalanmayı arzulayan Bizans Hristiyan geleneği de bulunmaktaydı. 600 yılında Bizans İmparatorluğu Küçük Asya, Suriye, Mısır ve Tuna'ya kadar Güneydoğu Avrupa'yı ihtiva ediyordu. Ayrıca Akdeniz Adalarını ve İtalya'nın bazı kısımlarını kontrol ediyor ve Kuzey Afrika'da dar bir kıyı şeridini elinde bulunduruyordu.[76] Fars İmparatorluğu da zengin Irak topraklarından yönetiliyor buradan Afganistan'a ve Amu Derya nehrine kadar uzanıyordu. Ne Bizanslılar ne de Farisîler, göçebe Arapları doğrudan kontrol altına alma derdine düştüler. Bu o zamanki silahlarla ve iletişim araçlarıyla büyük bir imparatorluğun bile gücünün ötesindeydi. Her iki imparatorluğun da kullandığı yöntem, çöl ile egemenlik alanları arasında sınırda bir prensliğe destek vermekten ibaretti. Bizanslılar 529'dan itibaren Ürdün ve Şam'ın doğusuna hükmeden Gassanîler'e destek verdiler. Farisîler de Fırat nehri yakınlarındaki el-Hira kasabasında yaşamakta olan Lahmid hanedanını desteklediler. Gassanîler uzun zamandır Hristiyan idi. 600 yılında Lahmid kralı da Hristiyan oldu. Bölgedeki pek çok göçebe kabile de bu prensliklerin etkileri ile Hristiyanlaştırılmıştı. Bizans imparatorunun Ortodoks, Gassanîler ve Habeşlilerin Monofizit (Tek ilahi kaynak olarak Hz. İsa'yı görenler) olmaları sebebiyle Hristiyanlığın Ortodoks ve Monofizit biçimleri, bir Bizans yanlısı tavra yol açıyordu. Diğer taraftan Hristiyanlığın ilk biçimi (Doğu Suriye Hristiyanlığı) Bizans tarafından kovulmuş fakat Irak'ta birçok taraftar bulmuştu. Bu yüzden tabii olarak onlar da Fars yanlısı bir siyasete eşlik ediyorlardı.[77]

Risaletin ilk yıllarında kendi kabilesinin baskısı ve zorbalığı ile mücadele içinde bulunan Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicretten sonra ilahî görevini yerine getirmenin yanında toplumsal hayatta da; "Muhacir-Ensar" kardeşliği özel yapılanmasıyla bir birlik oluşturmuş ve bundan daha önemli olarak; bir İnanç birliği oluşturulduğunda, toplumsal birliğin de sağlam temeller üzerine oturacağını daha Mekke'de bulunurken tasarlamış olmalıydı. O, İslâm inancını, Yahudiler ve Arapların

---

[76] Watt, W. Montgomery, *Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*, 2001, İstanbul, 14.
[77] Watt, W. Montgomery, *age*, 16.

ortak ataları olan Hz. Musa'ya (aleyhisselâm) ve ondan önce de Hz. İbrahim'e (aleyhisselâm) Tanrının verdiği görevin geliştirilip, tamamlanması şeklinde Yahudi topluluklarına anlattı ve bu ortak yapı üzerinde bir bağ kurmaya çalıştı, en azından ortak ataları olan İbrahim'in (aleyhisselâm) birleşticiliğini ön plana çıkararak onlarla bir ittifak kurmayı umut etti.[78] Fakat onlar buna ikna olmayınca Yahudiler için antlaşma ya da savaş yoluyla şehri terk etmekten başka yol kalmıyordu, geleneğin tüm ayrıntılarıyla bize anlattığı bir seri mücadele sonucunda, Mekkelilerle Hudeybiye'de bir anlaşma yapıldığında tarih h. 6/628'i gösteriyordu. Bu anlaşma Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) Arapların dışındaki toplumlara yeni dinin mesajını ulaştırma imkânı verdi. Bu vesileyle Arabistan'ın çevresinde bulunan tüm devlet başkanlarına ve Arap emirlerine mektuplar gönderildi. Bu krallar, Bizans imparatoru Herakliyus, İran Kisrası Perviz, Habeş Kralı Necaşi ve Mısır Kralı Mukavkıs idi. Böylece İslâm dini hakkındaki ilk bilgiler Hristiyan ve diğer topluluklara bildirilmiş oldu.

Bu resmi davetin dışında Mekke'nin Müslüman kuvvetler tarafından fethinden kısa bir süre sonra Yemen'deki Necran Hristiyanları, Medine'de bulunan Hz Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem), Necran'da bulunan şeflerden oluşan bir elçi heyeti gönderdiler. Amaçları İslâm devleti karşısında kendi konumlarına ve İslâm devleti ile aralarındaki münasebete bir açıklık kazandırmaktı. Mekke'nin fethi, İslâm Devleti'ni bölgede dikkate alınması gereken bir güç haline getirmişti. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) delegeleri misafirleri olarak evinde kabul etti, mescidinde ağırladı. Onlara İslâm'ı açıkladı ve inancına davet etti. Bazıları kabul ederek hemen Müslüman ümmetin mensubu oldular. Diğerleri ise kabul etmediler. İslâm devletinde Hristiyan olarak yer almayı tercih ettiler.[79] Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara verdiği emanda şöyle yazılıydı:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Bu Allah'ın elçisi peygamber Muhammed'den (sallallahu aleyhi ve sellem) *Necran halkına yazısıdır; Necranlılara ve çevresindekilere, mallarına, canlarına, dinlerine, hazır bulunmayanlarına, bulunanlara, aşiretlerine,*

---

78 Claude Cahen, *İslâmiyet -1*, çev.Esat Nermi Erendor, Ankara, 1990, 18.

79 el-Faruki, İsmail Raci-Luis Lamia el-Faruki, *İslâm Kültür Atlası*, İstanbul, 1997, 219.

kiliselerine, az yâda çok ellerinde bulunan her şeylerine, Allah'ın ve O'nun elçisi Peygamber Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) *zimmeti vardır. Piskopos, Rahip ve Kâhinleri bu görevlerinden uzaklaştırılamaz. Onlarda riba alacağı ve cahiliye kan davası olamaz. Onlar (savaşa çağrılmak için) toplanamazlar. (Ticaret mallarına onda bir gümrük vergisi alınmaz) Topraklarına ordu giremez. Onlardan hak talebinde bulunan olursa, aralarında adaletle hüküm verilir; ne zulmetmek vardır ne de zulme uğramak..."*[80]

Bu heyetin içinde kendi topluluklarının her kesimden insanların olduğu İbn Hişam'ın rivayetinde ifade edilmiştir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu diyalog sonucu sadece Necran'da oturan Hristiyan şahısların canları ve malları konusunda garanti vermekle kalmamış, aynı zamanda kendi din adamlarının tayinini de bizzat Hristiyan cemaatine bırakmıştır.[81] *Alman Protestan Kiliseler Birliği'nin hazırlamış olduğu bir kitapta da Hz. Muhammed'in* (sallallahu aleyhi ve sellem) *Necranlılarla görüşmesi İslâm-Hristiyan diyaloğunun başlangıcı olarak gösterilmektedir.*[82]

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) (10/632) yılında vefat ettiğinde ardında bütün Arap yarımadasını, Filistin ve Irak'ın bazı güney kesimlerini kapsayan yepyeni, dinamik ve diri bir devlet ile maddi-manevi ufuk ve vizyon sahibi eğitilmiş bir nesli de arkasında bırakmıştır.

İslâm Devleti kuzeydeki Bizans ve doğudaki İran ile savaş halindeydi. Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yerine geçen ilk halife Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) 10/632–12/634 yalancı peygamberleri bertaraf ettikten sonra bu iki imparatorlukla da aynı anda savaşa başladı. Daha sonra, İran için ayrılan birliklerden bir bölümü Bizans cephesine kaydırıldı. Halife Ebû Bekir (radıyallahu anh) Kudüs yakınlarında 12/634 de Bizans'a karşı yeni bir zafer kazanarak Filistin topraklarına İslâm sancağını dikti.

II. Halife Ömer (12/634-22/644), Hz. Ebû Bekir'in (radıyallahu anh) bıraktığı yerden fetihlere devam etti. Irak ve Suriye ele geçirildi. Irak'ta yapılan ilk vergi hesaplamasına göre beş yüz bin cizye mükellefi, yani aşağı

80 Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyasiyye*, Beyrut, 1987, 178-179.

81 Muhammed Hamidullah, *İslâm'a Giriş*, 220.

82 Was Jeder vom İslâm Wissen mu?, Gütersloh, 1991, 147; Mourice Bormans, Wege zum christlich-İslâmischen Dialog, Frankfurt, 1985, 16.

yukarı bir buçuk milyon zımmi bulunmaktaydı ki, Yahudiler de bu sayıya dâhildir.[83] Savaş alanlarında Müslümanlar tarafından yenilgiye uğratılan Bizanslılar, bereketli hilaldeki topraklarını yerlilere terk ettiler. Müslümanlığı ve onların Hristiyanlığa karşı tavrını duymuş olan Kudüs patriği şehrin anahtarlarını halifeye teslim etmek istedi. Hz Ömer Kudüs'e geldiğinde[84] İslâm hoşgörüsünün sosyal ve bireysel seviyelerde olduğu kadar dinin bir yaklaşımı örneği olarak Patrikle aşağıdaki antlaşmayı imzaladı:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla."

"Allah'ın kulu ve mü'minlerin emiri Ömer tarafından İlya (Kudüs) halkına verilen emannâmedir. Emir'ül Mü'minin hasta olsun, sıhhatte bulunsun bütün halkın mal ve canlarının korunacağını garanti eder. Aynı zamanda ibadet yerlerine, haçlarına ve dinlerine dokunulmayacağını temin eder. Halkın kiliseleri tahrip edilemeyeceği gibi, mesken haline de getirilemeyecektir. Eskiden sahip oldukları haklar aynen muhafaza edilecektir. Ne malik oldukları şeylere bir halel gelecek ne de mezhepleri hususunda kendilerine bir baskı yapılacaktır. İçlerinden hiçbir kimse hiçbir şekilde zarar görmeyecektir. İlya'da hiçbir Yahudi'nin onlarla yaşamasına izin verilmeyecektir. İlya halkına düşen görev Medain(İran)lilerin yaptığı gibi cizyeyi ödemek, aynı zamanda da içlerinden Bizans ordusu mensupları ve soyguncularını tahliye etmektir. İlya'yı bu şekilde terk edeceklerin canları ve malları gidecekleri yere kadar teminat altındadır. Burada kalmaya karar verenlere de aynı şekilde davranılacak haklarını ve cizyeyi İlyalılarla paylaşacaklardır. Aynı kurallar diğer insanlara olduğu gibi İlya halkı sakinleri için de geçerli olacaktır. Herkes Bizanslılarla gidebilir, İlya'da kalabilir veya kendi ülkesine gidebilir.. Bunun için mahsuller hasat edilene kadar vakit verilmiştir. Allah, Peygamberi, Sahabeleri ve müminler antlaşmaya şahitlik ederler."

İmza: Ömer b. Hattab

Şahitler: Halid b. Velid, Amr b. As, Abdurrahman b. Avf ve Muaviye b. Ebû Süfyan,

---

83 Mez, Adam, *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyeti*, İstanbul 2000, 51.
84 el-Faruki, İsmail Raci-Luis Lamimia el-Faruki, *age*, 220.

Yürürlüğe girdiği tarih. Hicri 15.[85]

Hz. Osman'ın (22/644-34/656) (radıyallahu anh) dönemine gelindiğinde (H. 34) İslâm Devleti'nin sınırları Batıda Kuzey Afrika'nın tamamını aşarak İspanya'ya ulaşmış, Akdeniz'de Kıbrıs, Rodos ve Girit gibi önemli adalar alınmış, İstanbul kuşatılmış, Doğu'da Çin içlerine kadar uzanılmış, Kuzey'de Ermenistan'dan Güney'de Hindistan'a kadar sınırlar genişletilmiştir.

Bu hızlı genişleme anında göz önünde tutulması gereken önemli nokta şudur:

Müslümanlar, Hristiyanlığın kutsal toprakları üzerinde egemenliğini ilan etmiş fakat bölgede yaşayan Hristiyan halka karşı en ufak bir zulüm ya da baskı uygulamamıştır. Bunun bir sonucu olarak da İslâm devletinde başlayan iç karışıklıklar sırasında hiçbir bölgede başkaldırı niteliğinde bir olay meydana gelmemiştir. Nesturi bir din adamının, arkadaşına yazdığı bir mektupta kullandığı ifadeler Müslümanların davranışlarını teyit eder niteliktedir. "*Allah'ın bu günlerde egemenlik verdiği bu Taylılar (Araplar) bizlerin de efendileri oldular. Fakat Hristiyan dinine karşı asla savaş açmıyorlar dahası bizim dinimizi koruyorlar, din adamlarımıza ve azizlerimize saygı gösteriyorlar ve kiliselerimiz ile manastırlarımıza bağışlarda bulunuyorlar.*"[86] Bölgedeki Hristiyanlar, uzun yıllar boyunca süren savaşlar sonucu, bu savaşların getirdiği salgın hastalıklar, yüksek vergiler, can ve mal güvenliğinden yoksunluk sonucu, insanlar yığınlar haline gelmiş ve nesiller sürecinin oluşturduğu tüm gelenekler tahribata uğramıştır. İşte tam bu noktada Kur'ân'ı bi hakkın temsil eden Müslüman askerlerin ve yöneticilerinin şefkatli ve mütevazı yönetimi ile karşılaşmaları, uzun yıllardır çektikleri dert ve sıkıntılara merhem olmuştur.

Ayrıca bazı tarihçilerin, İslâm'ın kılıç zoru ile yayıldığı ve yine kılıç zoruyla otoritesini sağladığı iddiası kadar gerçekten uzak ve gayri Müslimlerle Müslümanların ilişkilerine muhalif başka bir iddia yoktur. Müslümanlar için, bir başkasını Müslüman olmaya zorlamak kadar utanç verici bir

85 Delhi'li Ramazan Efendi, *İzhar'ul Hakk Tercümesi*, İstanbul 1972, 737-38.
86 Assemani Bibl. Orient. III; 2, s. XCXI'den nakladen Muhammed Hamidullah, *İslâm'a Giriş*, 252.

şey olamazdı ve halen de olamaz.[87] Müslümanlar arasında Hz. Osman'ın (radıyallahu anh) şehit edilmesiyle başlayan Emeviler'in idareyi ele geçirmelerine kadar devam eden iç karışıklıklarda, idari zayıflamadan yararlanarak isyana kalkan hiçbir Hristiyan grubun olmaması İslâm- Hristiyan uyumunun ayrı bir göstergesidir. Verilen bilgilerden anlaşıldığı gibi, Doğudaki Hristiyanlar İslâm ile entegre olmada sıkıntı çekmemişlerdir. Bu iki dinin asıl mücadelesi Batı çephesinde olmuştur.

2. İspanya ve Sicilya

a- İspanya

İslâm'ın varlığı, artık Ortaçağ Hristiyanlığı için merkezi problem haline gelmişti. Bu hayatın her alanını kuşatıyordu. Pratik düzeyde bu problem Haçlı Seferleri, din değiştirme, birlikte yaşama ve ticari malların değişimi gibi alanlarda kendini gösteriyordu. Teolojik bir problem olarak, sürekli İslâm'ın mevcudiyetinin gizemine yönelik bazı cevaplar talep edilmekteydi: İlahi takdirin tarihte İslâm için öngördüğü rol neydi? Dünyanın son günlerinin bir belirtisi mi? Yoksa Hristiyani bir gelişmede, bir aşama mı? Bir sapkınlık veya tefrika yahut yeni bir din miydi? İnsan yahut şeytan işi mi? Ya da Hristiyanlığın müstehcen bir parodisi mi, yoksa saygıyla mütalaa edilmeye layık bir düşünce sistemi mi? Bu seçenekler arasında karar vermek zordu. Fakat karar vermeden önce olguları bilmek gerekliydi ve bunların bilinmesi de kolay değildi. Böylelikle elde edilmesi zor; gizlilik, önyargı ve kirlenme korkusundan hâsıl olan öğrenmeme ve bilmemeye yönelik kuvvetli arzuyla daha da çetin ve güç bir hüviyete bürünen; dilbilimsel ve edebî bilgi olmaksızın çözülemeyen hatta yaklaşılamayan tarihi bir problem ortaya çıktı.[88] Batı için İslâm neyi ifade ediyordu?

İslâm'ın ilerleyişinin kısa bir zaman dilimi içinde geniş bir coğrafi mekâna yayılması hem bireysel hem de toplumsal alanda yeni bir dünya düzenini ortaya çıkarmıştı. Hristiyan Avrupa, olanları, denizciler, tacirler,

---

87 el-Faruki, İsmail Raci-Luis Lamimia el-Faruki, *age*, 1197, 221

88 W. Richard Southern, Das İslâmbild des Mittelalters, (çev. Sylvia Höfer), Stuttgart, 1981, 9-10.

gezginler vasıtası ile en azından anlamaya çalışıyordu. Ama onlar açısından bundan daha telaş verici olan bu yeni dünya düzeninin, ortaçağ karanlığının kurak mekânı üzerine yerleşmiş, kilisenin ve içlerine düştükleri bilinmezliğin ürettiği tüm esrarengiz ve korkulası öykülerin öncülüğünde, İslâm üzerlerine doğru gelmekteydi; kısacası Ortaçağ'ın temel problemi İslâmdı. Onunla ilk temas İspanya'da başladı.

81/700 senesinden itibaren Kuzey Afrika valiliğine getirilen Musa ibn Nusayr, "Kartaca" şehrinin batı bölgesinde hâkimiyet kurmuş olan Bizanslıları buradan çıkarmış ve fetihlerini ilerleterek Atlantik Okyanusunun kıyılarına kadar uzanan bölgeleri emir ve kumandası altına almıştı. İspanya'da hüküm süren Vizigot krallığının içine düştüğü hanedan çekişmelerini fırsat bilerek, Tarık b. Ziyad komutasında çoğu Berberî askerlerden oluşan 7000 kişilik bir orduyu, 711 yılında İspanya'ya doğru yola çıkardı. Tarık, daha sonra kendi adı ile anılarak onu ölümsüzleştirecek olan devasa kayalıklarla dolu "Cebel-i Tarık" bölgesinde karaya çıktı. Arkadan gelen takviye kuvvetlerle birlikte sayısı 12000 olan bir ordu ile "Janda"[89] adlı küçük göl kıyısında ve "Barbeta"[90] nehrinin tam ağzında İspanya kralı Rodrik'in 25.000 askerden oluşan ordusu ile karşı karşıya geldi. İspanyol ordusu tam bir bozguna uğradı ve kılıçtan geçirildi. İslâm orduları kazandıkları zaferin dürtüsü ile dönemin başkenti olan Toledo (Tuleytula)'ya doğru yürüyüşe geçtiler. İslâm orduları 4 aylık bir zaman dilimi içinde Archidona, Granada, Elvira, Kordova (Müslümanlara "Kurtuba" adı ile asırlarca başkentlik yapmıştır) ve Toledo şehirlerini yani İspanya'nın yarısını ele geçirdiler.[91] Müslümanlar İspanya'da durmadılar ve ilerlemelerini Puvatye/Taurs'a ulaşana kadar sürdürdüler. Burada Charles Martel'le yapılan savaş (113/732) kuzeye doğru ilerleyişlerinin hızını kesti. Bununla birlikte Fransa'ya doğru yürüyüşleri durmadı.[92] Emevi sülalesinin yaşayan son ferdinin bölgeye gelmesi ile Endülüs Emevi devleti kuruldu. 755'e kadar Suriye'deki hilafet merkezine bağlı kalan yönetim 775'de Abdurrahman ile Kurtuba da bağımsızlığını ilan etti. Kurtuba III

---

89 İslâm tarihi kaynaklarında bu göl el-Buhayra (göl) adıyla geçmektedir.

90 Bu küçük nehir günümüzde Salado adını taşımaktadır.

91 K. Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi* (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1995, 3/776-778.

92 el-Faruki, İsmail Raci-Luis Lamimia el-Faruki, *age*, 242.

Abdurrahman döneminin (300/912–350/961) sonuna kadar, eğitim, sanat ve bilimde Avrupa'yı besledi.[93]

İspanya'ya dolayısı ile doğu Avrupa'ya adımını atan ve rasyonel anlamda güçlü ve ayrımlaşmış bir beşeri tecrübeye sahip olan Müslüman topluluk bölgeye kısa zamanda yerleşti. Kendine ait eğitim, sağlık ve imara yönelik kurumlarını ve adli teşkilatını yerleşmiş olduğu şehirlerde tesis etti. Liberya halkı yapılan tüm bu değişikliklerden bir şekilde etkilendi, en azından İspanya için tarihsel bir dönüşüm meydana getirdi. Köşeleri daha keskin bir tanımla söylersek, yüksek İslâm kültürü ile yerel Liberya kültürünün birbirlerinin içlerine sızdığı ortak bir yaşam alanı meydana gelmişti.[94] İspanya'da bilim, sanat ve kültürde görülen gelişmelerin bir sonucu olarak, hemen hemen aynı yıllarda (9. yüzyılın ilk yılları), Fransız, İngiliz, Alman ve İtalyan bilim ve din adamlarının bir kısmı başkent Kurtuba ile Tuleytula ve Gırnata'da mevcut İslâm Medreselerinde; kendileri için yeni olan bilgileri öğrendiler. Böylece, matematik, astronomi, fizik, kimya, tıp, felsefe, mühendislik konularını kapsayan bilgiler ve elde ettikleri eserler Avrupa'ya geçerek, kısa sürede yayıldı.[95] Aryan kilisesine karşı Katolik kilisesi tarafından kışkırtılan ruhban sınıfının büyük bir bölümü, Papazlıkta benzeri görülmemiş bir örnek sunarak İslâm dinini kabul ederek Müslüman oldular.[96] Bundan Kurtuba Kilisesi'nin tarihçisi Paul Alvaro, 240/854'te şöyle yakınmaktadır:

"Dindaşlarımın çoğu Arapların yazılarını ve şiirlerini okuyor. Müslüman din adamlarının ve filozoflarının eserlerini araştırıyor; bunları, onların iddialarını çürütmek için değil, kendi düşüncelerini zarif ve kusursuz bir şekilde ifade etmek için yapıyorlar. Günümüzde mukaddes kitapları Latince okuyan birilerini nereden bulacağız? İncil'i, peygamberleri, havarileri kim araştıracak? Genç Hristiyanlar kendi bilgileri için yalnız Arap dili ve edebiyatına ilgi duyuyor, büyük bir şevkle Arapça eserleri okuyorlar ve araştırıyorlar. Büyük masraflarla muhteşem kütüphaneler kuruyorlar ve edebiyatın takdire layık olduğunu ilan ediyorlar. İçimizde binlerce kişi arasında dostuna

93 Lütfi Göker, *age.* 335
94 Watt, *Müslüman-Hristiyan Diyalogu* (çev. Fuat Aydın), İstanbul, 2000, 110.
95 Lütfi Göker, *age*, 334.
96 el-Faruki, İsmail Raci-Luis Lamimia el-Faruki, 249.

hallice Latince bir mektup yazabilecek çok az kişi bulunur. Buna karşı düşüncelerini Arapça ifade etmesini ve bu dille Araplardan daha iyi şiir yazmasını bilen sayısız kimse bulunur."[97] Alvaro'nun güçlü İslâm Medeniyeti karşısındaki bu imdat çığlıkları makes bulmuş daha sonraki yıllarda İslâm karşıtı her türlü fikir ve eylemin bilgi kaynağı hep İspanya olmuştur.[98]

Ayrıca Klasik Yunan kültürünün büyük bir kısmı Batıya İspanya'da yapılan tercümeler yoluyla geçti. Batıda İslâm'dan Hristiyanlığa kültür aktarmasının yapıldığı ilk büyük merkez 1085 yılında Hristiyanların eline geçen Tuleytula şehri idi. Buradaki tercüme okullarında, aralarında Aristo'nun Orgonon'u, Euclides, Ptolemaios, Glen ve Hippocrate'in birçok eserleri Arapça izahları ile birlikte yayımlandı.[99] Ayrıca Harezmî, Beyrunî, İbn-i Sina, İbn Rüşd, Ali bin Abbas, Cabir bin Hayyân, İbn Heysem gibi Türk-İslâm Bilginlerinin eserleri Önce İspanya'da ardından yakınlığı dolayısı ile Fransa'da yaygınlaştı, Fransa'nın merkezi konumu dolayısı ile tüm Avrupa, Rönesans ve Reform'un temellerini atacak olan rasyonel bilgiye bu sayede sahip oldu. Ancak Endülüs İslâm devletindeki iç karşıklıklarla Emevi halifelerinin görevden ayrılmasıyla Hristiyanlarda eski topraklarını geri alma arzusu güçlendi. Onüçüncü asrın ortalarından itibaren de İspanya'nın tümünün Hristiyanlaştırılması Batı'nın temel poitikası olmuştu. Onbeşinci yy. sonunda sadece Gırnata elde kalmıştı.[100]

1502'de Ferdinand ve İzebella bir fermanla İspanya'da İslâm'ın kanun dışı olduğunu ve uygulanmasının suç teşkil ettiğini duyurdular. Böylece Avrupa'ya eğitim ve medeniyet alanında en büyük katkılarda bulunan, bir güneş gibi ışık saçan sekiz yüzyıllık İslâmi varlığa bu ülkede son verilmiş oldu.[101]

Watt durumu hüzünlü bir yorumla şöyle dile getiriyor:

"Müslümanların davetsiz bir misafir olarak bir daha Avrupa'ya geleceklerini zannetmiyorum. Onları daha ziyade yeryüzünün büyük bir

---

97 Karen Armstrong, Muhammed Religionsstifter und Staatsmann, (çev. Hedda Pänke) Münih, 1993, 18-21; W. Richard Southern, *age*, 21-22; P. Hitti, *age*, 3/812-815.

98 W. Richard Southern, *age*, 20.

99 Bernard Lewis, *Tarihte Araplar* (çev. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul, 2001, 174.

100 P. Hitti, *age*, 3/874-877.

101 el-Faruki, İsmail Raci-Luis Lamimia el-Faruki, *age*, 249.

kısmında muazzam fayda ve nimetleri görülen ve faydaları Fransa ve komşu ülkelere kadar uzanmış bir medeniyetin temsilcileri olarak görüyorum. Fakat biz Avrupalıların görmeyen gözleri İslâm kültürünün bize olan katkılarını görmeye manidir."[102]

b- Sicilya

İslâm medeniyetinin Batıya açılan ikinci penceresi Sicilya'dır. Müslümanların Sicilya üzerine ilk seferi (30/652) yılında oldu. Akınlar bundan sonra da devam etse bile 9. asrın başlarına kadar kesin sonuca ulaşılmadı. Ancak Aglebîlerin Tunus'a yerleşmelerinden sonra Sicilya'ya geldiler, duruma hâkim oldular. 831'de Palermo, 843'de Mesinna, Sirakuza (Syracusa) 878'de düştü. Adanın tamamının Müslümanlar tarafından fethi 902 yılına kadar sürdü. Lombardiyalı liderlerin çekişmesi Müslümanların ilerlemesini sağladı. Napoli, Brindisi ve Bari gibi Sicilya'nın önemli şehirleri fethedildi. Müslümanlar Roma'ya ulaştılar. Papa VIII. John iki yıl (882-884) Müslümanlara vergi ödemek zorunda kalsa da şehir fethedilmedi. Ancak Müslümanlar bir ara İsviçre Alplerine kadar uzandılar ama tutunamayarak geri döndüler. Sicilya 1092 yılına kadar iki yüzyıldan fazla kısmen ya da tamamen Müslümanların hâkimiyetinde kalmıştır. Bu sürede, Sicilya'da bilim, sanat, kültür ve medeniyet İslâm'ın tesisi altında kalmıştır. Arapça eserlerden Latince'ye yapılan tercümelerin her geçen yıl daha çok eserle çoğalması sonucu Arapça, Sicilya'nın tamamında yaygınlaşmıştır.[103] İspanya'nın manevi zihinsel ve maddi koşularına yaptığı etkinin aynısını burada gerçekleştirdiler. Eski Doğu uygarlık alanlarına hâkim olan Müslümanlar buralardaki ziraat, el zanaatları, ticaret, taşımacılıkla birlikte, eğitim, kentleşme ve endüstri teknolojisi alanlarında o zamana kadar görülmemiş, daha sonra da görülmeycek bir gelişmişlik düzeyini Avrupa halkına taşıdılar. Müslümanlar doğuda fethettikleri memleketlerde tatbik ettikleri prensiplerin hemen hemen tamamını Sicilya'da da tatbik ettiler ve ada sakinlerine portakal, dut, hurma, şeker kamışı ve pamuk yetiştirilmesini öğretiler. Kurdukları

---

[102] Watt Montgomary W., *Der Einfluss* des İslâm auf das europäische Mittelalter (İngilizceden çev. Holger Fliessbach), Berlin, 1988, 11.
[103] Göker Lütfi, *age*, 337.

sulama sistemi tarım alanlarının gelişmesine zemin hazırladı. Sicilya ve güney İtalya, İspanya örneğinde olduğu gibi İslâm sayesinde rasyonel bilgiye kavuşmuş oluyordu. Bu gelişmelerin Siclya'nın hemen karşısına gelen, bir zamanların kültür ülkesi İtalya üzerindeki etkileri çok verimli olmuş; İtalya'da XII. yy.'ın ikinci yarısında başlayan ve buradan Almanya, Fransa ve İngiltere'ye yayılan Rönesans denen gelişme çağının bu etkinin sonucuyla oluştuğu Batılı bilim adamları tarafından belirtilmektedir.[104] Hekimlik, felsefe, astroloji bu topraklarda süratle yayıldı.[105] Sicilyalı Müslümanlar tarafından İslâm ülkelerindeki medreseler esas alınarak kurulan eğitim-öğretim merkezlerinde, çeşitli milletlere mensup bilginler bir araya geldiler. Bu medreselerde mevcut bilim atmosferi Hristiyan bilginlerin yetişmesine sebep olmuştur.[106] İbn Havkal Palermo'nun nüfusunu X. yy. da 300 bin olarak belirtiyor.[107] Bu tarihte Palermo, camilerinin sayısı bakımından da en büyük İslâm şehirlerinden biriydi. X. Yüzyılda yalnız Palermo'da 300 kadar caminin bulunduğunu yine Coğrafyacı İbn Havkal'dan öğrenmekteyiz. Bu da bölgede yaşayan Müslümanların sayısının ne denli çok olduğunun açık bir delilidir. Bu konuda onunla sadece İspanya'nın ünlü Kurtuba şehri rekabet edebilirdi. Aynı zamanda Palermo, Sicilya'nın en önemli ekonomi merkezi idi.[108] Fakat bununla beraber Sicilya'nın muhafazası İspanya kadar uzun sürmedi. XI. asırda Normandiyalı şövalyeler Sicilya'yı işgal etseler bile İslâmi kültür, her yönüyle hem idari yapıda hem de sosyal yapıda uzun zaman etkisini devam ettirmiş, İtalya Rönesansının hazırlayıcısı olmuştur.[109] II. Roger (1130–1154); II. Frederik (1215–1250) Sicilya'nın vaftiz edilmiş iki sultanı olarak ün salmışlardır. Müslüman coğrafyacıların en büyüğü olan İdrisî, abidevi eserini Roger'in sarayında yazıp Norman kralına ithaf ettiği için o Roger'in kitabı olarak ünlenmiştir. İslâm kültürünün Batı uygarlığına katkısını August Bebel şöyle ifade etmektedir:

---

104 Bernard Lewis, *Tarihte Araplar*, 160; August Bebel, *Hz. Muhammed ve Arap-İslâm Kültürü Dönemi*, (çev. Veysel Atayman), İstnbul, 2004, 175-176.

105 Watt, *Der Einfluss*, 14; Lombard, *İlk Zafer Yıllarında İslâm*, 88-89.

106 Mehmet Şeker-Ziya Kazıcı, *İslâm-Türk Medeniyet Tarihi*, İstanbul, 1992, 123.

107 M. Amari, "Description de Pakerme au miliudu X. Siecle de L'ére vulgaire par Ebn Hawkal Paris, 1345 den nakil Lombard, 88.

108 Lombard, 89

109 Watt, *Der Einfluss*, 15; Lombard, 89

"İslâm kültür dönemi, batmış Yunan-Roma kültürü ve Ronesans çağından itibaren yeniden doğan Avrupa kültürü ile eski kültür arasındaki bağlayıcı halkadır. Avrupa kültürü, bu ara halka olmadan bu günkü gelişmişlik düzeyine çok zor ulaşırdı. Hristiyanlık bütün bu kültürel gelişmelerin karşısında tam bir düşman konumunda yer almıştır. Bu bakımdan, hiç tereddüd etmeden şunu söylemeye hakkımız var: Çağdaş kültür, Hristiyanlık karşıtı bir kültürdür. Çağımızın en ilerici kafalarıyla, en gerici kafaları bu konuda aynı görüştedirler. Çünkü gizleyecek bir şeyleri yok."[110]

3. Haçlı Seferleri Öncesinde İslâm Dini'nin Avrupa'da Algılanışı

Batı'da herkes İslâm'ın ne ifade ettiği ve onun peygamberinin kim olduğu konusunda genel bir fikre ve resme sahipti ama bu tamamen olumsuzdu. Resim açık ve sarihti, fakat bilgiye dayanmıyordu. Konunun yazarları hayallerinin cehaletinde boğulmuşlardı. İslâm Peygamberi'nin hayatıyla ilgili olan birkaç olguyu Bizanslı yazarlardan devşirmişlerdi. Bunlar, O'nun zengin bir dulla evlenmesi, hasta oluşu, Hristiyan arka planı, Hristiyanlığı ortadan kaldırmak için bir araç olarak "cinsi müsamahayı" kullanması tasarısı ile ilgili, Batı dünyasında sık sık dile getirilen konulardı. Fakat hiçbir kronolojiye dayandırılmamış olan bu zayıf ve çarpıtılmış temel üzerine büyük bir bina inşa edildi. Latin yazarlar ilk kez İslâm peygamberinin nasıl bir insan ve neden başarılı olduğunu kendilerine sorduklarında bunu, O'nun Afrika ve Doğudaki kiliseyi büyü ve hileyle tahrip etmiş birisi olduğu şeklinde cevaplandırdılar.[111] Onların bu durumu, hapishanedaki birinin dışarıdaki olaylar hakkında duyduğu bir takım söylentileri kendi peşin fikirlerinin yardımıyla şekil vermesine benzemektedir. Bu konuyla ilgilenenlerin görüşüne göre; erken Ortaçağ döneminde Kuzey Avrupa'da Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) adını işitmiş tek bir kişinin bile adının bilinmediğini ısrarla belirtmektedirler.[112] Gözden uzak tutulmaması gereken diğer bir nokta,

---

[110] August Bebel, *age.* 182.
[111] W. Richard Southern, *age.*, 26.
[112] W. Richard Southern, *age.*18.

700-1100 dönemindeki Avrupa'nın akademik bilgi ve kültür geleneğinde kilise ve Kutsal Kitap toplumu yapılandırıcı, yönlendirici bir role sahiptir. Kitab-ı Mukaddes de tek entellektüel araç idi. Aktüel olayları anlama ve yorumlamada ondan yararlanan Kilise babaları İbrahim'in (aleyhisselâm) iki oğlunu sembolik bir değerle zihinlerindeki kalıplara oturtular: Özgür bir hanımdan olan İsak (aleyhisselâm) gelecek Mesih'in, zürriyeti Kiliseyi temsil ediyordu. Sığınma bir cariye olan Hacer'den olma İsmail ise, şimdiye kadar Yahudileri sembolize etse de, şimdi onun rolüne daha uygun Sarazenler (Müslümanlar) vardı. İsmail çöle sürülmüştü. Onlar da çölden geldiler. İsmail herkesle boğaz boğaza mücadele eden, kavgacı biriydi. Sarezenler için bundan daha tanımlayıcı bir temsil olabilir miydi? Bu algılamayı Kutsal Kitap yorumlarına ilk ilave eden Venerable Bede (ö. 735) olmuştur.[113] Artık bundan sonra Avrupa zihninden bu olumsuz imajlar hiç silinmeyecektir.

Ayrıca Batılı yazarlar, İspanya'daki Müslüman ve Hristiyan kaynakları aracılığı ile elbette bazı bilgilere sahiptiler. Ancak bu bilgiler çok yetersiz olduğu gibi Müslümanların İspanya'yı ve Sicilya'yı fethetmeleri sonucu Avrupalıların kendilerini, sürekli olarak İslâmi bir tehdit altında görmelerinden dolayı yarı önyargı yarı nefretle çarpıtılmış bilgilerdi. Bu bilgiler dört ana başlık altında toplanabilir:

a- "İslâm sahte ve hakikatten kesin bir sapmadır."

Ortaçağ Hristiyan düşünürleri, inançlarının etrafına, Batı Avrupalı Hristiyan halk için, gerçeğin kendisiyle uyuşmayan, her şeyin yanlış olduğu açıkça görülen etkileyici büyük bir bina inşa ettiler. Böylece İslâm gerçeğini gölgelemek istediler. Ortaçağın ünlü Hristiyan bilginlerinden olan St. Thomas Aquinas (1225-1274) -ki, kendisi Papa XIII. Leon'a yöneltilen bir soruyu doğru yanıtlayan tek kişi olması nedeni ile doğru düşündüğü varsayılmış ve Felsefe öğreten bütün Katolik kurumları içinde doğru tek kişi olma unvanını kazanarak büyük bir etki alanına sahip olmuştur.[114] İslâm

113 W. Richard Southern, *age.*19.

114 Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi*, Ortaçağ, İstanbul, 2000, 179.

üzerine iki kitap yazmıştır.[115] Ona göre İslâm'ın peygamberi Muhammed bir mezhep kurucusudur. Kurduğu mezhebin ortaya koyduğu deliller zayıftır. Tarihi olmayan kıssalar ve yanlış doktrinlerle hakikati karıştırmış, peygamberliğini ispatlayacak hiçbir mucize ortaya koyamamıştır. İncil ve Tevrat'ın bütün delillerini karıştıran Hz. Muhammed doğru ile yanlışı birbirine karıştırmıştır. Diğer yazarlar biraz daha ileri giderek, "Hz. Muhammed her ne zaman doğru bir ifade söylemişse, sözlerine o doğruyu bozan bir zehir de karıştırmıştır." iddiasında bulunmuşlardır.[116]

b- "İslâm zorla ve kılıçla yayılan bir dindir."

Muhtemelen, on birinci ve on üçüncü yüzyıl Batı Avrupa Hristiyanları, İslâm'ın ilk yüzyıllarda genişlemesine dair çok müphem bilgilere sahiptiler. Biliyor olsalar bile, fethedilen topraklardaki Hristiyanların korunmuş azınlık oldukları gerçeğine çok az dikkat çektiler. İslâm'dan zorba bir din olarak söz eden Thomas Aquinas, Hz. Muhammed'in ilk takipçilerini, başkalarını İslâm'a zorla sokan irrasyonel zorba adamlar olarak kabul eder görünür. Pedro de Alfonso (ö. 1110), Tanrının ve Müslümanların Peygamberinin düşmanlarını soyma, hapsetme ve öldürmenin, takip etmenin ve bir şekilde onları ortadan kaldırmanın İslâmi bir emir olduğunu düşünüyordu.[117] İslâm'ın bu takdiminden kastedilenin aksine Hristiyanlık, öğretilerinin doğruluğuna ikna ederek halkı kazanan bir barış diniydi.

c- "İslâm, hevasına düşkünlerin dinidir. "

Müslümanların günlük hayatının algılanışında, cinselliğin önemli bir rol oynadığı düşünüldü. Bir Müslüman tam olarak (izin verildiği gibi) dört değil, bilakis yedi, on ya da daha fazla karısı olduğu zannedildi ve Cennette Kur'ân'ın huriler dediği, hoş arkadaşlar vaat ettiği biliniyordu. Bir yazar, Kur'ân'da bekârların zinasına izin veren bir âyetin olduğunu düşündü ve diğer âyetleri de, Avrupalılar için bütünüyle nahoş olan cinsi uygulamalara izin verecek ya da destekleyecek şekilde tanıttı.[118]

---

115 Christine Schirrmacher, *Der İslâm*, Stuttgart, 1994, 2/332.
116 Watt, *Der Einfluss*, 74-75.
117 Watt, *Der Einfluss*, 76-77.
118 Watt, *Der Einfluss*, 134-135.

d- "Muhammed bir İsa düşmanıdır (Anti-Crist)"

Ortaçağ Hristiyanları için, Kur'ân'da fazla hata olduğu açık olduğundan, Muhammed (s.a.s.) en azından sahte bir peygamber olarak kabul edilecekti. Fakat bazıları bundan daha da ileri giderek, onun bir peygamber olmadığını ancak Hristiyanlığa aykırı bir din kurduğunu, kötü şeyler yapmış olduğunu ve bir diğer ifadeyle Anti-Chirst olduğunu kabul etiler.[119]

Bu düşünceler Avrupa'da XI. ve XIII. yy. arasında teşekkül eden İslâm'ın algılanış biçiminin dört ana cephesidir. Bunlar Katolik Hristiyanlığın İslâm'a zıt olan ve ona zımnen tekabül eden görüntüsünü içermektedir. Çünkü bu metot, Avrupalının kendileri hakkında olan düşünce tarzını ifade ediyordu. Keza zımnen olan imaja "*Avrupa İmajı*" da deniyordu. İddiaya göre Hristiyanlık tamamen doğrudur ve insanları ikna yoluyla kendine çekmektedir. O bir züht dinidir. Zira şehvanî arzuları kırmaktadır. Ama bu imaj hiçbir zaman realite haline gelmedi.[120]

4. Haçlı Seferleri Dönemi

Doğu – Batı ya da diğer bir anlamda İslâm-Hristiyan ayrımını çağlar boyu zihinlerin derinliklerine silinmeyecek bir şekilde yerleştiren, bu süreç içerisinde düşmanca duyguları en üst düzeyde kamçılayan Haçlı Seferleri gibi bir deneyimi tarih kaydetmiş değildir. Semavi iki büyük dinin blokları arasında nefret hislerini anıtsal bir tarzda yerleştiren bu hareketin aslı, amacı, tanımı ve süreci ne idi? İslâm cephesinden bakıldığında şehitlerin sayısını artırmanın dışında pek önemsenmemektedir. Batı cenahından bakıldığında, bu hareket, coğrafya, fiilen katılım sayısı ve süreç düşünüldüğünde tarihin en büyük güçlerinden biridir.[121] Ortaçağın temel fikri olan bu Seferlerdeki olaylarla ilgili söylenceler, şarkılar ve kilise ilahileri uzun zaman halkın zihnine yerleştirmek için gayret sarfedilmiş, İslâm düşmanlığı bu kültürün temel sermayesi olmuştur.[122] Haçlılık ruhu XI-XVI. yy.

---

[119] Watt, *Der Einfluss*, 77; Watt, Montgomery M, Melch, Alford T. *Der İslâm* I, Muhammed und Frühzeit İslâmsches Recht, religiöses Leben. Stutgart, 1980; 19-21; Schırrmacher, *Der İslâm*, 2/320; Huber, Barbara, *Der İslâm*, Frankfurt, 1993, 112.

[120] Watt, *Der Einfluss*, 78.

[121] Jonathan Riley-Smith, *Haçlılar Kimlerdi*, (çev. Berna Kılınç er), İstanbul, 2005, 15.

[122] Franco Cardini, *Avrupa ve İslâm*, (çev. Gürol Koca), İstanbul, 2004, 97, 125.

arasında Batı Avrupa'nın duygu ve düşüncelerine derin tesir yapmış, eline kalem alan her bir kişi dolaylı veya doğrudan bu mirastan yararlanma gayretine kapılmıştır. Modern zamanlarda Fransızlar bu savaşları ilk ulusal sömürgecilik gayreti olarak görmüşler; İngilizler 1917'de Filistin'de, 1940'dan sonra da İsrail kendilerini Haçlı geleneğinin mirasçısı olarak algılamışlardır.[123] İngiliz General Edmund Allenby 1917'de Kudüs'ü işgal ettiğinde artık Haçlı Seferlerinin tamamlandığını açıklamış; Şam'ı işgal eden Fransız komutan doğruca Ümeyye camisine giderek, Selahaddin-i Eyyubi'nin mezarına varıp: "Nous revenons, Saladin!/Biz geri geldik Salahaddin!" diye bağırmıştır.[124] Uğursuz 11 Eylül olaylarından sonra da bu tarihi sürece yapılan atıflarla iki büyük dinin kavgasını kızıştırmak isteyenlerin sözleri kulaklarımızda hala çınlamaktadır. Batı asıllı, Batı kültürüyle yetişmiş, Batının fikir dinamiklerini iyi bilen Muhammed Esed'e göre Avrupa, birliğini, varlığını ve medeniyetini Haçlı Seferlerine ve İslâm düşmanlığına borçludur. Haçlı Savaşlarının ruhu özleştirilmiş şekliyle de olsa Avrupa'ya sürekli egemen olmuş; Avrupa medeniyeti daima İslâm dünyasının karşısında, ölümü pahasına da olsa kendini savaşa atan bu gölgenin açık izlerini taşıyan durumunu muhafaza etmiş ve edecektir.[125]

Haçlı seferi deyimi, Batı metinlerinde ancak 1250 yılından sonra yer almaya başladı. Bu seferlere katılan Haçlılar ve çağdaşları, "Kudüs yolculuğu", "Kutsal Topraklara yolculuk" veya "Deniz ötesi yolculuk" gibi adlarla anılıyordu. Dar anlamda "Haçlı Seferleri" deyimi ise Kilise tarafından. Hz. İsa'nın Kudüs'teki mezarını kurtarmak için düzenlenen silahlı haç seferi için kullanılmıştır. Yaklaşık iki asır devam eden Batı Hristiyanlığı'nın İslâm'a saldırısının altında iki neden yatmaktadır: Bunlardan biri ekonomik diğeri de dini sebeptir. Fakat ekonomik sebep her zaman örtülmüş, dini gerekçe önde tutulmuştur. Çünkü Haçlı Seferlerinin başlaması zamanında Avrupa'da ciddi ekonomik ve sosyal problemler yaşanmaktadır.[126] Diğer taraftan da Müslümanların İspanya ve Sicilya'yı fethettikten sonra Avrupa

---

[123] Jonathan Riley-Smith, *age*, 15.
[124] Karen Armstrong, 46.
[125] Muhammed Esed, *Yolların Ayrılış Noktasında İslâm*, (çev. Hasyreddin Karaman), İstanbul, 2002, 52-53, 57.
[126] Watt, *Der Einfluss*, 58; Walter Zöllner, Die Geschicte der Kreuzzüge, Wiesbaden, ?, 28.

ile ticari münasebetlerini geliştirmesi, Avrupalılarca Müslümanların refah ve zenginliklerinin farkına varılması onların Doğuya karşı iştahla bakmalarına sebep olmuştu.[127] Hac maksadıyla Kudüs'e gidip gelmeler, devrin papalarının reformcu bir anlayışa sahip olmaları; güney Avrupa'dan Araplar tarafından sıkıştırılan Hristiyanlığın; Türkler tarafından Malazgirt'te 1071'de Bizans'ın hezimete uğratılması, Doğu Hristiyanlığının Türkler tarafından tehdit edilmesi anlamına geliyordu. Tüm bu gerekçeler Haçlı ruhunu beslerken, güney İtalya'daki Müslümanların Hristiyan güçlerine yenik düşmeleri, Tuleytula şehrinin 1085'de Endülüs Müslümanlarının elinden Hristiyanların geri alması gibi taze umut verici örnekler; Akdeniz havzasını elinde tutan, her yönüyle güçlü İslâm kuvvetlerinin elinden Hz. İsa'nın ülkesini kurtarmanın mümkün olduğunu gösteriyordu. Papa I. Urban'ın (1088-1099) Clermant Konsilinde yaptığı (1095) konuşma ile düşman tayin edildi.[128] Urbanus nutkuna herhalde Doğudaki kardeşlerine yardım etmenin zorunluluğunu dinleyicilerine bildirmekle başladı. Doğu Hristiyan âlemi yardım rica etmişti; çünkü Türkler Hristiyan âleminin kalbine girmekte, ahaliye fena muamelede bulunmakta, Kutsal Yerlere hakaret etmekteydiler. Fakat Urban sadece Bizans'tan bahsetmiyordu. Üzerine basa basa Kudüs'ün kendine özgü kutsallığına işaret ediyor ve oraya giden hacıların çektiklerini tasvir ediyordu. Böylece karanlık bir tablo çizdikten sonra büyük bir çağrıda bulundu. Batı Hristiyan âlemi Doğu'yu kurtarmak için yola çıkmalıydı. Zengin ve fakir aynı şekilde yola dökülmeliydi. Bunlar birbirlerini öldürmeyi bırakıp haklı bir savaş yapmalıydılar. Böylece, Tanrı'nın istemiş olduğu bir işi gerçekleştirmiş olacaklardı ve Tanrı onlara rehber olacaktı. Savaşta hayatlarını kaybedenlerin günahları affolunacaktı. Burada bu dünyada gerçekten sefil ve kötülüklerle dolu bir şey idi. İnsanlar vücutları ve ruhları ile kendilerini mahvetmeye uğraşıyorlardı. Orada ise kendilerini, Tanrı'nın dostları sıfatıyla sevinçli ve mutlu bir hayat beklemekteydi. Kimse tereddüt etmemeli idi. Herkes yaz başlangıcında hareket etmek üzere hazırlanmalıydı. Tanrı onlara yol gösterecekti...[129]

---

[127] Watt, *Der Einfluss*, 49.

[128] Was Jeder vom İslâm wissen muss, 149; Barbara Huber, 110-113.

[129] Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Ankara 1986, 1/ 84.

Biz burada Haçlı Seferlerinin tarihini ekonomik ve stratejik tahlilini yapmak istemiyoruz. Ancak İslâm - Hristiyan karşılaşmasının önemli bir devresinin veya iki büyük dinin etkileri hâlâ devam eden en büyük tarihi kavgasının bizce önemli olan noktalarına işaret etmeyi amaçlıyoruz.

Buna göre kutsal toprakları kâfir(!) Müslümanlardan ve sapık doğu Hristiyanlarından kurtarmak için yola çıkan Haçlılar en çok zararı kendi dindaşları olan, sapık gördükleri doğu Hristiyanlarına vermişlerdir. 1204'te İstanbul'un Haçlılar tarafından yağmalanması ve alınması Roma Hristiyanlarıyla Bizans Hristiyanları arasında açılmış olan uçurumu daha da derinleştirdi. Uzun vadede Haçlı Seferleri'nden Doğudaki Ortodoks olmayan Hristiyan (Yakubiler, Ermeniler) azınlıklar da zarar gördü. Eskiden bu gruplara hoşgörülü olan İslâm'ın Doğu Hristiyanlarına şüphe ile bakmalarına yol açtılar.[130] Haçlı Seferleri Doğu Hristiyan âlemini kurtarmak için başlamıştı. Seferler sona erdiğinde Doğu Hristiyan âlemi tümüyle Müslümanların hâkimiyeti altında bulunmaktaydı. Papa Urban, Clermont'da büyük vaazını verirken Türkler Boğaziçi'ni tehdit etmek üzereydiler. Papa II. Pius sonuncu haçlı seferini vaaz ederken Türkler Tuna'yı geçmekteydiler.[131] Bu savaşların, İslâm Dünyasına şehit sayısını artırmaktan başka faydası olmamıştır.[132] Ancak Hristiyan Dünyasına az da olsa katkılar sağlamıştır. Haçlılar doğudaki İslâmi hayat tarzının, kültürel bakımdan birçok önemli tarafını benimsediler. Bu bakımdan Haçlı Seferlerine katılan devletlerde sefer dönüşü Arapça tercüme faaliyetleri daha da hızlandı.[133] Diğer taraftan hâlâ Batı toplumunda kökleşmiş halde bulunan İslâm düşmanlığı (Türk düşmanlığı)nın ilk kuvvetli temellerinin de Haçlı Seferleri vesilesi ile atıldığını Alman Protestan kilisesi belirtmektedir.[134] İslâm'ın aile ve nikâh anlayışına karşı ilk alaycı tavırların yerleşip kökleşme devirleri de yine bu döneme rastlar.[135] Şiddet kullanılarak fikirlerin bastırılamayacağını ifade

---

130 Was Jeder, 152; Huber, Barbara, 112-113; Watt, İslâm Avrupa'da, 105; Schirrmacher, 2/320.

131 Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 3/396.

132 Watt, *Der Einfluss*, 60.

133 Watt, *Der Einfluss* 60; Schirrmacher, 2/320-321.

134 Was Jeder, 152.

135 Schirrmacher, 2/321.

eden bilginlerin demeçleri Haçlı Seferleri dönüşünde daha fazla dinlenir olmuştur. Bunlar İslâm'a kılıçla değil, fikir ve diyalogla yaklaşmak gerektiğini savunmuşlardır. Bu bilginlerin başında Petrus Venerabilis (1094-1156) gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in Latince'ye ilk tercümesini yaptıran bu papaz (1143),[136] aynı zamanda diğer İslâmî tercümelerin de öncülüğünü yapmıştır. Hatta İslâm teolojisine ait kitapların tercümesi ile uğraşan bir komisyon bile kurmuştu.[137] Petrus'un İslâmî bilgilerin zenginliğinden çok etkilendiği söylenmektedir.[138] Ünlü bir Katolik tarikatının kurucusu olan Franz von Asisi (1182-1226) Müslümanlarla iletişim kurmak gerektiğini ve onların itimatlarının kazanılması ihtiyacını dile getirmiş, bunun için İslâm ülkelerine sık sık ziyaretler yapmıştır.[139] Franz'ın çalışmalarına benzer gayretleri devam ettirenlerden biri de Raymundus Lulls' tur (1235-1315). Lulls Kuzey Afrika'ya pek çok kere misyoner amaçlı geziler yapmış, Kur'ân ve İslâm'la ilgili bilgilerini bu gezilerde pekiştirmiştir. İslâm'a karşı yapılacak savaşın entelektüel boyutta olması gerektiğini savunmuş, Kilise'ye 1250'den beri teklif edilen modern doğu dilleri okulları açmasının gereğini bıkmadan usanmadan savunmuştur.[140] Onun ısrarcı gayretleriyle Viyana Konsilinde (1312) Bologna, Salamanca, Avignon, Paris ve Oxford üniversitelerinde Arapça öğretimi yapan bölümlerin açılması sağlanmıştır.[141] Bu bölümler kültürel misyönerliğin ilk temelleridir. İslâm'a karşı savaşın çare olmadığını savunan, zamanın Papa'sını buna ikna etmek için büyük çaba sarf eden bir diğer isim de Roger Bacon[142] (1214-1294) idi. Ona göre itaatkâr ruhları savaş yoluyla

---

136 Was Jeder, 152; Hilpsch St. Lexikon Für Theologie und Kirche, Freiburg, 1963, 8/383.

137 Watt, *Der Einfluss*, 63.

138 Watt, *Der Einfluss*, 83.

139 Was Jeder, 152; Grundmann. H, Die Religion in Geschichte und Gegenwart, Tübingen, 1958, 2/1057-1058.

140 W. Richard Southern, *age.*, 51

141 Was Jeder, 152-153; W. Richard Southern, *age.*, 51.

142 İslâm Felsefesinin etkisi altında kaldığı bilinen Roger Bacon, İslâm'a karşı savaşın çare olmadığını savunup gerekçelerini de anlatıktan sonra tek çıkar yolun misyonerlik olduğunu, bunun başarısının da muhatabların dillerini, inançlarını detaylarıyla öğrenip onların akidelerini geçersiz kılma yollarını teknik bir yöntemle uygulamak olduğunu vurgulamıştır. W. Richard Southern, *age.*, 43-44. Bu düşünceler modern misyonerliğin de temelleri olduğu bilinmektedir. Bocan'ın Oxford Üniversitesinde bir iki bilimsel deney yapmaya kalkması, Üniversitenin profesör ve öğrencilerini ayaklandırmış, sokaklarda "Gebersin sihirbaz!" diyerek onu protesto

Hristiyan yapmak mümkün değildir. Bacon'un öğrencisi olan Johannes von Segovia hocasının düşüncelerini devam ettirmiştir. Ortaçağın sonlarına doğru yaşamış olan Kardinal Nikolaus von Kues (1401–1464) ise Müslümanlarla Hristiyanlar arasında anlaşma sağlamak için bir konferans teklifinde bulunurken, aynı dönemde yaşamış, Hristiyan Birliği projesinin mimarı Pierre Dubois'in düşüncesi şöyle idi: "Müslümanlar Hristiyan toplumunun tabii düşmanlarıdır. O halde onlarla savaşmalı, onları tehcir etmeli, hepsine bir savaş sitesi toplumu muamelesi uygulayıp kötüleri cezalalandırdığımız gibi cezalandırmalıyız."[143] Bu düşüncelerin uygulanıp uygulanmadığı konusunda tarih şahittir. Bütün bunların yanınıda, Protestan Kiliseler Birliği, Hristiyan ilahiyatının, ortaçağın sonlarına doğru sağladığı gelişmeleri İslâm dinine borçlu olduğunu açıklamaktadır.[144]

5. Reform Dönemi

Bugün Tarihsel veriler ışığında, Müslümanların sürekli olarak, acı anlatımları bulunan ve buna bağlı olarak, nesiller içinde gelişen kızgınlığın bir resmi olma niteliği ile kendilerine karşı bir tehdit algısı vardır. Daha da önemlisi yaşama hakkı ve alanı sınırlamasına tabi tutulduklarını düşündükleri Batı kaynaklı üç yapılanma şekli vardır: Haçlı Seferleri, Sömürgecilik ve Oryantalizim (Şarkiyat Çalışmaları).[145]

Bazı Batılı bilginlerin konuyla ilgili değerlendirmeleri insaflı görülmektedir: Bu üç kelimenin acı hatıralarını Ön Asya ve Kuzey Afrika Müslümanlarının zihninden silmek hemen hemen imkânsızdır. Batıda yapılan bilimsel nitelikteki İslâmi araştırmaların (Oryantalistik çalışmaların), İslâm ülkelerini sömürge olarak kullandıkları bilinmektedir. Bunun adına, Din Bilimleri, Sosyoloji ve Tarih gibi disiplinlerin araştırma tekniklerinden ve bunların verilerinden de faydalanarak, sömürge çalışmalarına alt yapı hazırlamışlardır. Ayrıca bunları Hristiyan misyonerlerin yapılanması için onlarla ortaklaşa olarak çeşitli faaliyetlerde de kullanmışlar. Bu gibi

etmişler; Müslümanların eserlerine verdiği değerden dolayı onun Müslüman olduğunu söylemişlerdir. A. Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İstanbul, 1969, (Dipnot), 141.

143 Marcel A. Boisard, *Batı Dayatmacılığı ve İslâm*, (çev. D. Ahsen Batur), İstanbul, 2002, 18.

144 Was Jeder, 152-153.

145 Schirrmacher, 2/301.

nedenlerle, Müslüman bilginler, Oryantalistleri, Haçlıların bir uzantısı olarak kabul etmişlerdir. Batılı meslektaşlarımız da bu çirkin yapılanmayı adlandırırken yaptıkları tanımlamalarda en azından gerçeği söyleme onurluluğunu göstermektedirler.[146]

Oryantalistik çalışmalar, Şark çalışmalarının genel bir adıdır. Bunun içerisinde İslâm ilahiyatını ilgilendiren çalışmalar ayrı bir yer tutmaktadır. Batıda ilmi bir disiplin olarak Oryantalisttik çalışmaları 1779 İngiltere'de, 1799 Fransa'da başladı. İlk Uluslararası Oryantalisttik Konferansı 1873'de Paris'te yapılmış; 19. yy. oryantalizmin gelişme ve kökleşme çağı olmuştur. Bu maksatla değişik nitelikte ve çeşitli bölgeler hakkında periyodik yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Paris'te "Journal Asiatique" 1823'te, Hindistan'da "Journal Of The Asiatic Society Of Bengal" 1839'da çıkarılmaya başlanmıştır. 1849'dan sonra da Almanya'da "Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft" yayın hayatına başlamıştır.[147]

19. yy. oryantalizmin gelişme ve çiçek açma mevsimi olmuş; Katolik kilisesi arka planda beklerken Protestan tarafı önemli eserler ortaya koymuştur. Protestan misyonerlerinin önde gelenlerinden Henry Martin, İncil'in ilk Farsça tercümesini yapmış, ondan sonra onun yolunu Bazel'li (İsviçre) Karl Gottlieb Pfander takip etmiş, "Die Wage der Wahrheit/ Mizanu'l-Hak" isimli eserinde Müslümanların Hristiyanlığa karşı reddiye yazılarını yayınlamıştır. Bu yazılar sayesinde önemli ölçüde Hindistanlının Hristiyanlığa girdiği[148] iddia edilmektedir.[149] Pfander bu eserinde konuyla ilgili pek çok Doğu ve Batı literatüründen karşılaştırmalar yapmıştır. Onun asıl önemli işi İncil'in şahitleriyle İslâm prensiplerini karşılaştırarak kıyaslamalar yapması olmuştur. Yaptığı çalışmaların sonunda sonuçlara ulaşmıştır:

---

146 Mielandt Rotraud, Offenbarung und Geschichte im Denken modernen Muslime, Wiesbaden, 1971, 46-47; Schirrmacher, 2/302.

147 Schirrmacher, 2/302.

148 Pfannmüller, Gustav, *Handbuch der İslâm-Literatur*, Berlin-Leipzig, 1923, 345.

149 Pfander, Hindistan'da Delhili Rahmetullah Efendiyle karşılaşmış, onunla yaptığı dini tartışmalarda mağlup olmuştur. Abdulhamit Birışık, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân* (Batı Etkisinde Hint Kur'ân Araştırmaları), İstanbul, 2004, 80, 81, 96. Delhili Rahmetullah Efendi bu tartışmaları, *İzharü'l-Hak* adıyla Arapça olarak kaleme almış, İstanbul'da 1886 yılında Türkçe olarak basılmış, yeni baskısı da yine İstanbul'da 1972 yılında tekrarlanmıştır. Adı geçen kitabın misyonerlerin korkulu rüyası olduğu bilinmektedir.

"*Tarafsız olarak görünen bir deneme şunu ortaya koymuştur ki, İncil vahiylerindeki farklılıklarla rağmen, Kur'ân ve İslâm geleneği, doğal akıl kriterleri ve doğal ahlak duyguları önünde başarılı olamaz.*"

Pfander, eserinin ön sözünde aşağıdaki kriterlere göre İncil Hristiyanlığını ve İslâm'ı değerlendirmiştir. İnsanın ruhundaki ihtiyaçlar zamanla ve maddi şeylerle karşılanamaz, tam tersine manevi ve ebedi şeylerle karşılanabilir. Bundan dolayı gerçek vahyin işaretleri şunlar olmalıdır:

1- Vahiy, ruhun ebedi mutluluk taleplerini karşılamalıdır.

2- Allah tarafından insanın kalbine ekilen vicdanın temel ölçüleriyle vahiy ittifak halinde olmalı, uyuşmalıdır,

3- Tanrının kurtarıcı, adil, ebedi, mutlak ve değişmez olduğunu vahiy ortaya koymalıdır.

4- Ayrıca vahiy ciddi itirazlar içermemelidir.[150]

Daha önce de belirtildiği gibi Raymundus Lulls'un 14. yy.'da yaptığı Arapça öğretimi teklifi kabul görmüş ve Batı'nın Roma, Bologna, Paris, Oxford ve Salamanca gibi belli başlı üniversitelerinde Arap dili öğretilmeye başlanmıştır. Ancak bu beş üniversiteden istenilen sonuç elde edilememiştir. 14. yy.'da buralarda eğitim gören öğrencilerin sayısının yirmi civarında olduğu belgelenmektedir. 1539'da Paris'te Rönesans fikirlerini yerleştirmek için açılan "*College de France für Guillaume*" de Arabistik kürsüsü kurulmuş, ilk Arapça gramer kitabı Thomas von Erpe (1584–1624) tarafından, yine ilk Türkçe sözlük Roma'da Franz Meminski tarafından yayınlanmıştır. 1514'te Roma'da Osmanlı Türkçesi ile ilgili bir kitabın basıldığını, 1590 yılında da İncilin Roma'da Arapça olarak yayınlandığını görüyoruz.[151] İngiltere'de Oxford Üniversitesi'nde ilk Arapça kürsüsü Edward Pococke (1604–1691) tarafından açıldıktan[152] sonra artık Arapça metinler Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde görülmeye başlamıştır. Üniversitelerde açılan bölümlerin sağladığı avantaj Arapça öğrenme imkânının Avrupa'nın her yerinde yaygınlaşmasını sağlamıştır. Ancak bu yüzyıllarda Türklerin doğu Avrupa üzerindeki baskıları bazı polemik ağırlıklı eserlerin çıkmasına da sebep olmuştur.[153]

---

150 Raeder, Siegfried, *Der İslâm* und Christentum, Neukirchen-Vluyn, 2001, 193.

151 Schirrmacher, 2/303.

152 Endress Gerhard, Einführung in die İslâmische Geshichte, München, 1982, 19.

153 Schimmel Annamarie, *Der İslâm* Eine Einführung, Stuttgart, 1995, 8.

6. Yeni Çağ Dönemi

Avrupa için 1453 yılında başlayan Türk askeri tehdidi 1683 yılında ikinci Viyana bozgunu ile sona ermişti. Sebebi sadece bu olmamakla birlikte, Türk tehdinin ortadan kalkmasından sonra gelen rahatlamada, felsefede, edebiyatta, sanatta ve teolojide en azından bugün bizim koyduğumuz isimle "*Aydınlanma Hareketleri*" oluşumlarının ilk nüveleri atılmaya başlanmıştı. Eski dini hayat anlayışı yıkılmaya başlamış, hayatı bütünüyle kucaklayan yenidünya görüşleri ortaya çıkmıştı. Aydınlanma devrinde gerçeğin ön yargısız bir biçimde ortaya konması için gayret sarf eden insanlar ortaya çıktı. Şimdi bunların önde gelenlerini kısaca anlatmaya çalışalım.

Hollandalı teolog Hadrian Reland, 1705'te İslâm Dini ile ilgili *"De religion Mahomedica libri duo"* adlı eseri yazdı. O, bu eseriyle temel İslâm kaynaklarına dayanarak, Avrupa kamuoyunda yaygın olarak bulunan İslâm aleyhine uydurulmuş masalları ve efsaneleri eleştirdi. Avrupa'nın önemli dillerine tercüme edildiğinden Batı düşüncesinde beklenen etkiyi yapmada gecikmedi.[154] Ama Katolik Kilisesi bu kitabı hemen yasakladı.[155] Henry Boulainvilliers (1658–1722), ilk defa Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) için akla uygun bir dinin açıklayıcısı olduğu belirlemesinde bulundu. Aynı devrin önde gelen isimlerinden Hermann Samuel Reimarus (1694–1768) bilimsel bir tarafsızlıkla şöyle diyordu: "Eminim ki Türk Dini'ni (İslâm'ı), şöyle veya böyle kötüleyenler arasında çok azı Kur'ân'ı okumuştur. Kur'ân'ı okuyanların da onu doğru anlama gücüne sahip oldukları halde, çok azı iyi niyetle okumuştur. "[156]

Annamarie Schimmel'e göre, çalışkan Johann Jacob Reiske (1716–1774) –ki, o Arap literatürünün şerefli bir şehididir– ilk defa dünya genel tarihine İslâm tarihinin de ilave edilmesine teşebbüs etme cesaretini göstermiştir.

İslâm ile Batı ülkeleri arasındaki sürekli tartışmaya son veren Goethe (Ö. 1832) meşhur Doğu Batı Divanında şunları söylüyordu: "*Eğer İslâm Tanrıya itaat demekse, hepimiz İslâm ile yaşıyor ve İslâm ile ölüyoruz.*" Goethe, adaletli olarak sadece Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) değil,

---

154 Watt Montgomery W. *Müslüman-Hristiyan Diyaloğu*, (çev. Turan Koç), İst., 2000, 158.
155 Raeder Siegfried, *age*, 190-191.
156 Schimmel, Annamarie, *age*, 8.

özellikle İslâm kültürünün, Arap ve İran kültürünün temel öğelerinin önemini de gösterir.[157]

Bütün teolojik ve politik düşmanlıklara rağmen İslâm kültürü, artık Batı kültürünü mayalamıştır, işte bu devrin sonunda Goethe bulunmaktadır. Edebiyat ve müzikle ilgili tesirler Ortaçağ İspanya'sıyla Batıya geçmiştir; buradan İslâm pozitif bilimleri ortaçağ Avrupa'sına paha biçilmez malzemeler temin etmiştir. Bu malzemelerin izlerini edebi sanatlarda ortaçağın romantizminde ve şiirinde bulmak mümkündür. Haçlılar yoluyla doğudan gelen maddi ve manevi kültürel değerlerin yanında sonradan doğu ülkelerine, Osmanlı ülkesine, İran'a ve Hindistan'a yapılan yolculukların ardından buralarla ilgili, bol miktarda abartılı haberler getirildi. Böylece artık İslâm ülkeleri Deccal'in yurdu değil, mucizeler ülkesi olarak Batı'da ün saldı. Batı'ya gelen ilk edebi eser "*Bin Bir Gece Masalları*"dır. Bu eser 18. yy. başında Fransızcaya daha sonra ise İngilizce ve Almancaya tercüme edilmiştir.[158] Sayısız şair ve müzisyen bu eserden ilham almıştır. Almancanın konuşulduğu bölgelerde Joseph von Hammer-Purgstalls'ın (1774–1856) pek çok eseri Arapçadan, Türkçeden ve bilhassa Farsçadan tercüme etmesi büyük bir başarıdır. Onun İranlı şair Hafız'ın Divanı'nın tam tercümesi (1812–1813) Goethe'ye ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'i manzum olarak Almancaya çeviren Friedrich Rückert (1788–1866) gibi biri, Alman literatürüne birinci derecede doğubilimcisi ve şair olarak geçmiştir. O, Almancaya Arapçadan, Farsça ve Hintçe'den çok önemli, zengin şiir hazineleri kazandırmıştır.[159]

Bunların yanında, İslâm'ın Avrupa'daki ortaçağ görüntüsünü yıkan, diğer taraftan hâlâ etkileri devam eden modern çağ İslâm imajını Batı'lı çevrelere tanıtanlar var. Bunların önemli isimleri şunlardır: Gotthold Ephraim Lessing (Ö. 1781), Gottfried Wilhelm Leibniz (Ö. 1716), Voltaire (Ö. 1778) gibi ünlü düşünürlerin yanında Alman mütercimler Megerlin ve Boysen gibi Kur'ân'ın aslından Almancaya çeviri faaliyetlerinde bulunan kişiler bulunmaktadır.[160]

---

[157] Schimmel, Annamarie, *age*, 9.
[158] Schirrmacher, *age*, 2/306.
[159] Schimmel, Annamarie, *age*, 8-10.
[160] Pfannmüller, *age*, 121.

Bunlara ilaveten ön Asya, Kuzey Afrika özellikle Mısır'da İslâm'a karşı İngiliz ve Amerikan misyonerlik hareketinin 19. yy. yılda öncüsü, "Moslem World" dergisinin kurucusu ve başyazarı Samuel Zwemer ve iyi yetişmiş bir misyoner olan W. H. T. Gairdner ile Alman misyonerlerinden Gotfried Simon önemli isimlerdir.[161]

19. yy. misyonerlik hareketi İslâm'la teolojik mücadele edebilmek için yeni bir araştırma alanına girdi. Bu hareketinin arkasında güç, bağnaz bir dindarlık hareketi, Pietismus ve aydınlanmanın getirdiği temel fikirler bulunmaktaydı. Bunlar bize gösteriyor ki, Batı'nın temel İslâm kaynaklarına yönelme sebebi emperyal amaçları misyonerlik çalışmalarıyla desteklemeğe yönelikti.

Şimdi bu noktaya kadar anlattıklarımız elbette ki tarihsel bir düzenek üzerine kurulmuş, çerçeveleyici bir anlatıya sahiptir. Epistemolojik anlamda çözümlemeler ve eleştiriler içeren bir metin umut ederiz ki daha geniş bir çalışmanın içinde ele alınacaktır. Ama şurası da açıktır ki; iki yapılanma arasında meydana gelen *"Ötekini Anlama"* yani *"Kendinden farklı olanı algılama ve tanımaya çalışma faaliyeti"*, bir Hristiyan'ın, bir Müslüman'ı tanımak istemesi ya da onu, *"Putperest ve sapkın bir tarikatın mensubu olan bir kişi ön kabulünden yola çıkarak değerlendirmesi"* veya "*Nedeni çok simgesel öğelere bağlı olan gizli bir korku ve gizli bir nefret duygusuna kapılması"* durumu düzeneğinden çıkmıştır. Günümüzde aynı tarihsel altyapıyı içinde tüm bilimsel yaklaşım sistemlerine rağmen, çok daha tümel bir şekle kavuşarak, Batının (medeniyetinin); Doğuyu (medeniyetini) tanıması biçimini almıştır. Bu tanıma ve anlama faaliyeti maalesef iki eşit bireyin iletişim kurması gibi olmamış. Felsefi ekolleriyle aydınlanmayı, Reform ve Rönesans hareketleriyle çağdaş düşünceyi ve bu iki faaliyetin meydana getirdiği pozitif ürünler sayesinde bir medeniyeti yani Batı medeniyetini meydana getirdiğini savunan bir yaklaşımın, kendisinden daha düşük seviyede gördüğü ve bunu karşılaştıkları her siyasi ve sosyal platformlarda muhatabının yani Doğunun yüzüne vurmayı, anlaşılmaz bir kendini beğenmişlik üslubu ile artık biz sizin efendiniz olduk hâkim söylemi zemininde vurgulayan birinin, diğeri ile olan ilişkisine dönüşmüştür.

---

161 Pfannmüller, *age*, 345.

Batı için merak ile başlayan ilk tanıma faaliyeti beraberinde bilgiyi getirmiş, bilgi gücü kendine güveni aşılamış ve güç de hâkim olma duygusuna sürüklemiştir.

Mısır'da, İskenderiye limanına çıkan İngiliz komutanın yüzündeki kibir ve yüreğindeki *"Ben sizin efendinizim, size aydınlığı, modernliği, çağdaşlığı öğreteceğim."* ile; sıra onda olduğu için, devesinin üzerine kölesini bindirerek Kudüs'e giren Hz. Ömer'in çöl kumu içindeki elbisesiyle gösterdiği tavır tabii ki kıyaslanamaz.

"Ben benim, ama asıl ben seninle benim, tavrından uzak, Ben senin efendinim." yaklaşımına sahip oryantalist bir hareket yumağı var. Sömürüyle eş zamanlı çalışan bir misyoner hareket zinciri ve Ben Batıyım öyleyse en iyisini ben bilirim diyen bir kibir, en insaflı bir şekilde tarif edilmeye kalkışıldığında bile ilişki olma özelliğine sahip görünmemektedir.

B- HIRİSTİYANLAR'IN İSLÂM'LA KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ

1. Doğu

Batı bilim çevreleri, doğudaki İslâm'a karşı kültürel ilişkileri ki, bunlar İslâm'a karşı açılmış kültürel bir savaştı, Yuhanna (Yahya) (ö. 137/754)[162] ile başlatmaktadır. Asırlar boyu süren kültürel ve fiziki savaşların temelini oluşturduğundan Yuhanna'nın İslâm hakkındaki fikirleri önemlidir. Ona göre «Hz. Muhammed» Araplar arasında ortaya çıkmış (...) bir peygamberdir. (...) gizlice Tevrat ve İncil ile meşgul olmuş, (...) gökyüzünden bir kitap aldığını ileri sürmüştür. Yuhanna Dımaşkî, İslâm'ı yeni bir din

[162] Tutucu bir Hristiyan olan Yuhanna da babası gibi Abdül Melik b. Mervan (66-86/685-705)'ın sarayında çalışırken Müslümanlarla dini tartışmalar yapmış; bir de kitap yazmıştır. Keşiş olarak Kudüs yakınlarındaki Marsaba manastırına çekilmezden önce Bizans'taki dini tartışmalara yaptığı katkılardan dolayı büyük bir ün kazanmış ve eserlerini Grekçe olarak yazılmıştır. Cladue Cahen, *age*, 49. Yuhanna'nın özgür bir ortamda yaptığı dini polemikler Hristiyan-İslâm tartışmalarının kültürel başlangıcını oluşturmuştur. Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, 1/343; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya, 1989, 34.

olarak görmeyip, onu, gerçek din olan Hristiyanlıktan sapan, bir mezhep olarak görmektedir.[163]

Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Kur'ân-ı Kerîm'e karşı Yuhanna Dımaşki'nin ithamları 17. yy.'ın sonuna kadar değişikliğe uğramadan devam etmiştir. Ortaçağın tamamında 16. ve 17. Yüzyıllarda Hristiyan Dünya'nın Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkındaki hükmü garazkârdır. Onlara göre o, tüm kötülüklerin ve ahlaksızlıkların başı olan bir mezhebin kurucusu, (...) bir peygamberdir.[164]

Dımaşkî'den sonra bu yargıların devamını ve oluşmasını sağlayan kişilerin önde gelenlerini şöyle sıralayabiliriz:

"Bir Serâzen İle Bir Hristiyan'ın Tartışmaları" adındaki eser, Yuhanna'ya nispet edilse de aslında bu eser Harran piskoposu Ebu'l-Qurra (123–205/740–820)'nın yaptığı tartışmalardan derlenen bir eserdir. Ebu'l-Qurra Yuhanna'nın yolunu takip eden ve manen onun öğrencisi olan biridir. Daha sonraları Yuhanna'nın açtığı kültürel savaşı Bartholomaeus von Edessa ve Niketas von Byzanz devam ettirmişlerdir. Birincisi daha çok Hz. Peygamberi hedef alırken, ünlü teolog ve filozof Niketas, Kur'ân-ı Kerîm ve prensiplerini hedef almıştır. Bundan sonra artık tartışma savaşları Bizans imparatorlarının desteği ve talebi ile devam etmiştir. Kral Alexios Kommenos'un (1081–1118) isteği üzere, İstanbullu Rahip Euthymios Zigabeaus'un hedefi, Ehl-i Sünnet ve Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat kendisi olmuştur. Önasya'daki Hristiyan-İslâm tartışmasının öncülüğü artık krallara geçmiştir. İmparator Johaunes Kantakuzenos, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Kur'ân'ın gerçek olmadığını açıklamaya çalışırken, torunu imparator Manuel II Palaedogus da yaşlı bir Türk'le İslâm üzerine yaptığı konuşmalarla İslâm dininin ahiretle ilgili inançlarının asılsızlığını(!) ispatlamaya çalışmıştır.[165]

İstanbul'un fethinden sonra Bizans'tan Avrupa'ya göç eden Hristiyanlar, Kur'ân karşıtı birikimlerini yerleştikleri ülkelere taşıdılar; böylece Avrupa'daki mevcut İslâm düşmanlığına, Doğu Hristiyan düşmanlık geleneği de ilave edilmiş oldu.

---

163 Pfanmüller, *age*, 137.
164 Pfannmüller, *age*, 123.
165 Pfannmüller, 135, 138.

Aydınlanma çağında Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili Batı Hristiyan düşüncesi önemli ölçüde değişmiş olsa bile 18. yy. son çeyreğinde Megerlin tarafından yapılan Almanca Kur'ân tercümesinin kapak resminin altındaki *"Yalancı Peygamber Muhammed"* yazısı Yuhanna'nın yargılarının hala yaşadığını göstermektedir.[166]

Ön Asya'daki Hristiyanların İslâm'a ve Kur'ân'a karşı sürdürdükleri kültürel direnç, Batı dünyasında ciddi araştırmalara konu olmuştur.[167]

2. Batı

Müslümanlar Avrupa'ya ayak bastıklarında askeri direnmeler olmuşsa da kültürel düzeyde bir direnmeyle karşılaşmamışlardır.

On birinci yüzyılın sonunda Papa Urban II'nin İslâm dünyasına kutsal savaş ilanıyla Müslümanlarla Hristiyanlar önce silahlı mücadeleyle sonra da kültürel çatışmayla karşı karşıya gelmişlerdir. Bu iki çatışma aynı zamanda başlamamıştır.

"Haçlılar, İslâm'a karşı önüne geçilmez bir öfkeyle saldırmışlardır. Bu öfkeyle kararan gözleri, karşılarındaki medeniyetin ve dinin büyüklüğünü görememiştir. Onların gözleri sadece 'yeni bir putperestlik' görmüştür. Hiç kimse, bu zaman içinde, İslâm dininin kaynakları konusunda bir araştırma yapmamıştır. Bilakis akla gelen her türlü alaycı ve küçümseyici hikâye ve masalların, İslâm inancı olduğunu öne sürerek bunları anlatıp durmuşlardır."[168]

Batı Hristiyan Dünyasında ilk tartışma Kur'ân-ı Kerîm'in Petrus Venerabilis tarafından yaptırılan Latince çevirisi ile başlamıştır. Kur'ân çevirisi biter bitmez Petrus çeviriyi, II. Haçlı seferinin dini lideri olan Bernhard von Clairvaux'a göndermişitr. Petrus bunu yapmakla, Bernhard'ın Avrupa'yı kışkırtıp, İslâm dünyası üzerine yeni bir haçlı seferini yönlendirmesini ve bu çevirinin vaazlarda kullanılması ve Kur'ân'a reddiyeler

---

166 Bknz. Kitabın sonunda, Megerlin, Die türkische Biebel'in kapak resmi, Kur'ân çevirilerinin kapak resimleri…

167 Carl Cüterbock, *Der İslâm* im Lichte der byzantinschen Polemik, Berlin, 1912; Karl Kurumbacher, Geschicte der byzantinisehen Litaratur, 2. Baskı, Münih, 1897.

168 Pfannmüller, *age*, 141.

yazılmasını umuyordu.[169] Ancak Bernhard, Petrus'un teklifini ciddiye almadı. Bunun üzerine Petrus Bernhard'a Müslümanlarla, Hz. Muhammed ve öğretisi ile ilgili düşüncelerini açıklayan detaylı bir reddiye gönderdi. Bunda ağır hakaretlerin yanında şöyle deniyordu:

"*Bizden bazılarının yaptıkları gibi ben size silahla değil sözle, güçle değil akılla, kinle değil sadece sevgiyle geliyorum.*"[170]

Petrus Venerabilis, Bernhard'ı kendi anlayışı doğrultusunda ikna edemese bile Batı tarihinde İslâm'a karşı misyonerliğin ilk temellerini atmış oldu.

Batı'nın İslâm'a ve onun değerlerine karşı tutumu on sekizinci yüzyılın başlarında değişmeye başlamıştır. Bu dönem bilimsel ölçülerin İslâm araştırmalarına girmeye başladığı dönem olarak da kabul edilir. Bu alanda yapılan çalışmaları şöyle sıralayabiliriz:

a- Hadrian Reland

Konunun ilk örneği Hollanda'nın Utrecht Üniversitesi'nde oryantalizm profesörü olan Hadrian Reland (1676–1718) tarafından yazılan 1705 ve 1717 yıllarında iki kez basılan, "*De religione Mohammedica libri duo Trajecti ad Rehenum*" isimli kitaptır. İki ciltten meydana gelen kitap, kısmi de olsa, o devirde İslâm'ın inanç öğretisi üzerine çok ilgi çeken düşünceler içermektedir. Büyük heyecan uyandıran bu kitap, yazarı hakkında İslâm propagandası yapmak istediği şüphesini bile uyandırmıştır. Hâlbuki yazar, bununla Hristiyanlarca İslâm'a karşı düzenlenen savaşlardan daha iyi bir sonuç almak, bu konuda daha planlı ve güçlü bir mücadelenin alt yapısını oluşturmayı amaçlamıştı. Katolik Kilisesi bu kitabı hemen yasaklamasına rağmen eser, kısa zamanda Almanca, Fransızca, Felemenkçe (Hollandaca), İngilizce ve İspanyolca'ya çevrilerek, İslâmî öğretiyi tanınmada başvuru kitabı haline geldi.

Reland, kitabının önsözündeki açıklamalarında, tüm dinlerin hasımları tarafından anlama ihtiyacı duyulmadan karalandığını, Yahudi ve Hristiyanların dinsizler tarafından, Lüteryan ve Reform taraftarlarının, Katolik

---

169 Pfannmüller, *age*, 142

170 Pfannmüller, *age*, 142.

Kilisesi tarafından da aynı anlayışla kötülendiğini, Müslümanlarla aynı kefeye konulduğunu anlatmıştır.

Reland bu sözlerin ardından İslâm'a hizmet etmekle suçlandı. Fakat o, fikrinden vazgeçmedi. Ona göre: *"Onlar ne derse desin gerçek araştırılmalıydı."* Bunun için o, yazılarında hep İslâm dinini açıklamaya çalıştı: *"Bu din, cehaletin karanlığında, halkın nazarındaki kötü görüntüsü ile kalmamalıdır, camilerde ve okullarda Müslümanlar nasıl öğreniyorsa öyle öğrenilmelidir..."*

"Yaşadığımız topraklar üzerinde bir din sürekli aşağılanmakta ve kötülenmektedir. Bu kesinlikle yanlıştır. Bir öğretiye, bir fikre kötü yakıştırmalar yapılarak bir şey elde edilemez. İslâmî fikirlerin doğruluğu önemli değil, İslâm ise hepsi bozuk olmalı..." önyargısından mutlaka kurtulmamız gerekir. İyi niyetli biri, İslâm dinini öğrenmek istiyorsa, onun eline kin dolu karşı fikirler verilmemelidir. Bunun için Arapçayı öğrenmek gerekir. Çünkü Muhammed Arapça konuşmuştur. Arapça kitaplar temin etmek gerekir. Bunları başkasının gözüyle değil kendi gözümüzle okumak gerekir. Bütün bunları yapan kimse kesinlikle şunu görecektir:

"Bizim sandığımız ve düşündüğümüz gibi, Müslüman olanlar deli değildir. Tanrı tüm insanlara akıl vermiştir. Şunu hiçbir zaman unutmamalıyız ki, Asya, Afrika ve özellikle Avrupa'da bu kadar geniş bir alana yayılan bir din, pek çok Hristiyan'ın hayal ettiği gibi bir hasta ruhun saçmalıkları değildir."

"O, Hristiyanların nazarında çok kötü bir din olarak algılanıyor diye insan gerçeği araştırmaz mı? Bir birey, bu dine derinlemesine bir analiz ve genişçe bir sentez ile yaklaşamaz mı? Bu din ile daha gerçekçi ve güçlü mücadele etmek için onu doğru tanımaya gayret etmekten neden kaçınalım?"[171]

Reland, adı geçen kitabının 1705 yılındaki ilk baskısında kardeşine kısa bir atıfla uzun bir önsöz yazmıştır. Bu yazısında onun gerçeğe ne kadar susamış, gerçek tarihi yazmak için ne kadar gayretkeş olduğu görülmektedir. Onun amacı, İslâm'ın gerçek fotoğrafını göstermekti. Bu amaçla diyordu ki :

[171] Pfannmüller, *age*, 63-64.

"Hristiyan yazarların belirttiği gibi, dine benzemeyen bir şeyin milyonlarca taraftar bulması mümkün olabilir mi ?"

"Biz, Müslümanlara kendi dinlerini yazdırmaya olanak sağlamalıyız. Ayrıca İslâm ile etkin mücadele edebilmek için onu iyi tanımalıyız. İslâm ile mücadelenin önemi her geçen gün büyümektedir. Çünkü Avrupalıların, Türkiye, Afrika, Suriye, İran ve Hindistan'daki Müslümanlarla olan ilişkileri sürekli gelişmektedir. Fakat Müslümanlara aptalca sövmekten ziyade onlarla yapacağımız akıllıca dini tartışmalarla, onları, gerçek dine kazanabiliriz. Safiyane bir gurur yerine Müslümanları ve İslâm dinini, iyi bir şekilde bilmek, bize sonsuz lütfuyla Hristiyanlığı bahşeden Tanrıya karşı bir teşekkürdür."

Bütün bu sözlerine rağmen Reland, pek çok kere İslâm'dan nefret ettiğini açıklamıştır. Onun tek istediği İslâm dininin doğru bir şekilde tanınması, onda olmayan düşüncelerin üretilmemesiydi.[172]

b- George Sale

Kur'ân'ın tanınmasına katkı sağlayanlardan biri de Kur'ân-ı Kerîm'i ilk defa aslından İngilizceye çeviren George Sale'dir. Onun çalışmaları hakkında daha sonra bilgi verilecektir.[173]

c- Mouradgea d'Ohsson

İstanbul'da 1740 yılında doğan yirmi dört yıl boyunca İstanbul'un önemli hocalarından medrese eğitimi ve öğretimi alarak devrinin sadrazamlarıyla yakın ilişkiler kuran Mouradgea d'Ohsson, elde ettiği bu imkânlar sayesinde İsveç'in İstanbul elçiliğinde maslahatgüzarlık, tercümanlık ve sekreterlik gibi önemli görevlerde bulunmuştur.

İbrahim Halebî'nin meşhur eseri Mülteka'l-Ebhur'u temel alarak Ömer Nesefî'nin akaidini de ilave edip bir kitap yazdı. Burada, İslâm dininin inanç, ibadet, fıkıh, ahlak ve tasavvuf konularını kendi anlayışına göre özetledi. Kendince açıklamalar ortaya koyduğu bu eserde, Osmanlı Devlet yapısındaki dînî temelleri, kuralları ve gelenekleri açıklamaya

---

172 Pfannmüller, age, 116-117.
173 Bknz. İlk İngilizce Kur'ân tercümesi.

çalıştı. Eserindeki değerli gravürler ile zamanındaki Türk kültür dünyasının önemli detaylarını minyatürlerle vererek güzelleştiren yazar eseri, "Tableau général de l'Empire Othoman divisé en deux parties, dont l'une comprend la Legislation Mahommetane, l'autre l'Histoire de l'Empire Othoman" adı ile Paris'te, 1787–1790, iki cilt olarak bastırmış; son cildi de yazarın oğlu tarafından yine Paris'te 1820 yılında yayınlanmıştır.[174]

d- Joseph Héliodere Garcin De Tassy

19. yüzyılda İslâm imajının oluşmasında önemli katkıları olmuştur. İmam Birgivî (ö.981/1573)'nin Vasiyetnamesi'ni "*Exposition de la foi Musulmane*" adı altında çevirerek Paris'te 1822 de yayımlamıştır. Bu çeviri, Osmanlı Devletinin ilmihali olarak kabul görmüştür. Diğer önemli eseri Kur'ân-ı Kerîm üzerine fikirlerini açıkladığı "Doctrine et devoirs de La religion Musulmana, tires textuellement du Coran"dır. Paris'te 1826'da basılan daha sonra 1840 ve 1874 yıllarında tekrar basılan bu kitapta kısa bir önsözden sonra, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve onun gönderilişiyle ilgili âyetler, yirmi dört bölüm halinde İslâm Dininin öğreti ve emirleriyle ilgili Kur'ân-ı Kerîm'den özetlemeler yapılmıştır.[175] Muhammed Hamidullah, Savary tarafından bu eserin tenkide tabi tutulduğunu söylemektedir.[176]

e- Reinhart Dozy

Essai sur l'histoire de l'Islamisme, Paris, 1879. Eserin asıl adı "*Het Islamisme*" olup Haarlem'de 1863'de ilk defa yayımlanmıştır. Yazar, eserini İslâm'ın başlangıcından itibaren İslâm dininin bilimsel, kültürel, mistik, eğitim-öğretim ve toplumsal alanlarının tamamını kapsayacak konumda planlamış ve ona göre yapılandırılmıştır. Kitabın bir bölümünü de Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet ve menkıbelere ayırmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'i tatsız, çok az orijinalliği olan, sade ve sıkıcı bir kitap olarak değerlendirmektedir. Sünneti ise oldukça ilginç bulmakta ama Kur'ân'da bulunmayan mucizeleri içerdiğinden dolayı da tenkit etmektedir.

On dokuzuncu yüzyıl tüm İslâm coğrafyasının dini, idari, toplumsal

[174] Pfannmüller, *age*, 60, 65-66.
[175] Pfannmüller, *age*, 60-66.
[176] Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'ân* (çev. A. Hatip – M. Kanık), İstanbul, 2000, 96.

ve antropolojik değerlendirmesini de yapan Reinhart Dozy, şöyle bir soru sormaktadır:

"Bu dinin gelecekteki kaderi ne olacak? O, Hristiyanlar tarafından alt edilip bertaraf edilecek mi?"

Dozy'nin bu detaylı ve kapsamlı eseri sanki Batı sömürgeciliğinin yol haritası gibi görünmektedir.

f- Alfred von Kremer

Von Kremer'in kitabının adı, *"Geschichte der herschenden Ideen des Islam"*dır (Leipzig, 1868). 'İslâm'ın Egemen İdeolojileri Tarihi' anlamına gelen bu kitap, Batı'da İslâm kültür tarihini detaylı olarak ele alan ilk kitaptır. İslâm kültür tarihinin ana hatlarını ve egemen İslâm ideolojisini ortaya koyma amacını güden bu kitap, kültür gelişmesinin yasası olan *"Ebediyen değişmezlik"* ilkesinin ve aynı zamanda gelecek yıllardaki tarih yazımının da rehberi olma gayesini taşımaktadır.

İslâm kültürünün gelişmesi üzerinde önemle duran yazar, yabancı kültürlerin İslâm'a yaptığı etkiyi açıklamaya çalışmaktadır. Ünlü oryantalist Ignaz Goldziher'i etkisi altına alan[177] Von Kremers İslâm kültürünü ve onun insanî tefekkürünü ortaya koymuştur. İslâm coğrafyasında kültür tarihine genel bir bakış anlamına gelen, "Kulturgeschichtliche Streifzüge auf dem Gebiete des Islams", Leipzig, 1873'de basılmıştır.[178]

g- Snouck Hurgronje

"De İslâm" adlı makalesi De Gids adında bir Hollanda dergisinde 1886 yılında yayımlanmıştır. Makalenin üçüncü bölümünde Kur'ân ve Sünnetle ilgili değerlendirmeleri bulunmaktadır.[179]

h- Ignaz Goldziher

Batı'nın modern bilim anlayışını İslâm araştırmalarında uygulayan Goldziher'den sonra onu aşan bilim adamları görülmemektedir. Sonrakiler

177 Joseph de Somogyi, Goldziher'in Biyografisi, Bgnaz Goldziher, Zahiriler, (çev. C. Tunç), Ankara, 1982, XIV.
178 Pfannmüller, *age*, 60-68.
179 Pfannmüller, *age*, 69.

artık onun koyduğu temel bakış kurallarıyla oryantalizim alanında eser vermeye devam ettirmişlerdir.

ı- Duncan B. Macdonald

"Aspects of Islam/ İslâm'ın Görünüşü" (London, 1911) adlı eserinde Kur'ân'ın ve Hz. Peygamberin öğretisini ele almıştır. D. S. Morgoliouth, "The Early Development of Muhammedanism" (New York, 1914), kitabında İslâm'ın temeli olarak Kur'ân-ı Kerîm'i çalışmalarının merkezine almıştır. Macdonald Kur'ân'ı nitelendirirken şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Hz. Muhammed'in yaşamı boyunca Kur'ân günlük ihtiyaçlara göre zaman zaman gökten nazil olmuştur, Hz. Muhammed de yeni İslâm toplumunun lideri olarak Kur'ân'ın emirleri doğrultusunda onlara yön vermiştir. Muhammed'in ölümünden sonra halife Ebû Bekir Kur'ân'ın tüm parçalarını bir araya getirmiş; on iki yıl sonrada bugünkü resmî halini almıştır. Kur'ân'ın her zaman iman ve ahlak için yeterli bir vahiy kaynağı olduğu savunulsa da; binlerce probleme karşılık Kur'ân hiçbir cevap vermemektedir..."

i- Martin Hartmann

İslâm araştırmalarının bir el kitabı olarak hazırladığı *"Der İslâm"*, (Leipzig, 1909) adındaki kitabında Kur'ân temelinde Hz. Muhammed'in hayatı ve öğretisini ele aldıktan sonra Hz. Ebû Bekir'den yirminci yüzyıl başına kadar İslâm ümmetinin gelişimi anlatmıştır. Ayrıca hazırladığı beş konferansta Hz. Muhammed, ilk Halifeler ve Hz. Muhammed'in öğretisi, Halifelerin parlak zamanları ve düşüşleri, günümüze kadar İslâm Devlet sistemleriyle, İslâm dünyasının 20.yy. başındaki durumunu anlatan konferanslar vermiştir.

j- Carra de Vaux

"Le Mahometisme" (Paris, 1898), kitabında Fransız yazar Hz. Peygamberin vefatından sonra çıkan karışıklıklardan ve Kur'ân-ı Kerîm'in toplanıp resmileşmesinden bahsetmektedir.

k- John Mühleisen

"*Ismael, or The Bible and Coran*" bu eser Kur'ân tarihinden, kutsal kitap ve Kur'ân karşılaştırmalarından bahsetmektedir. Theodor Arnold

tarafından "Der Islam nach Geschichte, Charakter und Beziehungen zum Christentum /Tarihi Kaynaklara Göre İslâm, Yapısı ve Hristiyanlarla olan İlişkileri" adıyla İngilizceden çevrilmiş (Gütersloh, 1878), basılmıştır.

l- Edward Sell

"Faith of Islam/İslâm İnancı" isimli eserde (London, 1880), İngiliz misyoneri olan yazar, Kur'ân tefsirleri hakkında bilgi vermektedir.

m- Conrad von Orelli

"Algemeine Religionsgeschichte/ Genel Dinler Tarihi" (Bonn, 1911), 1922, kitabında Kur'ân ve Kur'ân'ın getirdiği mesajları bulabiliriz.

n- Cornelis Petrus Tiele ve Nuthan Söderblom

"Kompendium der Religionsgeschichte/Özet Dinler Tarihi" (Berlin 1920), iki yazarın dinler tarihi el kitabı İslâm dini ve Kur'ân-ı Kerîm hakkında bilgi veren bir kitaptır. Paul Ulurum'un aynı ad ve kapsamdaki kitabı da Kur'ân ve mesajları hakkında bilgi vermektedir.

o- Joseph Hell

"Die Religion des Islams/İslâm Dini" (Jena, 1915) kitabında yazar, Hz. Muhammed'den Gazali'ye kadar İslâm dininin gelişmesini özetledikten sonra, Kur'ân-ı Kerîm'den önemli gördüğü konuları ele almış, bunlarla ilgili âyetlerin tercümelerini vermiştir.

ö- Heinrich Weinel

"Die Weltreligion/Dünya Dinleri" (Thuringen, 1920) adlı eserde Kur'ân-ı Kerîm'in Bakara ve Vakıa Sûrelerinin tercümeleri vardır.[180]

Batı olarak toptancı bir anlayışla baktığımız Hristiyan dünyası Türkiye ve İslâm Dinine karşı kültürel mücadelelerini önemli ölçüde sayıp döktüğümüz yukarıdaki eserler ve yazarlarıyla yürütmüştür.

---

180 Pfannmüller, *age*, 69-81.

İkinci Bölüm

BATIDA KUR'ÂN'IN KAYNAĞI ÜZERİNE TARTIŞMALAR

BATIDA KUR'ÂN'IN KAYNAĞI ÜZERİNE TARTIŞMALAR

A- KUR'ÂN'A KAYNAK ARAMA

Batı Hristiyan dünyası, Kur'ân mucizesinin menşeini asırlardır aramış; İslâm'ın kaynağını, cahiliye kültürü, antik semavi kültür, komşu kültürler veya haniflikte bulabilmek için yorulma bilmez çabalar sergilemiştir.

1. Arap Tarihi ve İslâm Kültürü Araştırmaları

Doğuşundan itibaren her yönüyle dünyanın şeklini değiştiren İslâm Dini ve onun temel öğretisini ve heyecanlarını besleyen kaynağı bulma meselesi, Batılı araştırmacıları tarih boyunca sürekli meşgul etmiş, on dokuzuncu yüzyıl bilimsel metotlarının getirdiği anlayışla Hristiyan bilim adamları Kur'ân-ı Kerîm hakkında elle tutulur kaynak arayışına yönelmişlerdir. Bu konuda Rus bilgini olan U. J. Seetzen 1810 yılında Saba yazılarıyla ilgili ilk bilgileri Avrupa'ya göndermiş; bundan sonra bir İngiliz subayı olan J. R. Wellsted Güney Arabistan'ın iç bölgesine doğru önemli bir araştırma gezisi yaparken, Fransız eczacı Joseph Arnaud Güney Arabistan medeniyeti ile ilgili önemli belgeler ortaya koymuştur. Artık bundan sonra Avrupalı bilim adamlarının ilgisi Arabistan'a dönmüştür. David Heinrich Müller, Edvard Glaser, Fritz Hommel, Otto Weber, Martin Hartmann, Joseph Halevy, Hubert Grimme ve Agust Müller gibi bilim adamları bu konuyla ilgili önemli eserler vermişlerdir.

Arabistan'da İslâm öncesi idarî ve politik yapı ile ilgili olarak yapılan araştırmaların başını çekenler arasında Theodor Nöldeke ve Gustav Rothstein'in adlarını verebiliriz. Özellikle Nöldeke, Arabistan'ın İslâm öncesi tarih araştırmalarına önemli katkılar sağlamıştır.[181]

Arabistan ile ilgili olarak tarihî, idarî ve siyasî araştırma yapanların yanında, İslâm öncesi dini yapı ile ilgili araştırmalar da yapılmıştır. Güney Arabistan'ın dini durumu ile ilgili olarak Hubert Grimme, Alfred Jeremias ve Ditlef Nielsen eserler verirken; kuzey Arabistan'ın dini ve toplumsal durumu ile ilgili olarak W. Robertson Smith, Julius Wellhausen, Ignaz Goldziher, Otto Procksch, Georg Jacob, George Sale, Edward Pococke, Ernst Osiander, C. Snouck Hurgronje ve Ludolf Krehl gibi önemli isimler kitap ve makaleler yazmışlardır.

Bu bilginlerin ortak amacı, cahiliye Arap âdetleri, inanış ve yaşayışlarıyla İslâm Dininin inanç, ibadet ve uygulamaları arasındaki benzerlikleri Ku'rân-ı Kerîm temelinde tespit etmek; İslâm'ın sunduğu toplumsal dinî yapının yeni, orijinal olmadığını ortaya koymak ve İslâm Dininin kadim Arap tarihinin yeniden canlanışı olduğunu ilan etme gayretidir.[182]

2. İslâm Öncesi Yahudi ve Hristiyanlık Araştırmaları

Oryantalistlerin, Kur'ân'ın kaynağı olarak ele aldıkları konulardan biri de, kitabî dinler olmuştur. Bunu, İslâm öncesi kitabî dinlerin durumu ve İslâm öncesi dinlerin Kur'ân'a olan etkileri olarak iki bölümde ele almışlardır.

İslâm öncesi Yahudi ve Hristiyan dini ile ilgili Reinhart Dozy, Julius Wellhausen, A.J.Wensinck, Rudolf Lesznsky, Thomas Wright, Theoder Nöldeke, Friedrich Schwally, ve Otto Pautz gibi oryantalist alanının ünlü isimleri eserler vermişler; Arap toplumunun kitabî din mensuplarıyla olan ilişkilerini enine boyuna araştırmışlardır.[183]

Çalışmamız itibariyle bizim için önemli olan Batı anlayışında Kur'ân-ı Kerîm'in yeridir. Oryantalistlere göre, Kur'ân, Yahudi ve Hristiyan

---

[181] Pfannmüller, *age*, 82-89.
[182] Pfannmüller, *age*, 90-98.
[183] Pfannmüller, 98-105.

yapılanmalarından önemli ölçüde etkilenmiştir. Etkilenmesinin somut örneklerini gösterme gayretleri Yahudilik ve Hristiyanlık etkisi olarak ayrı başlıklar altında verilmiş; bizce sebebi bilinmemekle birlikte, Yahudiliğin Kur'ân'a etkisi, Hristiyanlığın etkisine göre daha erken araştırılmaya başlanmıştır.

3. Kur'ân'da Yahudilik Etkisi Bulma Gayretleri

Kur'ân üzerinde Yahudi etkisini araştırma gayretleri 18. yy.'da başlamış ve bu konuda yazılan kitaplar tarih sırasına göre şunlardır:

a- David Mill ve H. Lyth tarafından yazılıp, basılan kitaplar bu alanın ilk eserleri olmakla birlikte, istifade yönüyle eksiktirler.

b- Ignaz Goldziher'in de hocası olan Yahudi asıllı şarkiyatçı Abraham Geiger bu iki yazarın eserlerini esas alarak ilk defa klasik bilimsel metotlara uygun olarak meşhur kitabını yazdı. *"Was hat Mohammed aus dem Judentum Aufgenommen?/ Muhammed Yahudilikten ne almıştır?"* anlamına gelen bu kitap 1833'te Bonn'da basılmış, ilavelerle düzeltilmiş olarak ikinci baskısı 1902'de Leipzig'te yapılmıştır.

Geiger'in eseri iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde *"Hz. Muhammed'in* (sallallahu aleyhi ve sellem) *Yahudilikten bazı şeyler almak istedi mi, bunları başarabildi mi ve buna yetkisi var mıydı?"* gibi sorular sorarak bunların cevaplarını aramaya çalışmıştır. İkinci bölümde ise *"Hz. Muhammed Yahudilikten neler aldı?"* sorusuna cevap arayan Geiger, İslâm'da Yahudilikten alınmış tanımları, inançları, uygulamaları, ahlaki ve hukuki kuralları, Yahudilik tarihini, büyük ataları, Hz. Musa ve çağdaşlarını, Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Hz. Süleyman'dan sonra gelen dindarlar konularını işlemiş; daha sonra da Yahudilikten sonraki sürgünü ve putperest inançların yaygınlaştığı dönemleri konu edinmiştir.

c- Isaac Gastfreud, Yahudilik ve İslâm'daki benzerlikleri tenkitçi bir tarih anlayışıyla üç ayrı makale halinde yayınlamış fakat başarılı değildir.

d- Hartwig Hirschfeld'in bu konudaki üç eserinden ikisi Almanca, biri de İngilizcedir.

"Judische Elemente im Koran, Ein Beitrag zur Koranforschung/ Kur'ân'da Yahudi Unsurlar, Kur'ân Araştırmalarına Bir Katkı" Berlin'de,

1878 yılında; "*Beiträge zur Erklärung des Korans/Kur'ân'ın Açıklanmasına Katkılar*" Leipzig'te, 1886 yılında: "*New researches unto the composition and exegesis of the Qoran/Kur'ân'ın Tefsiri ve Toplanması Konusunda Yeni Araştırmalar*", Londra'da, 1902 yılında basılmıştır.

Abraham Geiger'den sonra Kur'ân ve Yahudilik arasındaki ilişkiler konusunda en önemli araştırmayı Hirschfeld yapmıştır. İlk kitabında Geiger'in metodunu uygulayan Hirschfeld, kendince Kur'ân'daki Yahudilik unsurlarını Geiger gibi göstermeye devam etmiş; Kur'ân'dan alıntılar yaparak Yahudi ideolojisinin Hz. Muhammed tarafından nasıl aktarıldığını ispatlamaya çalışmıştır.

İkinci kitabı daha da önemli ve ciddidir. Burada çok sayıda âyeti Tevrat'la karşılaştırmış, aradaki paralellikleri bulmaya çalışmıştır. İki yüz elli civarında Kur'ân-ı Kerîm âyetini üç bölümde ele almış; birinci bölümde İslâm'ın hazırlık yıllarını, ikinci bölümde Hicaz Yahudileri'nin manevî yapısını ele almış, son bölümde de Medenî sûreler üzerinde durmuştur. Hirschfeld'in kanaati şöyledir: "*Genellikle anlaşılan o ki; Muhammed (Hz.) peygamberliğinin ilk yıllarında daha çok Yahudilerden bilgi aldığı, yani Alak Sûresi, 96/1 âyetini onlardan öğrenmiş olabileceği anlaşılmaktadır.*" Hirschfeld bunun için çok miktarda kendince kanıtları sıralamakta ve ilave olarak da Hz. Muhammed'in bunu yaparken bilinçli bir şekilde davrandığını iddia etmektedir.

Son eserinde Müslümanların mevcut Tevrat'a atfettikleri değer ve anlayışı ifade ettikten sonra Hirschfeld: "*Eğer birisi Arap Yahudileri'nin fikir silsilesine ve geleneklerine başvurursa, Kur'ân'ın gerçek anlamı anlaşılır.*" demektedir. Bu kitabı on üç bölümde telif etmiş; değişik sûreleri araştırmış, onların anlam ve asıllarını açıklamaya çalışmıştır. Önemli olan bölümlerden sonra âyetleri aşağıdaki şekilde üç bölüme ayırmıştır: Tevhit - va'd âyetleri, kıssaları anlatan âyetler ve ahkâm ifade eden âyetler.

Kitabının sekizinci bölümünde Kur'ân'da mesel konusunu işleyen yazar, dipnotlarda Hz. Muhammed'in İbranî alfabe bilgisi gibi, detay olan konularda açıklamalar verdikten sonra, bir indeksle kitabını tamamlamıştır.[184]

---

[184] Pfannmüller, *age*, 102-103.

e- Henry Preserved Smith, *"The Bibel and Islam or The Influence of The Old and New Testament on The Religion of Muhammed/Kutsal Kitap ve İslâm veya Tevrat ve İncil'in Muhammed'in Dini Üzerindeki Etkisi."* anlamına gelen bu kitap Londra'da, 1898 yılında basılmıştır. Yazar, Tevrat ve İncil'in öğretileriyle, İslâm dininin temel prensiplerini dikkatli bir şekilde karşılaştırmıştır. Bunun yanında Hz. Muhammed'in kendi tevhitci reformunu benimseyerek Arap putperestliğini koruduğunu(!) da ortaya koymaya çalışmıştır. Bunları yaparken onun temel kaynağı Kur'ân olmuştur. Ancak Kur'ân'ın içeriğine, dini tebliğine ve kıssalara itina gösterip yararlı bir eser ortaya koyduğu söylenmektedir. Ayrıca aynı konu ile ilgili eser veren yazarlar; D. S Margoliouth, S. Fränkel, Gustav Weil, Marcell Lidbarski, Israel Schapiro ve Wilhelm Rudolf'tur.

4. Kur'ânda Hristiyanlık Etkisi Bulma Girişimleri

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm dinleri doğdukları mekân olarak aynı coğrafyayı paylaştıkları gibi; özellikle İslâm dini, kendinden önceki bu iki dini, Hz. Peygamber zamanındaki değilse de Allah'tan geldiği şekliyle ilâhî dinler olarak kabul etmekte ve kendinden öncekileri onaylamak için gönderildiğini açıklamaktadır.[185] Fakat Hristiyanlar ve Yahudiler Kur'ân-ı Kerîm'in ilâhî menşeini kabul etmediklerinden onun kaynaklarını deşifre edip ortaya koyma amacıyla çeşitli çalışmalar yapmışlar, bilimsel eserler meydana getirmeğe uğraşmışlardır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Kur'ân'da Yahudi dininin etkilerini bulma teşebbüsleri, 18. yy. ortalarında başlamışken Hristiyanlığın İslâm'a dinî etkileri konusundaki kitaplar daha sonraları yazılmaya başlanmıştır. İkisinin arasında aşağı yukarı bir asırlık zaman farkı vardır. 19. yy. sömürgeciliğin başlamasına denk düşen bu çalışmalar, bilimselliğin ötesinde ekonomik amaçlar ile yazılmış olabileceği şüphesini uyandırmaktadır.

Hristiyanlık ile Hz. Muhammed'in temaslarını tercihen ilk devirlerdeki özel ilişkilere götürmek isteyenler vardır. Bunların önde gelenlerinden

[185] Bkz. Al-i İmran, 3/3.

biri Alois Sprenger'dir. Onun iddiasına göre Busra'da münzevi bir hayat yaşayan Bahîra Hz. Muhammed ile Mekke'ye gelmiş ve ona orada öğretmenlik yapmıştı. Buna karşılık Theodor Nöldeke'nin yaklaşımı bundan biraz farklıdır. Ona göre, Hz. Muhammed Bahîra ile küçük yaşta dini konular üzerine çok kısa bir görüşme yaptı. Bu görüşmenin (Hz.) Muhammed'in manevi yapısında büyük bir değişiklik yapmasının, ona gerçek bir öğretmenlik etkisi yaptığı anlamına gelmesi doğru değildir. Hz. Muhammed'in Hristiyanlıktan öğrendiklerinin bir kısmını Suriye'ye yaptığı gezilerden, bir kısmını da Yahudi ve Hristiyan kültüründen elde etmiş olma ihtimali daha yüksektir.[186] Nöldeke'nin "Die Geschichte des Qorans" ismindeki Kur'ân Tarihi kitabının 2. baskısını hazırlayan Friedrich Schwally'nin görüşü de bu doğrultudadır. O, Kur'ân-ı Kerîm'in *"Furkan"* adının bile Aramiceden geldiğini söylemekle,[187] Schwally de Nöldeke gibi, Hz. Muhammed, Kitabını yaşadığı coğrafyanın antik değerlerinden derleyip almıştır, demeye getirmektedir?

Adolf Harnack, İslâm Dininin dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'in Gnostik[188] Yahudi Hristiyan anlayışının reforme edilmiş bir şekli olduğunu söylerken; V. Nüesch ve Carl Clemen buna karşı çıkmakta, Hz. Muhammed'in Hristiyanlık bilgisinin Arabistan'da yaşayan Hristiyan halkın anlattıklarından alınmış bilgiler olduğunu söylemektedirler.[189]

Batı'nın ünlü Kur'ân uzmanlarından olan Schwally, bu konuyu daha da netleştirerek, *"Biz bütün kuvvetli verilere baktığımızda görüyoruz ki, (Hz.) Muhammed, okuyan ve yazan biri olmadığından dolayı O, hem Kur'ân'ı hem de mektuplarını başkasına okutuyordu. Ayrıca Kutsal Kitabı okumadığı gibi, diğer temel eserleri de okumuş değildi. Kabul etmemiz*

---

186 Pfannmüller, *age*, 106; Theodor Nöldeke, *Geschichte des Qorans*, Hildesheim, 1961, 1/17-18.

187 Pfannmüller, *age*, 107; Nöldeke, *age*, 1/34, dipnot: 1

188 Gnostizim, gnose, eski Yunanca'dan bilgi anlamına gelen bir kelime olmakla beraber bu normal bir bilgiden çok manevi bir desteğe dayanan ârifâne bir bilgi veya marifet demek doğrudur; diğer taraftan Hristiyan kökenli yarı felsefi, yarı mistik bir akım olduğu bilinmektedir. S. Hayri Bolay, *Fesefi Doktrinleri Sözlüğü*, Ankara, 1987, 103-104; Pars Tuğlacı, *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, ?, 1980, 3/905.

189 Pfannmüller, *age*, 108.

gerekir ki, (Hz.) Muhammed öğretisinin önemli bölümlerini Mekke ve Medine civarında bulunan Yahudi ve Hristiyanların sözlü geleneğinden almıştı."[190] diyerek çağları ve dünyanın pek çok toplumu ayakta tutan manevi ve hukuki değerlerini dar anlamda folklörik geleneklere bağlamaktadır. Bu yargı ne kadar tatmin edicidir, düşünülmesi gerekir.

5. Kur'ân'da Hz. İsa

Hz. İsa Hristiyanlığın temelini oluşturan öğe olmakla birlikte, Kur'ân ve İslâm kültüründeki değerinin çok büyük olduğunu tartışmasız olarak kabul etmemiz gerekmektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in her âyeti Allah'ı tanıtan bir işaret olduğu gibi ayrıca evrende de Allah'ı tanıtan pek çok âyetler vardır.[191] Bu âyetlerden ikisi de Hz. Meryem ve oğlu İsa'dır. Âyette: *"Biz Meryem'in oğlunu ve annesini bir âyet kıldık."* (Mü'minun, 23/50) denmiştir. İfade tarzı bakımından burada önemli bir işaret bulunmaktadır. İki ayrı insan bir âyet gibi gösterilmektedir. Hz. Meryem, oğlu İsa için, İsa da anası Meryem için açıklayıcı bir âyet ve delalettir.[192] Diğer taraftan da bu olay Allah'ın varlığını ve kudretini göstermesi bakımından insanlara bir ders, bir âyettir.[193] Hz. Meryem'in hamile kalmasını, İsa'yı dünyaya getirmesini Allah'a inanmadan anlamamız ve açıklamamız imkânsız[194] olduğundan Hz. İsa ve Hz. Meryem Hristiyanlıkta olduğu gibi Kur'ân'da da önemli vurgular alan temel şahsiyetlerdir.

a- Carl Friedrich Gerock, Hristiyan dünyasında Kur'ân-ı Kerîm'in anlatımı çerçevesinde detaylı olarak ilk defa bu konuyu ele alan bilim adamıdır. Ondan önce Tübingen'in meşhur İlâhiyat dergisi *"Tübingener Theologische Quartalschrift"*inde 1830 yılında Johann Adam Möhler

190 Nöldeke-Schwally, *age*, 1/16; Pfannmüller, *age*, 109.

191 Bkz. Yusuf, 12/105; Ankebut, 29/49; Câsiye, 45/3...

192 Râgıb Isfahâni, *Müfredât Elfâzı'l-Kur'ân*, Beyrut, 1992, 33; Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *Keşşâf*, İskenderiye, 1987, 3/189; Kurtubî, Ebû Ahmed Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li Ahkami'l-Kur'ân*, Kahire, 1967, 11/338.

193 Zemahşerî, *age*, 3/11, 133.

194 Hüseyin Yaşar, Die Schwangerschaft Mariens und die Geburt Jesu aus der Sicht İslâmischer Theologie, Journal für Religionskultur, Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main Nr. 53 (2002)

"Kur'ân'a Göre İsa İle Muhammed ve İncil İle İslâm İlişkileri Üzerine" bir makale yayımladı.[195] Bunu müteakip 1839'da Freiburg İlâhiyat Dergisi Zeitschrift Für Theologie'de Maier *"Kur'ân'ın Hristiyanlık Bölümü"*[196] adı altında yeni bir makale daha yayımladı. Bu iki makaleden sonra Gerock meşhur kitabını yazdı.[197] Bu eserinde Kur'ân'ın yazımı ile ilgili problemleri(!) ele aldıktan sonra Muhammed, Hristiyanlık hakkındaki bilgiyi nereden almıştır, sorusunu tenkitçi bir anlayışla cevaplandırmaya çalıştı. Ona göre:

"Hz. Muhammed, okuma yazma bilmediğinden yazılı kaynakları kullanmamıştır. Verdiği bilgiler, gnostik olmadığından bilgi kaynağı da gnostik olamaz. Bu bilgileri bazı malum kişilerden de alamaz; çünkü bilgiler, çok problemlidir."

Bu arayışı devam ettiren Gerock, en sonunda sığ bir suda boğulmaktadır. Ona göre, Hz. Muhammed'in Hristiyanlıkla ilgili verdiği bilgilerin kaynağı Arap folklörüdür.

İlavelerin dışında iki bölümden meydana gelen kitabın birinci bölümünde Hz. İsa'nın Yahya peygamberden önceki soyundan, Meryem'in doğumu ve çocukluğundan, Hz. İsa'nın doğumu, çocukluğu, hayatı, peygamberliği, son durumu ve kıyamet gününden bahsedilmektedir. İkinci bölümde ise, özellikle Hz. İsa'nın kişiliği ve öğretisi ele alınmaktadır. Bu bölümün sonunda da Kur'ân-ı Kerîm'in Hristiyanlar hakkındaki hükümleri açıklanmaktadır. Ekler bölümünde de İsa ve Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatlarından ayrıntılar verilmektedir.[198]

Gerock'un bu kitabından sonra otuz beş yıl boyunca Hz. İsa'nın Kur'ân'daki anlatımı üzerine hiçbir eser yayımlanmamıştır.

G. Rösch 1876'da Gotha'da yayımlanan İlâhîyat Araştırmaları ve Tenkitleri yıllığının ikinci cildinde *"İslâm'da İsa Miti"* adlı eserini yayımladı.

---

195 Makalenin almanca adı: "Über das Verhältnis, in Welchem nach dem Koran Jesus Christus zu Muhammed und Evangelium zum İslâm steht."

196 "Christliche Bestandteil des Korans.

197 "Versuch einer Cristologie des Koran: Kur'ân'da bir kiristoloji denemesi" Hamburg-Gotha, 1839.

198 Pfannmüller, *age*, 109-110.

b- Fransız Doğu Bilimci Edouard Sayous, *"Jesus-Christd'Apres Mahomet, Paris, 1880"* eserini yayımladı. Batı çevrelerince başarılı bir çalışma olarak kabul edilen bu eser, Gerock'un üzerinde durduğu konulara ilaveten Hz. İsa'nın mesihliğini de gündeme getirmiştir.[199]

c- V. Nüesch, *"Kur'ân'da İsa"* adlı makalesini yayımladı.[200] Yazar, bu makalesinde detaylı olarak Hz. Muhammed'in Hristiyanlık tarihi bilgisi konusunda durarak, onun, Hristiyanlık bilgisine ilaveten Hristiyanlar üzerine olan yargılarını açıklamaya çalışmıştır.

d- Samuel M. Zwemer, İngiliz Doğu Bilimcisi, *"The Moslem Christ"* adlı eserini yayımladı. Bu eser, daha sonra "*İslâm'da Kristoloji*" adı altında Almancaya'da çevrilmiştir.[201] Yazar, bu eserinin başında yararlandığı temel kaynakları verdikten sonra, kendi zamanına kadar konuyla ilgili yazılan kaynakları vermiştir. Bu kitabın en önemli özelliği, daha önce konuyla ilgili sadece Kur'ân-ı Kerîm kaynak olarak alınmışken, Zwemer, ilk defa Hadîs kitaplarını taramak sûretiyle kitabını zenginleştirmiş ve hadîslerde geçen Hz. İsa ile ilgili bilgileri de eserine almıştır.

e- C. H. Becker'in, *"Christentum und Islam/Hristiyanlık ve İslâm"* (Tübingen, 1907) adındaki hacimli eseri, bu konuyu daha farklı bir boyuta taşımış; Becker kitabını sadece İsa'ya tahsis etmemiş, Hristiyanlığın tarih boyunca İslâm'a olan etkisini de araştırmıştır.[202]

f- Heinrich Speyer, "*Die Biblichen Erzählungen im Koran/ Kur'ân'da Kutsal Kitap Hikayeleri*" (Darmstadt, 1961). Speyer eserini oryantalizmin 20. yy. şartlarını göz önüne alarak yazmıştır. Ona göre:

"Goldziher oryantalizme karşı tenkide dayalı bir yöntem getirmiştir. Daha önce bu alanda eser verenler Goldziher metodundan yoksun olduklarından şarkiyat konuları bu yeni metotla tekrar ele alınmalı, Kur'ân'ın modern yöntemle yorumu yenilenmelidir. "[203]

---

[199] Pfannmüller, age, 110.

[200] Zeitschrift für Misionkunde und Religionmissenschaft, 1910, 257-267, 296-304 ve 321-332.

[201] Bu eser "The Moslem Christ" Edinburg-Londra, 1912; Almanca olarak "Der Christologie des Islams" Stuttgart, 1912, basılmıştır.

[202] Pfannmüller, age, 110-111.

[203] Speyer, Heinrich, Die Biblichen Erzählungen im Qoran, Darmstadt, 1961, VII-XIII.

Kendinden önceki eserlerden önemli ölçüde yararlanan Speyer, Kur'ân'daki tarihi olayları açıklamak için sadece Yahudilik ve Hristiyanlığın kutsal metinlerini kullanmakla kalmamış, ayrıca tarihi Babil mitlerini de dinlere kaynak göstermeğe gayret etmiştir.[204] Kâinatın yaratılışından başlayarak tarihi olayları ve peygamberleri semitik kaynakların ışığı altında, Kur'ân'ın tarihi atıflarını değerlendirmiş ve Kur'ân'daki peygamberlik kurumunu ve meselleri açıklayıp Kur'ân'ın Kitab-ı Mukaddesten yaptığı atıfları karşılaştırarak eserini tamamlamıştır.

g- Ludwig Hagemann'ın *"İmanın Şahitleri Peygamberler, İncil ve Kur'ân Açıklamaları"* adındaki eseri son zamanlarda yazılan örneklerden biridir.[205] Yazar kitabın yazılış amacının; İran Devriminden sonra yeni bir güç olarak kendini kanıtlayan İslâm Dini ile Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanlar arasında yenidünya şartlarında diyalogu devam ettirmeye yönelik olduğunu ifade etmektedir.[206] Adından da anlaşılacağı gibi Kitap, daha çok üç semavi dinin büyük atası Hz. İbrahim peygamber ile bu dinlerin peygamberleri Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed ve Hz. Meryem'in Kur'ân ve Kutsal Kitap bağlamında anlaşılmaları ve değerlendirilmelerini ve peygamberlik kurumunu gündeme getirmektedir. Hagemann'ın bu eseri yukarıda geçen örneklere nazaran farklılıklar taşımaktadır. Bu kitapta ilk defa üç semitik dinin kardeşliğinden, köken birliğinden bahsedilmekte, kitaplar ve peygamberler eşit şartlarda kıyas ve karşılaştırılmaya çalışılmaktadır.[207]

f-Johann-Dietrich Thyen, Bibel und Koran, Eine Synopse Gemeinsamer Überlieferungen, Köln-Weimer-Wien, 1993. Thyen, farklı anlatımların ortak temalarını kıyaslayan Hristiyan geleneğin *"Sinopsis"* metodunu[208] Kutsal Kitap ve Kur'ân-ı Kerîm'in arasında uygulamaktadır. Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa peygamberler, Hz. Meryem her üç dinin temel kaynakları olan semavi kitaplarda işlenmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu alanda eser verenlerin ortak

---

[204] Speyer, *age*, 4.
[205] Propheten-Zeugen des Glaubens. Koranische und biblische Deutungen (Religionswissenschaftliche Studien) Würzburg-Altenberge, 1993.
[206] Hagemann, *age*, 17.
[207] Hagemann, *age*, 17.
[208] Ursula Hermann, *Deutsche Rechtschreibung*, Münih, 1994, 797.

teması: İslâm Dininin orijinalitesinin bulunmadığını ispatlama gayretiydi. Thyen'in de tek amacının bu olduğu maalesef kitabının daha ilk sayfalarından anlaşılmaktadır:

"Şüphesiz Hz. Muhammed, Yahudi ve Hristiyanlarla yaptığı günlük konuşmalardan, özellikle ortada dolaşan söylentilerden faydalanarak ve Kutsal Kitabın konularını öğrenerek, Kitabını oluşturdu."[209] demekle amacını ortaya koymaktadır.

Bu tür ifadeleri delillere dayanmadan kullanmak, kanaatimizce modern çağda bir bilim adamı için hafif meşrepliktir. Sinopsi metoduyla varılmak istenen sonuç, Kur'ân'da bulunan İsrailî tarihi atıflarının geçmiş kitaplardan nasıl adapte edildiğini göstermenin yanında yazar, âyetlerdeki anlatım metodunu da Enam Sûresi, 6/95-99 âyetlerinde inceledikten sonra Kur'ân'ın tarihi atıflarını Kutsal Kitap metinleriyle kıyaslamıştır.

Bu konuyla ilgili olarak son zamanlarda iki Almanca kitap daha yayınlandı. Bunlardan biri ünlü oryantalist Annamarie Schimmel'in Hz. Meryem ve Hz. İsa'yı İslâm tasavvufu açısından ele alıp işleyen eser;[210] diğeri de Martin Bauschke'nın Hz. İsa'yı Kur'ân perspektifinden inceleyen eserdir.[211]

Hristiyanlığın Kur'ân ve İslâm'a etkisi konusu psikolojik bir dürtü olarak pek çok eserin yazılmasına sebep olmuştur. Fakat oryantalistlerin iddialarının yeni olmayıp, vahyin nüzulü devrinde de bu tür itirazların olduğunu Kur'ân bize açıklamaktadır.[212] Vahyin kaynağı konusunda bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in kendisi cevap verdiği gibi,[213] her devirde İslâm bilginleri de bu duruma cevap vermişlerdir.[214]

6. İran Kültürünün Etkisi

Kur'ân'a kaynak arama çabaları, vahyin nüzulüne sahne olan coğrafyanın içinde bulunduğu kültürle sınırlı kalmamış, komşu olan milletlerin

---

209 Thyen, IX-XIII.
210 Jesus und Maria in der İslâmischen Mystik, Münih, 1996.
211 Jesus im Koran, Köln, Weimer, Wien, 2001.
212 Bkz. Nahl, 16/103; Furkan, 25/4.
213 Bkz. Bakara, 2/23; Nahl, 16/103; Furkan, 25/4.
214 Razi, *Mefatihu'l-Ğayb*, 19/118; Abdullah Draz, *Kur'ân'a Giriş*, (çev. Salih Akdemir) Ankara, 200, 91-118; Selahattin Sönmezsoy, *Kur'ân ve Oryantalistler*, Ankara, 1998, 86-117.

kültürlerini de araştırma gerekliliğini doğurmuştur. Bu yöndeki çalışmalar ilk defa 19. yüzyılın son günlerinde Ed. Blochet tarafından başlatılmış, onu C. Snouck Hurgronje, Ignaz Goldziher ve Gray gibi oryantalistler devam ettirmişlerdir.

İran kültürünün İslâm'a somut etkilerini göstermek için Blochet Hz. Peygamberi Miraca götüren *"Burak"* adının Farsça'dan geldiğini söylerken, Goldziher de ölü yıkama, cenaze namazı, amellerin tartılması, köpeklerden uzak durma, Cuma namazı ve beş vakit namazın İranlılardan alındığını iddia etmiştir. Gray ise dünyanın sonu, yani kıyamet konusunda İran kültürünün İslâm'a etki ettiğini de söylemiştir.[215]

7. Haniflerin Etkisi

Doğu bilimcilerin Kur'ân'ın kaynağı olarak görmek istedikleri başka bir grup da Haniflerdir. Haniflik konusunda Batıda ilk ciddi araştırmaları yapan A. Sprenger'dir. Ancak Sprenger, onları, ellerinde vahiy mahsulü kitapları olan bir mezhep olarak görmüştür. Hanifler, münzevi hayat yaşayan ve Allah dostu olanlara etki eden, belli bir toplum oluşturmayan, bazen yalnız kalan, bazen de kitap ehli ile veya Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) öğretisine bağlı görünen insanlardır.[216] Alfred Von Kremer'e göre *'Hanif'* kelimesi Süryanice'de, putperest ve kâfir anlamına gelmektedir. Konuyla ilgili olarak Otto Pautz, D. S. Margoliouth, Sir Charles J. Lyall'in çalışmalarının yanında Franz Buhl, İslâm Ansiklopedisinde '*Hanif*' maddesini yazmıştır. Bu makalede konu ile ilgili çeşitli hipotez ve yargıları sunan Buhl, Kur'ân'ın '*Hanif*' kelimesini kullanmasından hareketle Hanifliğin bir din olmadığını söylemiştir.[217]

B- KUR'ÂN'IN KAYNAĞI OLARAK HZ. MUHAMMED'İN HAYATI VE ÖĞRETİSİ

Batı düşüncesi, vahyin ilâhî kaynağını kabul etmemekle birlikte, kendilerinde Hz. Muhammed'in tarihi başarısını inkâr mecalini de bula-

---

[215] Pfannmüller, *age*, 111-112.
[216] Pfannmüller, *age*, 112-113.
[217] Pfannmüller, *age*, 113-114; *İslâm Ansiklopedisi*, (MEB) Hanif Md. İstanbul, 1993.

madığından Hz. Muhammedin hayatını ve ortaya koyduğu prensipleri araştırmak zorunda kalmıştır. İster inanılsın ister inanılmasın Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) başarısı insanlık tarihinin önemli bir başarısı, alternatif bir öğretisidir. Günümüzde bile hâlâ dünyanın en büyük dinlerinden biri Onun tebliğ ettiği prensipler üzerine oturmaktadır. Bu prensipler tartışmasız bir mevsukiyetle Kur'ân-ı Kerîm'de bulunduğundan, Batı'da Hz. Muhammed'in öğretilerini tartışmak doğrudan Kur'ân'ı tartışmak, onun hayatını araştırmak Kur'ân'ı araştırmak olmuştur.

Başlangıcından günümüze kadar her vesileyle insanlığın gündeminde yer almakla birlikte, özellikle bu öğretiler Batının karşısına çıktığı ortaçağdan günümüze kadar Hristiyanlığın her platformunda çoğu kez akıl, insaf ve izan sınırları yıkılarak tartışılagelmiş, hâlâ da değişik kimlik, kişilik ve başlıklar altında canlı bir şekilde tartışılmaya devam etmektedir. Hz. Muhammed konusunda yapılan tartışmaların merkezinde hep Kur'ân olmuştur; çünkü Kur'ân onun eseri olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayı Hz. Peygamberin hayatını ele alan yazarlar, bol bol Kur'ân'ı Kerîm'den iktibaslar yapmışlar, hatta bazen kitapları Kur'ân'ın yarı tercümesi gibi olmuştur.

Hz. Peygamber'in hayatını konu alan literatür, İslâm-Hristiyan ilişkilerinin tarihi seyrini, Batının Kur'ân'a bakışını, ona atfettiği değeri, yaptığı itirazları anlayabilmek adına önemlidir. Bu literatürü üç başlık altında toplamak istiyoruz: bibliyografyalar, müstakil eserler, son bölümde de 19. yy.'ın ortalarında bilimsel ve kritikçi bir anlayışla başlayıp yirminci yüz yılda da devam eden Kur'ân, Hz. Muhammed bağlamında yazılmış eserler.

1. Bibliyografyalar

1- C. Friedrich Schnurer, Tübingen'de, 1799–1805 yılları arasında İslâmî kitabiyâtla ilgili ilk Avrupa ansiklopedisini altı cilt olarak yayımladı. Yeni ilavelerle Halle'de, 1811 yılında tekrar basılan bu eser, Kur'ân-ı Kerîm'in bazı tam ve kısmi baskılarından ve Kur'ân'a karşı yapılan polemiklerden bahseden çalışmalar dâhil Avrupa'da yapılan tüm İslâmî çalışmaları ihtiva etmesine rağmen baskı hatalarından dolayı kendisinden yeterince istifade edilememektedir.

2- Victor Chauvin, *Biblographie der Quvrages Arabes*, Liēge'de Schnurer'in eksiklerinin gidermek, mevcut ihtiyacı karşılamak için bu önemli kitabı yayımlamıştır. Bu eser, 1810–1885 yılları arasında yayınlanmış Schnurer'in kitabında yer almamış İslâm hakkında yazılmış eserleri, broşürleri, dergi ve gazete makalelerini, hatta el ilanı ve benzeri basılı malzemeleri de kapsamaktaydı. Daha sonra Leipzig'de 1909'da son yirmi beş seneden beri yayınlanmış İslâmiyet'le ilgili tüm yayınları içermiş olarak tekrar ilavelerle yayımlanmıştır. Ortaçağdan 1909'a kadar Bizans ve İspanya'da Hz. Muhammed üzerine yazılmış olan eserlerin envanterini vermesi kitabın önemini artırmaktadır. Sadece kitapların isimlerini vermekle kalmayan yazar, kitabın içeriğini Hz. Muhammed ve getirdiği prensiplerin kendince tenkitlerini de vermiştir. Son baskısında 10. cilt Kur'ân-Hadisi, 11. Hz. Muhammed'i konu edinen, 12 cilt olarak yayımlanan bu eser alfabetik ve kronolojik olmadığından beklenen faydayı sağlamamıştır.[218]

3- Avrupalıların yayınladığı ilk İslâmî bibliyografik eser, İbn Nedim'in (ö386/996) *Kitabu'l-Fihrist'idir*. Gustav Flügel Fihrist'in baskısını hazırlamış matbaadan çıktığını görmeden ölmüştür. Sonra bu çalışmayı Johannes Roediger ve August Müller devam ettirmiş, Kitabu'l-Fihrist Leipzig'te, 1871 yılında iki cilt olarak basılmıştır.

4- Albert Socin - Carl Brockelmann, *Arabische Gramatik*, Berlin, 1913. Adı gramatik olmakla birlikte Arapça ve Arap kültürüyle ilgili her şeyi içerdiğinden Kur'ân ve Hz. Muhammed'in öğretisini de kapsamına almıştır.[219]

5- Moritz Steinschneider, *Die arabische Übersetzungen aus dem Griechischen*, Leibzig, 1889-1893. Yunanca'dan Arapçaya yapılan çevirileri ihtiva eden bu eserin yanında, Yahudilerin oluşturduğu Arapça literatürünü içeren başka bir eser de Frankfurt am Main, 1902'de yayınlanmıştır.

6- Ignaz Goldziher, C. H. Becker, Martin Hartmann, Edouard Montet, Edouard Doutte ve Georg Kampffmeyer'in sadece İslâmî kaynakların değerlendirilmesiyle ilgili makale halinde çalışmaları vardır.[220]

---

218 Pfannmüller, *age*, 4-5, 115-116; Enay, Marc Edouard, Muhammed und Heilige Koran, Hamburg, 1995, 23.

219 Pfannmüller, *age*, 4-5.

220 Pfannmüller, *age*, 6-7.

7- Fuat Sezgin, *Biblographie der Deutschsprachigen Arabistik Und İslâmkunde*, Frankfurt am Main, 1990. Ünlü Türk bilgini Sezgin, başlangıcından 1986'ya kadar Arap ve İslâmi Bilimlere ait Almanca yazılmış çalışmaların tamamını alfabetik sıraya göre yayınlamıştır. Büyük emek mahsulü bu eserin ikinci cildi, İslâm Dini, ilâhiyat, hukuk ve ahlâka ayrılmış; sadece Hz. Peygamberin hayat ve öğretisinden bahseden eserlerin adlarını ihtiva eden bölüm, yirmi iki sayfa tutmaktadır. Bu eserlere karşı yazılan Almanca ve diğer dillerdeki tenkitleri de içermesi açısından bu kitap ayrı bir değer taşımaktadır.

2. Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslâm Hakkında Batıda Yazılan Kitaplar

Batıda yazılan oryantalizmle ilgili kitapların tamamında İslâm Dini ile ilgili konuları bulmak mümkündür. Bunun sebebini İslâm Dininin amaçlarında aramak gerekir. Birey ve toplumun tüm fizik ve metafizik beklentilerine cevap vermeyi hedefleyen bu dinin temel bilimleri olan Kur'ân, Hadis, tefsir, fıkıh, kelam, siyer ve İslâm tarihi gibi alanların yanında, kültür, politika, diğer din ve kültürlerle olan ilişkiler alanlarında da eser veren oryantalist bilim adamları, İslâm Dininden az veya çok bahsetme mecburiyeti duymuşlardır. Hz. Peygamberin şahsını konu alan eserler, tabii olarak Peygamberimizin Kur'ân kaynaklı öğretisine daha çok ağırlık vererek onun hayatını Kur'ân merkezli anlatmaya çalışmışlardır. Özellikle Goldziher'in hadis çalışmalarından sonra ortaya çıkan gerçek şu ki, Kur'ân ve Sünnet Hz. Muhammed'in temel iki kaynağı olmuştur. Bu iki kaynak birbirleriyle bağlantılı olarak onun hayatını yorumlamaktadırlar. Bu temel yargıdan çıkarabileceğimiz diğer bir sonuç da Hz Muhammed'in hayatının Kur'ân-ı Kerîm'in yorumu olduğudur. Burada, Hristiyan Batılıların konuyla ilgili eserlerini tarih sırasına göre ele almak istiyoruz:

1- Michael Baudier, *Histoire de la Religion des Turcs*, Paris, 1625.1632.1741. Kilisenin anlayışı doğrultusunda Hz. Muhammed'in hayatı ilk defa Baudier tarafından ele alınmıştır. Zamanının önemli ve popüler tarihçisi olan Baudier, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile

ilgili mevcut bilgi ve metaryelleri toplayarak bir tarihçi anlayışıyla kitabını hazırlamış; ancak bu kitap, İslâm ve onun peygamberi için çok yanlı ifadeler taşımaktadır. Baudier'in yazdıkları, ortaçağ Avrupasının İslâm Dini ve onun Peygamberi hakkındaki düşüncelerini yansıtmaktadır. Ancak bu kanaatlerin günümüz Avrupasında ne kadar etkili olduğu konusunda elimizde hiçbir araştırma olamadığından bu konuyla ilgili söylenecek şimdilik bir şey yok. Bildiğimiz şu ki, Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki karşılıklı güvensizlik oranı hayli yüksek görünmektedir.

Katı bir Katolik olan Baudier, kitabını kilise kaynaklarından hiçbir tenkit süzgeci kullanmadan nakletmiştir. Pfannmüller bu gerçeği belirttikten sonra Baudier'in düşüncelerini değerlendirme sadedinde "*Onun açıklamalarına göre 17. yy. Hristiyanlık dünyası Muhammed'de sahtekârlık görmekte ve onu itham yığınlarının altına gömme arzusuna sahip görünmekte.*" demektedir. Pfannmüller, devamla "*Hristiyanlığın bu kötüleme gayretlerinin iyi bir tarafi da oldu; Muhammed'e karşı tenkitler yönetebilmek için onun tanınması, Kur'ân'ın okunması ve anlaşılması gerektiğinden Baudier, Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili olarak oldukça gayret gösterdi. Hz. Muhammed hakkında gülünç hikâyeleri, haddini aşan ithamları da kitabına aldı.*"[221] demektedir.

Baudier'in kitabının yarısına Fransızca Kur'ân tercümesi denebilir. Hz. Muhammed ve onun Kur'ân'ından Müslümanların dini hiyerarşisinden bahsettikten sonra o, Türklere karşı bir öfkeyi sergilemektedir. "*Muhammed*" başlığı altında Kur'ân-ı Kerîm'den bol miktarda örnekler vererek Hristiyanlığa karşı Kur'ân'ın itirazlarını Tanrı tanımazlığın delili olarak gösterme gayretine düşmüştür. İktibas ettiği âyetlerin yanında Kutsal Kitaptan pasajlar da sunarak kendi tezini kanıtlama gayretini sürdürmüştür.[222]

2- Edward Pococke (1604–1691), *Specimen Historiae Arabum Sive Gregorii Abulttasajii Malatiensis de Qrigine et Moribus Arabum Succincta Naratio* Oxoniae, 1650; 1806 yılında tekrar basılmıştır.

---

221 Pfannmüller, age, 169.
222 Pfannmüller, 168-169.

Baudier, eski kilise kaynaklarında adı geçen eserini hazırlamasına rağmen ünlü oryantalist Pococke, uzun zaman Ortadoğu'da kalarak iyi bir şekilde Arapçayı öğrendi. Oxford'un bu ünlü oryantalisti, Batı tarihinde ilk defa Hz. Muhammed'in hayatı konusunda Arapça kaynaklara yöneldi, orijinal kaynaklar olmadan Hz. Muhammed ve onun öğretisi konusunda objektif görüşlerin ortaya konulamayacağını Batı âlemine göstermiş oldu. Onun başka önemli bir kitabı da yine Batıda ilk olarak yayımlanan cahiliye devri tarihiyle ilgili *Specimen Historiae Arabum*, Oxford, 1649'dur. Bu eser Ebu'l-Ferec'in dünya tarihinden Arap tarihi, tabii bilimler, kültür ve din üzerine bilgiler veren yüz civarında el yazmasından oluşturulan kitabının özetidir. Daha sonra bu alanda yazılmış olan tüm eserlerin az veya çok kaynağı bu kitap ve George Sale'nin Kur'ân tercümesinin önsözüne dayanmaktadır. Sale de Pocock'un eserinden yararlanmıştır.[223] Pocock'un kitabının değerli olmasının sebebi, Hz. Muhammed ve onun öğretisine objektif bir bakış kazandırmak için Arapça orijinal kaynaklara müracaat mecburiyetini duymasıdır. Pococke bu kitapta geniş açıklama ve ilaveler yaparak ilmî kudretini gösterdiğinden; daha sonra herkes bu esere başvurma ihtiyacı duymuştur.[224] İslâm Dini'nin kıyamet ve ahiretle ilgili konularını en geniş şekilde batı kültürüne ilk önce aktaran yine Pococke olmuştur.[225]

3- Johann Heinrich Hottinger, (1620–1667), Gröningeu ve Leyden'de şarkiyat okudu. Zürich'de Ortadoğu dilleri ve kilise tarihi profesörü oldu. Ortadoğu hayatı ve mahiyeti konusunda yazılar yazdı. Bunlar arasında geniş bir Arap tarihi, özellikle de İslâm tarihine dair "*Historia orientalis*" adlı eseri önemlidir. Onun bu çalışması daha sonraları Pococke'nin eserinin yanında bu alanın araştırıcıları için uzun zaman temel kaynak oldu. Adı geçen eserin önsözünde Hz. Muhammed'in hayatından ve onun öğretisinden bahsettiği için özür dileme ihtiyacı duydu. Bu çalışmasının daha önceki İslâm'a reddiye yazanların eserlerine dayandığını söyledi. Sonunda da "*Türklerin dinine yapılan her türlü karşı koymanın Türk egemenliğine*

---

223 Pfannmüller, 96; George Sale, *Der Koran*, (çev.Theodor Arnold), Lemgo, 1746, 1.2.3...
224 Pfannmüller, 169.
225 Pfannmüller, *age*, 201.

karşı bir savaş olduğunu" belirtti.[226] Hottinger, önemli oryantalistlerden olup aşağıdaki kitapları yayımlamıştır:

"Promtuarium sive Bibliotheca Orientalis", Heidelbergae, 1658 yılında basılan, Avrupa'nın ilk oryantalistik bibliyografisidir.[227] Ancak ondan önce Oxford, Utrecht ve Stockholm üniversitelerinde doğu dilleri profesörü olan Christian Ravius ilk defa Hristiyanların İslâm'a karşı, Müslümanların da Hristiyanlara karşı eleştirilerini içeren bir kitabı Utrecht/Hollanda, 1644 yılında, yayınladı. Hottinger, Ravius'un esrinden de yararlanarak genel manada bir bibliyografik eseri meydana getirmiştir.[228]

"Historia Orientalis", Zurich, 1651, Hottinger, bu eserinde sadece önemli tarih yorumları ve Ortadoğu'nun genel tarihini gündeme getirmenin yanında iki ayrı hedefin de takipçisi oldu. Bunlardan biri, Katoliklerin kendisine yaptıkları gizli Müslüman (Kryptomohamedanismus) ithamlarına karşı kendisinin Müslüman olmadığını ispatlamak, diğeri de Katolik kilisesinin önde gelenlerinden Franz Romolus, Robert Bellarmin'in kendisine yönelttiği *"İslâm inançları"*ndan (dogmatiği) iktibas yaptığı ithamını reddetti. Ayrıca İslâm diniyle ayakta durabilen Türk egemenliğine karşı savaşa katkı sağlamak için Kur'ân'a reddiyeler yazdı. Pfannmüler, bunları yazdıktan sonra Hottinger'in bu eseri için şöyle demektedir: *"Bu kocaman eserin tamamı şüphelerle doludur. Çünkü bu bilgin, o zamanlar İslâm'a karşı çok duygusal davranmıştır."* görüşlerine yer vermektedir.[229]

4- Alexander Ross, Pansebeia, London, 1653. Hottinger'in Ortadoğu tarihinden iki yıl sonra yayımlanan bu eser İngiltere'de yayımlanan ilk genel dinler tarihidir. Bu kitabın önemi, Hz. Muhammed'e ve İslâm dinine karşı Hottinger ve benzerleri gibi aşırı saldırıda bulunmamasıdır. Çünkü eserin yazarı yabancı inançlara özellikle İslâm'a karşı biraz da sempati ile yaklaşmak istemişti. Yayımdan on beş yıl sonra da Alexander Rossen

[226] Pfannmüller, *age*, 170.
[227] Pfannmüller, *age*, 1-2.
[228] Pfannmüller, *age*, 1-2, 133.
[229] Pfannmüller, *age*, 116, 167.

tarafından *"Unterschiedliche Gottesdienste in der ganzen Welt"* olarak Almancaya çevrildi ve Heidelberg, 1668 yılında yayınlandı.[230]

5- Ludovico Marracci, İtalyan doğubilimcisi Kur'ân tercümeleri bölümünde ele alınacaktır.

6- Henri De St. - Laire Comte de Boullainvillier, (1658–1722), *La Vie Mahomed*, London, 1730, Amsterdam, 1731. Ateşli bir İslâm taraftarıydı. İslâm Dinini Hristiyanlığın üzerinde tutuyor, Hz. Peygamberi Allah'ın elçisi, hikmetin kaynağı olarak övüyor, onu akıl sahibi olanların peygamberi olarak görüp sahte ibadetlerin yerine gerçek ibadeti yerleştiren biri olarak kabul ediyordu. Bu kitap, İngilizceye 1731, İtalyancaya 1745, Almancaya 1747de çevrildi.[231] Hz. Peygamberi halkını sivilleştiren bir peygamber olarak övüyordu.[232] Avrupa'da önemli ölçüde etki yapan bu eser o zamanın şartları içerisinde Hz. Muhammed'e, onun eserine, yani Kur'ân-ı Kerîm'e biraz objektif bir nazarla bakış etkisi yapmıştı. Eserin yazarı tarihçi değildi. O bir hatip ve roman yazarı idi. Bilimsel bir iddiası da yoktu. Amacı İslâm Dini'ni Hristiyanlığın üzerine çıkarmak, Hz. Muhammed'i de normal bir insan olarak tanımlayarak, onun aracılığıyla yanlış ibadetlerin kaldırıldığını ve doğru bir din ve ibadet anlayışının yeryüzüne getirildiğini göstermek istiyordu. Ona göre İslâm'ın kurucusu Hz. Muhammed, bilge bir insan olarak yüceltilmeli, onun dini, bayağılaşmış Hristiyanlığın üzerinde tutulmalıdır. Pfannmüller'e göre Mekkeli Peygamber Hz. Muhammed'e Graf'ın bu övgüleri onun adaleti ve gerçeği sevmesinden kaynaklanmamaktadır. Avrupa'daki bazı kitapların yardımıyla onun kalbine Hz. Muhammed sevgisi yerleşmişti. Ayrıca Graf, Hz. Muhammed'i akılcı bir dinin kurucusu olarak kendi halkına uygarlıklar sunan biri olarak görüyordu. O, gizlice benimsemişti ki, Hz. Muhammed, dinî inziva ve zühde saygı duyarken büyük bir açıklıkla dünyevi entelektüelliği tercih etmişti.[233] Hz. Muhammed, bir hikmet adamı, halkını medenileştiren, akılcı bir dini getiren Tanrı aracısı olarak

---

230 Pfannmüller, *age*, 170.
231 Enay, *age*, 20-21.
232 Pfannmüller, a Franco Cardini, *age*., 200ge, 171.
233 Pfannmüller, *age*, 117.

övülür.[234] Boulainvillier'in bu romanı hemen çağdaşları tarafından kilise düşmanlığının bir eseri olarak algılandı.[235]

7- Jean Gagnier, *la Vie de Mahomet Traduite et compilée de l'Alcoran des Traditions authentiques de la Sonna et des meilleurs Auteurs Arabes.* Amsterdam, 1732.

Fransız bilim adamı ve doğubilimcisi olan Gagnier, İngiltere Oxford üniversitesinde doğu dilleri profesörü idi. Ludovico Marracci gibi aşırı İslâm ve Kur'ân düşmanları Avrupa insanını önemli ölçüde etki altına almışlardı. Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Kur'ân'a karşı sürdürülen bu düşmanca saldırı sürerken 1730'da İngiltere'de Boulainvillier'in adı geçen kitabı yayımlandı.

Muhammed'in hayatını Jean Gagnier İsmail Ebu'l-Fida (ö. 774/1372) tarihinden[236] Latinceye çevirdi. Bir önsöz ve bazı önemli açıklamalarla beraber 1723 de Oxoniae'de yayımladı. Graf Baulainvillier'in mezkûr eseri yayımlandıktan sonra, Gagnier, Hz. Muhammed hakkında tarafsız bir kitap yazmayı düşündü. Latince ve Arapça okuyamayan bazı insanlar da onu bu konu hakkında teşvik etmişlerdir. Bunun üzerine Gagnier, İslâmî kaynakları da nazara alarak Marracci, Humphrey gibi aşırı İslâm karşıtlarıyla Boulainviller gibi İslâm sempatizanlarının arasında kalan tarafsız olarak Hz. Muhammed hakkında bir kitap yazmaya karar verdi. Zamanın şartlarına göre Hz. Peygamberin hayatını Fransızca olarak, tarafsız görünme gayreti içersinde yazdı. Eserinin önsözünde Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) *"Tanrının can düşmanı"* ilan ederek[237] tarihe tarafsız (!) bir eser kazandırmış oldu.[238]

7- George Sale, Kur'ân tercümeleri bölümünde bilgi verilecektir.

8- Voltaire, François-Maire-Arouet, (1694–1778)

Jean Gagnier'in (Hz. Muhammed'in Hayatı adlı eserinin yayımlanlamasından dokuz yıl sonra Voltaire'nin meşhur draması *"Fanatisma ou*

---

234 Pfannmüller, *age*, 171.
235 Pfannmüller, *age*, 117.
236 Hafız İbn Kesir'in el-Bidâye ve'n-Nihaye'si.
237 Pfannmüller, *age*, 117.
238 Pfannmüller, *age*, 17;Enay, *age*, 27.

Mahumet le Piophete" ilk defa Lille'de yayımlandı. Bu eserinde Voltaire, Hz. Muhammed'i Ortaçağdaki resminden başka bir resimle göstermedi. Fakat Voltaire, *"Tranerspiel: Trajedi"* sinde de Hz. Muhammed'in Ortaçağ portresini hiç kullanmadı. O, ünlü *"Essai sur les Moeurs"* adlı eserinde bambaşka bir Peygamber portresi ortaya koymuştur. Bu eserinde Hz. Muhammed büyük bir adamdır, fatihtir, kanun koyucudur, hükümdardır, yeryüzünde en büyük rolü oynayabilen bir din adamıdır.[239]

Osman Yenseni'nin Voltaire'den derleyerek Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'ndan çıkan "Türkler Müslümanlar ve Ötekiler" isimli eserde Voltaire'nin Hz. Muhammed ve Kur'ân hakkındaki görüşlerini okuyabiliriz: "*Dünyada bir tek yasa kuran veya ülke fetheden yoktur ki; hayatı Hz. Muhammed'in kadar büyük ayrıntılar ve tüm bir gerçeklikle yazılmış olsun."*

«578 yılında Mekke'de doğdu. Ailesinin çok ünlü Kureyşî oymağından olduğuna şüphe yoktur...» dedikten sonra Voltaire, Arabistan'ın dini inancını açıklayıp, Hz. Muhamed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Hatice ile ticarete başlamasını ve evlenmesini anlatarak şöyle devam etmektedir:

"*(Hz.) Muhammed kırk yaşına kadar Hatice ile sıradan bir insan gibi yaşadı. Kırkından sonradır ki, yurttaşlarına üstünlüğünü belirten yüksek yeteneklerini gösterdi. Araplar nezdinde çok makbul olan, sanatsız ve metotsuz, fakat ateşli ve sürükleyici bir hitap kabiliyetine sahipti. Güzel bir fizyonominin çerçevelediği keskin gözlerle kendini saydıran bir havası da vardı."*

"Ülkesinde hem Allah'a ve hem de yıldızlara tapan Sabiîlik, her yerde nefretle karşılanan ve Arabistan'da üstünlük kazanmakta olan Yahudiliği ve tarikatçılarının kötülüklerini gördüğü Hristiyanlığı yok etmeyi niyetine koydu."

"Bütün dinlerde niteliğini kaybetmişe benzeyen ana fikri, yani Allah'ın birliğine dayanan Hz. İbrahim'in yalın ve katıntısız mezhebini yeniden canlandırmak istiyordu. Bunu Kur'ân'ın 3. Sûresinin âyetleri (Al-i İmran 3/66–67) *şöyle açıklıyor: "Allah bilir, sizler bilmezsiniz. İbrahim ne*

[239] Pfannmüller, age, 172.

Hristiyan ne de Yahudi idi. Dosdoğru Müslüman'dı ve Allah'a eş koşanlardan değildi."

Böylece Hz. Peygamberin hedefini de belirleyen(!) Voltaire, Kureyş'in muhalefetini, Medine'ye hicretini, Bedir Savaşını da anlattıktan sonra sözü Hz. Peygamberin ümmiliğine getiriyor:

"(Hz.) Muhammed'in okuyup yazması olmadığı inanılır şey değildir. Hatta milletine ve zamanına göre çok bilgin olması gerekir. Çünkü Arap takvimini reforme etmesini bildiği gibi, onun hekimliğe ait bazı meşhur sözleri de vardır. Tüccar, şair, yasa yapan, devlet kuran olunur da imza atmak bilinmez mi? O, kendine ümmî Peygamber dedirtti. Fakat bilginlik taslamadan da yazı bilmek mümkündür."

Voltaire, bundan sonra da Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili görüşlerini serd ediyor: "*Kur'ân, bütün Kuzey Afrika'yı, Mısır'ı, Suriye'yi, Küçük Asya'yı, Hazar Denizini ve Karadenizi saran ülkeleri; Hindistan'ı, İran'ı, Tataristan'ın büyük bir kesimini, Trakya, Makedonya ve Bosna'yı sıkı hükümleriyle bağlayan bir kitaptır. Bu azametli geniş dünya parçasında bir tek Müslüman yoktur ki; bizim kutsal kitaplarımızı okumakla şeref duymuş olsun. Bizim ediplerin de pek azı Kur'ân'ın ne olduğunu bilir. Gerçek bilginlerimizin incelemelerine rağmen bu konuda edinilen fikirler yanlış ve gülünçtür."* dedikten sonra Kur'ân'ın ilk âyetleri olarak Fatiha'nın anlamını verip devamla: *"Başlangıç bu, sonra üç harf geliyor. A.L.M. Bunların manası anlaşılmazmış. Fakat genel olarak yorumcuların kabul ettikleri anlam ALLAH, LATİF, MACİT imiş. (Hz.) Muhammed, devam ediyor ve bunları ona Allah söylüyor."* deyip Bakara Sûresi'nin birinci âyetinden dokuzuncu âyetin yarısına kadar olan bölümünün mealini verdikten sonra "*Bu sözler Arapçada yüz misli daha kuvvetli imiş. Gerçekten bugüne kadar bu dilde yazılmış kitapların en zarifi ve en yücesi Kur'ân olduğu onaylanmıştır. Bu bir nevi vezinli kafiyeli nesirdir ki, içinde altı bin mısra vardır. Hiçbir şair, eseri ve kişiliğiyle bu kadar yüksek rağbet kazanmış değildir.*"

"Biz o kitaba sayısız yaveler[240] *kondurduk. Oysa Kur'ân'da bunların hiçbirisi yoktur. Keşişlerimizin asıl zoru, Müslüman olan Türkler idi.*

[240] Hezeyanlar.

İstanbul'un fatihlerine başka türlü karşı konulamayınca, onlar aleyhine sürü sürü kitaplar yazıp durdular. Sayıca yeniçerilerden üstün olan yazarlarımız, kadınları partilerine kazanmaya uğraştılar. Güya (Hz.) Muhammed kadınları akıllı yaratıklardan saymazmış; Kur'ân'ın hükümlerine göre hepsi köle imiş. Bu dünyada hiçbir varlıkları olmadığı gibi Cennet'te de yerleri yokmuş."

"Baştanbaşa yalan olan bütün bunlara Avrupalılar inanmıştır. Meğerse bu inancı değiştirmenin tek çaresi Kur'ân'ın ikinci ve dördüncü sûrelerini okumaktı. Orada şu emirlere rastlanır: 'Hoşunuza giden kadınlardan iki üç veya dört kadın alın, ama bunların arasında eşit muamele yapmaktan korkarsanız; bir zevce ile yetinmeniz, doğru yoldan sapmamanız için daha uygundur. (Nisâ, 4/4) *İyi kadınlar itaatli olur. Allah onların haklarını nasıl korursa onlar da kocaları yanlarında yokken iffetlerini korurlar. Onlarla iyi ve güzel geçinin. Karı ile kocanın arasının açılmasından endişelenirseniz, erkek tarafından bir hakem kadın tarafından da bir hakem koyun.* (Nisâ, 4/34–35) *Kadınlara verdiğiniz bir şeyi geri almak helal değildir. Onları sırf zulüm etmek için zararlarına tutmayın. Zorla kadınların mirasına konmk helal değildir.* (Nisâ, 4/19) *Keza verdiğiniz mihrin bir kısmını kurtarmak için baskı yapmanız da helal değildir. Meğerki aranızı bozacak açık kötülükler irtikâp etmiş olsunlar."* (Nisâ, 4/19)

"Şayet karıyı bırakıp yerine başka karı almak istiyorsanız birinci karınıza yükler dolusu mihir de vermiş olsanız içinden bir şey almayınız." (Nisâ, 4/20)

"Boşanan kadınları geleneğe göre nafakalandırmak gerekir. (Bakara, 2/236) *«Kadınları boşar onlar da iddetlerini tamamlarlarsa aralarında güzellikle uzlaşırlarsa kocalarına varmalarına engel olmayın."* (Bakara Sûresi: 2/232)[241]

"İşte (Hz.) Muhammed'le kadınların aralarını bulmaya bu kadarı kâfi. Görülüyor ki, onlara karşı sanıldığı gibi sert davranmamış, onu her bakımdan haklı göstermeye kalkışacak değiliz. Ancak Allah'ın birliği üzerine

---

[241] Voltaire'nin verdiği âyet çevirilerini olduğu gibi verdik. Çevirideki eksiklikleri tamamlama ihtiyacı duymadık. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in Batı toplumuna nasıl aktarıldığını da göstermek istedik.

kurduğu doktrin üzerine bir şey söylenemez. Bütün doğuyu hükmü altına almasına kılıcından ziyade 112. sûrenin şu sözleri yetmiştir. 'De ki, Allah birdir. O Allah ki zevali yoktur ve herkes ona muhtaçtır. Doğurmaz ve doğmamıştır. Ona hiçbir şey eşit ve benzer olamaz.'»

"Eğer Muhammed'in kitabı zamanımıza ve biz Hristiyanlara göre fena ise; onun çağdaşları için pek güzeldi; kurduğu din ise daha da iyi idi. İtiraf edelim ki, hemen de bütün Asya'yı putperestlikten kurtardı. Allah'ın birliğini öğretti. Ona eş koşanlara şiddetle çattı. (Hz.) Muhammed'in dininde tefecilik yasaktır, sadaka emir olunmuştur, dua farzdır; kadere boyun eğmek en büyük ilkedir."

"Bütün yorumcuların kanısına göre Kur'ân'ın töresi şöyle özetlenebilir: "Sizi kovanlara yaklaşınız; sizden kopanlara veriniz; sizi aşağılatanları bağışlayınız, herkese iyilik ediniz; bilgisizlerle tartışmayınız."

"Hepsinden ziyade insan aklının erebileceği bir şekilde muammasız ve gizlisiz olarak ortaya koyduğu 'Bir Allah' itikadıdır ki, ta Afrika zencilerine Hint okyanusundaki adalara varıncaya kadar yüzlerce buduna (millete) yasalarını kabul ettirebildi."

"Kur'ân'ın üst tarafi gelişigüzel toplanmış bir takım anlaşılmaz vahiyler, ıttıratsız haber vermelerden ibarettir. Fakat çevresine aldığı milletler için gayet güzel yasaları vardır. Ve bu yasalar, hiçbir zaman hiçbir vecihle değişmediği ve gevşemediği halde onlara harfi harfine uyulmaktadır." Voltaire, bu anlayışıyla Kur'ân'a bir kendi, bir de Kur'ân'a inananlar açısından olmak üzere iki açıdan bakmaktadır. Kendi açısından anlayamadığı yönlerini olumsuz bulurken inananlar açısından baktığında olumsuz bir yer görmemektedir.

Kur'ân'ın kaynağı hakkında Kureyşlilerin itirazlarına da değinen Voltaire, "*(Hz.) Muhammed'in baskı ile alt edilemeyeceğini ve nüfusunun gittikçe arttığını gören Kureyşliler ötede beride, Kur'ân'ı onun yazmadığını, olsa olsa bu yaprakların doldurulmasında bazen bir Yahudi'nin bazen de bilgin bir Hristiyan'ın yardımından faydalandığı yolunda dedikodular çıkardılar. (Hz.) Muhammed kitabının 10. ve 16. fasıllarında onlara şöyle cevap veriyor."* diyerek bu itirazlara karşı Yunus Sûresi, 10/38 ve Nahl Sûresi 16/98-103 âyetlerinin meallerini verdikten sonra devamla: "(Hz.)

Muhammed'le beraber çalıştığı söylenen Yahudi Bensalon adında biriydi. Bir Yahudi'nin Musevilik aleyhinde yazmak üzere (Hz.) Muhammed'e yardım etmesi gerçeğe benzemiyorsa da imkânsız değildir." sözleriyle bu iddiaya şüphe ile baktığını göstermektedir.

Devrinin ansiklopedilerinin Kur'ân-ı Kerîm hakkındaki önyargılarına da şiddetle karşı çıkan Voltaire, şöyle demektedir: "En bilgiç insanların bazen ne kadar aldandıklarını belirtmek için ansiklopedimizin 'Harut ve Marut' hakkında yazdıklarına bir göz gezdirelim.

Çağının ansiklopedik eserlerine Voltaire, itiraz ederek şöyle demektedir: "*Kur'ân'ı baştan sona istediğiniz kadar okuyun (Hârut-Mârut'la ilgili İsrailî kaynaklardaki) bu saçma masal hakkında tek bir söz bulamazsınız. Bütün Müslümanlar, iyi bilirler ki; Peygamberleri'nin alkollü içkileri yasak etmesi onların sağlıklarını korumak içindir. Arabistan'ın sıcak ikliminde her türlü fermente içki başa vurur, hem aklı hem de sıhhati bozar. Gökten inerek şarap içen ve bir Arap kadını ile yatmak isteyen Harut ve Marut masalı hiçbir Müslüman yazarın kaleminden çıkmış değildir."*

Zamanında İslâm Dini ile ilgili bilgileri böyle tenkit ettikten sonra Voltaire, Hz. Peygamberin miracı konusunda olumsuz değerlendirmelerde bulunarak sözü Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'ın ezeli kelamı olduğu tartışmasına getiriyor. İslâm bilginlerinin Kelamullah'ın yani Kur'ân'ın, ezeli olduğuna karar verdiklerini belirttikten sonra devamla; *"Kısacası bu sözlerimiz, tarihçi ve kâlemşörlerimizin bize aşıladığı boş inançları yeteri derecede yalanlamaktadır. Fakat gerçeklik onlarla savaşmaktır. Şimdilik biz şu tarihsel gerçekle yetinelim: Müslümanlığı kuran o güçlü ve yaman adam, doktrinini cesaret ve silahla yaydıktan sonra, ortaya acıması ve bağışlaması bol bir din çıkıverdi. Oysa Hristiyanlığın ilâhî kurucusu İsa, sade ve sakin, ömrü boyunca kötülüğe karşı hoşgörüyü öğütlediği halde onun aziz ve tatlı dini birtakım gayretlerin himmetiyle dinlerin en merhametsizi ve en başkası olmuştur."* gerçeğini haykırmaktadır. Müslümanların evrensel bilim kültürüne ve özellikle Avrupa kültürüne yaptıkları katkıları sıraladıktan sonra sonuç olabilecek bir cümle ile konuyu bitirmektedir. *"Velhasıl*

(Hz.) Muhammed'in birinci yüzyılından sonra Batı ulusları Müslümanlardan ders alıyorlardı."[242]

Aydınlanmanın Fransız önderlerinden biri olan Voltaire, Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) bakarken önemli ölçüde Ortaçağ geleneğini atarak, daha özgür ve daha akılcı bir şekilde İslâm dininin kitabını ve peygamberini değerlendirmiştir.

9- Alman Aydınlanmasında Hz. Muhammed ve Kur'ân-ı Kerîm.

Alman aydınlanması Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) tabii dinin tebliğcisi olarak övmektedir. Mesela Leibniz *"Theodicee"*[243] adlı eserinin önsözünde şöyle demektedir: *"(Hz.) Muhammed dinin temel teoremlerinden uzaklaşmadı. Onun yolunu devam ettiren sahabe ve tabiileri, bu temel teoremleri Hristiyanların ulaşmadığı Asya ve Afrika'nın en uzaktaki köşelerinde bulunan insanlar arasında yaydılar. Onlar pek çok ülkede Allah'ın birliğinin gerçek öğretisine ruhun ebediliğine karşı gelen putperest hurafeleri yerle bir ettiler."*[244]

Aydınlanma devrinin başka bir filozofu Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781) de İslâm dini ve öğretileri konusunda gerçek bilgiye kavuşamadıklarından şikâyet eder. Bu konuda sadece Hadrian Reland'ın George Sale'nin eserlerinden başka bir şeye sahip olmadıklarını söylemektedir. Ayrıca o, Leibniz gibi İslâm dininin tabii bir din[245] olduğu kanaatindedir. Lessing sözlerine devamla *"Türklerin dini ve (Hz.) Muhammed'in Kur'ân'ı bizde kötü bir ada sahiptir. Bu dinin kurucusu (...) kaba kuvvete başvuran biri olarak tanınmakla kalmamakta, bazı lüzumsuz ve yüzeysel geleneklerin yanında pek çok akıl almaz şeyler ve yanlışlıklarla birbirine karışmış durumdadır. Ben bunlardan söz etmek istemiyorum. Çünkü*

---

242 Voltaire, *Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler*, derleyen Osman Yenseni, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1969, 5-13.

243 Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) büyük Alman filozofunun eseri olan "*Teodise=Tanrıbilim*"dir. Cemil Sena, *Büyük Filozoflar Ansiklopedisi*, İstanbul, 1969, 3/241.

244 Pfannmüller, *age*, 173.

245 Aydınlanma çağı filozofları reformasyon zamanındaki din savaşlarından bıkıp usandıklarından, yeni bir din arayışına yönelmişlerdi. Onlarda ağır basan din görüşü "akıl dini" veya "doğal din"dir. Bu din insanın aklında, tabiatında yerleşik olan inançlardan oluşmuş bir dindir. Böyle bir din anlayışı her zaman, her insanda vardır. Macit Gökberk, Felsefenin Evrimi, İstanbul, 1979, 67-68.

onların çok azı Hristiyan dinine zarar verebilir. Kanaatim şu ki, Türk dinine şu veya bu suçu yükleyenlerden pek azı Kur'ân'ı okumuşlardır. Bunların arasında da yetenekli olduğu halde Kur'ân'ı okuyup da onu doğru bir şekilde anlama niyetinde olanları çok azdır. Eminim ki, Kur'ân, iyi incelendiğinde tabii dine götürecek olumlu sonuçların ondan çıkarılması olağan dışı değildir."[246] diyerek konuyla ilgili görüşlerini açıklamıştır.

10- Bilgin Thomas Hyde dinler tarihi konusunda yazdığı eserinde Hz. Muhammed'e tarafsız bir şekilde bakıldığında İbrahim'in gerçek dinini ortaya koyduğunu görebilirsiniz. Kur'ân'ın güvenilir çevirmeni ve yorumcusu George Sale'nin çevirisinin önsözünde gösterdiğine göre Hz. Muhammed'in öğretisinin temeli Allah'ın birliğine veya Allah'ın bir olacağı gerçeğine dayanması bu dinin amacının dinsiz Arapları putperestlikten Tevhit bilgisine getirmesi, asil ve yüce bir övgüye layıktır. Sale'nin dediğine göre Kur'ân'ın güzel ahlak ve erdeme teşvikler içermesi bir ve tek Tanrıya saygıyı göstermesi onun en mükemmel bölümleridir. Bir Hristiyan da bunları iyi görebilir.[247]

11- David Friedrich Megerlin ve F. Eduard Boysen'in 18. y.y.'ın son çeyreğinde orijinal Kur'ân metninden Almancaya yaptıkları tercümeler aydınlanma çağına yararlı katkıları olmuştur.

12- Johan Wolfgang Goethe (1749–1832) bütün hayatı boyunca Hz. Peygamber üzerinde çalışmış, hatta Jakop Minor Hz. Muhammed'e Goethe'nin Muhammed'i demiştir. Goethe'nin Kur'ân'la tanışması şöyle olmuştur: Hukuk dalında doktora yapmak için 1770 yılında Strazburg'a geldiğinde Gotfried Herder ile tanışmıştır. O da ona Kur'ân'ı tavsiye ederek şöyle demiş: *"Arapların Kur'ân'a sahip oldukları gibi, Avrupa'ya hükmeden Almanların da kendi dillerinde klasik bir kitabı olmuş olsaydı, Latince Alman milletinin diline asla hükmedemezdi. Ayrıca onların soyunun birçoğu da kaybolmaz ve yollarını şaşırmazlardı."*[248] Bu tavsiyeler onda Hz. Muhammed ve Kur'ân ateşinin tutuşmasına sebep oldu. 1773 sonbaharında Goethe *"Mahomets*

---

246 Pfannmüller, 173.

247 Pfannmüller, age, 174.

248 Katharina Mommsen, Goethe und Der islâm, Stuttgart, 1962, Privatdruck, 7'den alıntı: Bayram Yılmaz, *Goethe ve İslâmiyet*, İstanbul, 1996, 39.

*Gesung/Muhammedin Nağmesi"*ni yazdı. Bu şiirinde o, Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) bir nehire benzetiyor; bu nehir dağlardan ve ovalardan gelen küçük dereleri de yanına alarak onları yaratıcıya götürüyor. Onun yarıda kalan "Muhammed Draması" da meşhurdur. *West-Östlichen* divanında Goethe, Kur'ân-ı Kerîm ve Muhammed şiirleri yazmıştır. *"Noten und Abhandlungen zum Divan isimli eserinde tarihçi gözüyle Muhammed ve onun öğretisi üzerinde durmaktadır."*[249]

13- Eduard Gibon Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ve batışı üzerine bir kitap yazdı. Bu kitabında Hz. Muhammed'in kazanımlarını Hristiyanlığa karşı takındığı olumsuz durumda gördü. Onu nasıl tanımlaması gerektiği konusunda karar veremedi.[250]

14- Johan Gottfried Herder,[251] Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hayalperest olduğunu kesinlikle kabul etmemekte; O'nu ırkının, kabilesinin, zamanının ve çevresinin kendisine verdikleriyle tüccarlık, peygamberlik, hatiplik, şairlik, kahramanlık ve kanun koyuculuktan meydana gelen Arap tarzı özel bir ortak kişiliğe sahip olarak isimlendirmektedir. Onun peygamberlik ilanının sebebinde görünen putperestlik nefreti ve tevhit öğretisine olan hayranlığı ve Tevhit inancıyla Tanrı'ya temiz bir şekilde ibadet edip güzel işler yapacağını düşünmesidir. Yahudi ve Hristiyan geleneğinin bozulması, kendi milletinin şiire dayalı düşünüş tarzı, kabilesinin şivesi kendi şahsi yeteneklerini oluşturuyordu. Bunların bazılarını kendi kişiliğinden bazılarını da dışarıdan almıştır.

Herder'in Kur'ân-ı Kerîm hakkındaki görüşleri ise şöyledir: "Kur'ân, şiir, belagat, müphemlik, zekâ ve iddialarından meydana gelmiş özel bir harmoni (karışım). Bu Kitap peygamberin ruhunun aynısıdır. O, yeteneklerini eksikliklerini eğilimlerini ve yanlışlarını gösteren bir ayna idi. Yanılan ve yetersizlikleriyle hem kendisi hem de başkasını hayal kırıklığına uğratması, Kur'ân'ın başka bir peygamberi göstermesinden daha çok Hz. Muhammed'i göstermiş olduğu daha açıktır.

249 Pfannmüller, age, 174.
250 Pfannmüller, age, 174.
251 Herder, insanlık tarihinin felsefesinde fikirler isimli hacimli bir kitap yazdı bu kitap Bernhard Suphan tarafından Berlin'de 1909'da yayınlandı.

15. yy. başında bir kitap yayımlayan Karl Oelsener Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) için Herder gibi düşünmekle beraber farklı bir görüş olarak Hz. Muhammed'in üstün zekâlı bir ordu komutanı ve devlet adamı, bir diplomasi ustası ve Tevhid'e çağıran biri olarak sadece biriciktir. Fakat zamanla bir barış dini olan İslâm, savaşa mahkûm oldu. Bir kılıç dini halini aldı. Voltaire gibi Oelsener de İslâm dininin varlığını kılıca borçlu olduğu konusunda hiçbir şüpheye sahip değildi.[252]

16- Joseph Toussaint Reinaud, 1828 Paris'te Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) üzerine önemli bir kitap yayımladı. Bu kitabın adı *"Arapların, Farsların ve Türklerin Büyük Adamı"* anlamına gelmekteydi. Daha sonra bu kitap 1860 yılında yazar tarafından o zamanki kaynaklar gözden geçirilerek yeniden ilavelerle tamamlandı. Hz. Muhammed'in hayatını eski kaynaklara dayandırarak ele alan yazar daha çok burada Kur'ân'ı kaynak olarak kullanmış, onun hayatı ve öğretisini özellikle Kur'ân-ı Kerîm'e dayalı olarak açıklamaya çalışmıştır. Bundan başka Hz. Muhammed Vahyi nasıl aldı? Yazı biliyor muydu? Cebrail ile olan ilişkilerinden bahsetmekte, temel Kur'ân tefsirleri ve Kur'ân'ın tercüme ve baskıları konusunda da pek çok bilgi vermektedir. Bol miktarda kaynağa dayandırılan bu çalışma zamanının önemli bir çalışmasıdır.[253]

17- Joseph von Hammer - Purgstall, Batı'nın Osmanlı Tarihi alanında yetiştirdiği büyük tarihçilerden biridir. Goethe üzerinde de büyük etkisi olan Hammer'in önemli tarihi kaynaklara sahip zengin bir kütüphanesi vardı. Bu kütüphanenin başköşesini Hz. Muhammed'in hayatını anlatan kitaplar işgal ediyordu. Hammer kendinden önce hiç başvurulmamış Hz. Muhammed'le ilgili kaynağı Avrupalılar'a tanıtmış oldu. Bunlar Hüseyin Diyarbekrî'nin "*Cami"i*, Muhammed b. Abdullah'ın siyeri ve Türkçe olarak Kahire'de 1833'de basılan İbrahim Halebî'nin siyeridir. Hammer'in Hz. Muhammed hakkındaki kanaati şöyledir: *"Onun, taraftarlarının tutkusunu, özellikle yergi ve alaylarla incinmiş onurları harekete geçirerek intikama yönlendirmesine, tüm bunların tersine Avrupa'nın ünlü tarihçi ve oryantalistlerinin (Hz.) Muhammed egemenlik hırsından dolayı katıksız*

[252] Pfannmüller, *age*, 175.
[253] Pfannmüller, *age*, 175-176.

bir yalancı ve dolandırıcıdır demelerine rağmen biz kesinlikle iddia ediyoruz ki, O sadece büyük bir idealle dalaletten, putperestlikten tevhit inancının doğru yoluna getirmekle kalmamış, etkileyici hitabet gücüyle çok fazla canlı duygularla donanmış ilâhî görevle coştuğuna kani olmuştur. Kendinden önceki diğer peygamberler gibi halkının cennete girdiğini görmüştür. Arabistan, Suriye ve Mısır kaynaklı üç dinden birisinin kurucusudur. Tüm Dünyaya yayılmış olan bu din son peygamberi ve peygamberlerin mührüdür. "[254]

18- Thomas Carlyle'nin 1840 Londra'da yayımlanan *"Über Helden und Heldenverehrung/ Kahramanlar ve Kahramanlara Saygı Üzerine"* adındaki ünlü eserinin ikinci bölümü Hz. Muhammed ve İslâm dinine ayrılmıştır. Carlyle, Hz. Muhammed'i gerçek bir peygamber olarak kabul etmemiştir. Ancak onun yaptıklarını da inkâr etmemektedir. Ona göre Hz. Muhammed konusundaki genel anlayış şudur: Onun maksatlı bir yalancı olması, dininde saçma iddialar ve tutarsızlıklardan meydana gelmiş yavan bir karışım olduğunu söylemek tutarlı değildir. Muhammed hakkındaki belli amaçlarla ortaya konan yalanlar bizi sadece rahatsız eder. Çoğu kez o dini büyük bir sükûnet ve ciddiyetle açıklamakta varlıkları ciddiye almaktan kendini alamamaktadır. Onun tabiatı ihlâsını göstermektedir. Asillik ve ihlâs onun karakteridir. Ancak böyle bir samimiyet ilâhî olabilir. Böyle bir insanın sözleri doğrudan doğruya yaratılışın gerçek kalbinden gelen bir sestir. Muhammed özel hayatında büsbütün şehvet düşkünü değil, evinin eşyaları konusunda da çok ölçülüdür.

Kur'ân konusunda bu kadar açık ve net olamayan Carlyle, şöyle demektedir: "*Can sıkıcı, karmakarışık, ham, sonu gelmez tekrarları olan, çok detaylı, girift, olgunlaşmamış, tahammül edilmez anlamsızlıklar olan bir kitap, kısaca bu söylenebilir. Fakat onda bambaşka edebiyat da bulunmaktadır. O, büyük, bakir bir insan ruhunun kaynaması, ümmi yani hiç okumamış, ama ateşli, ciddi, güçlü amaçlı biri tarafından açıklanmış bir kitaptır.*"[255]

---

[254] Pfannmüller, age, 176.
[255] Pfannmüller, age, 177.

3. Hz. Muhammed'in Hayatına Tenkitçi Bir Yaklaşım

19. yy.'ın asrın ortalarına doğru Batı'nın bilim adamları Hz. Peygamberin hayatına kritikçi bir metotla yaklaşmışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Muhammed'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) bir eseri kabul ettiklerinden, eserlerini yazarken temel kaynak olarak Kur'ân'ı almışlar ve ona da tenkidi yaklaşımlarda bulunmuşlardır. İslâmî kaynakları Batı'nın tenkitçi metoduyla ele alan bu bilim adamları, günümüzün oryantalist araştırmalarının da temelini atmışlardır. Bunlar sırasıyla şunlardır:

1- Batı dünyasında 1843 yılına gelinceye kadar Hz. Peygamber'in hayatı konusunda yazılanların temel kaynağı az veya çok Jean Gagnier'e dayanmaktaydı. Mezkûr tarihte ilk defa Gustav Weil, Hz. Peygamber hakkındaki kaynakları tenkitçi bir tarih yaklaşımı ile ele aldı. Weil, bunu yaparken şöyle bir metot uyguladı. O, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ilgili haberleri ve rivayetleri kritikçi bir anlayışla değerlendirdi. Makul tarihi gerçekleri, sonradan oluşan efsanelerden ayıkladı. Bundan sonra mezhep tarafgirliği olmaksızın Hz Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) karakterini bir insan, bir peygamber ve bir kanun koyucu olarak değerlendirdi. Sonunda da elde ettiği sonuçları Kur'ân ile karşılaştırdı. Bu renkli karışımı kendince, övgülerden, dualardan, hikâyelerden, dogmalardan, vaaz, kanun ve tavsiyelerden ayıklayarak kronolojik bir düzene koydu. Bundan sonra da Weil elde ettiği bu verileri Kur'ân-ı Kerîm'le beraber Celaleyn tefsirinden Marracci'nin ve George Sale'nin tercümeleriyle yeniden okuduğu Ebu'l-Fidâ'nın tarihiyle karşılaştırdı. Bununla da yetinmeyerek Gagnier'in dışındaki Reinaud, Geiger ve Gerock'un eserleriyle Hz. Peygamberin Yahudi ve Hristiyanlarla olan ilişkilerini araştırdı. Sonra da Weil, Hottinger, Reland, Pococke'un eserlerini Paris Akademisi'nin Hz. Muhammed'le ilgili yazılarını toplayıp karşılaştırdı. Ancak yazar, bunlarla da yetinmeyerek Gotha kütüphanesinde bulunan şarkiyat kaynaklarının el yazmalarını da gözden geçirdi. Özellikle Ali Halebî, Hüseyin b. Muhammed ed-Diyarbekrî'nin eserlerinden önemli ölçüde yararlandı. Bu iki yazar on altıncı yüzyılda yaşamış olmasına rağmen eserlerini hicri ikinci yüzyıl kaynaklarına dayandırarak yazmışlardı. Daha sonra Weil, İbn Hişam'ın *Siretü'r-Rasulü*'nün el yazmasını ve İbrahim Halebî'nin *Siresi*'ni elde etti.

Tüm bu çalışmalardan sonra Weil, bu kaynakların tamamını ciddi bir tenkit süzgecinden geçirdi. Kaynakların tarih açısından kendince makul olanı ile olmayanını ayırdı. Bundan sonra da Hz. Muhammed'le ilgili eserini yazdı. Ancak bu arada İslâm Dini'nin ibadet, fıkıh yönünü Hz. Peygamberin hayatıyla münasebet kurarak açıklamaya çalıştı. O, elde ettiği bu kaynaklarla, münekkit bir bakışla bir de Kur'ân-ı Kerîm'e giriş yazdı.[256] Batı'da Theoder Nöldeke'den önce yazılan ilk tenkitçi giriş budur. Bundan sonra yazılan eserler, hatta Nöldeke'nin meşhur eseri Weil'ın ortaya koyduğu tenkitçi planın uygulaması olduğunu Erlangen Profesörlerinden Hartmut Bobzin kaydetmektedir.[257] Artık Weil örneği üzerine yazılmaya başlanmıştır.[258] Weil'in eserinin adının Türkçesi, *"Peygamber Muhammed, Hayatı Öğretisi, Elyazmalarından ve Kur'ân'dan Alınarak Telif edilmiştir."*[259]

2- Aloys Sprenger, eserinin Türkçe adı, *"Muhammed'in Hayatı ve Öğretisi. Şimdiye Kadar Başvurulmamış Kaynaklara Göre Yazılmış"*.[260] Hz.Peygamberin hayatına felsefi açıdan yaklaşması, O'nun başarısının zamanının şartlarını zorlamasına bağlaması sebebiyle hayli dikkat çekmiştir.

Sprenger, önsözünde eserini nasıl yazdığını ve amacının ne olduğunu açıklamış. Hayatının en verimli döneminde on iki yılı yukarı Hindistan'da, İslâm Yüksek Okulu'nun müdürü olarak geçirmiştir. Böylece İslâm Dünyası'nı yakından tanıma imkânı bulmuştur. İslâm Dini ile ilgili el yazmalarını toplamış Arapçasını ilerletmiş İslâm dünyasının ruhuna dalmıştır. Bu birikimim sonunda yukarıda adı geçen eserini yazmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in üçte ikisini bizzat tercüme ederek eserine alan Sprenger, bu kadar çok emeğe karşılık Kur'ân'ı anlayamadığı gibi Hz. Peygamberi «histerik» biri olarak da tanımlamaktan geri kalmamıştır. Üç büyük cilt halinde eserini tamamlamış, birinci ciltte Hz. Peygamberin risalet

---

[256] Pfannmüller, *age*, 178.

[257] Hartmut Bobzin, *Mohammed*, Munih, 2000, 42.

[258] Pfannmüller, *age*, 178-179.

[259] Mohammed der Prophet. Sein Leben und Seine Lehre. Aus Handschriftlichen Quellen und der Koran Geschöpft und Dargestellt, Stuttgart (Metzler), 1843. (Fuad Sezgin, Biblographie der deutsch-sprachigen Arabistik und İslâmkuude; Frankfurt /M, 1990, 2/265.)

[260] "Das Leben und Die Lehre der Mohammeds. Nach Bisher Grösstenteils Unbenutzten Quellen Bearbeitet", Berlin, 1861-65. Fuad Sezgin, *age* 2/263; Pfannmüller, *age*, 180. Birışık *age*, 113.

öncesi hayatını ele almış, ikinci cilde; Mekke dönemini son ciltte de Medine dönemi, Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetle ilgili görüşlerini açıklamıştır.[261]

Sprenger'in bu eseri Theoder Nöldeke ve Gustav Weil tarafından tenkide tabi tutulmuştur.[262] Kur'ân ve Hz. Muhammed üzerine verdiği konferanslar Hamburg'da 1889 yılında ayrı bir kitap halinde basılmıştır.[263]

3- Theoder Nöldeke'nin eserinin Türkçe adı, "Meşhur *Kaynaklara Göre Muhammed'in Hayatı"*.[264] O, eserinin önsözünde şöyle bir giriş yapmıştır:

"Son yirmi yıl içerisinde (Hz.) Muhammed ve İslâm'ın kaynakları üzerinde önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları, Gustav Weil, Caussin de Pesceval, W. Muir ve A. Sprenger'in eserleridir. Fakat bunlar bütünüyle sorunu çözememiştir. Bundan dolayı kısa, çağdaş ve kaynaklara dayalı popüler bir esere ihtiyaç vardır. Bu eseri yazarken özellikle daha önceki bilgilerin açıklamalarından ve polemiklerinden yarım düzine bile nakilde bulunmadım. Bundan dolayı benim eserim genel olarak kaynak araştırmasına dayanmakta olduğu güvencesini verebilirim. Bu kaynaklar 'Geschichte des Qorans'ın kaynaklarıdır. Hz. Muhammed'in hayatındaki popüler ve politik ilişkilere özellikle dikkat ettim. Bir müddet Arap Cahiliye şiiri üzerine çalışma yapmak bana uygun geldi. Ancak (Hz.) Muhammed'in hayatının son on yılının kronolojisini vermedim. Eserim yedi bölümden meydana gelmektedir. (Hz.) Muhammed'in peygamberliğe kadar olan hayatı, Mekke dönemi, hicretten Uhud'a, Uhud'dan Hendek Savaşına, Hendek Savaşı'ndan Mekke'nin Fethine, Fetihten Muhammed'in ölümüne son bölümde de Muhammed'in kişiliğini anlatmaya çalıştım."

Hz. Muhammed'in hakkında Sprenger'in çok olumsuz düşünceleri olmasına rağmen Nöldeke daha ağır başlı ve bilim adamına yakışır bir ciddiyetle Hz. Peygamberin hayatına yaklaşmış ve demiştir ki, "*(Hz.) Muhammed hakkında adil olmamız gerekir. Onu sadece bir peygamber, hatip ve devlet başkanı olarak ele alamayız. Onu ashabıyla ve arkadaşlarıyla olan*

---

261 Pfannmüller, age, 180-181.

262 Sezgin, age, 263-264.

263 Sezgin, age, 264.

264 Das Leben Muhammeds Nach den Quellen Popülärdargestellt, Hannover, Rümpler 1863; Fuad Sezgin, age. , 260.

ilişkileri günlük hayatındaki yaşayışla ile de değerlendirmemiz gerekmektedir. Pek çok inanmış insan ondan feyiz alabilecek bir ışık görmüştür."[265]

Bu önemli eserlerden sonra Hz. Peygamber ile ilgili araştırmalar biraz duraksamış fakat bu uzun sürmemiştir. 19. yy.'ın son çeyreğinde Hz. Muammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) ve öğretisini işleyen iki yeni eser daha Ludolf Krehl[266] ve August Müller[267] tarafından yayımlanmıştır. Bu iki eser, birinci derecede temel kaynaklara dayandığından önemlidir. A. Müller, namuslu bir tarihçi olarak Hz. Muhammed'e zor da olsa *"Peygamber"* adını verebilmiştir.[268]

4- Hubert Grimme, 19. yy.'ın sonundan 20. yy.'ın başlarına kadar Doğu araştırmalarında, Kur'ân ve Hz. Muhammed konusunda kalem oynatmış birisidir. Önce "*Mohammed*" adlı bir eser yayımlayan Grimme üç yıl sonra da eserinin ikinci cildi olan *"Kur'ân'a giriş"* ve Kur'ân teolojisinin sistemi anlamına gelen *"Einleitung in der Koran. System der Koranischen Theologie"* yi Münster'de 1895 yılında yayınlamıştır. Daha sonra yazdığı Dünya Tarihi ismindeki kitabının ortaçağ bölümünde de Hz. Muhammed'e önemli bir yer ayırmıştır. *"Muhammed'in Dininin Asıl Kaynağı"* başlığı altında bir Avusturya dergisinde makale yazan Grimme,[269] nâsih ve mensuh üzerine Kur'ân'ın iki yüzü anlamına gelen *"Das Doppelgesicht des Korans"* adlı bir makaleyi Berlin'de 1917 yılında Prusya Yıllığı'nda yayımlamıştır.[270] Onun başka bir makalesi de Kur'ân'a giren yabancı kelimeler üzerinedir.[271]

Bizim üzerinde durmamız gereken, onun *"Kur'ân'a Giriş"* isimli eseridir. Bu eseri Grimme, İslâmi kaynaklarla birlikte Avrupa'da yayınlanmış kaynaklara dayandırarak yazmıştır. Grimme kendinden önce hadis literatürüne dayalı eserlere güvenmeyip, onlara hep şüpheyle baktığından bu eseri yazmıştır. Onun için Kur'ân-ı Kerîm sağlam bir tarih kaynağı idi. Bu

---

265 Pfannmüller, age, 182.
266 Pfannmüller, age, 166, 182, Sezgin, age, 2/257.
267 Pfannmüller, age, 166, 82.
268 Pfannmüller, age, 183.
269 Pfannmüller, age, 166.167.228.
270 Sezgin, age, 2/274.
271 Sezgin, age, 2/274.

bakımdan İslâm öğretisinin temellendirilmesi konusundaki çalışmasında tam güvendiği kaynak Kur'ân olmuştur. Kur'ân'ı bundan dolayı verimli bir şekilde kullanmayı denemiş, sûrelerin kronolojisini değerlendirerek farklı sonuçlar elde etmeye gayret etmiştir.[272]

Grimme'ye göre Hz. Muhammed'de ön plana çıkan rasyonel bir yol göstericilik ve deha derecesindeki politik sanatı O, Medine'de akıllı bir şekilde uygulamıştır. Şimdiye kadar hiç kimsenin iddia etmediği halde sadece Grimme'nin ortaya attığı bir görüş olan Hz Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yeni bir din ortaya koymadığı, İslâm'ın hiçbir şekilde hayata yeni bir dini sistem getirmediğidir. Onun sosyalist bir hayat anlayışını savunduğu,[273] Arap toplumunda gittikçe yayılan ekonomik bozukluğa karşı sorunları sosyalist bir anlayış çizgisi ile çözmeye çalıştığı görüşüdür. Mekke'de zenginle fakir arasında her düzeyde derin bir ayırım vardı. Bunu aşmak için Hz. Muhammed zenginlerin ihtiyaç sahiplerine belli bir vergi vermesi gerektiğini savunmuş ve bunu sağlamak içinde ahiret öğretisini manevi bir baskı aracı olarak ileri sürmüştür, yaklaşımında bulunmuştur.[274] Şimdiye kadar hiç kimse Hz. Muhammed'in öğretisini bu kadar basit ve tek sebebe indirgememiştir. Buna rağmen o, Kur'ân üzerinde teferruatlı araştırmalar yapmış,[275] Kur'ân'a sık sık atıflar yaparak kitabına pek çok âyetin tercümesini almıştır.[276]

İslâm öncesi Arap tarihiyle[277] de ilgilenen Grimme, Hz. Peygamber devrinden yaşadığı zamana kadar tüm İslâm tarihine ilgi duymuş,[278] modern çağdaki yeni İslâmi akımları,[279] Türk-Alman ilişkilerini[280] de ihmal etmemiştir.

Bütün bunlar bize gösteriyor ki Grimme, İslâm Dini'ni tarihi bütünlüğü içerisinde Kur'ân-ı Kerîm'i merkez alıp, inceleyerek yaşadığı

[272] Pfannmüller, *age*, 184, 219.
[273] Watt Kur'âna' Giriş, 136.
[274] Pfannmüller, *age*, 184. Aynı görüşü Benard Lewis de ileri sürmüştür. *Tarihte Araplar*, 57.
[275] Pfannmüller, *age*, 203-205.
[276] Pfannmüller, *age*, 219.
[277] Pfannmüller, *age*, 84, 88.
[278] Pfannmüller, *age*, 90, 92.
[279] Pfannmüller, *age*, 48, 52.
[280] Pfannmüller, *age*, 56, 57.

devirdeki İslâm-Hristiyan, Türk-Alman ve Doğu-Batı ilişkilerini kendine göre temellendirmek istemiştir.

5- Christian Snouck Hurgronje, İslâm kültürünün tüm alanlarında araştırma yapan bu oryantalist, Mekke'nin İslâm öncesi tarihi,[281] İslâm öncesi hac geleneği[282] Hz. Peygamberin Fars kültüründen ne derece etkilendiği[283] gibi konular üzerinde durmuştur. Hz. Muhammed'e yapılan histerik iftirasına Hz. Peygamberin elde ettiği başarıları göz önüne alarak karşı çıkmış, temel İslâm bilimleri konusunda çalışmalar yapmıştır. Hadis araştırmaları yapmış,[284] fıkıh,[285] icma ve kıyas[286] alanlarında yazılar yazmıştır. Güncel olan İslâmi ve siyasi kavramlar üzerinde, Osmanlı Devleti'nin mistik yapısı,[287] Mehdilik,[288] Vahhabiler,[289] I. Dünya Savaşı'nın yoğun olduğu günlerde cihat üzerine açıklamalar yapmış,[290] Pan-İslâmizmin Hindistan'ı ve Hollanda'yı egemenliğini altına alabileceğini, bunun bir tehdit unsuru olduğunu savunmuştur.[291]

O, çalışmalarında temel teşkil eden soruların cevabı peşinde koşmuş, Muhammed'in peygamberlik iddiasının nasıl doğduğunu ve dini fikirlerini nereden aldığı konularını araştırma amacı yapmıştır.

(Hz.) Muhammed'in temel fikirlerinin bazı değişmelerle birlikte Yahudi ve Hristiyan ortak eksenine göre olduğuna(!) karar vermiş, Onun vahiylerinin kısmen Yahudi etkisini, kısmen de Hristiyan damgasını taşıdığını savunmuştur. Fakat *(Hz.)* Muhammed'in Yahudi ve Hristiyan bilgisinin tamamına olmasa bile en azından bir kısmına daha önceden sahip olduğunu düşünmüş ve bunu şöyle ifade etmiştir:

"Zaten O, gerçek dogmatik bilgiye de sahip değildi; sadece bu iki

---

281 Pfannmüller, *age*, 47, 49.
282 Pfannmüller, *age*, 91, 97.
283 Pfannmüller, *age*, 112.
284 Pfannmüller, *age*, 232, 233.
285 Pfannmüller, *age*, 236, 239.
286 Pfannmüller, *age*, 246.
287 Pfannmüller, *age*, 293, 296, 302, 310.
288 Pfannmüller, *age*, 317.
289 Pfannmüller, *age*, 324.
290 Pfannmüller, *age*, 248, 253.
291 Pfannmüller, *age*, 56, 59.

dinin apokrif literatür ve geleneğine sahipti. Sonuçta (Hz.) Muhammed okuması yazması olmayan biri idi. Yahudi ve Hristiyan kutsal metinleri ona yabancı idi. O, bildiklerini Arabistan'da yaşayan bu iki dinin müntesiplerinden öğrenmişti. Yahudi ve Hristiyanların ibadetlerinde okudukları dini metinleri dinleyince etkilenmiş; onların kanun ve kurumları da onu etkilediğinden bunların ilahi kaynaklı olabileceğini düşünerek kendi dini düşüncelerini bunlar üzerine kurmuştu."

(Hz.) Muhammed'de köklü bir vahiy anlayışı nasıl meydana geldiği sorusuna da şu cevabı verdi:

"Başlangıçta O, değişik mezhepler ve kiliseler arasındaki düşmanlıkların farkında değildi. Sayısız kilise ve mezhebin varlığından kaynaklanan Yahudi ve Hristiyanların arasındaki farklılıklar; onları kendi aralarında düşman yapmıştı. Bu durum (Hz.) Muhammed'in anlayışına göre onların ırk ve milliyet farklılığına indirgenmişti. (Hz.) Muhammed insanlığın vahyin bereketine sahip olarak guruplara ayrıldığını düşündü. İnsanlığın sahip olduğu kutsal sayfaları ve kitapları şekil ve içerik yönüyle farklı olabilir. Fakat onlar sadece Allah'ın birliğini insanlara anlatmak için gelmişlerdir. Ona göre her din Allah tarafından kendi toplumu içerisinden seçilerek gönderilen bir peygamber tarafından kurulmuştur. Bunlar Allah'ın emirlerini açıklama görevine sahip elçilerdir. Pek çoğu peygamber olmakla beraber onların arasında fark yoktur. (Hz.) Muhammed'in gözünde o Araplara geçmiş peygamberlerin her biri de kendi kavmine gönderilmiştir. (Hz.) Muhammed'e gelen vahyi kabul eden taraftarları, inançlarına zarar vermeden, Allah tarafından Araplara gönderilen elçiyi kabul edebilirlerdi. (Hz.) Muhammed, Medine'ye gelip doğrudan Yahudilerle temas kurunca, kesin olarak öğrendi ki, gerçek Yahudi ve Hristiyanlar hiçbir zaman onun dini misyonunu tanımayacaklardı. (Hz.) Muhammed kendisinin gönderilişinin meşruluğuna kesin olarak inandığından dolayı; (Hz.) Musa, (Hz.) İsa ve onlardan önceki peygamberlerde olduğu gibi, kendisi de tabii olarak şöyle bir sonuca vardı:

Yahudi ve Hristiyanlar kendi kutsal metinlerini yanlış yorumluyorlardı. O, onların yanlışlarını düzeltilmeliydi. Geçmiş kutsal metinleri okuyamadığından dolayı ağır bir görev yüklenmişti. Tabiatıyla gelecekte bu karma karışık kavramlara ve bu kutsal metinlerin içeriğine sahip olabilirdi."

"Bu yaptıklarından sonuç alamayınca (Hz.) Muhammed, yeni bir metoda başvurdu. Yahudi ve Hristiyanların ortak atası olan İbrahim peygamberle kendisi arasında ilgiler kurarak, Arapları İbrahim'in çocukları olarak gösterip onun şemsiyesi altında Yahudi ve Hristiyanları kendine çekmeye gayret etti. "[292]

Snouck Hurgronje geçmiş ilahi dinlerle İslâm dininin arasını Hz. Peygamberin İbrahim (aleyhisselâm) aracılığıyla uzlaştırdığını söyledikten sonra Hz. Muhammed'in peygamberlik misyonuyla ilgili bir soru daha sormuştur. Hz. Muhammed'in daha önceki mücadelelerine bakan biri kuvvetli bir tevhit inancından dolayı şirke karşı olmayı onun tebliğinin merkezi olarak görebilir miydi?

Snouck Hurgronje'nin anlayışına göre tevhit, İslâm'ın temel esaslarından biri olmuş, zamanla da gelişen bir anlama sahip olmuştur. Fakat şirk ve teslise karşı tevhidi savunma gayreti Hz. Muhammed'in peygamberliğinin temel fonksiyonu olmamıştır. Çoğu zaman onun reflekslerinin ve eylemlerinin temel noktası başından beri ahirete inanma olmuştur. Kıyamet gününde bütün insanların Allah'ın huzurunda sorguya çekileceği inancı, orada Cennet ve Cehennem kapılarından başka çıkış yolunun olmaması onu rahat bırakmamıştır. İki düşünce onun ruhunda egemen olmak için yarışıyordu. Biri, yeniden dirilmeden sonra bütün insanların hesaba çekileceği düşüncesi, diğeri de Allah'ın peygamberlerine karşı gelenlerin teker teker hesaba çekileceği korkusu. Kıyametin kopması ve öldükten sonra dirilme, hesap günü, Cennet ve Cehennem, Hz. Muhammed'i düşünmeye ve onu bunların olacağı hakkında açıklamalar yapmaya sürüklüyordu. Kur'ân'ın ilk bölümlerinde Ahiretle ilgili meseleler çok heyecanlı bir şekilde sunulmuştur. Sonraları peygamber cemaatinin egemenliğini ele alıp onların başı olunca onları organize etmesi gerekiyordu. Bunun için çevresindeki kâfirlere karşı savaşa son verdi. Artık bundan sonra başka bir dünyaya inanma ön plana çıktı. Gerçi İslâm'ın temel inancıydı ama kıyamet günü mahkemesinin heyecanlı tasvirleri, onun vahiylerinde özel bir yeri işgal ediyordu.

Bir ilahi mahkeme fikri, Yahudi ve Hristiyanlarda da olması baştan beri Hz. Muhammed'i rahatsız ediyordu. Yahudi ve Hristiyanlar kıyametteki

[292] Pfannmüller, *age*, 184-187.

kesin bir sorgulamayı vahiy yoluyla öğrenmiş olmakla kalmamışlar tam tersine emirlerden aldıkları bilgi ve gözlemleriyle ilahi mahkemenin yaşanacağı güvencesini onlara vermiştir.

"Ondan önce Araplara uyarıcı peygamber gönderilmemişti." (Kasas, 28/46) âyeti ve Hz. Muhammed'in halklar veya ırklar, dini guruplar arasında ortaya koyduğu eşitlik anlayışı ayrıca onun eski kutsal metinler için kendisi ve halkı için belirlediği anlayış, ona inanmamaya müsaade etmemekteydi.

Peki, şimdi Hz. Muhammed ve halkı kıyamet günü azabından nasıl kurtulmalı? Bu hayati soruyu cevaplayan Kur'ân âyetlerini hem muteber İslâm bilginleri ve hem de Kur'ân kritikçileri oy birliğiyle Kur'ân'ın en erken nazil olan âyetleri olarak görmektedir.

Biri kalkar da Hz. Muhammed'i, Tanrı'dan vahiy alan normal bir insan kabul eder veya ona en azından bir peygamberlik ruhu atfederse, başka biri de onu histerik kabul edebilir. Ayrıca Muhammed'in özel güçlü bir mantık anlayışı vardı ki, insanları derin düşünmeye sevk ederdi. Çözümünü buluncaya kadar üzerinde kafa yoran dini sorulara yönlendirdiği tartışma götürmez bir gerçektir. Tarihte, kıyamet günü mahkemesine, dirilmeye açık, gerçek bir vahiyle cevap vererek, Hz. Muhammed'in uyardığı kıyameti gösteren başka bir monoteist yoktur. Ona kurtuluş yukarı'dan (Tanrı) geldi. O, ümmetini karanlıktan aydınlığa çıkarmayı Tanrıdan aldığı bir görev olarak kabul ediyordu.

Snouck Hurgronje, Hz. Muhammed'in mesajının merkezine ahirete imanı aldığından Grimme'nin Hz. Muhammed'i sosyalist bir reformcu olarak ilan etmesine karşı çıktı. Bunu yaparken de iki önemli itirazda bulundu. Birincisi: Mekkeli muhalifler Kur'ân'ın çürütülmez delillerine karşı zekâta itiraz etmediler. Hâlbuki Grimme'ye göre Hz. Muhammed ilk tebliğinde Mekkelilere zekâtı farz kılmıştı. Tam tersine Mekkelilerin itirazı kıyamet günü mahkemesine ve dirilmeye karşı idi. Diğer taraftan Grimme'ye göre kıyamet mahkemesi sadece Mekkelileri zekât vermeye zorlamanın bir aracı ise, o takdirde Hz. Muhammed Mekkeliler kendine inanmadıklarına göre daha iyi bir gerekçe bulamamıştır. Girimme'nin açıkladığı bu en zayıf noktadır ki, İslâm'ın temeli olmuştur. Gerçekte zekât görevi başka bir anlam verilmeksizin diğer görevlerle beraber anılmaktadır. İşte böylece

Grimme'nin anlayışının temelsizliği genel mülahazalarla ortaya çıkmış oldu. Bunun da bazı özel sebepleri vardır. Öncelikle Grimme zekâtı vergi olarak tercüme etmektedir. Hâlbuki hicret öncesi İslâm'da zekât yoktu. Sadece fazileti emreden serbest yardımlar vardı. Hz. Muhammed'in Medine'ye hicretinden hemen sonra zekât farz kılındı. Fakat bu zekât geliri fakirlerin durumlarını iyileştirmek için değil savaş masraflarının finansmanı için kullanıldı.

İlk defa bu vergi sistemi Ebû Bekir zamanında İslâm'ın temel şartları arasına girdi, İslâm'ın yayılmasına önemli ölçüde katkı sağladı.

Hayırseverlik fazileti doğunun genel bir erdemidir. Bu özellikle Yahudi ve Hristiyanlar tarafından övünç kaynağı yapılmıştır. Kur'ân bazı âyetlerinde göstermektedir ki, Hz. Muhammed bu anlayışı kendine mal etmiştir. Eğer Hz. Muhammed baştan beri zekâtı bir devlet vergisi olarak vaz etseydi ve Grimme'nin istediği gibi baştan beri Hz. Muhammed'in tebliğ esaslarından biri olsaydı, Muhammedî geleneğinin geneli İslâm'ın kaynağından olan böyle bir kurumun bilinmediğine şaşılmazdı, tam tersine Müslümanların maksatlı olarak dinlerinin vergisi olan bu zekâtın miktarını azaltmalarına şaşılır. Bundan dolayı böyle bir verginin başlangıcını onlar hicretten sonraya yerleştirmişlerdir. Ayrıca Mekkî âyetlerde Hz. Muhammed'e verilen emir, uygulama tarzının öngörüldüğü şekilde hiçbir vergi ve görev bulunmadığı gibi böyle bir kurum üzerine de en küçük bir işaret bulunmamaktadır. Hadisler verginin devlet organizasyonu olarak böyle bir tedbir yani vergi koyma olan sosyalistçe bir tedbir Mekke'deki genel durumlardan ortaya çıkmış olabilir. Fakat böyle bir oluşum Mekke'de yoktur. Bunun aksine zengin ile fakir arasında gerçi bir mesafe vardır, ama diğer şehirlerde olduğu gibi bu çok kötü bir durum değildi. Zaten Hz. Muhammed tebliğini Mekke'de sabırlı ve yavaş yavaş yapıyordu. İlk defa O, Medine'de savunmadan saldırıya geçti. Grimme'ye göre onun sosyal tebliği kaybolduğunda kendi dini ve metafizik öğretisi daha geniş bir alana yayıldı.

Grimme tarafından ortaya atılan yeni sosyalist Hz. Muhammed tezi, hiçbir şekilde gerçeklere uymadığı gibi tarihi ve diğer delillerle de kanıtlanamamaktadır. Diğer yönleriyle Grimme'nin "Muhammed'in Hayatı" isimli eseri daha öncekilerden farklılık göstermemektedir. Sadece o,

popüler eserlerin kötü bir taklidi olmakla beraber büyük bir cesaretle bazı iddiaları kabul ettirmeye çalışmaktadır.

Grimme'nin kitabının ikinci cildinin Kur'ân'a giriş olduğunu daha önce söylemiştik. Ancak bu eser İslâm'ın manevi yönünü daha canlı ve renkli olarak ortaya koyan sahih hadislerden ve Kur'ân'ın soyut anlamlı âyetlerinden ne yazık ki yoksundur.

Bu eserin iki önemli yönü vardır. Birincisi, Hz. Muhammed'in sosyalist bir anlayış ortaya koyduğu iddiası ki, bunu Snouck Hurgronje önemli ölçüde çürütmüştür. Diğeri de İslâm dininin temeli eski Arap kültürüne dayanmaktadır, görüşüdür. Grimme bunu ispat için eserinin yarısını Güney ve Kuzey Arabistan tarihine ayırmıştır. Ancak bu noktada Grimme yine eleştirilmektedir.

Hicretle beraber güney Arabistan'ın İslâm dinine etkisi kendiliğinden son buldu. Bundan sonra Grimme'nin Muhammed'in dininin gelişmesiyle ilgisi de kendiliğinden kayboldu. Bundan sonraki olanlar Grimme'nin anlayışına göre politik manevralardır. Bu anlayışı eskiden genellikle tutulan bir görüştü ve hızlı yayılmıştı. Fakat Hz. Muhammed hiçbir zaman din ile politika ayırımı yapmadı. O, bütün insanlığı kucaklamak istedi. Politik bağlantı tabii iktidarının tam bir sonucu idi. Peygambere uyanlar için politik endişe taşıma peygamberliğin önemli bir yanı idi. Peygamberin anlayışındaki Kâbe ilişkileri de politik manevralar değil tam tersine manevi ve dini gelişmeydi.

Bu tenkitlere karşılık Grimme bir Avusturya dergisinde konuyla ilgili kısa bir makale yazmış, Güney Arabistan kültürü içinde Yahudi, Hristiyan ve Sâbii kültürünün olduğunu buna *"Rahmani Din"* denilebileceğini savunmuş, Muhammed'in getirdiği dinde orijinal bir şey olmadığını sadece adı geçen dinler ile bağlantı kurduğunu iddia etmiştir.[293]

6- Frants Buhl, Yahudi bir ailenin çocuğu olan Buhl, Kopenhag, Leipzig ve Viyana üniversitelerinde Arapça, İbranca ve Aramca dillerini öğrendi. İbnu'l-Hacib'in *"eş-Şafiye"* isimli kitabı üzerine yaptığı çalışmasıyla doktor unvanını aldı. Mısır, Filistin, Suriye ve Türkiye gezileri yaparak yazacağı kitapların kaynaklarını topladı. Leipzig Üniversitesinde bir müddet

---

[293] Pfannmüller, *age*, 190.

İbranca dersleri verdikten sonra tekrar Kopenhag Üniversitesine döndü ve Sami dillerini okutmaya başladı. Ömrünün sonuna kadar da burada çalıştı. "*Mecmau'l-İlmiyyi'l-Arabiyye*"nin üyesi olan Buhl, İslâm dini ve coğrafyası üzerine önemli çalışmalar yapmış, *Encyclopaedia of İslâm*'ın ilk neşrinde otuza yakın madde yazmıştır.[294] İlgili ansiklopedinin bizim için en önemli maddesi olan *"Kur'ân ve Muhammed"* maddesini yazan Buhl, kaynak seçiminde objektif davranmadığından oryantalistlerin 18. yy. daki İslâm'a ve onun Peygamberine karşı yaptıkları suçlama geleneğinden kurtulamamıştır.

Buhl, Hz. Peygamber'in hayatını yazmış, kendi beyanına göre bu çalışmayı yaparken Kur'ân ve Sünneti kullanmıştır.[295]

Bu esere baktığımızda, yazar tarafından şeklen ayrılmasa da, eserin iki bölümden meydana geldiğini görmekteyiz. Hz. Muhammed öncesi Arabistan ve onun peygamberliği ve İslâm öncesi Arabistan ve Mekke'deki hayatı. Buhl, her yönüyle çöl hayatı, çöldeki dinler ve kültürler üzerinde durmuş, bunların İslâm'a etkilerini belirlemeye çalışmıştır.[296]

"Muhammed peygamber olarak Mekke'de" başlığı ile konuya giren Buhl, bundan sonra Hz. Peygamberle ilgili her konuyu Kur'ân'a dayandırarak açıklamaya gayret etmiştir.[297] Kur'ân-ı Kerîm'de yer almayan konuları mesela cami, musalla gibi konuları, hadislerle açıklamıştır[298]

Kur'ân vahyi bölümünde *"Muhammed'in aldığı vahiyler, Peygamberin düşüncesine göre Allah katında bulunan semavi bir ana kitaptan gelmektedir.[299] Bu kitap, korunmuş bir kitap olduğu için ona sadece temiz olanlar dokunabilir."*[300] denmektedir.[301]

Hz. Peygamberin karakteriyle ilgili olarak da *"Biz onda birbirine zıt iki karakter görmekteyiz. Mekke'de ki yaşantısı için şaşılacak derecede acı*

---

294 M. Manazır Aahsan, DİA, 6/377.
295 Frants Buhl, Das Leben Muhammeds (H. H. Schaeder) Heildelberg, 1961, VII, 336; Pfannmüller, age, 223.
296 Buhl, age, 1-24.
297 Buhl, age, 143.
298 Buhl, age, 205.
299 Zuhruf, 43/4.
300 Vakıa, 56/77-78.
301 Buhl, age, 143.

çeken ve savaşan bir idealist; Medine'de ise (haşa) araç ve amaçlarının seçiminde vicdan azabından hiçbir iz taşımayan biridir."[302] demektedir.

Albert Kasimirski'nin Fransızcaya yaptığı Le Koran, Paris, 1840 tercümesinin, 1854 baskısından nüzul sırasına göre bazı âyetleri tercüme ettiğini kendisi söylemektedir.[303]

Buhl'un eserleri, "*Muhammeds Liv med an Indledning om Forholdene i Arabien For Muhammeds*" Optraeden, Kobenhavn, 1903.

Bu kitap, Hans Heinrich Schaeder tarafından *"Das Leben Muhammeds"* adıyla Almancaya çevrilmiş, yazarın Almanca önsözüyle birlikte 1930'da basılmış, mütercimin önsözüyle tekrar 1954'de ikinci baskısı, 1961 Heildelberg'de üçüncü baskısı yapılmıştır. Bu baskılarda hiçbir değişiklik yapılmamış, birinci baskının özellikleri korunmuştur. Buhl bu kitabına bir de zeyl yazmıştır. Siyerle ilgili eleştirileri de olan Buhl, The Moslem World'da *"Muhammed'in Karakteri Üzerine"* adlı bir makale yayımlamıştır. *"Muhammedenismens om Verdensreligion"*, Kobenhavn, Kristiania, 1914.

Bir dünya dini olarak İslâm dini anlamına gelen bu kitapta yazar, İslâm'ı, Kur'ân dini olarak vasıflandırdığı bu dinin karakteristiğini, İslâm hukukunda icma, sufizm ve ibadetlerin günlük hayatı nasıl etkilediğini, ayrıca peygamber sevgisinin günlük hayata ve şiirlere nasıl girdiğini anlatmaktadır.[304] Yazarın diğer çalışmaları da Emevi dönemi Şia'sı, Filistin topografya ve coğrafyasıyla ilgili olup, ayrıca Arap dili üzerine de çalışmalar yapmıştır.[305]

7- David Samuel Margoliouth,[306] İslâm tasavvufu[307] mezhepler tarihi,[308]

---

302 Buhl, *age*, 356.

303 Buhl, *İslâm Ansiklopedisi* (MEB), Kur'ân Md.

304 Pfannmüller, *age*, 61, 74.

305 M. Manazır Ahsan, *age*, 378.

306 D.S. Margoliuth'un (1858-1940), babası Ezechiel Margoliouth, Yahudi hahamı iken Hristiyanlığa geçerek önemli görevler üstlenmiş biridir. Oğul Margoliouth aileden aldığı dini heyacanla Oxford Üniversitesinin Arapça bölümüne devam etmiş, çalışmalarını İslâm ve Yahudilik üzerine yoğunlaştırmıştır. Birışık, *age*.114.

307 Pfannmüller, *age*, 267.294.298.

308 Pfannmüller, *age*, 217, 315, 325;Encyclopedia of Religion und Ethics'te Mehdilik, ibadiye, havaric ve vahhabiler maddelerini yazmıştır.

İslâm kurumları,[309] Afrika ve Arabistan tarihi,[310] Panislâmizm ve Cemaleddin Afganî,[311] İslâm ve Hristiyanlığın tarihi kavgası[312] gibi konular üzerine kitap ve ansiklopedi maddeleri çalışmaları vardır.

Margoliouth'un bizi ilgilendiren yönü, Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili görüşleridir. Ona göre Kur'ân İslâm'ın temelidir. Peygamberin hayatı boyunca parçalar halinde belli bir zaman periyodu içerisinde Kur'ân vahy edilmiştir. Peygamberin vefatından hemen sonra ilk halife Kur'ân'ın bütün parçalarını topladı. On iki yıl sonra da toplanan bu yayın resmi bir yayın (metin) olarak ortaya kondu. Ancak Kur'ân tüm zaman ve mekânlar için geçerli inanç ve ahlak kaynağı olarak kabul edildi. Kur'ân'a binlerce soru sorulmasına rağmen, ona göre, bu soruların hiçbirine cevap verilememektedir.[313]

Margoliouth'un bu açıklamalarından anlıyoruz ki o, Kur'ân'ın nüzulü ve kitaplaştırılması konusunda İslâm inancına yakın görünmekte ise de Kur'ân'ın evrenselliği konusunda itirazlarda bulunmaktadır.

Daha sonraları yazdığı *"İslâm, Doğuşu ve (Hz.) Muhammed"* isimli eserinde Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı sebeplerden dolayı İbrahimî din anlayışından Kâbe kültürüne döndüğünü söylemiştir. Hz. Peygambere gelen vahiylerin geliş şeklini de ispirtizma (ruhçuluk) Mormonizm[314] olarak tanımlamaktadır. Konumuz açısından Margoliouth'un önemli bir çalışması da *Beydâvî* tefsiri üzerine yaptığı antolojik çalışmadır. Bu çalışma, aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîm'e tenkitçi bir yaklaşıma giriş anlamına da gelmekte olup, özellikle erken devir kelam tarihi ve mezheplerin doğup gelişmesi bakımından da önem arz etmektedir.[315]

---

309 Pfannmüller, *age*, 17.

310 Pfannmüller, *age*, 22, 29.

311 Pan-İslâmizmin Batı'nın bir kurgusu olduğunu ileri sürmüştür. Pfannmüller, *age*, 59.

312 Bu konu üzerinde (Londra'da 1909) bir kitabı vardır. Pfannmüller, *age*, 111.

313 Pfannmüller, *age*, 61, 72.

314 Mormonizm, Joseph Smith (1805-1844)ki, kendini Tanrı İsa tarafından gönderildiğini, vahiy aldığını söyleyen, diğer Hristiyan mezheblerinin yanlışlığını iddia eden, Tanrı'nın ve oğlunun fiziki tabiatını taşıdığını sanan biri tarafından kurulan yasaklar bakımından İslâm'a benzeyen bir din anlayışı sergileyen bir Hristiyan mezhebi, Mircea Eliade-Loan P. Couliano, Dinler Tarihi Sözlüğü (çev. Ali Erbaş) İstanbul, 1997, 345-346.

315 Pfannmüller, *age*, 227.

Üçüncü Bölüm

KUR'ÂN ARAŞTIRMALARI

KUR'ÂN ARAŞTIRMALARI

A- KUR'ÂN BASKILARI

Teknolojinin sıçrama taşlarından birinin de hiç şüphesiz matbaanın keşfi ve kullanılması olduğu hemen herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Ancak İslâm dünyası diğer gelişmelerde olduğu gibi matbaanın kullanılmasında da geç kalmıştır. Temeli bilgi ve kültüre dayalı bir dinin kitaplarının özellikle de Kur'ân-ı Kerîm'in, matbaada ilk defa gayr-i müslimler tarafından basılmasının, Müslümanlar açısından acı bir tarihî tecrübe olduğunu söylemeden geçemeyeceğim.

Avrupa'da Kur'ân-ı Kerîm'in baskı seyri şöyle olmuştur:

1- Kur'ân-ı Kerîm ilk defa matbaada 1530 yılında Brixen'li Paganini tarafından "Al-corranus arbiced" ismi ile Venedik'te basılmıştır.[316] Fakat bu baskının örneğini şimdilik bulmak mümkün değil.[317] Papa'nın emri üzerine bu baskı derhal yakılmıştır.[318] Daha sonraları da Papa Alexander II (1655–1667), Kur'ân-ı Kerîm'in hem metin baskısını hem de tercümesini yasaklamış,[319] bu yüzden bu baskının yayılma şansı olmamıştır.

2- Bu gün elimizde örnekleri bulunan en meşhur ve yaygın Kur'ân-ı Kerîm baskısı, Hamburg baskısıdır. Venedik baskısından sonra 1694

---

316 Weil, Gustav, Histatrisch-Kritisch Einleitung in den Koran, Bielefeld, 1844, XVII; Pfannmüller, *age*, 207; Abdullah, Muhammed Salim, Geschichte des İslâm in Deutschland, Graz, 1981, 66.

317 Bobzin, Hartmut, *Der Koran* Von Friedrich Rückert, Würzburg, 1995, VII.

318 Abdullah, *age*, 66.

319 Schimmel, *Der İslâm* III, Stuttgart, 1980, 365; Abdullah, *age*, 66.

yılında, Hamburg başpapazı olan Abraham Hinckelmann tarafından yapılmıştır.[320]

17. yy. sonlarında Hamburg'da Kur'ân baskısı yapmak büyük bir cesaret işi idi. Hinckelmann tüm itirazlara göğüs gererek bu işi başarmıştır. Kur'ân baskısına yazdığı uzun Latince önsözde de yapılan itirazlara cevap vermiştir. Hinckelmann'ın karşılaştığı itirazlar, bu baskının bir emeğe değmez nitelikte olduğu ve bir papaza yakışmayacağı, hele bu çalışmayı yapanın bir Hamburg başpapazı olmasından dolayı daha abes bir niteliğe sahip olduğu noktalarında toplanmaktadır. Son olarak da Kur'ân'ın içeriğini açıklayıcı bir çalışma olmadığı gibi, mesajını da çürütemediği düşünülerek bu çalışma yoğun eleştirilere muhatab olmuştur.

Abraham Hinckelmann'da bu itirazlara karşı kendini şöyle savunmuştur:

"Kur'ân'la savaşmak ve Doğu Hristiyanlığını ayakta tutabilmeyi istiyorsak bu ancak Kur'ân'ı tanımak ve onu tam anlamıyla anlamakla mümkündür. Ayrıca Arapça, İbranica ile akrabalığı olan ciddi bir dildir. İncil'i anlamak ve dil karşılaştırmasını yapabilmek için Kur'ân'ı bilmek önemlidir. Bunun dışında Arap edebiyatını ve şiirini anlamak için de Kur'ân yardımcı bir kaynaktır."

Hinckelmann kendine göre haklı gerekçeler ortaya koymasına rağmen, yaptığı neşriyattan dolayı yine de tenkitlerden kurtulamadı. Kur'ân'a yaptığı bu büyük hizmetten dolayı 18. yy. da onun işini ve şerefini kaybettiği zannedilmişse de bu sadece bir şüpheden ibarettir. Bu baskı bazı eksikliklerine rağmen yüzyıldan fazla konunun uzmanları tarafından büyük bir ilgi görmüştür.[321]

Daha sonra *"Al-Coranus Lex İslâmitica Muhammedis filı Abdallae Pfeudoprophetae, Ad optimorum Codicum Fidem editia"* ismi ile tekrar basılmıştır.[322]

3- Hamburg Kur'ân-ı Kerîm baskısından dört yıl sonra İtalyan bilgin

320 Weil, *age*, XVII; Pfannmüller, *age*, 207; Abdullah, *age*, 65- 66.

321 Pfannmüller, *age*, 212; Enay, *age*, 99.

322 Weil, *age*, XVII; Pfannmüller, *age*, 207; Abdullah, *age*, 65; Hinckelmann, Abraham, Al- Coranus, Hambur, Anno, 1694, kapak yazısı.

Ludovico Marracci'nin Latince Kur'ân tercümesi ile beraber Padua da, 1698'de, üçüncü bir metin neşri yapmıştır. Bu Latince tercüme ilk Latince tercümeye göre çok başarılı bir tercüme idi. Hristiyanlığı İslâm'a karşı savunmak için Marracci tarafından yapılan bu çalışma tercüme ile metnin beraber basıldığı ilk Latince tercüme özelliğini de taşımaktadır. Bu baskı, "Alcorani Texus Universu" ismini taşımaktadır.[323] Hinckelmann ve Marracci'nin baskıları 19. yy.'a kadar en yaygın baskılardı.[324]

4- Rus çariçesi Katerina II.'nin emriyle 1787 yılında Petersburg'da Kur'ân-ı Kerîm'in yeni bir baskısı yapılmıştır.[325] Bu baskının 1789, 1790, 1793, 1796, 1798 ve 1803'te Kazan'da tekrar basıldığını görüyoruz.[326]

5- Diğer bir Kur'ân-ı Kerîm baskısı da 1829 Kalkuta'da (H. 1245) yapılmıştır. Bu Kur'ân baskısının adı da: *"Muzihu'l- Kur'ân"*dır.[327] 1833 yılında İngilizce tercümesiyle beraber tekrar basılmıştır. Aynı baskı 1834'te yenilenmiştir.[328]

6- Kalkuta'da 1831'de yayımlanan başka bir Kur'ân-ı Kerîm baskısı daha göze çarpmaktadır. Bu da İngilizce tercümeyle beraber yayınlanmış olup, 1835'te yeni baskısı yapılmıştır. Kalkuta'da 1837'de tercüme tefsir ve metinle beraber başka bir Kur'ân-ı Kerîm baskısı daha yapıldığı bilinmektedir.[329]

7- Pek çok Kur'ân-ı Kerîm çalışmasına kaynak olan diğer Alman baskısı Kur'ân-ı Kerîm de 1834'te Leipzig'te Gustav Flügel tarafından gerçekleştirilen baskıdır.[330] Bu baskı 1893 yılına kadar altı defa tekrarlanmıştır. Bunun adı da: *"Corani Textus Arabicus"*dur.[331]

8- Gustav Flügel'in diğer önemli çalışması da "Konkordanz"ıdır. Bilinen en eski Batılı Kur'ân mu'cemi (Fihristi) olan bu çalışma Flügel'in

[323] Weil, *age*, XVII-XVIII; Pfannmüller, *age*, 207-208.
[324] Pfannmüller, *age*, 213; Enay, *age*, 112.
[325] Weil, *age*, XVII-XVIII; Pfannmüller, *age*, 213.
[326] Pfannmüller, *age*, 208.
[327] Weil, *age*, XVIII; Pfannmüller, *age*, 213.
[328] Weil, *age*, XVIII.
[329] Weil, *age*, XVIII.
[330] Pfannmüller, *age*, 208; Weil, *age*, XVIII; Enay, *age*, 81.
[331] Pfannmüller, *age*, 208.

ikinci önemli çalışmasıdır. Müellif tarafından 1842'de Leipzig'te yayımlanmıştır. Arapça adı: *"Nücumu'l-Furqan fi - Etrâfi'l - Qur'an"* olup Latince adı ise: *"Concordantiae Corani Arabicae Ad Literarum Ordinem Et Verberum Radices"*dir.[332]

Bu çalışma zamanının şartlarında olduğu kadar günümüzde de kullanılabilecek güzel bir çalışmadır. Flügel eserine Latince bir önsöz yazdıktan sonra Kur'ân lafızlarını alfabetik olarak bir sıraya koymuş, kelimeleri cümle içinde bulunduğu pozisyona göre ayrı ayrı gösterdikten sonra, önce sûre numaralarını sonra da âyet numaralarını vermek sûretiyle konkordanzını tamamlamıştır. Orta boy önsöz hariç 219 sayfa olan bu eser önemli bir ihtiyacı karşılamıştır.[333]

9- Flügel'in Kur'ân baskısından sonra Leipzig'te yeni bir baskı ortaya çıkmıştır. Bu baskıyı da Gustav Mauritius Redslob 1837 de yine Leipzig'de neşretmiştir. Arapça adı: *"el-Kur'ân ve Huve'l-Huda ve'l-Furqan"*dır. Latince tam adı ise: *"Coranus Arabice Recensionis Flügelianae Textum Reconitum İterum Exprimi"*dir.[334]

Redslob Kur'ân baskısıyla Hinckelmann Kur'ân baskısını karşılaştırdığımızda Redslob baskısı günümüz Türk Kur'ân baskılarına daha çok benzemektedir. Baskıya önsöz veya giriş yazılmamıştır. Sağ taraftan Kur'ân metnine geçişte Fatiha Sûresi ve Bakara Sûresi'nin ilk âyetleri süslü ve kemerli bir tak resmi içine alınmıştır, İstanbul baskılarının süslü, tehzibli şekline benzetilmeye çalışılmıştır. Sağ girişte Kur'ân-ı Kerîm kapaklarında başka hiçbir yazı, şekil ve figür yoktur, sadelik hâkimdir. Bu sadelik Kur'ân-ı Kerîm'in sonuna kadar korunmuştur.

Hâlbuki Hinckelmann baskısında sûre isimleri sayfa başlarında Latince olarak yazılmış, Redslob baskısında ise Kur'ân-ı Kerîm sayfaları çerçeve içine alınmış; sağda çerçevenin hemen altında sayfanın üst ortasında sûre numarası, aynı yerde de sûrenin adı; sayfa çerçevesinin iç kısmında sağ üstte sayfa numarası, aynı yerde solda da diğer sayfa numarası verilmiştir. Âyetlere numara verilmemiştir. Hinckelmann baskısında ise

---

332 Flüfgel, Gustav, Concordantiae Corani Arabicae, Leipzig, 1842, kapak ismidir.
333 Pfannmüller, *age*, 219-220.
334 Pfannmüller, *age*, 208; Enay, *age*, 125; Abdullah, *age*, 66.

secavend alametleri, hizb ve secde işaretleri, sayfa çerçeveleri olmamasına rağmen âyetler numaralanmış, cüz başları da sadece cüz numaraları ile belirtilmiştir. Redslob baskısının sonunda sûreler için hem Latince hem de Arapça bir indeks verilmiştir. 1922 yılına kadar Redslob baskısı sekiz baskı yapmıştır.[335]

10- Almanya'da son Kur'ân-ı Kerîm baskıları, 1969 yılında Nazifi Kur'ân ismi altında yapılmıştır. Berlin'de 1975'den beri Türkler tarafından Hamid Amidi (Hamid Aytaç) hattıyla bir baskıya devam edilmektedir. Bu baskı büyük ilgi görmektedir. Ayrıca 1973-74 ve 1976-77 yıllarında Würzburg Üniversitesi matbaasında, Gütersloh'ta pek çok Kur'ân-ı Kerîm baskısı yapılıp piyasaya arz edilmiştir.[336] Nazifi Kur'ân-ı Kerîm baskısı Hamburg'ta yapılmıştır.

B- LATİNCE TERCÜMELERİN DİNİ VE TARİHİ SEBEPLERİ

İslâm Dünyası ile Hristiyan dünyası arasındaki kültürel kavganın temelini oluşturan misyonerlik çalışmaları, Haçlı Seferlerinin kültürel kolu olmasının yanında, Batılılarca Kur'ân'a karşı sürdürülen tenkit ve itirazların koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır. Misyonerlik, Hristiyan Batının iki büyük tarikatı olan Franziskan[337] ve Dominikan[338] tarikatları aracılığıyla başlamıştır.

Franziskanlar gizli bir misyonerlik hareketi yürütürken Dominikanlar önemli kültürel işler başarmışlardır. Dominikan tarikatı özellikle İspanya ve Filistindeki Yahudi ve Müslümanların Hristiyanlaşması için gayret sarf etmiştir. Bu misyonerlik faaliyetleri köklü ilahiyat eğitimi gerektirmiştir.

---

335 Pfannmüller, *age*, 208; Enay, 125.

336 Abdullah, *age*, 66. Enay, *age*, 56; Abdullah, *age*, 67-68.

337 Assisili Aziz Francesco tarafından 24 Şubat 1209 tarihinde kurulan temelinde zühde dayanan bu tarikatın kurucusu dünya çapında misyonerlik faaliyetlerini taraftarlarına emretmiş, onlar da bu emri kutsal bir görev olarak kabul etmişlerdir. Halen bu tarikat Hristiyanlığın en güçlü ve en büyük tarikatlerinden biridir. Meydan Larousse, 7/264-265.

338 Aziz Dominicus tarafından 1215 tarihinde kurulan cathar tarikatıyla mücadeleyi hedefleyen zühde dayalı bir tarikattır. Meydan Larousse, 5/465.

Bundan dolayı tarikat bilginleri misyonerler için el kitapları ve yardımcı kitaplar yazmışlardır. Bununla Yahudi ve Arap (Müslüman)ları daha iyi tanıyarak onların tehlikesinden korunup onları kolayca Hristiyanlaştırmayı hedeflemişlerdir. Ayrıca onlar bu el kitaplarıyla muhataplarının sorularına kolay cevap verecekler ve onları kolay etkileyeceklerdi.

Yahudi ve Müslümanları Hristiyanlaştırmak için yapılan çalışmaların gerçek organizatörü Raymund von Pennafort (ö. 1275) idi. Misyonerlik çalışmalarını organize etmek, hazır güçleri eğitmek amacıyla Talmud kültürü gibi Yahudi ve İslâmî temel bilgilerinin öğretimini ilk başlatan Raymund'tur. Bunun için 1281 yılında Barcelona'da İbrani dili öğreten bir okul kurmuştur.

Aziz Raymund von Pennafort'un asıl büyük hizmeti, kendi tarikatının en büyük ilahiyatçısı Aquin'li Thomas'ın misyonerlik ideolojisine hizmetini sağlamış olmasıdır. O, Raymund'un ricası üzerine 1261-1269 yılları arasında skolâstik çağdan kalma Batının savunmacı doktrin çalışmasının klasik temel bir ürünü olan *"Summa de veritate catholicae contra Gentiles"* isimli kitabını yazmış; eserinin girişinde Hristiyan gerçeğini temellendirmek ve savunmak maksadıyla hem Yahudileri hem de Müslümanları tenkit etmiştir.[339]

Thomas ayrıca aynı kitapta dinler tarihiyle ilgili ekte İslâm dininin yayılma sebeplerini açıklamaya çalışmıştır. Ona göre İslâm'ın varlık ve yayılmasında borçlu olduğu güçlerden hiçbiri, Hristiyanlığın var olma ve yayılma sebepleriyle aynı değildir. Şehvani duygular (Hâşâ) Kur'ân'ın ve Hz. Muhammed'in prensiplerinin özüdür. İslâm, doğaüstü mucizelerle değil, silah gücüyle yayılmıştır. Hz. Muhammed'in ashabı, dinî ve insanî konularda görgülü ve bilgili olamadıkları gibi tam tersine çöl bedevileridirler. Pfannmüller diyor ki, insan öyle bir zanna kapılabilir ki, Thomas bu eserini özellikle İspanya'daki Dominik misyonerlerin eğitimini yapan bir kuruluş için yazmış olabilir. Raymond von Pennafort'un planlamalarından sonra bu eser, gelecekteki misyonerlerin polemikleri için bir el kitabı olmuştur.

Thomas Müslümanlara karşı savunmacı ve tenkitçi ikinci bir çalışma daha kâleme aldı. İspanya'daki Müslümanların Hristiyanlaştırılması ve

---

339 Pfannmüller, 142.

onlarla fikri savaş için hazırlanmış olan "Summa contra Gentes" isimli küçük kitabını yazdı. Bu eser daha sonra Ortadoğu'da misyonerlerin işine yaramıştır. Adı geçen eserin girişinde kesin ve açık kurallar olarak hangi Katolik inancının açıklanacağına ve savunulacağına yer veren Thomas'a göre Müslümanlarla yapılan tartışmalarda Hristiyan misyoner, Katolik inancını kesin bir şekilde açıklamaya çalışmamalıdır, tam tersine inancın savunmasına yönelmelidir.[340]

13. yy. ortasında Filistin kutsal topraklarında Trablusşam'lı Wilhelm'in ciddi misyonerlik gayretleriyle pek çok Müslümanı Hristiyan yaptığı söylenmektedir.[341] Kudüs Haçlı Krallığında diplomat olan bu zatın meşhur tarafı Müslümanlar arasında misyonerlik yaptığı bilinen ve Papa makamınca da önemsenen Wilhelm, *"Notitia Machometo"* ve *"De statu Surracenorum"* adlı iki kitap yazmış bunlarda üç temel konuyu açıklamaya gayret etmiştir. Bunlar:

a) Hz. Muhammed'in halkı ve inancı nereden gelmektedir?

b) Muhammed'in kanun kitabı -ki buna Kur'ân ve Furkan denir- nasıl ortaya çıkmıştır?

c) Kur'ân ne gibi doktrinleri ve ne gibi Hristiyanî temelleri ihtiva etmektedir?

Birinci kitap daha ziyade bir polemik kitabı olduğu için Hz. Muhammed'in risaleti, Kur'ân-ı Kerîm'in kaynağı ve Kur'ân'ın Hristiyanlığa getirdiği tenkitleri içermektedir.[342]

Trablusşamlı meşhur Wilhelm'le kıyaslanamayacak kadar ünlü Fransalı bir Donimik misyoneri daha vardır ki, o Ricoldus de Monte Crucis (ö. 1320)'dir. Ricoldus, muhtemelen 1289 yılından Ortadoğu'ya gitti. Önce Bağdat'ta bir müddet kalarak Arapçayı ve İslâm dini hakkında bilgileri kendi gayretleri ile elde edip, İslâmi ve bilimsel çevrelerle iyi ilişkiler kurdu. Batı'nın Moğolların Hristiyanlığa geçme beklentisinin hayal olduğuna

---

340 Pfannmüller, *age*, 142-143;M. Moutgomary Watt, *Müslüman Hristiyan Diyalağu* (çev. Fuat Aydın) İstanbul, 2000, 120.

341 Pfannmüller, *age*, 143.

342 Ludwig Hagemann, *Christentum Coutra İslâm*, Darmstadt, 1999, 56-59.

şahit olan Ricoldus,[343] diğer önemli bir olayı daha Bağdat'tan seyretmiştir. O da 12 Temmuz 1191 tarihinde Selahaddin-i Eyyubi'nin Akka kalesini 3. Haçlı Seferi komutanları, İngiliz kralı Richard ve Fransa kralı Philippe Auguste teslim etmesidir.[344] Daha sonra da Orta Asya'yı içine alan bir geziye çıktı. Buradaki Türk, Tatar bölgelerini ve Hazar Denizinin çevresini dolaştı. Bu uzun yolculuğun kültürel mahsulü seyahatnamesidir. Ricoldus, seyahatnameyi sadece Latince orijinali ile bırakmadı, hem Fransızca hem de İtalyanca tercümelerini hazırladı. Daha sonra da bunlar basıldı. Bu seyahatnamede önemli gözlemler bulunmaktadır.[345] Batılı yazarların dillerine pelesenk ettikleri cinsi sapıklığa kadar varan aşırı düşkünlüklerinden hiç bahsetmemesi; tam tersine Müslümanlardan hafif bir şarkı bile işitmediğini, sadece Allah'ı ve Peygamberi öven ilahiler dinlediğini bildirmesi, onun gezdiği yerlerdeki İslâm ahlakının yüceliğini göstermesi bakımından önemlidir. Ricoldus'un görüşüne göre tüm bu faziletlere rağmen onların inançları budalacaydı.(!)[346]

Floransalı Ricoldus'un bu seyahati önemli bir eser bırakmıştır. Devrin misyonerleri gözüyle İslâm ülkelerinin, Müslümanların durumunu, Kur'ân-ı Kerîm'in algılanışını anlayabilmek açısından bu eser önemli olabilir. Ayrıca Hristiyan ön yargılarının çıkarılmasından sonra seyahatin yapıldığı bölgelerdeki toplumları tanımaya da yardımcı olabilir.

Bu kitabın Latince tam adı *"Propugnaculum fidei adversus mendicia et deliramenta saracenorum Alcoran"*dır. Daha sonraları bu eser Martin Luther tarafından *"Tarikat vaizi Richardi kardeşin 1300'deki Kur'ân Yayını"* olarak Almancaya çevrilmiştir. Kitabın girişinde yazar, uzun bir yolculuk yaptığını Arap halkının gücüyle ilgili gözlemlerde bulunduğunu, Bağdat'da ikamet edip, Müslüman bilim adamlarıyla arada bir tartışmalara katıldığını ve Kur'ân-ı Kerîm'i Latinceye çevirdiğini söylemektedir.[347] Ayrıca bir diğer önemli noktayı da şöyle zikretmektedir:

"Müslümanlara, Hristiyanlık telkininin hemen yapılması mümkün

343 Franco Cardini, age., 104.
344 *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, 6/336.
345 Pfannmüller, age, 143; Ludwig Hageman, age, 55.
346 Richard W. Southern, age, (5- 6. dipnot) 80-81.
347 Pfannmüller, age, 143.

değildir. Çünkü onlar hemen itiraz eder ve sizinle alay ederler. Bundan dolayı önce onların Kur'ânlarının yanlış ve hükümsüz olduğunu ispat etmek gerekir, böylelikle bu dev kendi kılıcıyla vurulmuş olacaktır... "

Yazar, eserinin gayesini açıklarken de şöyle demektedir:

"Yalanın perdesi kaldırılarak Kur'ân'ın tahrifinin mümkün olduğu gösterilmeli, böyle bir sapkınlığı, böyle bir kuralla bozarak onları Hristiyanlığa döndürmek daha kolay olabilir. İşte bu, bir misyonerin amacının anlamıdır."[348]

Ricoldus iddiasını açıklayabilmek için eserini on yedi bölüme ayırdı. Onun ifadelerine göre Kur'ân kesinlikle (hâşâ) Allah kelamı olamazdı. Bunun en önemli delilleri ise şunlardı:

1- Kur'ân Teslis, İsa ve Tanrı doktrinleri konusunda ileri sürülen eski sapkınlıkların hepsini içermektedir.

2- Kendi inanç konularında hiçbir mucize koymamaktadır.

3- Mantıki ve objektif değildir.

4- Baştan başa Tanrı, İsa ve Kutsal kitap üzerine eleştirilerle doludur.

5- Hep akıl ve ahlâka karşı olmuştur.

6- Baştan başa yalanlar ve masallar ile doludur. Kısaca, Türk kutsal kitabı -ki ona (Hz.) Muhammed şekil vermiştir- sadece şeytandan gelmiş olabilir.

Ricoldus'un Kur'ân-ı Kerîm hakkındaki bu değerlendirmelerini veren Pfannmüller sonunda "Suçlamalarını ispatlamak için kılı kırk yarıp sürekli açık gözlülük yapmasına rağmen edinilen izlenim Ricoldus'un muhalifine karşı adil olmadığıdır"[349] demektedir. Bir Hristiyan bilim adamı bile acemi bir misyonerin açıklarını rahatça fark edebilmektedir.

Ludwig Hagemann'ın *"Contra Legem Sarracenorum"*[350] adını verdiği aynı kitap hakkında daha farklı görüşleri bulunmaktadır. Ona göre, Ricoldus'un kitabının önsözünde yaptığı açıklamadan anlaşılan şudur: O,

---

348 Pfannmüller, *age*, 144.

349 Pfannmüller, *age*, 144.

350 Ludwig Hagemann bu eserin "Al-corani" kelimesini kaldırarak "Contra Legem Sarracenorum" olarak kaydetmesi kitabın konusunu hafiflettiği kanaatindeyiz. (Christentum Contra İslâm, 60).

İslâm Dini'ni hükümsüz kılarak kendi dindaşlarına (tarikat kardeşlerine) Müslümanları gerçek Hristiyan inancına kazandırabilme fırsatını vermek istemiştir. Yazarın açıklamasına göre bu eser, Müslümanlar için yazılmamış sadece İslâm imanının karşısında olan deliller hazırlayıp, bu delilleri Hristiyan misyonerlerinin hizmetine vermeyi hedeflemiştir.

Ricoldus, İslâm karşıtı olarak bilinen savunmacı ve polemik konularını daha sonra benimsenmelerini sağlamak amacıyla yeri geldiğinde kestirip atmıştır. Tartışmayı teşkil eden asıl mesele Allah'ın gerçek kanunu hangisidir, Kur'ân mı yoksa İncil mi? Baştan sona kadar üzerinde durulan konu budur. Birinci bölümde tartışılan mesele Kur'ân'ın Hristiyanlara yönelttiği tenkitlerin Hristiyan sapkınların sistematik olmayan görüşleridir. Ayrıca Hristiyan inancının açıklanmayan konuları olan teslis (üçlü Tanrı inancı) ve ruh göçü (reenkarnasyon) (Tanrı'nın İsa'da cisimleşmesi) meselesi İslâm Hristiyan tartışmalarının çerçevesini oluşturmaktadır. Ancak Aquin'li Thomas gibi Ricoldus da bu iki konunun akılla çözülemeyeceği görüşündedir. Diğer konular da İncil'in otoritesi ile mucizeleridir. Bu iki konu Kur'ân'da bulunmadığından Ricoldus bunların yerine Kuran'da İncil'in otoritesini ve Hristiyan imanını destekleyen işaretleri aramış, onları bulamamış olsa da, Kur'ân'da olabileceği kanaatini kaybetmemiştir.

Kur'ân'da inançları kuvvetlendiren mucizeler yoktur meselesine gelince, Ricoldus'un söylediği gibi Kur'ân'ı kendi delilleriyle vurmak istemiş; ona göre Kur'ân'ın gayri sahihliği konusunda en önemli delil Kur'ân'da inançları destekleyen mucizelerin olmamasıdır. Kur'ânî anlayışa göre Hz. İsa'nın aksine Hz Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hiçbir mucize göstermemiş olduğunu kabul etsek bile dikkate değer bir şey daha var ki, o da Kur'ân'ın taklit edilmez i'câzının sürekli bir mucize olarak algılanması, onun meşruiyetini ve otoritesini ispatlamaktadır.

Kur'ân'ın gayr-ı mantıkiliğinin örnekleri olarak Ricoldus şunları söylemektedir: Kur'ân'ın doğruluğuna karşı öne sürülen delil sadece onun imana güç veren mucizelerinin yoksunluğu değildir. Kur'ân'ın (hâşâ) yapısında bulunan pek çok saçmalık ve akıl dışılıklar, onun akıl ve mantığa karşı olduğunu göstermektedir. Ona göre, bunlar dört noktada gösterilebilir.

1- Kur'ân'ın kaynağı olan Hz Muhammed, onun ahlaki yapısı tartışmalarda sürekli öne sürülmektedir.

2- Kur'ân'da bulunan ahlaka aykırı formulasyonlardan başka anlamsız tekrarlar bulunmaktadır.

3- Müslümanların ibadetlerinde, abdestlerinde, evlilik anlayışlarında, boşanmalarında akla mantığa uymayan durumlar vardır.

4- Ayrıca Kur'ân'ın Cennet tasavvurları Hristiyan yazarların anlayışına ters gelmektedir.

Ricoldus'a göre, Kur'ân'ın anlaşılmış, Hz. Muhammed'in peygamberlerin sonuncusu ve peygamberlik tarihinin en büyüğü olduğunu (Kur'ân, 33/40) söylemesi, Yahudi ve Hristiyanların müşrikliğini iddia etmesi, İsa'nın Tanrının oğlu olduğunu, haçta ölmediğini söylemesi onun akıldışı bir kitap olduğunun delilleridir.

Kitabının sonunda Ricoldus, Kur'ân'a karşı İncil'in üstünlüğünü geniş geniş anlatmaya çalışmış; Kur'ân'ı ölülerin kitabı olarak tanımlarken, İncil'in mesajının geçmiş bütün kitapları dolduran ve tamamlayan olarak, tüm dünyada yayılmış olmasını evrenselliğinin, akla uygunluğunun felsefi geleneğe uygunluğunun kanıtı olarak takdim etmiştir. Sonuç olarak o sadece İncil'in Tanrı kitabı olduğunu iddia etmektedir.[351]

Hagemann, Ricoldus'un kitabını ve misyonerlik anlayışını değerlendirmektedir. Ona göre yazar, bu kitabıyla sonraki nesillere polemikçi ve savunmacı bir eser bırakmıştır. Bu eserin benzerlerine bakıldığında kendi tarzında pek orijinalliği bulunmadığı ortadadır. Bununla beraber kitabın hedefi Hristiyan inancı ve teolojisi çerçevesinde Kur'ân'a tenkitler yöneltmek ve İncil'in getirdiği mesaja göre onun daha geride olduğunu açıklamaktır. O, kendi teolojisi ve kanaatleri ışığında Ortadoğu'da edindiği tecrübelerle bağlantılı olarak Kur'ân'ın zayıf yönlerini -ama istediği gibi- ortaya koymak, kendi Kutsal Kitap düşüncesini yansıtmak maksadıyla Kur'ân'a yaklaşmaktadır. Bu metot böyle eleştirel fenomonoloji ile yapılmaz. Bundan dolayı Ricoldus hiç başarılı olamamıştır. Onun metodu çoğu kez şöyle idi: Kendi dini değerinin doğruluğunun gerekçelerini

---

[351] Ludwig Hagemann, *age*, 62.

hazırlamak için Kur'ân'dan alıntılar yapıyordu. Deneye bağlı olmayan bazı iddiaların şartlarına göre Kur'ân'dan yola çıkarak Hristiyan inancının savunmasını yapmayı deniyordu. Kendine göre Kur'ân anlayışının çizgisi ve ölçüsü olarak kabul ettiği inancı Ricoldus için gerçeği bulmanın tek ölçüsüdür. Bu tek başına yeterli değildir. O, bu eseriyle Latin ortaçağının Hristiyan yazarlarının anti İslâm polemikleri sırasına kaynaksız, mesnetsiz bir eseriyle girmiş oldu. Şüphesiz Ricoldus'un Ortadoğu'daki politik ilişkileri, tecrübeleri, Müslümanlara karşı kazandığı fikri başarılar bu kitapta bulunmaktadır. Üzülerek söylemeliyim ki, onun bu eseri İslâm'ın yanlış anlaşılması konusunda sonraki nesiller için de etkili olmuştur.[352]

Ortaçağda misyonerliğin kurumlaşmasını sağlayanlardan, İslâm karşıtı araştırmaların en etkili isimlerinden biri de Ricoldus'un çağdaşı Raymund Lullus (1235- 1315) olmuştur. Misyonerliği Ortadoğu ülkelerine götürebilmek için öncelikle bu ülkelerin dillerinin, geleneklerinin öğretilmesi gerektiğini ilk defa teklif edip uygulayan o olmuştur.[353] Müslümanların Hristiyanlaşması için büyük gayret sarf etmiş, özellikle Tunus'ta çalışmıştır.[354] Moğollarla birlikte İslâm'ı yeryüzünden silmenin hayallerini görürken Moğolların İslâmlaşma sürecini görünce hayata küsmüş başını alıp gitmiş nerede öldüğü bilinmemektedir[355]. Dante (ö.1321)'yi de bu devrin İslâm karşıtı hareketleri içerisinde sayabiliriz.[356]

İstanbul'un fethinden sonra İslâm'a karşı saldırılar çok şiddetlendi. Bunun sebebi tabii ki, Hristiyanlığın önemli bir merkezi olan İstanbul'un fethinin bu dinin mağlubiyetinin sembolü anlamını taşımasıyd. Bundan dolayı İslâm'a karşı çok şiddetli bir yayın ve eleştiri hücumu başladı. Bir örnek olmak üzere, Ryckel'li Dionysius Carthusianus'un Nikolaus von Kues'in yazdığı, ölümünden seksen sene sonra 1533 basılabilen *"Contra Alchoranum =Wider den Alkoran = Kur'ân'a Tenkitler"*[357] kitabı gösterilebilir.

Dominik Kardinal Torquemada'lı Johann'ın 1460 yılında yazdığı

[352] Hagemann, *age*, 62.
[353] Richard W. Southern, 83.
[354] Pfannmüller, *age*, 144; Hagemann, *age*, 63.
[355] Richard W. Southern, 83.
[356] Pfannmüller, *age*, 144.
[357] Franco Cardini, *age*, 197.

"Yalancı Peygamber Muhammed'in Temel Sapkınlıklarına ve Türklere veya Müslümanlara Tenkit" kitabı 1481 Basel'de birinci baskısından sonra pek çok kez basılmıştır.[358]

Bu dönemin önemli isimlerinden biri de Johannes von Segovia'dır (1400–1464).[359] Salamanca Üniversitesinde profesör iken zamanın papasına rağmen kardinal seçilip Basel konsil üyeliğine kadar yükselmiştir. Daha sonraki hayatı bir Papa muhalifi olarak inzivaya çekilerek kendince İslâm tehlikesine karşı neler yapılabileceği konusunda kafa yormak olmuştur. Avrupa'nın önünde önemli bir tehlike olarak algılanan İslâm'a karşı manevi bir mücadele gereğine inanan kardinal 1458 yılından itibaren beş yıl inzivadan ayrılmadan köklü çözümler aradı. Sonunda Kur'ân'ı tercüme ederek bu konuda önemli bir katkı sağlayacağını düşündü. Ancak Kur'ân tercümesi daha önce yapılmıştı. Petrus Venerabilis'in çevirisi onun için yabancı değildi. Fakat o bu tercümeye tenkidler yöneltmekteydi. Öncelikle ilk Latince tercüme İslâmi terminolojinin yerine Hristiyan terimlerini yerleştirmiş, âyet ve sûrelerin düzenini bozarak Kur'ân'ın üslubunu bozmuştur. Bozuk bir metin üzerinden sağlam bir karşı mücadele yapılamazdı. Ayrıca tali konulardan ziyade temel meselelerde İslâm'a karşı konulmalıydı. O da Kur'ân'ın anlaşılır, kurallı bir çevirisiyle ancak yapılabilirdi. Bu nedenle tam ve doğru bir Kur'ân çevirisine ihtiyaç vardı. Diğer taraftan von Segovia'ya göre, İslâm savaşçı bir din, Hristiyanlık ise barışçı bir dindir. Her din kendi karekteriyle başarılı olabilirdi. Bu bakımdan Hristiyanlık adına barışla yapılacak mücadelenin temeli ikna edici gerekçelere dayanmalıydı. Bu gerekçelerin kullanılabileceği yegâne imkân da iki din arasındaki geniş katılımlı bir konferanstır.[360]

İstanbul'un fethinden sonraki derin bir travmanın etkisini yaşayan Hristiyan dünyası, acil olmasa da karşı atak için neler yapılabileceğini düşünüyordu. Johannes von Segovia düşmanı alt etmenin zihin alt yapısını oluştururken, kendisine umut bağladığı, düşüncelerini paylaştığı biri vardı.

---

[358] Pfannmüller, *age*, 144.

[359] Muhammed Hamidullah, Jean de Segovie ait 15. yy.. Arapça, Latince ve İspanyolca yazma bir Kur'ân'dan söz açsa da (*Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, 183), bu eserin sahibi konusunda, Johannes von Segovia'nın yaptığı Kur'ân çevirisi hakkında henüz yeterli bilgiye sahip değiliz.

[360] Richard W. Southern, 59-62.

O Kues'li Nikolaus (1401-1464), idi.[361] Felsefi yönden Platonist, mizaç itibariyle pasif ve mutedil, peşine düştüğü işi yılmadan takip eden biri olan Nikolaus, tarih boyunca oluşan İslâm Hristiyan tartışmalarının geride bıraktığı verileri kendi özellikleriyle uyuşur bir şekilde düzenli olarak toplamıştır. Fetihden kısa süre önce İstanbul'da Papalık elçiliği görevinde bulunması onun için büyük bir avantaj olmuştur.[362] Ama o aynı zamanda etkili bir metin eleştirmeniydi. Tarihi metinleri akademik bir titizlikle ele aldıktan sonra dünyanın önemli dinleri arasında bir diyalog imkânı arayışına girerek bu konuyla ilgili bir kitap yazdı. Johannes Von Segovia'nın teklif ettiği konferansın gerçekleşmesi için gayret sarf etmeye başladı. Öncelikle İslâm'ın inanç ve ibadetlerini ilk elden tanımlayıp öğrenilmesi gerekmekteydi. Bunun için de Kahire, İskenderiye, Ermenistan ve Yunanistan'dan Müslümanları yakından tanıyan Hristiyan tüccarları davet ederek onların ağzından İslâmi geleneği iyice öğrenerek İslâm ve Hristiyanlar arasında yapılacak konferansa hazırlıklı girmeyi planlıyordu. Fakat ona göre bu da yeterli değildi. Polemiğe dayalı bulabildiği tüm eserleri de okuyup bitirdikten sonra meşhur eseri *"Cribratio Al-Korani/Sichtung des Koran/Kur'ân Eleştirileri" i*simli eserini bu dönemin havası ve psikolojisi ile yazdı. Bu kitapta planladığı sistematik, edebi, tarihi, filolojik araştırmalarını ayrıntılarıyla ortaya koydu. Kendine göre Kur'ân'da üç temel halka olduğunu, fikirlerin bunlar etrafında oluştuğunu iddia etti. Bunlar, Nasturi[363] Hristiyanlık, Muhammed'in Yahudi danışmanları(!) tarafından sokulmuş olan Hristiyan karşıtlığı, diğeri de Hz. Muhammed'in vefatından sonra, Yahudi redaktörler(!) tarafından Kur'ân'ın redaksiyonu esnasında yerleştirilmiş olan fesat ve

---

361 Felsefe ve bilim tarihinde meşhur olan Nikolaus von Kues, ortaçağın sonunda Rönesans'ın gelişmesine tabiat hakkındaki radikal görüşleriyle katkı sağlamıştır. Macit Gökberk, Felsefenin Evrimi, İstanbul, 1979, 46. Nikolaus'un ortaçağın önemli mistiklerinden biri olduğu da bilinmektedir. Rudolf Steiner, Onbir Avrupa Mistiği, çev. Selma Övünç, İstanbul, 2002, 89.

362 Franco Cardini, *age.*, 168.

363 Nasturilik veya Nesturilik, Nestorius'un İsa anlayışından doğan bir Hristiyanlık mezhebdir. İstanbul'da patrik olan Nestorius (428), cisimleşen kelam İsa ile Meryem'den dünyaya gelen İsa arasında ayrım yaptı. İsa'nın tanrısal özelik taşıyan insan olduğunu, tanrı olmadığını, Meryem'in de tanrının annesi değil, insan İsa'nın annesi olduğunu ileri sürdü. Bunun üzerine, Libya çölüne sürgün (431) edildi, orada öldü. Görüşleri de Asya, Orta Asya ve Ortadoğuda yayıldı, bu gürüş mensupları hala Suriye'de ve değişik Ortadoğu ülkelerinde yaşamaktadırlar. *Meydan Laroussa Büyk Lügat ve Ansiklopedi*, 14 /463.

kötülükler.[364] Bu düşüncelerin tamamı hayal ürünü olmanın yanında Ortaçağ Avrupası'nda nasıl bir Yahudi düşmanlığı olduğunu da göstermektedir. Kur'ân'ın yazımında ve teksirinde hiçbir zaman Yahudilerin görev almadığı herkes tarafından bilinmektedir.

Nikolaus von Kues, 1460-1461 tarihleri arasında yazdığı üç bölümlük bu kitabıyla İslâm'a karşı teolojik bir tartışma başlatmıştır. Kardinal Nikolaus'un İstanbul'un fethiyle de doğrudan ilişkisi olan fikirleri, Teslis, İsa'nın kurtarıcılığı gibi yazdığı pek çok konu üç bölümde bulunmaktadır. Sadece bunlarla yetinmeyen Nikolaus, pek çok konuyu Kur'ân'dan alarak Hristiyanlıktaki eş değerleriyle karşılaştırmıştır. Kardinalin ileri yaşına rağmen bitmez tükenmez gayretini sürdürmesinin gayesi Kur'ân'daki Hristiyanlarla olan paralelliklerden yola çıkarak Müslümanları kendi inancına yaklaştırmak idi.[365] Bu eserin temel özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

İslâmiyet ve Hristiyanlığın tarih boyunca sürdürdükleri tartışma geleneğini ve metotlarını bu eserde bulmak mümkündür.

Eserin adını *"Cribratio Al-Korani"* olarak koyan Kardinal Nikolaus'un bununla belli bir maksadının olduğu sanılmaktadır. Kardinal'in hedefi, adeta Kur'ân'ı elekten geçirip İncil'in içeriğiyle karşılaştırıp, sapla samanı birbirinden ayırmaktır. Bu amaçla bütün gayretini Kur'ân üzerine vermiş, Yahudi, sapık Hristiyan kaynaklarından Kur'ân'a girmiş olan mütecanis olmayan fikirleri ayırarak onu kendi İncil bilgisiyle alt etmek istemişti. O sadece bununla da yetinmedi. İstanbul'un fethinden hemen sonra 1454 yılında Sogovia'lı Yohannes'e yazdığı mektupta fikirlerini şöyle anlatmıştı:

"Biz Müslümanlarca temel kaynak kabul edilen her kitabı ele alıp ciddi bir incelemeden geçirmeliyiz. Bu sayede işimize yarayacak pek çok materyal elde edebileciğimizi umuyorum." Onun Kur'ân'ı yorumlama sebebinin temelinde bu düşünce yatmaktadır. Kur'ân araştırmaları bu şartlar altında başlamış ve kaleme alınmıştır. Hristiyan inancını savunma amacını güden bu eser üç temel özellik arz etmektedir.

---

[364] Richard W. Southern, *age*, 63-64.
[365] Pfannmüller, *age*, 68.

1- Kur'ân Tefsiri: Titiz bir Kur'ân tefsiri yapmak istemiş; anlayamadığı ya da kendi inancı gereği ahlaki bakımdan beğenmediği ve uygun görmediği Kur'ân âyetlerini hoşgörülü bir şekilde yorumlamaya gayret etmiştir.

2- Müslümanlara Hristiyanlık inancını sevdirmek istemiş; bu amacı doğrultusunda Müslümanların anlayacağı biçimde yorumlara gitmiştir.

3- Nikolaus, İncil gerçeğinin Kur'ân'da bulunabileceği kanaatinden hareketle İslâm Dinini Hristiyanlıktan ayrılmış sapık bir mezhep gibi görmüştür. Papa Pius II'ye yazdığı bir yazıda,[366] Müslümanlığın kaynağının Nasturilik olduğunu söylemiştir. Ludwig Hagemann'ın bu konudaki görüşü ise; "Kardinal'in ileri sürdüğü bu görüş yeni değildir." demektedir.[367] Bizans ve Latin kaynaklarında ilk devirlerden beri İslâma karşı yapılan söylem hep bu doğrultudadır. Bunun kaynağı, "Rahib Bahîra" meselesine kadar inmektedir. Kur'ân'da bu meseleye Nahl Sûresi, 16/103'de[368] işaret edilmiştir. Nikolaus, bu geleneksel söylemi, elinde bulunan kaynaklardan iktibas yaparak anlamıştır. Onun Hristiyanlıkla Müslümanlık arasında ilgi bağı olarak gördüğü Nasturilik vasıtasıyla bu iki din arasındaki manevi ilgi ona, kendi delillerini yorumlayabilmesi için kaynak sağlamıştır.

Nikolans'a göre Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve dini çevresi üzerine olan Nasturi etki imkânı göz ardı edilmemelidir. O dönemde bu dinin Orta Doğu'da Sasanilerin egemenliği ve himayesi altında olması aynı zamanda pek çok bölgede tanınmasına da vesile olmuştu. Güney Arabistan'ın İran egemenliğine girmesi ile buradaki Hristiyanlar Batı kiliseleriyle olan ilgilerini kopararak kendilerini izole etmişler ve Nasturilik kendini bu çevrede kabul ettirmişti. Elbette Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Nasturi Hristiyanlığı ile temas kurmadığı düşünülemez. Bu anlama uygun olarak bazı kimseler Kur'ân'da Nasturi elemanları özel bir şekilde de olsa keşfetmektedirler. Sosyolojik açıdan bakıldığı zaman bunda bir anormallik yoktur.

---

366 Nikolaus von Kues, Sichtung des Korans, (L. Hageman-R. Glei) Hamburg, 1989, 2.

367 Ludvig. Hagemann, *age*, 62.

368 Biz onların, "Ona bir insan öğretiyor!" dediklerini biliyoruz. Hak'tan saparak kendisine yöneldikleri adamın dili a'cemi (yabancı, açık değil), bu ise apaçık Arapça bir dildir.

Hristiyan inancının açıklanamayan konuları her ne kadar Kur'ân araştırmaları kitabında ön planda olsa da Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) karşı olan polemik pasajlarını inkar etmek mümkün değildir. Seçtiği kaynaklardan anlaşıldığı üzere Nikolaus, ortaçağın İslâm karşıtlığı geleneğinden hiçbir şekilde vazgeçmemiştir.[369]

Kitabı yazarken Nikolaus'un Batı dünyasında mevcut olan kaynakların tamamına başvurduğu görülmektedir. Yazar, kaynakları hakkındaki bilgiyi ve gösterdiği gayreti eserinin önsözünde anlatmakta; bu eserini yazabilmek için İstanbul'a ve Roma'ya seyahatler yaptığını söylemekte, buralardaki bazı eserleri çok zor şartlarda elde ettiğini ifade etmektedir.[370]

Ancak Orta Çağda, olumsuz bir geleneksel söylemin meydana gelmesine yol açan, İslâm önyargısının kaynağı Petrus Venerabilis'in yaptırdığı «Corpus Toletanum» ismi verilen Tuleytula külliyatıdır. Bundan dolayı Kardinal de bu külliyatı baş kaynak olarak kullandığını ifade etmektedir. Önemli bir Orta Çağ tarih uzmanı olan Southern'in ifadesine göre, bu gün bu çalışma modern bir okuyucuyu ikna etmeye yeterli değildir.[371]

C- KUR'ÂN-I KERİM'İN LATİNCE TERCÜMELERİ

1. İlk Kur'ân Tercüme Mekânı Tuleytula

Tarihe damgasını vurmuş bir olayın aktörleri önemli olduğu gibi, olayın zarfını oluşturan zamanın ve mekânın da ehemmiyeti inkâr olunamaz. Doğu İslâm kültürünün Batı'ya atlama taşı olan tercümeler merkezi Tuleytula (Toledo)'nın önemi buradan kaynaklanmaktadır. Tercümeler merkezinin coğrafi avantajlarının yanında tarihi ve kültürel avantajları da vardı.[372] İspanya'nın orta güney kesiminde Madrid'e 67 km uzaklıkta

---

[369] Hagemann, *age*, 7.

[370] Nicolaus von Kues, Sichtung des Korans, (L. Hagemann – R. Glei) Ham burg, 1989, 4-13; Franco Cardini, *age*., 169.

[371] Richard W. Southern, *age*., 31.

[372] *Büyük İslâm Tarihi*, 4/27, 45, 180. *Meydan-Larussa*, 12/199.

coğrafi yönden müstahkem bir konuma sahip, tarih boyunca hem dini, hem de kültürel ve bilimsel açıdan önemli bir merkez olma özelliğini korumuştu. Tarık b. Ziyad tarafından fethedildiğinde şehirde çok az miktarda yerli ve bir miktar da Yahudi bulunuyordu.[373] İslâm egemenliğine giren bu şehir, dini ve kültürel öneminden ve değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, ilaveten İslâmî değerler kazanmıştır. Ünlü Endülüs botanikçisi Ebu'l-Mutarrif Abdurrahman b. Vafid'i (ö. 467/1075), büyük astronom Ebû İshak İbrahim ez-Zerkalî'yi (ö. 480/1087) bilim dünyasına Tuleytula kazandırmıştır.[374]

İspanya'nın kuzeyindeki Hristiyanlar, 1085 yılında Tuleytula'yı geri aldıklarında orada manevi ve dünyevi kültürlerle meşbu, geniş bir hoşgörü ortamına sahip bir halkla karşılaştılar.

Benliklerini ve kimliklerini kaybetmek bir yana İslâm'ın hürriyetçi ortamında sürekli gelişmiş Hristiyan toplumu, siyasi egemenliği kurup sağlamlaştırdıktan sonra Avrupa'yı bilimsel ve kültürel yönden mayalayacak olan Hristiyan kurumlarının temellerini attı. Başpiskopos Raymond I (1126–1151) yıllarında gösterdiği gayretle yüz elli yıl devam edecek olan tercümeler devrinin temeli olan ünlü tercüme okulunu kurdu. Bu okul, Doğu'nun tüm kültürel değerlerini bıkmadan usanmadan sadece Latince'ye aktarmakla kalmadı; ayrıca 1250 yılında İslâm ve Yahudi ülkelerinde faaliyet gösterecek ilk misyoner okulu olan *"Doğu Araştırmalar Okulu"*'nun açılmasına ön ayak oldu.[375]

Etkilerini günümüzde bile hâlâ yoğun bir şekilde yaşadığımız *"Doğu-Batı"* kavgasının başlangıcı, Kur'ân'ın ilk çevirisinin yapılması ve ilk misyoner okulunun kurulmasıyla tarihte ilk defa Tuleytula'da başlamış oldu.

2. Kur'ân Tercümesi ve Benediktin Tarikatı

Tarikat, Nursialı Aziz Benedictus (480–547) tarafından kurulmuştur. Lombard krallığına bağlı Nursia'da doğan Benedictus, Roma'da Hristiyanlık öğrenimi gördü. Çevresindeki ahlaksızlıktan rahatsız olan

---

373 P. Hitti, *age*, 3 /778; *Büyük İslâm Tarihi*, 4/47-48.
374 *Büyük İslâm Tarihi*, 4/539-540.
375 *Büyük İslâm Tarihi*, 4/539-539-540.

Benedictus, inzivaya çekilip üç yıllık bir çileden sonra rahip seçildi. Ancak sıkı kuralcılığı yüzünden öldürüleceğini anlayınca, bu görevini bırakmak zorunda kaldı. Daha sonra Monte Cassino'ya geldi. Burada halkın tapmakta olduğu putları kırarak 529 yılında meşhur tarikatını kurup, başına geçti. Ünlü manastır kurallarını kaleme aldı. Bu kurallarla maddi ve manevi refahı sağlayarak baş keşişliğinin mutlak otoritesini kurmuş, günlük ayinleri en ince detayına kadar belirleyerek, manastırda yaşayan her bireyin görev ve sorumluluklarını, suç işlediklerinde onlara verilecek cezaları kesin ve net bir şekilde açıklamıştır. Katolik Kilisesine bağlı olan Benediktin Tarikatı, Orta Çağ manastır ve din kuralları üzerinde önemli bir güce sahipti.[376]

3. Benediktin Tarikatı ve Cluny

Haçlı Seferleri boyunca sivil, askeri ve dini her alanda çok etkili[377] olan bu tarikat, meşhur Cluny manastırında yetiştirdiği Urban II ile Haçlı Seferlerini başlattığı gibi, yine aynı manastırın üyesi olan Petrus Venerabilis ile İslâm dinine karşı kültürel savaşı başlatmak için Kur'ân tercümesini yaptırmıştır.[378] Kur'ân çevirisinin arka planını anlamak için adı geçen tarikatın meşhur merkezi Cluny'yi tanımak gerekir.

Cluny, Fransa'nın doğusunda Lyon'un kuzeyinde bir kasabadır. Akitanya Dükü Guillaume I'in burada ünlü Benediktin tarikatına ait bir manastır kurması, kasabanın önemini ve ününü artırmıştır. Benediktin kurallarını kendine has reformcu anlayışla ele alarak adeta bu tarikata yeni bir anlayış getiren bu yeni manastır, kuruluşundan itibaren peş peşe sahip olduğu başarılı rahipler sayesinde kısa zamanda gelişmiş, zaman zaman Papalığa bile kafa tutarak, Fransa'da ve Batı Avrupa'da Hristiyanlığın önemli bir organizasyon merkezi olmuştur. Yetenekli başrahipler sayesinde mükemmel, düzenli, çok disiplinli ve papalık makamıyla güçlü, sıkı bağlara sahip, geniş ve yaygın bir kilise organizasyonunun merkezi haline gelmiştir. Cluny rahipleri kendilerini Batı Hristiyanlığı'nın vicdan

---

[376] *Meydan-Laroussa*, 2/278; *Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi*, 3/590-591.
[377] Runciman, *age*, 2/129-130.
[378] Runciman, *age*, 1/36-39.

muhafızları olarak görmüşler; İspanya'ya yapılan hac yolculuğu organizasyonlarının yanında Kudüs'e yapılan hac ziyaretlerini de önemli ölçüde teşvik edip, Avrupa'yı adeta Kudüs'e sevk eden yine onlar olmuşlardır. Hac güzergâhı boyunca konaklar ve sosyal tesisler kuran Cluny, 11. yüz yıl boyunca bitmez tükenmez insan selini Kudüs'e akıtmayı başarmış; ancak bu hac yolculuğunun devamı için iki önemli şartı ileri sürmüştür. Biri bu Müslümanlarla iyi geçinmeye bağlı olan Kudüs'teki ibadet ve can güvenliği; diğeri de Bizans İmparatorluğunun refahına ve anlayışına bağlı yol güvenliği.[379] Bu iki şart daha sonraları hac seferlerinin temel endişesi olmuştur.

Onbirinci yüz yılda artık Benediktin tarikatından ziyade bir Cluny tarikatı vardı. Kilise ve Papalık nezdinde büyük etkiye sahip tarikat, Papayı yönlendirecek güce ulaşmıştı.[380] Artık Cluny, Kilisenin ibadetlerine yön vermekte,[381] Haçlı Seferlerini ilan eden Urbanus II, seferle ilgili hem bilgi gücünü,[382] hem de siyasi gücünü Cluny tarikatinden almaktaydı.[383] Kur'ân-ı Kerîm'i ilk defa Latince'ye çeviren irade de gücünü buradan alıyordu. Her kemalin bir zevali olduğu gibi 16. asır din savaşlarından Cluny de nasibini aldı. Hem manastır hem de kasaba büyük zarar gördü. Nihayet Fransız ihtilalinde ortaçağın bu ünlü manastırı kapatıldı. Bir zamanlar dünyanın en büyük kilisesi olan Cluny Manastırı, halen hayvancılık ve ormancılıkla geçinen dört bin civarındaki nüfusuyla mütevazi bir kasaba görünümünde hayatını devam ettirmektedir.[384]

4. Petrus Venerabilis

a- Hayatı

İslâm Dinine karşı ilk defa kültürel savaşın temellerini atan Petrus'un asıl adı, Pierre Maurice de Moutboissier'dir. 1092 yılında eski Cluny

379 Runciman, Stevan, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 1/36-39; *Ana Britanica Ansiklopedisi*, 6/60-61.
380 Runciman, age, 1/74, 75, 78, 112.
381 Runciman, age, 1/ 67.
382 Runciman, age, 1/83.
383 Runciman, age, 1/ 86.
384 *Ana Britanica Ansilopedisi.* 6/60-61; *Meydan-Larousse Ansiklopedisi*, 3/18.

rahibi Papa Urban II'nin Clarmont konsilinde kutsal ülke Filistin'i Müslümanların elinden kurtarmak amacıyla birinci haçlı seferini ilanından üç yıl önce doğdu. Pierre Maurice eğitim ve öğretimini Cluny'nin önemli bir şubesi olan Sauxillanges'te tamamladı. Genç denecek bir yaşta (17 yaşında) iken Batı Avrupa'nın en güçlü tarikatlarından olan Cluny tarikatına, ünlü rahip Hugo (1049-1109)'nun son zamanlarında katıldı. Tarikat içinde "Petrus" adını aldı. İlk olarak Vézelay daha sonra da Doméne'de başrahiplik (prior) yaptı. 22 Ağustos 1122'de o zamanlar Roma'dan sonra papalığın en önemli merkezi olan Cluny'nin 9. başrahibi seçildi. 1132 ve 1146 yıllarında tarikatı reforma etmek için iki defa konsil topladı. Onun başkanlığında önemli bir güce ulaşan Cluny'den artık her tarafa mektup teatisi başladı. Bunların arasında kimler yoktu ki, Papa Innozenz II ve Eugen II'den tutun da Kudüs Metropoliti, Fransız Kralı ve Bizans İmparatoruna kadar pek çok kimse Petrus'un mektuplarının muhatabıydı.

Petrus, Papa'nın politikasına yön vermekle kalmamış, bu politikalara karşı gelenlere de reddiyeler yazmıştır. Hristiyanlığın dışındaki dinlere Yahudiliğe ve özellikle de İslâm'a karşı yazdığı reddiye ve tenkitlerin etkisi 500 yıldan fazla devam etmiştir. Onun İslâm'a karşı başlattığı bu karşı koyma Batı Latin dünyasında yapılan ilk planlı, programlı ve bilimsel bir karşı harekât idi. Gerçekleştirmek istediği çalışmanın ön hazırlıklarını yapmak için İspanya'ya yaptığı bir seyahat esnasında Arapça astronomi eserlerini Latince'ye tercüme eden Ketton'lu Robert ve Dalmaçya'lı Hermann'la karşılaştı. Petrus, Kur'ân-ı Kerîm'i ve diğer İslâmî eserleri Latince'ye çevirmeleri için bunlarla yüksek bir fiyatla anlaştı. Bu tercümelerle İslâm'a karşı olan mücadelesinin temellerini atmak istiyordu. 2. Haçlı Seferlerinin ateşli vaizi Clairvaux'lu Bernhard'a müteaddit defalar İslâm'a karşı mücadelelede işbirliği için başvuruda bulunmasına rağmen cevap alamadı. Ama o, Papa Eugens III (1145-1155)'ün verdiği bir görevle ikinci Haçlı Seferlerine çağrı görevini yürütüp, seferlerin hazırlanmasında faal rol almakla kalmamış, ateşli konuşmalarıyla Hristiyanlığa yardım etmeyen Yahudilerden şikâyet etmişti.[385]

[385] Runciman, *age*, 2/211.

Ancak Petrus, Müslümanların dinlerinden zorla döndürülmesini doğru bulmuyor, onları akli delillerle ikna etmenin daha doğru olacağını düşünüyordu. Clairvaux'lı Aziz Bernard'a yaptığı sayısız müracaatlardan sonuç çıkmayınca İslâm'a karşı yazılacak reddiyelerin planını bizzat kendisi yaptı. Çünkü o, böyle bir planı yapmayı kendine görev kabul etmiş; kendine yardım etmesi için yakın arkadaşı ve sekreteri Poitiers'li Petrus'u görevlendirmişti.

Kral Friedrich Barbarossa 1153 yılında Petrus'a "Venerabilis der Ehrwürdige: Saygıdeğer" ünvanını verdi. Pierre Maurice olarak doğan bu zat 1156 yılının noel günü Petrus Venerabilis olarak öldü.[386]

b- Kur'ân İlk Latince Tercümesi

(Lex Saracenorum/ Sarazen (Araplar) lerin Kanunu)

İspanya'daki İslâm Devletinin 11. yüzyılda parçalanması İspanya'nın kuzeyinde küçük Hristiyan devletlerin oluşmasına sebep olmuştu. 1085'te Tuleytula şehrinin Müslümanların elinden çıkması bu küçük devletlerin mücadelesini adeta taçlandırmıştı.[387] Tuleytula'nın Müslümanların elinden geri alınması Avrupa'da İslâm kültürünün ve ideolojisinin tanınmasına, İslâm'a karşı fikri mücadelenin başlamasına, başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere İslâmî eserlerin zamanın ilim dili olan Latince'ye çevrilmesine sebep olmuştur. Çünkü İslâmî kültür çevresinde doğup büyüyen ve Arapça konuşan pek çok Yahudi, Müslümanlarla beraber bu şehirde yaşıyordu. Onlar şehrin düşmesinden sonra da hayatlarını burada sürdürmeğe devam ettiler. Tuleytula'nın Başpapazı Raimund bu fırsatı değerlendirmek için bir tercüme okulu kurdu.[388] Başpapaz Raimund Hristiyan bilginlerini Tuleytula'nın zengin kültür ortamından yaralanmaya davet etti.

Bu çağrıya uyanlardan biri de Petrus Venarabilis oldu. O 1143 yılında İspanya'yı ziyaret ettiği zaman papaz Raimund'un tercüme planlarını

---

386 Reinhold Glei, *Petrus Venerabilis Schriften Zum Islam*, Altenberge 1985, XI-XIV.

387 Watt, W. Montgomary, *Der Einfluss des İslâm auf das europaische Mittelalter*, (İngilizceden çeviren: Holger Fliessbach, Berlin, 1988, 51.

388 Glei, Reinhold, Petrus Venarabilis, *Schriften Zum İslâm Altenberge*, 1985, XV.

gördü ve ona bu konuda yardımcı oldu. Bu tarihlerde diğer bazı küçük şehirlerde de tercüme faaliyetleri başlamıştı. Bu okulda Pamplono başpapazı olan İngiliz asıllı Keton'lu Robert ile Dalmatia (Dalmaçya)lı Hermann beraberce Arapça astronomi ve meteoroloji eserlerini Latince'ye tercüme ediyorlardı.[389]

Cluny manastırının başpapazı olan Petrus Venarabilis, Kastilya imparatoru 7. Alfonso maddi desteğiyle[390] İslâm ilahiyatına ait bazı kitapları ve Kur'ân-ı Kerîm'i tercüme etmeleri için büyük miktarda para karşılığında bu iki mütercimi görevlendirdi.[391] İslâm'a karşı fikrî bir mücadele başlatmak isteyen Petrus'un bunu yapabilmesi için Kur'ân-ı Kerîm ve İslâmî kaynakları tanıması gerekiyordu. Bundan dolayı yüklü bir ödeme yapmaktan çekinmedi.[392]

Kur'ân'ın tercümesi 1143 yılının temmuz ayında bitirildi;[393] fakat sadece İngiliz asıllı Robert tarafından mı, yoksa Dalmaçya'lı Hermann tarafından mı yapıldığı konusu tam açıklık kazanmadı.[394] *"Hermann bir öğrenciydi ve Robert'in arkadaşıydı"*, diyenler[395] olduğu gibi; "tercümeyi ikisi beraber yapmışlardı", diyenler de vardır.[396] Bu çalışma daha sonra Avrupalılar üzerinde büyük bir etki kuran, İslâm Dini'nin yanlış değerlendirilmesine, Kur'ân'nın çarpıtılmasına yol açan bir tercüme olmuştur. Tercümede ayrıca Kur'ân'ın sûre düzeni Robert tarafından değiştirilmiş,

---

389 Glei, XIII

390 Franco Cardini, *age*, 102.

391 Pfannmüller, Gustav, *Handbuch der İslâm-Literatür*, Berlin Leipzig, 1923; 41, 213; Megerlin, David Friedrich, türkische Bibel, oder des Koran, Frankfurt am Main, 1772, 11; Southern, Richard W. , *Das İslâmbild des Mittelalters*, Stuttgart, 1981, 30; Watt, *age*, 63.

392 Glei, *age*, XIII, XVIII

393 Glei, *age*, XVI; Paret-Rudi, *Der Koran*, Darmstadt, 1974, 12; Gätje, Helmut, *Der Koran* (Übersetzung von Rudi Paret), Darmstadt, 1974, 34; Watt, *age*, 74; Pfannmüller, *age*, 213; Venerabilis, Petrus, *Schriften zum İslâm*, (Latinceden çeviren Reinhold Glei), Altenberge, 1985, 55; Paret, Rudi, Arabistik und İslâmkunde an deutschen Universitaten (Deutsche Orientalisten seit Theodor Nöldeke), Wiesbaden, 1966, 2. 7- Schweigger, Salomon, Alcoranus Mahomaticus, Nürnberg, 1616, VI; Gätje, 34.; Ludwig Hagemann, *Christentum contra İslâm*, Darmstadt, 1999, 29-33.

394 Glei, *age*, XVIII.

395 Pfannmüller, *age*, 213; Ficher, A. , *Der Koran* von Rudi Paret, (Der Wert der Vonthandenen Koran Übersetzung und Sûre 111), 4.

396 Glei, Reinhold, Petrus Venerabilis, *Sschriften Zum İslâm*, XVI-XVII.

yüz on dört sûre yüz yirmi üç sûreye çıkarılmıştır. Buna göre Kur'ân-ı Kerîm'in sûre sıralaması şöyle olmuştur:

Fatiha Sûresi sûre olarak kabul edilmemiştir.

1- Bakara Sûresi, 2/1-141. âyete kadar 1. sûre,

2- Bakara Sûresi, 2/142-202. âyete kadar 2. sûre,

3- Bakara Sûresi, 2/203-252. âyete kadar 3. sûre,

4- Bakara Sûresi, 2/253-286. âyete kadar 4. sûre,

5- Al-i İmran Sûresi, 3/1-91. âyete kadar 5. sûre,

6- Al-i İmran Sûresi, 3/92-171. âyete kadar 6. sûre,

7- Al-i İmran Sûresi, 3/172-200. âyete kadar 7. sûre,

8- Nisa Sûresi, 4/1-23. âyete kadar 8. sûre,

9- Nisa Sûresi, 4/24-86. âyete kadar 9. sûre,

10- Nisa Sûresi, 4/87-147. âyete kadar 10. sûre,

11- Nisa Sûresi, 4/147-176. âyete kadar 11. sûre,

12- Maide Sûresi, 5/1-81. âyete kadar 12. sûre,

13- Maide Sûresi, 5/82-120. âyete kadar 13. sûre,

14- En'am Sûresi, 6/1-35. âyete kadar 14. sûre,

15- En'am Sûresi, 6/36-110. âyete kadar 15. sûre,

16- En'am Sûresi, 6/111-165. âyete kadar 16. sûre,

17- A'raf Sûresi, 7.-Enfal Sûresi, 8 kadar 17. sûre,

18- Tevbe Sûresi, 9. 18. sûre,

19- Nas Sûresi, 114, 123. sûre olarak gösterilmiştir. Fakat Petrus bu sûre düzenlemesine karışmamıştır. Çünkü onun tek maksadı Kur'ân ve İslâm'a karşı savunduğu delilleri ispat etmekti. Petrus Venerabilis bu Kur'ân tercümesine ve diğer İslâm ilahiyatına ait eserlerin tercümelerine dayanarak Avrupa'da ilk kez İslâm esaslarının bir özetini yapmıştır. Bu eserin adına da "Summa Totius Haeresis Saracenorum" adını vermiştir.[397]

1143 yılında Latince'ye yapılan Kur'ân-ı Kerîm'in ilk tercümesi uzun yıllar ortalıkta hiç görünmemiş ancak dört yüz yıl sonra 1543

[397] Watt, *age*, 74.

yılında Protestan mezhebinin kurucusu Martin Luther'in[398] teşvikiyle Basel'de Theodor Bibliander (Buchmann: Kitapçı) tarafından matbaada basılıp piyasaya sunulmuştur.[399] Hatta Luther bu baskıya önsöz yazmış ve burada Kur'ân-ı Kerîm, İslâm Dini ve Hz. Muhammed'le ilgili görüşlerini açıklamıştır.[400]

İlk Latince Kur'ân tercümesi, bundan sonra yapılan İtalyanca, Almanca ve Flamanca (Hollandaca) Kur'ân tercümelerinin asıl kaynağı olmuştur.[401] Böylece Avrupa insanının kafasında ilk İslâm imajının yerleşmesinde ve şekillenmesinde en büyük rolü bu tercüme oynamıştır, dersek fazlaca abartmış olmayız.

Bu kanaati paylaşan Gustav Pfannmüller Kur'ân'ın Latince ilk tercümesinin ismine layık bir tercüme olmadığını, aslıyla da benzerliğinin bulunmadığını söylemektedir.[402] Fakat bununla beraber Orta Çağda özellikle Almanca Kur'ân-ı Kerîm tercümelerinin anası bu talihsiz tercüme olduğu için aynı yanlışlıkları onlarda da görmemiz tabiidir. Mesela ilk Almanca Kur'ân-ı Kerîm tercümesi olan Salomon Schweigger'in tercümesinde İlk Latince tercümede olduğu gibi Fatiha Sûresi Kur'ân sûrelerine dâhil edilmemiştir.[403]

c- Tuleytûlâ Kolleksiyonu

Petrus, İslâm'a karşı koyabilmesi için kültürel bir alt yapıya ihtiyacı olduğunun da farkındaydı. Gerekli boşluğu doldurmak için Tuleytula'lı Raimund'un kurduğu tercüme okuluna müracaat etti. Bu okulun

---

398 Pfannmüller, *age*, 147; İsmet Bozdağ'ın, (*İsmail Hami Danişmend'in İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 2/110)'den yaptığı nakle göre: Hammer'in Viyana Müzesinde saklanan el yazmaları arasında Luther'in Kanuni tarafından yetiştirildiği, Kur'ân-ı tercümeye giriştiği, ancak çevrenin baskısıyla bundan vazgeçtiği, rivayeti vardır, denmektedir. *Tarih ve Medeniyet*, Nisan, 1995 (Dergi), 33. Pfannmüller'e göre Luther Kur'ân ve Muhammed'le iki defa meşgul olmuştur.

399 Weil, Gustav, Historisch-kritische Einleitung in den Koran, Bielfeld, 1844 XVIII; Gätje, 34; Fischer, A. agm, 3; Megerlin, *age*, 11; Pfannmüller, *age*, 213.

400 Pfannmüller, *age*, 147.

401 Fischer, A. agm, 3.

402 Pfannmüller, *age*, 213.

403 Schweigger, Salomon, *Alcoranus Mahometicus*, Nürnberg, 1616, 79.

mütercimlerinin yardımıyla Petrus, Avrupa'da ilk defa tercüme bir İslâm külliyatı oluşturdu. Bunun adına da «Corpus Toletanum veya Collectio Toletana» yani Tuleytula Koleksiyonu veya Külliyatı adını verdi. Bu külliyat yedi kitaptan oluşmaktadır.

1- Summe Totius Haeresis Saracenorum

2- Epistola de Translatione Sua

3- Fabulae Sarracenorum

4- Liber Generationis Mahumeth

5- Doktrina Mahumet

6- Lex Sarracenorum

7- Epistola Sarraceni et Rescriptum Christioni.

1- *"Summa Totius Haeresis Saracenorum/Arapların Tüm Sapıklıkları"* anlamına gelen bu kitap Petrus Venerabilis tarafından İslâm'a reddiye olarak yazılmıştır. İlk konuda İslâm'ın teslisi kabul etmediğinden yakınarak, Kur'ân'ın Hz. İsa'nın yaratılışı konusunda verdiği haberlere karşı çıkmakta, son konuda da İspanya'da tercümeler için yaptığı çalışmaları anlatmaktadır.[404]

2- *"Epistola de Translatione Sua/Tercüme Üzerine Mektup"* Petrus'un İspanya'da yaptığı çalışmalarını ve tercümelerini Clairvaux'lu Bernhard'a anlatmak ve ondan Müslümanlara karşı ortak mücadele talebinde bulunmak için yazdığı bir mektuptur.

Petrus'un eserleri külliyatın girişi mesabesindedir. İslâm inancının temel konularına reddiyeler ve Hz. Muhammed'in güya Yahudi ve Hristiyanlardan aldığı öğretileri sayıp dökmektedir.

3- *"Fabulae Sarrecenorum/ Arapların Efsaneleri"* Bu eser, Ketton'lu Robert tarafından adı bilinmeyen Arapça bir eserden tercüme edilmiştir. Yahudi ve İslâmî menkıbelerin yanında, dünyanın ve ilk insanın yaratılışı, din büyükleri ve peygamberlerin kronolojisini verdikten sonra, Hz. Muhammed hakkında tarihî bilgiler ve ilk yedi halife hakkında kısa menkıbeler ihtiva etmektedir.

4- *"Liber Generationis Mahmuth/Muhammed'in Soy kitabı"*

---

[404] Petrus Venerabilis, *Schrifttum zum İslâm*, Altenberge, 1985, 3, 21.

Dalmaçya'lı Hermann tarafından Said b. Ömer'e nispet edilen "*Kitâb-u Nesebi Rasulillah*" isimli bir kitabın orijinalinden tercüme edilmiştir. Yahudi, İslâmî yaratılış efsaneleri, bazı din büyüklerinin hayat hikâyeleri ve peygamberlerle ilgili tarihi bilgi veren bu eser, Hz. Peygamberin atalarından bahsettikten sonra Hz. Âdem'den başlayıp, Nuh ve diğer peygamberlerle devam ederek Hz. Muhammed'e ulaşan mucizevî nuru anlatmaktadır. Bu menkıbelere Petrus Venerabilis tarafından değer verilmemekle beraber, yardımcısı Petrus von Poitiers tarafından ciddiyetle önemsendiği söylenmektedir.

5- "Doctrina Mahumet/Muhammed'in Öğretisi" Arapça orjinali "*Mesail-i Abdullah b. Selam*" olan ve yine Dalmaçya'lı Hermann tarafından tercüme edilen kitabın içeriği, dört Yahudi bilgininin Abdillah b. Selam'ın başkanlığında Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) Yahudi şeriatı üzerine sorduğu 100 soru ve Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) verdiği cevapları kapsamaktadır. Bu musavver diyaloğun Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve İslâm dininin hak olduğunu ispat etmek için yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Petrus, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Kitab-ı Mukaddes'i vahiy olarak kabul ettiğini göstermek için, bu kitaptan sadece bir defa nakilde bulunmuştur.

6- "*Lex Sarracenorum/Arapların Kanunu*" Külliyatın en önemli eseridir. İlk Latince Kur'ân tercümesi olan bu eser, 1143 yılı temmuz ayında Ketton'lu Robert ya da Dalmaçya'lı Hermann beraber ortaklaşa bitirilmişti. Ancak onlara göre, Arapçanın dil zorluklarından veya Kur'ân-ı Kerîm'in müphem ifadelerinden ya da icazından, sûrelerin sistematik veya kronolojik bir düzene sahip olmamasından dolayı mütercim hayli zorlanmış, bundan dolayı iyi bir çeviri olmamıştır. Bunun yanında tercüme eksiklikleri, keyfi değiştirmeler, metne yapılan ekleme ve çıkarmalar, tercümenin diğer kusurlarıydı. İlk Kur'ân tercümesinin sıhhat ve filolojik değer açısından birçok tenkide medar olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir.

Gereksiz yere "*Contra Sectam*" hakkında çok uzun ve yorucu tartışmalar yapılmıştır. Keşke bu tercüme doğru bir tercüme olsaydı. Arapçanın filolojik yapısından, Kur'ân-ı Kerîm'in kendine has üslubundan dolayı mütercim veya mütercimler iyi bir tercüme örneği ortaya koyamamışlardır.

Reinhold Glei göre, bununla da kalmamışlardır; Petrus'un iddiaları, Contra Sectam'da nadiren Kur'ân'dan alıntı yapması ve Kur'ân'da olmayan konuları ona nispet etmesi göstermektedir ki, muhtemelen o Kur'ân tercümesini başından sonuna kadar doğru olarak araştırmamıştır[405]. Glei'ın bu kanaatinden Petrus'un tercümenin eksikliğinin farkında olduğu anlamını çıkarmak mümkün olduğu gibi, Kur'ân'ın öne çıkması gibi bir endişeden de çekinmiş olacağı tahmin edilebilir. İnkâr edilemez bir gerçek var ki, o da başpapaz önce sanığı idam etmiş, sonra da yargılamıştır.

7- *"Epistola Sarraceni et Rescriptum Christiani/Arapların Mektuplarına Hristiyanların Cevabı"*, İslâm- Hristiyan mektup teatisinin bir örneği olan bu eser muhtemelen 9. miladi yüzyıl ortasında "*Risâlât Abdillah ibn İsmâil el-Hâşimî, ilâ Abd al-Masîh İbn İshâk al-Kindî ve Risâlât al-Kindî ilâ al-Hâşimî*" adlı eserin tercümesidir.[406]

Eserde mektuplaşan tarafların adlarını muhtemelen sembolik olarak anlamamız daha doğru olur. Mesela Allah'ın kulu İsmail'in oğlu yani Müslüman; İsa'nın kulu İshak'ın oğlu yani Hristiyan demek mümkündür. Ancak onların kimlikleri (her iki tarafın da) şimdiye kadar açıklanmamıştır.[407] Tercümenin Tuleytûlâ'lı Petrus ve Poitiersli Petrus'un ortaklaşa yaptıkları bir çalışma olduğu tahmin edilmektedir. Muhtevasına gelince, Müslüman olan el-Hâşimî mektubunda Hristiyan arkadaşı olan el-Kindî'nin Müslümanlığı kabul etmesini arzu ediyor ve

---

405 Schrifttum zum İslâm, XVII.

406 Bu eserin Arapçası 1880 yılında A. Tirn tarafından Londra'da yayımlanmıştır. Daha sonra da 1885-1912 yıllarında tekrar baskısı yapılmıştır. W. Muir tarafından da "*The Apology of al-Kindy*" adı altında İngilizceye tercüme edilmiştir. 1887'de Londra'da basılmıştır. Ayrıca Latinceye de bir tercümesi yapılmıştır. Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma* konuları, Ankara, 1998, 36-37; Glei, *age*, XVII; Bırışık, *age*, 106.

407 Glei, burada yanılmaktadır. Risalenin el yazmalarında Haşimi ve el-Kindi hakkında az da olsa bilgi verilmektedir. Buna göre Haşimi Halife Me'mun (813-833)'nun yeğenidir. Abdulmesih ibn İshak el-Kindi (IX miladi asırda yaşamıştır) ise Halife Me'mun'un sarayında itibarlı bir bilgindir. Me'mun'un sünni İslâma takındığı tavır onun sarayında diğer dinlere de özgürlük vermiştir. Haşimi, el-Kindi'yi sevdiğinden onu kendi dinine davet etmektedir. Bundan dolayı bu risaleyi yazmıştır. Bu risaleden maksat Hristiyanlığa reddiye yazmadan öte, tarihin kaydettiği iki din arasındaki en eski diyalog metnidir demek daha doğrudur. Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Ankara, 1998, 36-38.

bu düşünceyle İslâm inancının temellerini ortaya koyuyor ki, onlara kuvvetli bir tevhit inancı, Hz. Muhammed'in peygamberliğine iman, önceden belirlenmiş olan imanî pratiklerin yerine getirilmesi, ölülerin diriltilmesi (haşr) ve kıyamet gününe imandır. Kindî ise geniş kapsamlı cevabî yazılarında Hristiyanlığı savunmaya gayret etmiş, Müslümanların İbrahim peygambere imanlarının yanlış olduğunu açıklamış, ayrıca Hz. Muhammed'in peygamberlik iddiasını da reddetmiştir. Kur'ân'ın Yahudi ve sapık Hristiyanların fikirlerinden etkilenmiş olduğunu iddia edip Müslümanların ibadetlerini tenkit ederek Kutsal Kitabın değiştirilme iddiasını yalanlamıştır. Sonuçta el-Kindî teslis öğretisini ve (Soteriologie) Hz. İsa'nın kurtarıcılığının ana hatlarını ortaya koymuştur.

d- Petrus Venerabilis'in Kur'ân Eleştirileri

Petrus, *"Summe Totius Haeresis Saracenorum/ Tüm Arap Sapıklıkları"* isimli eserinin girişinde: *"Aşağıda tüm sapıkların ve Sarazenen/ Arapların ki, aynı zamanda onlara İsmailî de denmektedir, şeytani sapık öğretileri (dinleri)'nin özet bir açıklaması bulunmaktadır"* alt başlığından sonra,[408] "*İlk önce ve özellikle onların ilk ve en büyük dalaletlerini lanetlememiz gerekmektedir. Onlar Tanrının birliğindeki üçlüğü (teslis) yalanlıyorlar.*[409] *Çünkü onlar birde sayı istemediklerinden, bir Tanrı'da üç ayrı şahsa inanmıyorlar. Ben de diyorum ki, onlar teslisi bütün yaratılmışların aslı ve hedefi, tüm varlıkların başlangıç ve son sebebi olarak tanımadıkları müddetçe kurtuluşa eremezler. Gerçi onlar ağızlarıyla Tanrı'ya inanıyorlar ama gerçekten onun kendisini hiç tanımıyorlar, bununla beraber, onlar kararsız ve dönek, her türlü fark ve ayrıma bir sebep ilave ediyorlar. Oysaki birlikte*

---

408 Sarazenen: Kuzey Batı Arabistan'da yani Sina Yarımadasında yaşayan Araplara Batılıların verdiği ad. Hz. İbrahim'in hanımı olan Sara'nın adından galat-ı meşhur olarak ifadelendirilmektedir. Aynı zamanda Müslümanların bir diğer adı da İsmaililerdir. Çünkü onlar Hz. İbrahim'in Hacer isimli hanımından gelmekteler. Reinhold Glei, *age*, 241. Bu sözcüğün Bizanstan tevarüs eldiği, Arapça "Sirkat: Hırsızlık" kelimesiyle bağlantı kurularak, ismin muhataplarına hırsız, yağmacı, yankesici ithamlarını yapmak için kullanıldığını da söylenmektedir. Franco Cardini, *age.*, 8-9.

409 Kur'ân'ın teslis konusundaki tespitleri son derece açık ve nettir. Bu konu Nisâ, 4/171; Maide, 5/116, âyetlerinde ortaya konmasına rağmen Petrus bu âyetleri dikkate almadan fikirlerini söylemektedir. Reinhold Glei de aynı kanaati ileri sürmektedir. Bkz. *age*, 241.

ikilik, yani Tanrı'nın kendisi ve onun ruhu olduğu apaçıktır;[410] *bundan dolayı Kur'ân Allah'tan bahsederken çoğulcu bir siga ile 'Biz' olarak bahseder.*[411] *Kur'ân'ı Müslümanlar temel kitap olarak kabul ederler. Arapça olan 'Kur'ân' ismi 'Vorschriftensammlung/Ahkâmı (kuralları) toplayan' olarak tercüme edilir.*[412] *Yine onlar kör bir şekilde Tanrının yaratıcılığını, aynı zamanda babalığını da inkâr ediyorlar. Çünkü onların fikrine göre Tanrı' nın cinsiyeti olamazmış.*[413] *Bundan dolayı da onlar, İsa, Ruhu'l-Kudüs'ten alınmasına rağmen Allah'ın oğlu ya da Allah'ın bizzat kendisi olduğunu kesinlikle kabul etmiyorlar. Onun sadece iyi bir peygamber olduğunu kabul ediyorlar."*

"O gerçekten bütün yanlış ve günahlardan arınmış imiş[414] *ve Meryem'in oğlu olarak babasız doğmuş,*[415] *İsa asla ölmemiş, çünkü o ölenlerden değilmiş, Yahudiler onu öldürmek isteyince, onların elinden kurtulup göğe yükselmiş, halen orada Tanrının huzurunda, insan sûretinde, Deccalın geliş zamanına kadar yaşayacakmış. Deccal geldiği zaman İsa kendisi onu iffet kılıcıyla öldürecek, geri kalan Yahudileri de kendi dinine döndürüp, yolunu şaşırmış Hristiyanları da tekrar gerçek olan Hristiyanlığa döndürecekmiş."*[416]

"Contra Sectam Saracenorum/Sarazenlerin Sapık Öğretisine Karşı" Petrus'un konuyla ilgili en geniş bu kitabı, bir giriş ve iki bölümden meydana gelmektedir. Daha önceden de belirttiğimiz gibi, papaz bu

410 Bu ifadelerden anlaşılan Kur'ân-ı Kerîm "Teslisi" reddederken yeni bir ilk kaynak ileri sürdüğünü göstermek istiyor. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerîm 110 civarında âyette sadece Kelime-i Tevhiti ifade eden âyet içermektedir. (Bkz. M. Fuad Abdulbaki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'ân-ı Kerîm*, Kahire 1988, 49-51) ayrıca Kur'ân'ın 112. Sûresi olan İhlâs Sûresi bu konudaki bütün tartışmaları sona erdirecek açıklıktadır.

411 Âyetlerde geçen birinci çoğul zamirini kasd ediyor. Bkz: Bakara, 2/35.

412 Kur'ân kelimesinin etimolojisi üzerine yapılan tartışmalarda Ebu'l-Hasan el-Eşarî (ö. 324/936) de Kur'ân isminin "cem" manasına geldiği görüşündedir. Bedreddin Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân*, 1/278.

413 Yine Kur'ân-ı Kerîm, Allah'a babalık izafesini şiddetle reddediyor. İhlâs, 112/1-4; Bakara, 2/116; Meryem, 19/88-93.

414 ".... ve o salihlerden olacaktır." (Al-i İmran, 3/46)

415 Bk. Al-i imran, 3/45, 47.

416 Gesamtdarstellung der Häresie der Saragenem, 3-4.

kitabında Kur'ân'dan daha çok İslâmî geleneğe atıflar yapmakta; muhatap olarak kendi dindaşlarını seçtiğinden, onları kendi kültürel motifleriyle yönlendirmek ve fikren beslemek istediği, kitabın içeriğinden anlaşılmaktadır.[417]

Yaptığımız bu iktibaslar Petrus'un İslâm'a ve Kur'ân'a yaptığı saldırılarının önemli bir bölümünün giriş kısmıdır. Bunlardan anlıyoruz ki, o tüm saldırılarını Kur'ân'a dayandırarak yapmış, diğer İslâmi kaynaklardan da alıntılar yaparak bunları Kur'ân'ın âyetleri gibi göstermiştir.[418] Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsa'nın çarmıha gerilişi ile ilgili âyetler şöyledir:

"Ve Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsa Mesihi öldürdük!' demeleri sebebiyle (başlarına belâlar verdik) Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler, fakat öyle sandılar. Ve gerçekten onda ayrılığa düşenler onun ölümünden dolayı şüphe içindedirler. Ona dair bir bilgileri yoktur. Ancak zan arkasından giderler. Hâlbuki onu gerçekten öldürmediler. Doğrusu Allah onu kendi katına yükseltti. Allah'ın gücü her şeye yeter ve her yaptığında bir hikmet vardır."[419]

Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve göğe çıkarılması, orada nerede kaldığı, yeryüzüne inip inmeyeceği, inerse ne yapacağı gibi detaylar Kur'ân âyetlerinde yoktur. Hz. İsa ile ilgili Kur'ân âyetlerinin tamamı yirmi beş civarındadır.[420] Diğer âyetlerde bu konuda bir açıklama yoktur. Deccal konusuna gelince yine Kur'ân-ı Kerîm'de bu isim geçmemektedir. Sözlük anlamı bir şeyi örtmek veya süslemek olan Deccal'ın terim anlamı, çok yalan söyleyen göz boyayan sahtekâr anlamına gelmektedir. Hadis kitaplarının fiten bölümlerinde konuyla ilgili bol miktarda örnek vardır.[421] Ancak bu hadislerin arasında sahihi olduğu gibi zayıfı da bulunmaktadır. Dolayısıyla bu konu tartışmaya açıktır. Daha önceki bilginler Deccalı kişileştirmişlerse de günümüz bilginlerinde Deccalı kabul edenler

---

417 Bkz.Petrus Venerabilis, *Schrifttum zum İslâm*, 31-226.

418 Gesamtdarstellung, 5.

419 Nisa, 4/157-158.

420 Mu'cem, 628.

421 Buhari, *Fiten*, 26-27; Müslim, *Fiten*, 100-110; İbn Mace, *Fiten*, 33; Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir, *Kitabu'n-Nihaye v el-Fiten ve'l-Melahim*, Kahire, 1969, 1/66.

onu sembolleştirmişlerdir.[422] Ancak tekrar edelim ki, Deccal konusu Kur'ân'ın dışında kalan bir konudur.

Petrus'un Kur'ân'da varmış gibi naklettiği Hz. İsa'nın "*Uruc*"u ve "*Deccal*" bahislerinden anlıyoruz ki, bu devirde önemli İslâmî kaynaklar Latinceye tercüme edilmiştir.

e- Külliyatın Yazarları, Değeri ve Etkisi

1-Petrus Venerabilis "*Epistola Sarraceni et Rescriptum Christiani/ Arapların Mektuplarına Hristiyanların Cevabı*" isimli eserden pek çok defa nakiller yapmıştı. Tuleytûlâ tercüme komisyonu birçok kez anıldı. Petrus Venerabilis tarafından Clairvaux'lu Bernhard'a yazılan mektupta mütercimlerin isimleri zikredilmiştir. Yine aynı şekilde "*Cantra Sectam*" isimli kitabının önsözünde de onları ismen anmıştır.

2- Robertus Ketenennis: Pamplona baş rahibi[423] olan Ketton'lu Robert bir İngiliz idi. Petrus Venerabilis'in verdiği bilgiye göre Robert, Kur'ân-ı Kerîm'i ve "*Fabulae Sarracenorum*"'u tercüme etmiş; astronomi araştırmaları ile meşgul olurken Petrus ona, kendi planını uygulayabilmek için yüklü miktarda para karşılığında bu çeviriyi yaptırmıştı. Batı'da simya ile ilgili ilk incelemelerden birini de Arapçadan Latince'ye tercüme ettiği bilinmektedir.[424] Tabii ilimler ve matematikle ilgili pek çok kitabı Latinceye çevirmiştir.

3- Dalmaçya'lı Hermann: Chartes'li Thierry'nin öğrencisi ve Robert'in arkadaşıydı. Tahminen o da başpapaz Raimundus'un yönetiminde olan Tuleytula Tercüme Okuluna bir süre dâhil oldu. Burada bilimsel eserlerin Latince'ye kazandırılmasında hayli emeği olan meşhur bir çevirmen olduğu kaydedilmektedir.[425] Hermann "*Liber Generationis*" gibi "*Doktrina*" adlı eseri de tercüme etti. Bundan sonraki hayatı hakkında bilgi yoktur.

4- Petrus Toletanus: Tuleytûlâ'lı Petrus ya da Mark Mozarap

---

422 Kürşad Demirci, TDV, *İslâm Ansiklopedisi*, 9/67-69; Zeki Sarıtoprak, TDV, *İslâm Ansiklopedisi*, 9/69-72.

423 Charles E. Butterwort – Blake Andre Kessel, *İslâm Felsefesinin Avrupa'ya Girişi*, (çev. Ö. M. Alper), İstanbul, 2001, 20.

424 Franco Cardini, *Avrupa ve İslâm* (çev. Gürol Koca) İstanbul, 2004, 121.

425 Charles E. Butterwort – Blake Andre Kessel, *age*.31; Franco Cardini, *age*, 103.

Hristiyanlardan olduğu, daha sonra da bir Kur'ân çevirisi yaptığı rivayetine rağmen,[426] kişiliği üzerine yeteri kadar bilgi sahibi değiliz. Muhtemelen Tuleytûlâ tercüme okulunun bir üyesi idi ve tabii olarak Arap dil ve kültürünü almış bir aileden geliyordu. Petrus Venerabilis'e göre onun Arapçası Latincesinden daha iyi idi. Tuleytûlâ'lı Petrus *"Briefwechsel İslâm-Hristiyan Mektuplaşması"* adlı eseri tercüme etti. Poitiers'li Petrus da redaksiyonunu yaptı. Tahmin edilebilir ki, Tuleytûlâ'lı Petrus *"Corpus Toletanum/Tuleytûlâ Külliyatı*"'nı planlamış, düzenlemiş ve aynı zamanda dipnotlarıyla redaksiyonunu da yönetmiştir.

5- Poitiers'li Petrus: *"Summa Totius Haeresis/Arapların Tüm Sapıklıkları"* ve *"Epistola de Translatione Sua/ Tercüme Üzerine Mektup*". Bu iki kısa metni Petrus kontrol ederek gözden geçirdiği ve muhtemelen 1143 veya bundan biraz sonra Tuleytûlâ Külliyatına giriş olarak ilave edilmesi için İspanya'ya gönderdiği bilinmektedir. Daha sonra bu metinleri II. Haçlı seferinin ünlü vaizi Clairvaux'lu Bernhard'a da göndermiştir. Reinhold Glei onun hakkında, fakat şunu söylemek gerekir ki, Petrus, İslâm öğretisini esaslı ve doğru bir şekilde ortaya koyabilirdi, diyerek onun gerçeği aramaktan ziyade taassubunun kurbanı olduğuna imada bulunmaktadır.[427]

Kur'ân'ın ilk Latince tercümesi, Doğu-Batı yahut da İslâm-Hristiyan ilişkileri açısından tarihi bir dönüm noktası olduğu konusunda bir ittifak vardır. Batı'nın erken Hristiyanlık döneminde görülen kendinden başka yerde hakikat olmadığı anlayışı yavaş yavaş terk edilmeye başlanmasında Endülüs gerçeğini göz ardı etmek imkânsızdır. On ikinci yy. başlarında Müslümanların putlarını kırdığı için Kahire'de öldürülen Salzburg başpiskoposundan bahsedilirken, bu çağın ortalarına doğru Müslümanların puta tapmadığı yaygın olarak söylenmeğe başlanmıştır.[428] Ancak Cluny tarafından desteklenen Petrus Venerablis'in gerçekleştirdiği Kur'ân çevirisi, 1143 yılının temmuz ayında bitirilmiş, İslâm yargısında, araştırmalarında yepyeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin hedefi salt bilgilenme değildi, böyle olması da mümkün de değildi. Tam tersine hedef, İslâm dinini kötülemek, müntesiplerini

---

[426] Franco Cardini, *age*, 103; Milano ve Paris'te Toledo'lu Mark'a (1210) ait elyazması bir Kur'ân tercümesi kaydedilmektedir. Muhammed Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 183.

[427] Reinhold Glei, *age*, XIX.

[428] Richard W. Southern, *age*, 30.

Hristiyanlaştırmak, maddi-manevi güç kaynaklarını tahrip etmek, bu dini yeryüzünden silmek, yok etmek için daha fazla bilgi edinmekti. Ayrıca kâfirleri Hristiyanlık dinine zorlamaya gerek yoktu. Onlar bunu gönülleriyle seçmeliydiler. Bunun için de yapılması gereken her şey yapılmalıydı. Petrus Venerabilis ile başlayan bu düşünce Fransizkan tarikatının kurucusu Franz von Assis'le (1182–1226) daha da gelişerek, yaygınlaşarak devam etmiş, Aquino'lu Thomas'la akademik ve bilimsel kalıplara dökülüp kurumsallaşmıştır. Diğer taraftan Kur'ân çevirisi sadece dini bir amacı gerçekleştirmekle kalmamış, diğer bilimsel kaynakların tercümesini de motive etmiştir. Kur'âni gerçekler din için olduğu kadar dil, üslup ve felsefe için de önemli bir model oluşturmuştur. Kur'ân tecümesi felsefe, tıp, astroloji ve simyayla ilgili metinlerle baş etmede son derece yararlı bir ön hazırlık olmuştur.[429] Bu ifadelerden Kur'ân'ın Avrupa gündemine girmesiyle tercüme amacının dışında meydana getirdiği köklü değişiklikler yaptığını anlamış oluyoruz.

5. Diğer Latince Tercümeler

Batı Hristiyan dünyasının ortaçağdaki din dili Latince olduğu için Kur'ân tercümeleri de bu dilde yapılmıştır. Tuleytula çevirisiyle başlayan Kur'ân tercümeleri 19. yy. kadar sayı olarak elli beşi bulmaktadır. Bu çevirilerin on tanesi tam çeviri diğerleri de kısmî çeviridir.[430]

Haçlı Seferlerinden sonra kendi iç kavgalarından dolayı birliğini kaybeden Hristiyan dünyası, Osmanlı beyliğinin büyüyüp gelişmesi ve İstanbul gibi Doğu Hristiyan merkezini kaybetmesinden sonra, bu kez Balkanlar üzerinden İslâm ile tekrar yüz yüze geldi. Bu yüzleşmenin kültürel kavgası da yine Kur'ân etrafında yoğunlaştı. Bu dönemde yapılan çalışmaları şöyle sıralayabiliriz:

a- Theodor Bibliander

Machumetis Saracenorum Principis, ipseque Alcoran, Basel, 1543.

Bibiliander Batı litartüründe ilk İslâm Ansiklopedisi olarak kabul

429 Franco Cardini, *age.*, 121

430 Muhammed Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, 183-187.

edilen[431] üç ciltlik bu bibliyografik eserinde, sadece Petrus Venerabilis'in yaptırdığı Latince Kur'ân tercümesi ile yetinmemiş, ilk çeviriden reform zamanına kadar Kur'ân'a ve İslâm'a karşı yazılan tüm reddiyeleri kitabına almıştır. İlk Latince Kur'ân çevirisi, Vincentius Bellovcensis, Papa Pius II., Savonarola, Ludovicus Vives gibi azılı Kur'ân karşıtlarının yazdıklarının yanında,[432] 13. yy.da Ricoldus'un yaptığı tercüme ve Nikolaus von Kues'in Kur'ân Eleştirileri bu yayının bölümleriydi. Bazı bölümlerin Almancaya çevrilerek geniş kitlelere yayılması isteniyordu. Bu maksatla Martin Luther Ricoldus'un eserini Almancaya tercüme etmiş, bir önsöz bir de ek bölüm ilave etmişti. Buralarda Luther, İslâm'a yaptığı şiddetli tenkitlerin yanında daha da ağırını Papa'ya yöneltmişti.[433] Luther'in Kutsal Roma Kilisesine karşı ağır sözler söylemesi Papa VII. Alexander'i ansiklopedinin satışını Roma'ya sadık kalan ülkelerde yasaklamaya sevk etmişti.[434] Bibliyografyanın baş tarafına geniş bir tenkit yazdıktan sonra kendi teşebbüsünü haklı çıkarmanın yanında Hristiyan okuyucuları da Kur'ân'a karşı uyarmaya çalışmıştı. Bu arada Kur'ân'dan bazı tercümeler de yapmış, ancak 1550 yılında yapılan ikinci baskıda bu tercümeler yer almamıştır.

Bibliander'in, bu çalışmasından üç yıl önce Strazburg'ta 1540 yılında anonim olarak *"Alchoran/el-Kur'ân: Bu Muhammedîlerin Kanun Kitabı ve Türk Hurafeleridir"* adlı bir kitap yayımlanmış ancak, bunun sadece adının Kur'ân olduğu, muhtevasının Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatını çarpıtarak anlatan, İslâm'a karşı hakaretler içeren bir yayın olduğu bilinmektedir.[435]

b- Chlesien'li Dominicus

Interpretatio Alcorani

Alman Franziskan rahibi olan bu zat, Theodor Bibliander'den yaklaşık yüz sene sonra, 1650–1665 yıllarında Latince bir Kur'ân çevirisi

---

431 Hartmut Bobzin, *Über Theodor Bibiliandes Arbeit am Koran* (1542/3) ZDMG 1986, Stuttgart, 348.
432 Pfannmüller, *agc*, 147.
433 Richard W. Southern, *agc.*, 71-72.
434 Franco Cardini, *agc.*, 198.
435 Pfannmüller, *agc.*, 140, 146.

yapmıştır. Ortadoğuya yaptığı yoğun seyahatlerle iyi bir Arapça dil bilgisi elde eden rahip "*Interpretatio Al Corani*" ismi altında Kur'ân-ı Kerîm'i Latince'ye çevirmiş; pek çok âyetin de tefsirini yapmıştır. Pfannmüller'in ifadesine göre, bu çeviri genel hatlarıyla aslına sadık bir tercümedir. Sadece Peygamberden duymakla anlaşılan müphem ve müteşabih kelimeleri tercüme etmek yorucu bir çalışmayı gerektirdiğinden, yazar bu konuların tercümesinde temel tefsir kaynaklarından yararlanmıştır. Önceki çeviri yapanların hiç bilmediği Arapça tefsirleri Marracci'den önce ilk defa kullanan Dominicus olmuştur. Mütercim, kendi zamanında Kur'ân'ın aslına uygun bir çevirisini ortaya koymak için bir gayret göstermiş olmakla beraber; Papa Alexanders VII'nin yasağından korktuğundan çevirisini yayınlayamamış ve bu çalışma el yazması olarak kalmıştır. Marcel Devic, "*Journal Asiatique*"nun (VIII. I, 1883 s. 343–406) sayısında bu eserin tanıtımını yapmış böylece gün ışığına çıkmıştır.[436]

İlk Latince Kur'ân tercümesiyle kıyas kabul etmeyecek durumda olan Dominicus çevirisi, Marracci'den 30 yıl önce Arapça tefsir kaynaklarına dayanan bir Kur'ân çevirisi olarak tarihteki yerini almıştır.

c- Ludovico Marracci

Alcorani Textus universus, Patavi, 1698

Marracci, Latince Kur'ân çevirisini yazmadan önce ciddi bir hazırlık yapmıştır. Ömrünün kırk yılını bu çalışmaya ayırmıştır. Fakat önce 1691'de Roma'da basılan "*Prodrums ad Retutationem al-Corani*" adında bir kitap yazmıştır. Bu kitaptaki görüşlerine göre bin yıldır devam eden İslâm egemenliğine karşı dünyada önemli hiçbir tepki gösterilmemiştir. Hatta sapık Hristiyan mezheplerine yapılan tenkitler kadar dahi İslâm dini'ne tenkit yapılmamıştır. Bu gerekçeyle çalışmaya başlayan Marracci, İslâm Din'ine karşı ilk bilimsel savunmayı başlatan Yuhanna Dımışki'den başlayarak kendi zamanına kadar olan İslâm'a karşı kitap yazanların eserlerini ve onların karşı tenkitlerini sıralamış;[437] daha sonra da Hz. Muhammed'in hayatını özetlemiştir. Ancak o bunu yaparken alışılmışın dışında bir yol

---

[436] Pfannmüller, *age*, 213-214; M. Hamidullah, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi* (çev. S. Tuğ) 183, 184.
[437] Pfannmüller, *age*, 134.

takip etmiştir. Daha önce Batı'da yazılmış polemik türü kaynakları esas alırken, ayrıca Buhârî'nin Sahih'i, Beydâvî'nin Tefsiri, Halebî'nin ve Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr'in tarih kitapları gibi İslâm kaynaklarını da temel kaynak olarak almıştır. Ona göre Batı kaynaklarıyla Muhammed hakkında kitap yazmak Müslümanlar nazarında gülünç duruma düşmekti. Ayrıca buna kimse de inanmazdı. Marracci, muteber İslâmî kaynaklara dayalı bir eser yazmakla, onların sahihliğini kabul etmiyor, sadece Müslümanları kendi silahlarıyla vurmak istiyordu.[438] Müslüman müfessirlerin belli başlılarını tanımış olmasına rağmen hâlâ Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ona göre Kur'ân'ın yazarıdır. Marracci, İslâm'ı insanın doğasına Katoliklik'ten daha uygun bulmakta, Protestanlarla Müslümanları da aynı kategoride değerlendirmektedir.[439] Bütün bunlara rağmen önemli bir tercüme ortaya koyarak Kur'ân tartışmalarını yeni bir bilimsel düzeye ulaştırmış olduğu kabul edilmektedir.[440]

Marracci'nin asıl önemli eseri Latince Kur'ân çevirisidir.[441] Müslümanları kendi silahlarıyla vurma düşüncesiyle yola çıkan yazar, Kur'ân'ın Latince çevirisini yapmakla kalmadı her sûre için ayrı ayrı birer de tenkit yazdı. Bunun yanında Marracci, Kur'ân metniyle beraber çevirisine dipnotlar ekledi. Daha önce yazdığı eserinde Kur'ân'ın, Muhammed mezhebinin yanlışlarını ve Hristiyanlığın gerçek olduğunu etraflıca savunmuştu. Kur'ân metnine sadakat göstermeye dikkat eden çevirmen mümkün mertebe lafza sadakat göstermiş, ayrıca müphem kelimeleri açıklamıştır. Eser, Patavi'de 1698'de basılmıştır.

Bu eser, daha sonra Lipsiae'de, 1721'de Christian Reinecke tarafından orta boy olarak daha iyi bir kaliteyle yeniden basılmıştır. Reinecke, bu baskıya yazdığı yeni bir önsözle, Kur'ân Tarihi, kendince İslâm inancının yanlışlarını ve Hristiyan inancından saptığı noktaları açıklayan bir bölüm eklemiştir.[442] Güney Asya'nın sömürülmesini kolaylaştırmak amacıyla

---

438 Pfannmüller, *age*, 170-171.

439 Enay, *age*, 36.

440 W. Moutgomery Watt, *Kur'ân'a Giriş* (çev. Süleyman Kalkan, Ankara, 1998, 195-196; *Müslüman-Hristiyan Diyaloğu*, 158.

441 Franco Cardini, *age*, 202.

442 Pfannmüller, *age*, 214; World Bibliography of Translatious of the Meanings of The Holy

yürütülen misyonerlik hareketlerinde misyonerlerin el kitabı olarak bu çeviri kullanılmıştır.[443]

Marracci'nin tercümesi bu konuda yapılmış zamanın en iyi tercümesi, ayrıca Kur'ân metnini ve Kur'ân Tarihini ihtiva etmesi yönüyle de daha önce hiç yayıylanmamış bir örneği oluşturmaktadır.

Muhammed Hamidullah, Kur'ân-ı Kerîm Tarihi isimli meşhur eserinde 55 civarında Latince eserin adını vermektedir. Ancak bunların pek çoğu ya Kur'ân-ı Kerîm'in kısmî çevirileri ya da farklı isimlerle anılan tekrarlar olduğunu düşünüyoruz.[444]

Quran, Printed Trauslatious 1515-1980, İsmet Binark-Halit Eren, İstanbul, 1986, 286-287.

443 Birışık, *age*, 39-44.

444 M. Hamidullah, 285-287.

Dördüncü Bölüm

ALMANCA TERCÜMELER

ALMANCA TERCÜMELER

Almanca Kur'ân çevirileri, Avrupa Kur'ân Araştırmaları alanında önemli bir yer tutmaktadır. Olumlu ya da olumsuz bir yargıya gitmeden belirtmemiz gereken gerçek şu ki, Martin Luther'in desteğiyle basılan ilk Latince Kur'ân tercümesi, Kur'ân araştırmalarının önünü açmış, ondan sonra farklı gerekçelerle de olsa değişik Avrupa ülkelerinde tercümeler görülmeye başlamıştır. Ancak milli dillerdeki çevirilerin öncüsü olarak Almanca tercümelerin daha çok ilgimizi çekmesi sebebiyle başlangıcından günümüze kadar, Almancaya kazandırılan tercümelerin tamamını tanıtmayı uygun bulduk. Avrupa'nın diğer önemli dillerine yapılan tercümelerin de önemli olan ilk üçünü kaydetmeyi ihmal etmedik.

A- TERCÜMELERDEN TERCÜMELER

1. Salomon Schweigger

Alcoranus Mahometicus, Das ist Der Türken Alcoran, Nürnberg, 1616

Almancaya kazandırılan, "Muhammed'in Kur'ân'ı, Bu Türk Kur'ân'dır." anlamına gelen, ilk Kur'ân tercümesi Salomon Schweigger tarafından yapılmıştır. Nürnberg'de kadınlar kilisesi vaizi olan Schweigger hac yapmak maksadıyla Kudüs'e giderken İstanbul'da üç yıl ikamet etmiş; bu esnada İtalyanca bir tercümeye muttali olup onu Almancaya çevirmiştir. Tercümenin bitiş tarihi 1578'dir.

Schweigger'in tercümesinin değerini anlayabilmek için çeviriyi yaptığı İtalyanca tercümenin aslını ve tercüme değerini bilmemiz gerekir. Batı kaynaklarında kaydedilen ilk İtalyanca tercüme Andreas Arrivabene tarafından yapılmış[445] ve 1547'de Venedik'te basılmıştır. Gustav Pfannmüller bu tercümenin Arapçadan İtalyancaya yapılan bir tercüme gibi gösterilse de gerçekte 1543'te Basel'de basılan[446] 12. yy. Latince tercümeden fаklı bir özelliği yoktur, demektedir.[447] Latince ilk tercümenin özelliklerini bilen biri Schweigger çevirisiyle onu karşılaştırdığında Pfannmüller'in haklılığını anlayacaktır. Çünkü Latince tercümenin sûre dizilişi, sûre numaraları, tercümenin bölümlendirilmesi Schweigger tercümesine çok benzemektedir. Schweigger'in mal bulmuş mağribi gibi eksik, hırsızlama bir tercümeyi aslıyla karşılaştırmadan alelacele Almancaya çevirdiği söylenmektedir.[448]

Tercümesini İstanbul'da bitirip haccını yapmak için Kudüs'e oradan da Şam ve İskenderiye'ye uğrayarak tekrar Nürnberg'e gelen Schweigger, eski görevine devam etmeğe başladı. Daha sonra da hac hatıralarını ve Kur'ân tercümesini yayınladı. Muhammed Salim Abdullah'ın bu çeviri için, *"Schweigger'in bu tercümeyi Latince bir çeviriden yapmıştır"* demesi diğer kaynakların verdiği bilgilere ters düşmektedir.[449]

Schweigger tercümesi üç bölüm ile bir önsözden oluşmaktadır. Önsözde:

"İyi kalpli okuyucularıma Kur'ân üzerine önsöz" diye başlık atan Schweigger, Hz. Muhammed'e uzun bir mektubu olduğunu belirterek söze başlamıştır.

Her bölüme bir kitap adı vermiş, birinci bölümde kısa yaratılış

445 Weil, *age*, XIX; Pfannmüller, *age*, 211; Enay, Marc Edouard, *Muhammed und Heilige Koran*, Hamburg, 1995, 136.

446 Weil, *age*, XIX; Pfannmüller, *age*, 217; Schirrmacher, Christine, *Der İslâm* (Gesschicte Lehre Unterschiede zum Christentum) Stuttgart, 1994, 2/304; Schimmel, Annemarie, *Der İslâm* 3, Stuttgart, 1990, 364-365; Gätje, Zur Koranüberstezung von Rudi Paret, 34.

447 Pfannmüller, 148. Abdullah, Salim Muhammed, *Geschichte des İslâm in Deutschland*, Graz, 1981, 62, Pfannmüller, *age*, 148.

448 Abdullah, *age*, 62.

449 Schweigger, Alcoranus, 52-78.

bahsinden sonra, Hz. Peygamber ve Emevi halifelerinden Yezid'e kadar olan halifeler hakkında özet bilgi vermiş, daha sonra Hz. Muhammed'in öğretisi konusunda bilgi vermiştir.

İkinci bölümde tercümeye geçen Schweigger Fatiha Sûresine isim vermeden şöyle bir başlık atmıştır*: "Der Machometaner Gebett/Welches sie die Mutter des Alcorans nenen/Muhammedilerin kitabı ki, ona Kur'ân'ın anası denir."*

Bundan sonra da Fatiha Sûresinin tercümesine geçmiş;[450] ikinci bölüm yani ikinci kitap Kehf Sûresi ile bitirilmiş;[451]üçüncü kitap yani üçüncü bölümde Meryem Sûresi (19) ile başlamış son sûre olan Nas Sûresi, (114.) ile son bulmuştur.

Sayfa başlarında solda: *"Das 1. Buch des Alcorans: Bu Kur'ân'ın 1., 2., 3. Kitabı başlığı sürekli yazılmıştır."* Sağda : *"Von der Türken Religion: Türklerin Dininden"* başlığı, kitabın sonuna kadar her sayfada yazılmıştır. Sûre adları verilmemiş, sadece Fatiha dışındaki sûrelere numaraları verilmiş, âyet numaraları yoktur. Tercümenin sonunda geniş bir isim ve terimler indeksi mevcuttur. Orta boya yakın, karton üzerine ebru kapaklı olan bu tercümede, baştan önsöz sondan indeks dışındaki bölümlere sayfa numarası verilmiştir. Buna göre tercüme on iki sayfa giriş, on sekiz sayfa indeksin dışında olmak üzere iki yüz altmış yedi sayfadan oluşmaktadır. Kitabın sayfa adedi de göstermektedir ki, bu tercüme çok eksik bir tercümedir. Batı kaynaklarınca da bu eksiklik açık bir şekilde itiraf edilmektedir. Ancak papaz Schweigger İslâm'a olan kin ve düşmanlığını tercümesinde hiç saklama ihtiyacı duymadan olduğu gibi açıklamış, hatta hakarete varan ağır ifadeler kullanmak sûretiyle ortaçağ saldırılarını devam ettirmiştir. Kitabın giriş sayfasında bulunan tanıtıcı bazı başlıkları göz önüne alırsak bu tutumu görebiliriz. Örneğin:

"Bu Türk Kur'ânı'dır", "Din ve Hurafeler Nasıl Öğrenilir?", "Onların (hâşâ) yalancı peygamberi Hz. Muhammed ne zaman ve kimlerden esinlenerek bu kitabı yazmıştır?" "Muhammed bu kitabında merak uyandıran Yalanlarından, Rüyalarından, Türklerin İbadetinden, Zekâtından,

---

[450] Schweigger, *age*, 79.

[451] Schweigger, *age*, 175.

Orucundan, Diğer İbadet ve Törelerinden bahseder." Bu başlıklar tercümenin asıl adına bağlı olarak verilmiş bazı alt tanıtıcı başlıklardır.

Almancaya ilk Kur'ân tercüme denemesi olan, çok ağır, zor anlaşılan bir dille yazılan[452] eser üzerine Gustav Weil, şunları söylemiştir: *"Bu Latince tercüme ismine layık bir Kur'ân tercümesi olmadığı gibi, orijinal Kur'ânla da hemen hemen hiçbir benzerliği de yoktur"*[453]

Marc Edouard Enay, Schweigger tercümesi için Pfannmüller'e ek olarak, *"Çeviri hem tam değil, hem de fazla özet bir tercüme olmuş."* demektedir.[454] 1616, 1623, 1659 ve 1664 yıllarında Nürnberg'te dört baskı yapan bu çeviri Alman toplumunun 17. yüzyıldaki Kur'ân, İslâm, Muhammed ve Türk konularında temel referans kaynağı olmuş ve onları fikren, zihnen yönlendirmiştir.

2. Johann Andreas Endter - Wolfgang Endter

Al-Koranum Mohamedanum, Nürnberg, 1659

"Muhammed'in Kur'ân'ı" anlamına gelen bu çeviri, Endter kardeşler tarafından yapılmış ve Nürnberg'de basılmıştır. Üç bölümden oluşan tercümenin birinci bölümünde Hz. Muhammed'in soyu, ailesi ve doğumu hakkında tarihi bilgiler verildikten sonra, Kur'ân-ı Kerîm'in ilk üç sûresi sansürcü bir anlayışla ele alınmış ve bir de tetkik yazısı ilave edilmiştir. Diğer iki bölümde sûrelerin aslına uygun çevirilerinin yerine özet tercümelerle âyetler aktarılmıştır. Her sûreden sonra bu sûrenin reddiyesi yapılmış, zaman zaman Türk toplumu içinde yaşayan Yunanlılardan bahsedilmiş, Müslümanların töre ve gelenekleri hakkında açıklamalı bilgiler verilmiştir. Kur'ân'ın kaynağını ispatlamak için yeri geldiğinde Hz. Peygamber'in sözde Yahudi ve Hristiyanlardan aldığı bilgilere yer verilmiştir. Hz. Peygamber'in bilgi kaynağı Yahudi ve Hristiyanlardan ihtida edenler olduğu sık sık tekrarlanmıştır.[455]

---

452 Enay, *age*, 136.

453 Pfannmüller, *age*, 213. Enay, *age*, 109.

454 Enay, *age*, 136; Khoury, Adel Theodor, *Der Koran* Übersetzung und Wissenschafftlichen Kommantar, Gütersloher, 1990, 1/116; Abdullah, *age*, 61-62.

455 Pfannmüller, *age*, 149.

İki kardeş olan Johann Anderas ve Wolfgang Endter'den hangisinin bu tercümeye daha çok emek verdiği bilinmemektedir. Ortaklaşa yapıp yapmadıkları konusunda da herhangi bir açıklama olmamakla beraber, çeviriyi basan yayınevinin sahibi bu iki mütercimin kardeşi olduğu da ifade edilmektedir.[456]

Bu tercüme, Salomon Schweigger'in tercümesinin yeni bir isimle yani, Endter ismiyle tekrar basımıdır, Endter, Schweigger çevirisinin yeni bir neşri de olabileceği söylenmektedir.[457] Ancak bu tercümenin sûreleri arasına yerleştirilen reddiyeler, Osmanlı toplumunun gelenekleri ve Hristiyan Yunan halkı ile Türk toplumu arasındaki meseleler hakkında bilgi verilmesi, neşir yıllarındaki politik ve dini problemlerle yakından ilgilenildiğini ve Alman toplumunu Türkler ve İslâm Dini hakkında bilgilendirme amacı güdüldüğünü göstermektedir.

3. Johann Lange

Vollständiges Tuerkisches Gesetz = Buch/Oder Des Ertz = Betriegeres Mahomets Alcoran, Hamburg, 1688

"Türk Kanun Kitabı ve Baş Sahtekâr Muhammed'in Kur'ân'ı" anlamına gelen bu tercümenin ortaya çıkış seyrine gelince; Salomon Schweigger'in tercümesinden sonra üç Kur'ân tercümesi daha peş peşe Almancaya kazandırıldı. Fakat bunların hiçbirisi Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça orijinalinden yapılmış değildir.[458]

André Du Ryer İskenderiye, Kahire ve İstanbul Fransız konsolosluklarında çalışırken Arapça ve Türkçeyi öğrenmiş, Fransa'ya dönüşünde de Türkçe bir gramer kitabı ve Kur'ân-ı Kerîm tercümesi yayınlamıştı.[459] Onun yaptığı tercüme H. J. Glasemacker tarafından Flemenkçe (Hollandaca)'ye çevrilmiş ve 1657/58' tarihlerinde yayınlanmıştır. Daha sonra 1696 da tekrar yayınlarken Glasemacker, bu tercümeye resimler de ilave etmiş; çeviri, bu yönüyle bilebildiğimiz ilk resimli Kur'ân tercümesi olma özelliğini

---

[456] Enay, *age*, 136;Binark-Eren, *age*, 223.
[457] Enay, *age*, 136; Pfannmüller, *age*, 149.
[458] Pfannmüller, *age*, 209, 217; Abdullah, *age*, 63.
[459] Pfannmüller, *age*, 217; Enay, *age*, 76.

taşımaktadır. Lange tercümesi bu Flemenkçe tercümeden Almancaya aktarılmış bir tercümedir.

Lange ise yabancı dillerden Almancaya tercümeler yaparak hayatını kazanan bir çevirmendi. Eberhard Merner Happel de yayıncılık işleriyle uğraşıyordu. Eberhard yayın listesine Kur'ân'ı ve İslâmi konuları da almak istemiş; bunu gerçekleştirmek için Lange'ye bir Kur'ân tercümesi siparişi vermişti. Avrupa bu yıllarda Türklerin 1683'te Viyana önlerindeki hezimetini kutluyordu. Tarihin yönünü değiştiren bu olayın yayın dünyasında ilgi uyandırması doğal olduğundan bir piyasa adamı olan Eberhard'ın, halkın talebini de göz önüne alarak bir Kur'ân tercümesi siparişi vermesi doğal karşılanmalıydı. Yayıncı aktüaliteyi de göz önüne alarak sipariş eseriyle ilgili bazı başlıklar belirlemişti. Bu başlıklar arasında şunlar vardı:

"İslâm ve Muhammed", "Türk savaşları", "Türkiye ve Arap Ülkeleri", "Baş Dolandırıcı, Talancı Peygamber", "Muhammed (Onun işi savaş yapmak, talan etmek, insan öldürmek."[460]

Yayıncı bu konu ve temaları yayınlamak istiyordu. Çünkü İslâm dinine ve başta Hz. Peybamber'e büyük bir nefret duyduğu gibi, Müslüman Türklerin Viyana'da önleri kesilmiş, Avrupa büyük bir tehlikeden kurtulmuştu. Bunun kutlanması gerekiyordu. Başlıkları aktüel olan konuyu ilginç bir platforma oturtmaktaydı.

Çeviri konusunda tecrübeli olan Lange'yi, Eberhard Kur'ân-ı Kerîm'in yeni bir tercümesi için teşvik etmiş, Lange de adı geçen Fransızca tercümeden Flamanca aktarılan André Du Ryer'in tercümesini Almancaya çevirmişti. Adeta bu bir kültür tarihi gibi ele alınan bu çeviride Asya, Afrika ve Amerika'daki milletlere ait bilgiler, cami, şehir, bayram merasimlerinin resimleri bulunmaktadır. Böyle bir tercüme yayıncının maksadına da uymaktadır.

Pfannmüller bu konuda şunları söylemektedir: *"Onlar daha önceki tercüme çalışmalarından haberdar olmadıkları"*[461] için piyasaya yeni bir çeviri sürmeyi planlamışlardı. Fakat Enay'a göre Lange ve naşiri önceki Almanca

---

460 Pfannmüller, *age*, 163, 109.
461 Pfannmüller, *age*, 217.

tercümeleri tam bir Kur'ân tercümesi olarak kabul etmeyip, onları yetersiz bulduklarından yeni ve tam bir Kur'ân tercümesine yönelmişlerdi.[462]

Lange, tercümesinin "Hoch Deutsche Sprache/Yüksek Almanca" denilen kültür dili Almancasına kazandırılan ilk, tam bir tercüme olduğu söylenmektedir.[463]

Kur'ân-ı Kerîm'i ilk defa Arapça metninden Almancaya çeviren Megerlin, Lange tercümesinin Fransızca aslını beğenmekle birlikte, tercümenin kaynaklarını eksik bulduğundan bu Almanca çevirinin de yetersiz olduğunu söylemektedir.[464]

Khoury, Hamburg'ta 1688'de basılan başka bir tercümeden bahsetmekte ise de[465] bu çeviri hakkında bilgi vermemektedir. Kananatimize göre bu Johan Lange'nin çevirisi ile aynı tarihte basılmış ve özellikleri de ona benzediğinden Khoury, Lange'nin eserini başka bir çeviri zannetmektedir.[466]

4. Davit Nerreter

Neu Eröffnete Mohametenische Moschea, Nürnberg, 1703

"Yeni Açılan Muhammed Camisi" adındaki bu çevirinin mütercimi Nürnberg'de 1640'da doğmuş ve 1726'da Stuttgart'ta ölmüştür. Davit Nerreter, tercümesinin kapak yazısında bu çeviriyi, İtalyanca tercümeler bölümünde bilgi verdiğimiz oryantalist Ludovico Marracci'nin Latince tercümesinden Almancaya aktardığını ifade etmiştir.[467]

Mütercim, girişten sonra Alexander Rosse'nin[468] kitabının altıncı bölümündeki genel dinler tarihi bilgilerine dayanarak verdiği dünya dinlerinin ibadetleri hakkındaki malumattan, öncelikle İslâm dinin doğuşu, yayılması, mezhepleri, devletleri, bazı gelenekleri ve İslâm'ın muhtemel yıkılışı hakkında açıklamalarından sonra, Ludovico Marracci'nin Latince

462 Enay, *age*, 109.
463 Enay, *age*, 109.
464 Megerlin, M. David Friedrich, *Die Türkische Bibel Oder Des Korans*, Frankfurt/M, 1772, 8.
465 Khoury, *age*, 1/116.
466 Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 129.
467 Weil, *age*, XIX; Pfannmüller, *age*, 161, 209, 217; Enay, *age*, 119.
468 Alexander Ross: İngiltereli bir genel dinler tarihi uzmanıdır. 1668'de Genel Dinler Tarihi isimli eserini İngiltere'de yayınlamıştır. Pfanmmüller, 161.

çevirisinden Kur'ân'ın Almanca tercümesini yapmış, ayrıca kısa bir de reddiye yazmıştır.

Davit Nerreter'in tercümesi, Batı Hristiyan dünyasında eskilere göre daha tutarlı bir tercüme örneği olan Marracci tercümesinin Almancaya aktarılmış şeklidir. Nerreter, İtalyan mütercimin yaptığı reddiyeler ve eklerle yetinmemiş, İslâm Dini'nin yıkılış kehanetlerini vererek dindaşlarına moral desteği vermek istemiştir. Tercümenin kapağında belirtildiği gibi kendini polemiklerden alamayan çevirmen, asıl tercüme kaynağı olan Latince tercümenin yanına ilaveler yaparak Kur'ân ve İslâm Dinine karşı moda olan reddiyeleri sıralamıştır.[469] Tercümenin diğer bir özelliği de kendinden önceki Kur'ân-ı Kerîm tercümeleri ve baskıları hakkında bilgi vermesidir.[470] Ancak Prof. M. Davit Friedrich Megerlin bu tercümeye itibar etmemekle beraber 18 yy. başında Almancaya böyle ciddi bir çalışma ürününün kazandırılmasının kültürel açıdan önemli olduğunu belirtmektedir.[471]

5. Theodor Arnold

Der Koran Oder Insgemein So Genannte Alcoran Des Muhammeds, Lemgo, 1746[472]

"Kur'ân Yahut En çok söylenen adıyla Muhammed'in Kur'ân'ı" adını taşıyan bu eser, Almanca Kur'ân-ı Kerîm tercümelerinin en önemlilerinden biridir. Theodor Arnold'un tercüme kaynağı George Sale'nin ilk olarak 1734'de Kur'ân'ın Arapçasından İngilizceye yaptığı çevirisi[473] Avrupa Kur'ân tercümeleri arasında önemli bir yer tutmaktadır.[474] 18. ve 19. yy. da sürekli baskılar yapan bu tercüme genel anlamda iyi bir tercüme olup, âyetlerin muhteviyatı, terkip ve ifadeleri aslına uygun olarak verildiği söylenmektedir. Bunun yanında bazen de serbest ve sübjektif akıl yürütmeye

---

469 Pfannmüller, *age*, 161.
470 Enay, *age*, 119.
471 Megerlin, *age*, 16.
472 Nöldeke, Theoder-Schmally, Friedrich, Geschichte des Qorans, Hildesheim, 1961, 2/218; Pfannmüller, *age*, 209-210; Enay, *age*, 64; Khoury, 1/116.
473 Weil, *age*, XX; Pfannmüller, *age*, 209; Enay, *age*, 64, 131-132; Schimmel, *Der İslâm* III, 365.
474 Enay, *age*, 131.

dayalı çevirilerin yapıldığı bölümler de vardır. Âyetlerin düz ve kuru ifadelerle sıralanmasından dolayı tercümenin akıcılığının çok ağırlaştırıldığı da kabul edilmektedir.[475]

Sale, tercümesinin sûre numaraları olmakla beraber âyet numaraları yoktur. Sayfa altlarında tefsire dayalı dipnotlar var, bunlar bazen sayfanın yarısını bulmakta, bazen de geçmektedir. Bu açıklamalar sûrelerin adları ile birlikte başlamakta,[476] manası kapalı olan kelimeler de açıklanmaktadır. Örneğin, *"gayb"* (Geheimnisse) kelimesi, bu kelime *"yokluk"*, *"uzağa gitmek"*, *"görünmemek"* manalarına gelmektedir. Ölümden sonra dirilme, Cennet ve cehennem gibi konular da gaybi konulardır. Bunlar her ne kadar kâğıt üzerine yazılıyor olsalar da varlıkları gözle görülmediği için gaybtırlar,[477] diyerek gayb kelimesine açıklık getirmektedir. Yine Bakara Sûresi'nde geçen, *"Onlar, senden öncekilere indirilenlere de iman ederler."*[478] âyetini yorumlarken İslâm inancının özünü anlatmakta, inancın açıklamasını yapmaktadır. Ayrıca aynı âyette geçen *"âhiret"* kelimesinin de üzerinde durmakta, bu kelime hakkında da şöyle söylemektedir:

"Bir şeyin, son kısmı anlamına gelen âhiret, hayatın son bölümü, kalan bölümü ya da gelecek bölümünü ifade etmesi bakımından ölüm sonrasındaki hayatı nitelemektedir."[479]

Giriş bölümünde bu konular hakkında bol miktarda atıf da bulunmaktadır.[480] Ayrıca *"Die schreib Art: Yazı tarzı"* başlığı altında Kur'ân'ın yazı tarzını işlemiştir.[481] Huruf-u Mukattaat konularını da bu başlığa atıflar yaparak açıklamaya çalışmıştır.

Bütün bunlar göstermektedir ki, Sale tercümesinin yanında tefsir de yapmıştır. Tefsir yaparken kelimelerin asıl anlamlarını ve ıstılah manalarını açıklamış, tarihî konulara da girerek, bunları tartışırken Taberî, Zemahşerî, Beyzavî ve Celaleyn gibi muteber tefsir kaynaklarından ve

---

475 Enay, age, 131.

476 Sale, George, *Der Koran* (çev. Theodor Arnold), Lemgo, 1746, 3, 48.

477 Sale, age, 3.

478 Bakara, 2/4.

479 Sale, age, 3.

480 Sale, age, 3, 48, 460, 471.

481 Sale, age, 76.

diğer İslâmi kaynaklardan yararlanmıştır. 18. yy.'ın yarısından itibaren bir Batılının bu kaynaklara rahat bir şekilde ulaşıp ciddi nakillerde bulunması ilgi çekicidir. Tercümenin sonunda geniş alfabetik bir fihrist vardır. Fihrist dışında girişle beraber 693 sayfa, altın yaldızlı, meşin kaplı, orta boy ebada sahip bir tercümedir.

Arnold'un Almanca çevirisinin kaynağı işte bu tercümedir. Theodor Arnold zamanın getirdiği reform kurallarına bağlı biriydi. Onun felsefesinde *"Şeref, kime layıksa onundur."* düşüncesi hâkimdi. Daha önceki yıllarda İslâm'a karşı sürekli ve çetin bir karşı çıkma ve reddetme saplantısı bulunmaktaydı. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm tercümeleri büyük yanlışlıklar ve çarpıtmalarla dolu idi. Arnold bu çarpıtmaların sebeplerine açıklık getirmek için tercümesine bir önsöz yazdı. Burada İslâmî konuları enine boyuna tartışmaya çalıştı. Bu bakımdan Arnold'un tercümesinden ziyade, önsözünde eskiye göre İslâm'a yeni ve olumlu bir yaklaşım vardır. Bu yaklaşımı üç esas halinde ortaya koymuştur:

1- Her türlü baskıcı zihniyeti terk etmek gerekir.

2- Akl-ı selime karşı olan fikirleri savunmaktan kaçınmalıyız. Biz Müslümanlara aklımızın estiği gibi davranıyoruz. Bundan vazgeçmeliyiz. Çünkü onlar, gerçekten akla bizim verdiğimiz değerden daha çok önem veriyorlar.

3-Tam anlamıyla delillendirilemeyen kapalı fikirlerden de uzak durmalıyız. Müslümanlara karşı kibirle yaklaşmamalıyız.[482]

Enay'a göre, Arnold'un İslâm peygamberi Muhammed ve onun mesajının yayılması konusundaki açıklamaları o zamanki yaygın ve geçerli İslâm karşıtı düşüncelere ağır bir itiraz olduğu gibi, günümüz düşüncelerine karşı da güzel ve lekesiz bir örnek olarak durmaktadır.[483]

Arnold bu tercümesinden sonra Fransız kontu Henri de St. - Laire Boulainvilliers tarafından yazılan ve Hz. Muhammed'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatını anlatan bir kitabı da Almancaya kazandırmıştır. Daha sonraları İngilizce ve İtalyancaya da çevrilen bu kitap 1747'de yayınlanmıştır.[484]

482 Enay, *age*, 64-65; Arnold, Theoder, *Der Koran* von George Sale, I-VIII.
483 Enay, *age*, 65.
484 Pfannmüller, *age*, 164; Enay, *age*, 20.

Sale'nin Kur'ân tercümesini Arnold aynen tercüme etmiş, onu aynı zamanda orijinal ve farklı kılan bir yapıya da kavuşturmuştur. Almanca tercümeye nefis bir önsöz yazmış ve İslâm'a karşı Avrupalıların haksız tutumlarına 18. yy.'ın ortasında taassuptan sıyrılarak karşı koymuştur.

Davit Friedrich Megerlin, Arnold tercümesi hakkında şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "Bu tercümede büyük hatalar var. Çünkü Sale Kur'ân'ı tercüme ederken âyetlerin gerçek anlamlarını kavrayamamış, asıl kaynaklara başvurmamış, Arnold da aynı hataları devam ettirmiştir. "

Kanaatimize göre Megerlin'in itirazı yerinde değildir. Çünkü Nöldeke ve Schwally, Arnold - Sale tercümesini İtalyan bilgin Ludovico Marracci'nin tercümesinden sonra Batı dünyasında yapılan en önemli Kur'ân-ı Kerîm tercümesi olarak kabul etmektedirler.[485] Edward W. Said de Sale çevirisini bir zihniyet değişimin habercisi olarak kabul ederek, bu çeviri ve önsözü bir değişimin habercisidir, Sale bu eserinde öncekilerden farklı olarak Arap tarihini Arap kaynaklarına dayanarak ele almaya çalışmış; üstelik Müslüman Kur'ân yorumcularının kendi adlarına konuşmalarına izin vermiştir, demektedir.[486] Arnold'un tercümesinin Hannover yakınlarında Lemgo'da 1746 yılında basıldıktan sonra yeni baskısının yapılmaması bir kayıptır.[487] Kur'ân gerçeğine diğer çevirilere göre daha yakın olan, Batı düşüncesinde, Rönesans'a dayalı olarak önemli bir dönüm noktası oluşturan bu eser Alman dilinin hâkim olduğu ülkelerde dinler ve kültürler arasında asırlardır devam eden kavgayı belki de olumlu yönde etkileyebilirdi.

B- ARAPÇADAN TERCÜMELER

Bundan önce yapılmış olan tercümelerin tamamı Kur'ân'ın yabancı dillere yapılan çevirilerinden Almancaya aktarılmıştı. İlk defa Megerlin bu geleneği bozarak Kur'ân'ın kendi metninden bir çeviri yapmış; bundan sonra Almanca çevirilerin halkaları devam etmiştir.

---

485 Nöldeke-Schwally, *age*, 2/218.

486 Edward W. Said, *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları* (çev. Berna Ünler), İstanbul, 2003, 127-128.

487 Weil, *age*, XX; Nöldeke-Schwally, II-218; Schimmel, *Der İslâm* III, 365; Enay, *age*, 64; Binark-Eren, *age*, 213.

1. M. Davit Friedrich-Megerlin

Die Türkische Bibel Oder Des Korans, Frankfurt /M, 1772

"Türk Kutsal Kitabı Veya Türk Kur'ân'ı" adındaki bu eserin çevirmeni Stuttgart doğumlu doğubilimci Megerlin, yirmi yıl İlâhiyat eğitimi görmüş, bu esnada doğu dillerini öğrenmiş. 1739'da doktorasını verdikten sonra, önce Baden-Würtemberg'te, sonra da Maulbronn'da Profesör olarak çalışmış. Sonra bu görevini Frankfurt/am Main'da devam ettirmiş, 1778'de aynı şehirde ölmüştür.[488]

Kur'ân-ı Kerîm'i Arapça aslından Almancaya ilk defa çeviren Megerlin olmuştur.[489] Ancak Megerlin tercümeye başlamadan önce uzun bir hazırlık çalışması yapmış;[490] bu hazırlık esnasında daha önce Almancaya yapılan Kur'ân-ı Kerîm tercümeleri üzerinde araştırmalarda bulunmuş bunlarla ilgili eksiklikleri belirlemiştir.[491] Diğer Avrupa dillerinde yapılan çeviriler üzerinde de çalışan Megerlin, ilk Fransızca Kur'ân-ı Kerîm çevirisi olan Du Ryer tercümesinden, Savarry'nin Fransızca tercümesinden ve Marracci'nin[492] Latince tercümesinden yeterince yararlandığını söylemektedir.[493] Onun bu ifadesini destekleyen Pfannmüller, Megerlin'in bu tercümelerden aktarma yapmadığı, sadece yararlandığı kanaatini taşımakta; tercümeyi bizzat Megerlin'in kendisi yaptığını, dolayısıyla çevirinin olumlu ve olumsuz yönlerinin kendisine ait olduğunu ifade ettikten sonra devamla, biz de bu bilgiler doğrultusunda Arapçadan Almancaya yapılan ilk tercümenin, bu çalışma olduğunu kabul etmekteyiz, demektedir.[494]

Bu çevirinin aydınlanma devrinde yapıldığı, ünlü Alman şairi

---

488 Enay, *age*, 116; Pfannmüller, *age*, 122.

489 Weil, *age*, XX; Pfannmüller, *age*, 122, 210; Schimmel, *Der İslâm* III, 365; Khoury, *age*, 2/116-117; Gätje, *age*, 35; Enay, *age*, 116; Abdullah, *age*, 63.

490 Pfannmüller, *age*, 174.

491 Megerlin, *age*, 9-10.

492 Du Ryer'in çevirisi 1647'de, Enay, *age*, 64; Marracci'nin tercümesi 1698'de, Pfannmüller, *age*, 208; Enay, *age*, 112, yayınlanmıştır. Fakat Savarry'nin tercümesi 1783'de, yayınlanmış, Pfannmüller, *age*, 209; Enay, *age*, 135; Megerlin ise 1778'de ölmüştür. Savarry'inin tercümesinin yayın tarihi ile Megerlin'in ölümü arasında on bir yıl bulunmaktadır.

493 Pfannmüller, *age*, 217.

494 Pfannmüller, *age*, 217.

Goethe'nin de yararlandığı önemli bir çalışma olduğu için fizikî özelliklerinden de bahsetmek istiyoruz:

Dış kapağın tamamı deri, sırtında altın yaldızlı, uçuk kırmızı üzerine "Türkishe Bibel" yazılı, iç kapak kartonları çift, kitabın birinci sayfası boş, ikinci sayfada daire içinde gür, uzun bıyıklı ve uzun sakallı, sarıklı, keskin bakışlı, sırtında kürkü andıran bir palto ile Osmanlı padişahlarının simasını hatırlatan bir portre vardır. Portrenin altında da "Mahumed der falsche Prophet/ Yalancı Peygamber Muhammed" (hâşâ) yazılıdır. Resmin karşı tarafında şu ifadeler yer almaktadır: *"Die Türkishe Bibel Oder Des Korans allererste teutsche Uebersetzung aus der arabischen Urschrift selbst verfertiget welcher Notwendigkeit und Nutzbarkeit in einer basonderen Ankundigung hier erwiessen von M. Davit Friedrich Megerlin/Türk kutsal Kitabı veya Türk Kur'ân'ı, Arapça aslından Almancaya yapılan ilk Tercüme, gerekli notlar ve düzenlemeler bizzat M. Davit Friedrich Megerlin tarafından yapılmıştır."* yazılıdır. Bundan sonra gelen sayfa boştur. Beşinci sayfada Megerlin'in ilgililere teşekkür ettiğini ifade eden 29 Eylül 1771 tarihli bir yazı vardır. Sonraki sayfa yedinci sayfa (buraya kadar sayfa numarası verilmemiş, bundan sonra sekizinci sayfadan itibaren numaralar yazılmıştır.) Tak süslemesini andıran süslü başlık altında: *"Hochgeehrt und Hochgeneigter Wahrheit und Gelehrsamkeit liebender Leser/Saygıdeğer ve gerçeğe, bilginliğe yüksek teveccüh gösteren, sevgili okuyucular"* yazılıdır. Mütercim, uzun yıllar Kur'ân'ı tercüme etmeyi arzuladığını ve bunu tahsilli tahsilsiz herkesin faydalanması için yaptığını belirtmiştir. Bir giriş ile çevirisine başlayan çevirmen, beş bölümden oluşan bu girişinde bölüm başlıklarını yazmamış, sadece bölüm numaralarını vermiştir.

Birinci Bölümde, tercümeye başlamadan önce Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Almanca Kur'ân tercümelerini araştırdığını Almancaya tercümelerin orijinal Kur'ân'dan değil, diğer tercümelerden yapıldığını, bunların da yanlışlıklarla dolu olduğunu belirtmekte; Davit Nerreter'in Marracci'den, Dr. Theodor Arnold'un George Sale'den yaptığı tercümeleri bu yüzden tenkit etmektedir. *"Şimdiye kadar anadilimiz Almancaya doğrudan Kur'ân-ı Kerîm tercümesi yapılmamıştır."* diyerek tercümeyi yapmasının en önemli gerekçesini kaydetmektedir.

İkinci bölümde, Kur'ân'ın tercümesinin gecikmesinden ve Avrupa'da ilk Kur'ân tercümesinin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığından bahsetmekte; ilk tercümenin 1143 yılından 1543 yılına kadar dört yüz sene boyunca ortadan kaybolduktan sonra, ilk defa Theodor Bibliander tarafından, Martin Luther'in emri ve önsözüyle basıldığını söylemektedir.[495] İkinci Kur'ân çevirisi olarak 1547 yılında Venedik'te İtalyanca bir tercümenin çıktığını görüyoruz; fakat bu da ilk Latince tercümenin benzeriydi, diyen Megerlin, Salomon Schweigger'in tercümesinin de tenkidini yaparak kendine kadar olan diğer Kur'ân tercümelerini ve Kur'ân çalışmalarını gözden geçirmektedir.

Üçüncü bölümde Hz. Muhammed ve Kur'ân'ın 6666 âyeti hakkında ağır tenkitlerde bulunmaktadır. Megerlin kendi zamanındaki Arapça öğrenmenin zorluklarını anmakta, bu konuda bilimsel çalışma yapanları da zikretmektedir. Üçüncü bölümün sonuna doğru Hristiyan dünyasının birlik ve beraberliğini isteyen Megerlin, beraberce Türkleri Avrupa'dan kovmayı tavsiye etmekte; yapılacak ortak çalışmayla Türk hilalinin söndürüleceğini, İsa'nın Krallığının büyüyüp gelişeceğini söylemektedir.[496]

Dördüncü bölümde tercümenin nasıl yararlı olacağını anlatmakta, sûrelerden örnekler vermekte, bazen da bu örnekleri verirken Hz. Muhammed'in / Hristiyan karşıtı olduğunu da söylemekte, Hz. Muhammed'e saldırılarına devam ederek, Müslümanlarla Yahudileri beraber mukayese yapmaktadır.[497]

Giriş, yaptığı bu tercümeden beklentilerini açıkladığı beşinci bölümle sona ermektedir.[498]

Otuz yedinci sayfada, gotik desenler arasında, elinde açık bir kitap olan çocuk resminin altındaki başlık şöyledir:

"Im Nahmen des Dreieinigen Gottes/Allah'ın adıyla başlarım ki, o, hem üçtür hem de birdir." Hristiyan inancının besmelesi kabul edilen bu cümleden sonra şu satırlar gelir: *"Des aus der Arabischen Ursprache,*

495 Megerlin, *age*, 11.
496 Megerlin, *age*, 30.
497 Megerlin, *age*, 31-33.
498 Megerlin, *age*, 36.

neu ins deutsch übersetzten Alkorans 1.st Kapitel, oder die Sûre des Eingangs des Buchs. Sie soll von Madine sein, und hält sieben verse/Eski Arapçadan yeni olarak Almancaya tercüme edilen Kur'ân'ın 1. bölümü veya Kitabın giriş sûresi. Medine'de nazil olmuştur, yedi âyeti ihtiva eder." Bunun ardından, "Im Namen Gottes des barmherzigsten Liebhaberes/Merhametli ve sevgili Allah'ın adıyla" besmele tercümesini müteakip Fatiha Sûresi'ne geçerek, âyetleri numaralayıp, sûrenin tercümesinden sonra Türklerin bu sûreye verdikleri önemi anlatmaktadır. *"Bakara Sûresi"* başlığını, *"Rothe Kuh/Kırmızı İnek"* olarak tercüme ettikten sonra, *"İkinci Bölüm"* adını vermekte;[499] tercümenin sonuna kadar tüm sûrelerin başlıklarını bu minval üzere çevirmekte, sûre numaralarını, adlarını ihmal etmemektedir. Sûrelerin adları ve nazil oldukları yerler konusunda açıklamalar yapan Megerlin'in bu konudaki metodu şöyledir:

Bakara adının Kutsal Kitaptaki kaynağını vererek Kur'ân ile Kutsal Kitap arasında kıyaslamalar yapmakta, Bakara Sûresi'nin âyet sayısını belirterek en uzun sûre olduğunu açıklamaktadır.[500] Al-i İmran,[501] Nisa ve diğer sûrelerde de[502] aynı metodu uygulamaktadır.

Dipnotun hiç kullanılmadığı tercümede sûre isimlerinin tamamı Almancaya çevrilmiş, her sayfanın üst ortasında solda *" Das 2. Kapitel/2. Bölüm"* sağda ise sûrenin Almanca çevirisi olan "*Von der Rothen Kuh/ Kırmızı İnek"*[503] olarak sûrenin ismi yazılmıştır.[504]

Huruf-u Mukattaa hakkında da herhangi bir açıklama yapmamış; örneğin, Bakara ve Al-i İmran'ın başlarındaki Huruf-u Mukattaa'yı okunduğu gibi *"A. L. M"*[505] olarak vermiştir. 30. Sûre (Rum) ve 32. Sûre (Secde) aynı şekilde, 36. Sûre (Yasin) deki *"Yasin" "Jasiyas"* olarak yazmıştır.[506] 50. Sûre (Kaf) Sûresinde de *"K"* olarak (Kaf) harfini belirtmiştir.[507] 41. Sûre

---

499 Megerlin, *age*, 37-38.
500 Megelin, *age*, 38.
501 Megerlin, *age*, 97.
502 Megerlin, *age*, 129.
503 Sûrenin adından "Kırmızı İnek" anlamını nereden çıkardığı merak edilebilir.
504 Megerlin, *age*, 38-39.
505 Megerlin, *age*, 38-97.
506 Megerlin, *age*, 593.
507 Megerlin, *age*, 706.

(Fussilet) ve 42. Sûre (Şura)[508], 42. Sûre (Şûra)de *"H. M. A. S. K."* aralarına noktalar koyarak huruf-u Mukattaa'yı kaydetmiştir.[509]

Sonunda nüzul yerlerini belirten sûreler indeksi ile alfabetik bir indeks bulunmaktadır. Sûre aralarındaki boşluklara değişik süs motifleri yerleştirilen tercüme 876 sayfadır. Yeni baskısı olmayan bu eser Frankfurt'ta Şehir ve Üniversite Kütüphanesi'nin Frankfurt bölümünde, N Libr. Fr. 11672 no ile kayatlıdır.

2. Friedrich Ebehard Boysen

Der Koran oder das Gesetz Für Die Müselmänner durch Muhammed den Sohn Abdalla, Halle, 1773[510]

"Kur'ân veya Abdullah'ın oğlu Muhammed'in Müslümanlar için Kanunu" anlamına gelen bu çeviri ilk defa yine Arapça aslından Almancaya yapılan bir tercümedir.[511] İslâm tarihiyle ilgili bir önsözü açıklamalı dipnotları olan bu eser Halle'de[512] 1773'de basılmış, iki yıl sonra tekrar, gözden geçirilmiş olarak, yine Halle'de 1775'de yayınlanmıştır.[513]

Boysen'in tercümesinin Megerlin'in tercümesinden daha iyi olduğu söylenmektedir;[514] özellikle Watt, bu tercümenin Kur'ân'ın aslına daha uygun bir tercüme olduğunu söylemektedir[515].

Samuel Friedrich Günther Wahl, tercümesini baştan sona tekrar gözden geçirip aslıyla karşılaştırarak önemli değişiklikler yaptıktan sonra yeniden 1828'de 3. baskı olarak Halle'de yayınladı. Wahl Araplar ve Hz. Peygamber'in hayatı üzerine geniş bir önsöz ile sûre ve kelime indeksleri ilave ederek, güzel bir çalışma örneği ortaya koymuştur. Katkılarını önsözünde açıklayan Wahl, eserini transkripsiyon alfabesinin ses tarifleriyle,[516]

---

508 Megerlin, *age*, 646.
509 Megerlin, *age*, 655.
510 Schimmel, *Der İslâm*, III, 365; Khoury, *age*, I/117; Enay, *age*, 148; Pfannmüller, *age*, 210.
511 Watt, *Der İslâm*, 1/28.
512 Doğu Almanya'da önemli bir ilim ve sanayi merkezidir.
513 Khoury, *age*, 1/117.
514 Pfannmüller, *age*, 217.
515 Watt, *Der İslâm*, I/28.
516 Wahl, Samuel F. Günther, *Der Koran*, Halle, 1828, III-IV.

karton bir kapak, gotik Alman yazısıyla, orta boy sade bir görünümle yayınlamıştır.

Girişte İslâm öncesi Araplar ve Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) kadar Kureyş kabilesi ve Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şeceresi hakkında genişçe bilgi verdikten sonra, Kur'ân-ı Kerîm ve Avrupa'daki ilk tercümeler üzerine bilgi vermektedir. İslâm dininin genel prensipleri, mezhepleri, hatta Müslümanlara göre, inanmayanların Cehennem'de ebedi olarak yanmayacaklarına inandıklarını anlatacak kadar detaylı açıklamalar yapmıştır.[517] İslâm tarihi bilgilerinden sonra, sûrelerin adları, önemli dini terimlerin açıklaması, Kutsal Kitapla kıyaslamalar, çok sayıda dipnotla, Wahl bir nevi tefsirî bir çeviri yapmıştır. İsim ve terim fihristiyle beraber 783 sayfadan meydana gelen bu eserin yeni bir baskısı yapılmamıştır.

3. Ludwig Ullmann

Der Koran, Crefeld, 1840

Dr. Ludwig Ullmann Arapça aslından notlarla yeni bir Kur'ân tercümesi yapmıştır. Boysen ve Wahl'ın tercümeleri günümüzde tamamen eskimiş ve tarihe mal olmuş olmasına karşılık onun eseri hâlâ çok yaygın olarak Alman kitap piyasasında bulunmaktadır. İlk defa 1840'da Krefeld'de[518] 4000 (dört bin) nüsha olarak basıldı. Bununla beraber Nöldeke'nin bu tercümeyi *"iyi bir okul ödevi"* olarak gördüğünü söyleyen Pfannmüller, piyasada tutulmasına rağmen değerinin abartıldığı kadar iyi olmadığı kanaatini de ilave etmiştir.[519]

Ullmann, tercümesine bir giriş veya detaylı bir önsöz yazmak istemesine rağmen bunu yapamadan ölmüş, ilk defa Almanca bir tercüme, girişi olmadan yayımlanmıştır. İkinci baskısı 1842, Bielefeld'de yapılmış Ullmann'ın yerine Gustav Weil 1844'de *"Historisch-kritisch Einleitung in den Koran/Kur'ân'a Tarihi ve Tenkidi Giriş"* adlı ünlü girişini yazmış,

---

517 Wahl, *age*, V-XCIV; Almanca Kur'ân Mealindeki bu ifade doğru değildir. Zira, Allah'a inanmayanlar Cehennemde ebedî kalacaklardır. Msl. Bkz. Bakara, 2/39; Âl-i İmrân, 3/116; Nisâ, 4/168-169 vd. (Yn.)

518 Khoury, *age*, 1/117; Enay, *age*, 141; Pfannmüller, *age*, 218.

519 Pfannmüller, *age*, 218; Abdullah, *age*, 64.

üçüncü baskı bu girişle birlikte Bielefeld'de neşredilmiştir. 1853-1881 yılları arasında Bielefeld'de mükerreren basılan Ullmann tercümesinde 9. baskıya kadar bir değişiklik yapılmamıştır.[520] Dokuzuncu baskısında Bilefeld'de 1897'de üst kapağındaki Türk bayrağı(!) ile piyasaya sunulmuştur.

İlk baskının kapağı üzerinde *"Der Koran aus dem Arabischen wortgetreu neu übersetzt und mit erläuternden Anmerkungen versehen von Dr. L. Ullmann/Arapça aslından metne sadık yeni olarak çevrilmiş ve açıklayıcı dipnotlarıyla Dr. L. Ulmann tarafından düzenlenmiş Kur'ân"* yazılıdır. Üçüncü sayfada çevirinin yayıncısı olduğunu tahmin ettiğimiz G. M. Frentaga'a teşekkür yazısı bulunmaktadır. Beşinci sayfada başlayan önsöz sekizinci sayfada bitmektedir. Bu sayfadan hemen sonra tercüme başlamaktadır. Eski gotik Alman yazısıyla: "İlk Sûre, Kur'ân'ın Girişi, Mekke'de nazil olmuştur" başlığı bulunmaktadır. Bu başlıktan sonra Besmelenin tercümesi ile sûreye geçilmiş, ancak âyet numaraları konulmamıştır. Aynı sayfada: *"İkinci sûre, İnek Sûresi, Medine'de nazil olmuştur"* açıklaması yapılmaktadır. Besmeleden sonra sûrenin tercümesine geçilmiştir. Mütercim, Huruf-u Mukattaa *"A.L.M."* olarak vermiştir. Sayfanın altına da dipnot düşerek şöyle demiştir: *"Bu üç harf muhtemelen şu kelimelerin baş harfleridir 'Amar li Muhammad' ki, onları yazar Muhammed ilave etmiştir."* Ulmann, ilk Huruf-u Mukattaa'yı yorumlayarak, *"Emir Muhammed'indir."* anlamını çıkarmıştır.

Bakara Sûresi'ne böyle başlamış, âyet numaralarını vermeden devam etmiştir. Huruf-u Mukattaa'nın hepsini yorumlamamıştır. Örneğin 68. Sûre olan Kâlem sûresinin başındaki "N" harfi için değişik görüşler vardır, deyip geçerken;[521] Sad Sûresi (38.) başındaki (S) nin manası bilinmemektedir, demesine rağmen arkasından, (S) gerçeklik anlamına gelmektedir, diyerek farklı bir görüş sergilemiştir.[522] Rum Sûresinin başındaki (A.L.M) için ise hiçbir açıklama yapmazken;[523] 36. Sûre olan Yasin sûresinin başındaki (Y.S.) harfleri için:

---

[520] Enay, *age*, 142; Khoury, *age*, 1/117.
[521] Ulmann, *age*, Ludvig, *Der Koran*, Crefeld, 1840, 497.
[522] Ulmann, *age*, 398.
[523] Ulmann, *age*, 344.

"Bu sûre bu harflerle adlandırılır, ama onların anlamı için kesin bir bilgi verilemez; Muhammed bu sûreyi Kur'ân'ın kalbi olarak isimlendirmiş ve Müslümanlar bu sûreyi ölümü beklenen hastanın yanında okumaktadırlar."[524] açıklamalarına yer vermiştir. Yer yer sayfa altlarına notlar düşerek açıklamalar yapmış, bazen da kelimelerin Arapçalarını, mesela *"Furkan", "la ilahe illâ'l-lah"* vererek,[525] bunları Yunanca[526] ve İbranca[527] kelimelerle kıyaslamalar yapmıştır. Bununla yapmak istediği şey, Kur'ân'ın aslının veya bazı kelimelerin aslının İbranca'dan geldiğini ortaya koymaktır. Bu minval üzere devam eden tercüme sûrelerin indeksi ile son bulmaktadır. Sadece meal kısmına sayfa numarası verilmiştir.

Ullmann tercümesi, 1959 da Goldmann yayınlarının desteği ile Leo Winter'in yeni bir çalışmasıyla *"Der Koran Das heilige Buch des İslâms/ İslâm'ın Kutsal Kitabı Kur'ân"* adıyla yayımlandı. 1962'de tekrar basılan tercüme yeni baskılarına devam etmektedir.[528]

Winter, yeni baskıya bir giriş yazmış, bu girişte Kur'ân, İslâm, Kitap ve inanç öğretisi başlığını atarak, Kur'ân'ın nüzulünü dört devreye ayırmış, bu devrelerde nazil olan sûrelerin sıra numaralarını vermiştir. Kur'ân'ın dil yapısına da temas eden Winter, içerik bakımından Kur'ân'ı ele almış, Kur'ân'ın emir ve yasakları üzerinde durmuş, Sünnî ve Şiî mezheplerine yer vermiş, daha sonra Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatı ve etkileri üzerinde durarak giriş bölümünü bitirmiştir. Sûre numaralarını yazıyla, âyet numaralarını rakamla veren Winter, sayfa altlarına âyetlerle ilgili yorum niteliğindeki dipnotlar eklemiştir. Eserinin son kısmında sûre indeksini veren Winter'in yayını 506 sayfadır. 1959 yılı Mayıs ayından 1980 yılına kadar on iki baskı yapan bu tercümenin baskısı 175.000'e ulaşmıştır.[529]

---

524 Ulmann, *age*, 377.
525 Ulmann, *age*, 6, 28, 35, 36.
526 Ulmann, *age*, 4.
527 Ulmann, *age*, 11, 28, 30, 40, 70, 78, 549.
528 Enay, *age*, 144; Khoury *age*, 1/117.
529 Ullmann, Ludwig, *Der Koran*, Münih, 1980, 4.

4. Theodor Fr. Grigull

Der Koran, Halle, 1901

Mütercimin önsöz yazarak çıkardığı bu tercümenin İlk baskısı 1901'de Halle'de, ikinci baskısı 1924'te Hamidullah'a göre Berlin'de, İsmet Binark - Halit Eren'e göre yine Halle'de yapılmıştır.[530] İlk baskı tarihi ve yeri belli olmayan bu tercümenin hakkında, her ne kadar Enay 1924'te Berlin W. Gotto Hendel Verlag (Hellman Hillger) yayınevi tarafından basıldığını belirtmekte ise de[531] baskı tarihi ve yeri ile ilgili bu bilgi yanlıştır. Çünkü CİBEDO Frankfurt kütüphanesinde bulduğumuz bir baskıda, 1901 tarihi el yazısıyla kaydedilmiştir. Tercümenin Berlin'de değil, Halle Verlag Von Otto Handel yayınevi tarafından yayımlandığını göstermektedir. Bu nüshanın daha eski ve ilk baskı olma ihtimali kuvvetlidir. M. Salim Abdullah da aynı kanaattedir.[532]

Önsözünde Hz. Muhammed, Kur'ân-ı Kerîm ve Müslümanlar için Kur'ân'ın önemi üzerinde duran Grigull, tercümesini Gustav Flügel'in Kur'ân baskısını esas alarak yaptığını söylemektedir. Sonunda sûreler fihristi ve genel isim indeksinin yanında müphem olan mekân ve isimlerle ilgili bir de dizin vermiştir. Tercümede dipnot ve paranteze yer vermeyen çevirmen, önsözünde Hz. Muhammed'in hayatı, peygamberliği ve dini üzerinde durmakta, kendine göre önemli açıklamalar yapmakta ve şöyle demektedir:

"(Hz.) Muhammed'de ortaya çıkan kimlik sadece Arap halkını değil, o zamanki dünyayı kökten etkilemiş, dünya tarihinin anlamını değiştirmiştir. Şayet birisi ona ön yargısız olarak bakarsa, (Hz.) Muhammed'in yaptığının anlamı konusunda şüpheye düşmez. Biz (Hz.) Muhammed'in ne olduğunu İslâm dininin bir din olarak nasıl geliştiğini bütünüyle takip edebiliyoruz. Bizim (Hz.) Muhammed'de bir sahtekârlık gördüğümüzü ısrarla söylememiz ona inananları, yani Müslümanları deli kabul etmemiz anlamına gelir. Bu yargı büsbütün haksızlıktır. (Hz.) Muhammed'i yalancı biri olarak adlandırmak çok önemli bir sonuç ortaya koyar ki, bu da Sami

530 Pfannmüller, *age*, 210, Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 133; Binark-Eren, *age*, 215.
531 Enay, *age*, 90.
532 Abdullah, *age*, 63.

halkların dini hayatındaki peygamberliği (Buna Tevrat'ın peygamberleri de ilave edilebilir) hesaba katmamak veya hesaba katmak istememek anlamına gelir. Muhammed'i hiçbir şekilde diğer din kurucuları İsa ve Budda ile karşılaştıramayız. Bunlar arî halklar üzerinde etkili idiler, (Hz.) Muhammed ise Sami halklar üzerinde etkili olmuştur. Sami halklar diğerlerinden daha farklı ruhi bir yapıya sahiptirler. Gerçekten kendi zamanının ve halklarının ölçüleriyle değerlendirdiğimizde (Hz.) Muhammed hiç de küçümsenecek bir görünüm ortaya koymamaktadır. Onun dini, ölüm sessizliğinden halkını uyandırmış, sürpriz bir şekilde tahmin edilemez bir enerjisiyle medeni dünyanın büyük bir kısmını kılıçların egemenliği altına almış, çürümüş bir Yunan kültürü yerine yeni bir kültür koymuştur. Mekkeli Peygamberin tebliğ ettiği İslâm'ın motivasyonu ile ortaya konulan sanat ve bilime nasıl borçlu olmayız!"

"(Hz.) Muhammed'in öğretisi, kurucusu olduğu dinin vahiylerinden, konuşmalarından meydana gelen Kur'ân'da toplanmıştır." diyen mütercim Kur'ân'ın tertibi, sûrelerin düzeni, istinsahı ve teksiri konularında bilinenleri kaydettikten sonra Müslümanlar nezdinde Kur'ân'ın değeri konusundaki görüşlerini ifade ederken şunları söylemektedir:

"Tevrat Yahudiler için ne anlama geliyorsa, Kur'ân da Müslümanlar için aynı anlama gelmektedir. O bir din ve kanun kitabıdır. Bugün Müslüman bir kadı (hakim) yazılı bir metin olarak Kur'ân'a göre yargılamasını yapmaktadır. Kur'ân, Arap Edebiyat'ında Lüteryan İncil'in oynadığı role benzer çok önemli bir rol oynamıştır. Kur'ân'ın diliyle (Hz.) Muhammed Arap yazı dilini meydana getirdi. Bu yazı dili bugün pek çok Arap diyalektiğinin temelini oluşturmaktadır. Peygamberin zamanında bile zengin bir literatürün gelişmesinin, kısa bir zamanda bu dilin hareketlenmesinin altındaki sebep, Kur'ân'ın kutsal dilinin sürekli Arapçayı sürekil beslemesi, onun İlâhî mesaj olma özelliğidir."

Çeviride izlediği yol konusunda Grigull'un açıklamaları şöyledir:

"Önümüzde bulunan Kur'ân çevirisi önemli bir yayındır. Onun esas alındığı metin Gustav Flügel'in bastığı Kur'ân'dır. Tercümede iki yol izlenebilir: Ya kelimesi kelimesine katı bir tercüme, ya da anlaşılır bir çeviri yapmaya çalışmak. Mütercim olarak, mümkün olduğunca, metnin

üslubunu ve özelliklerini koruyarak, bunun yanında Almanca ifadeleri çok fazla zorlamadan ikinci yolu tutmaya çalıştık. Daha iyi anlaşılması için parantez içinde George Sale çevirisinden nakiller yaptık. Bazı sûrelerin başında bulunan Huruf-u Mukattaaları, onlar ilgili sûrenin adı olsalar da, hepsini atladık ve görmezlikten geldik. Muhtemelen bu harfler kabala[533] *işaretleridir.*[534] *Her sûrenin üzerinde nazil olduğu şehir yazılmıştır."*[535]

Grigull Kur'ân, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve kendi çevirisi hakkında önemli bilgiler verdi. Sırtı meşin karton kapakla iyi bir kâğıda cep boyu basılan bu tercümeden sonra üzerinde duracağımız Almancanın en popüler tercümesi olan Max Henning çevirisine geçebiliriz.

5. Max Henning

Der Koran; Aus dem Arabischen Übertragen, Leipzig, 1901

Adı *"Arapçadan tercüme edilen Kur'ân"* anlamına gelen tercüme günümüz Almanya'sının en yaygın çevirisidir. Metinli metinsiz dört ayrı baskısı bulunmaktadır. İlki ince ve düzgün, cepte taşınabilir, küçük boy, okunaklı, âyetleri numaralı olarak ince bir kâğıda kusursuz basılmıştır. Muhammed Hamidullah, 1907'de tekrar basılan,[536] tercümeyi en iyi Almanca tercüme olarak kabul ettiğini, belirtmektedir.[537]

Ancak Max Henning adında biri yok, böyle bir mütercim yaşamamıştır. Yani çeviriyi yapanın kimliği ısrarla saklanmış, hakkında hiçbir ipucu verilmemiştir. Her şeyi en geniş ayrıntılarıyla yazan Alman ansiklopedileri Max Henning'le ilgili bir tek satır yazmadığı gibi, daha sonra bu çevirinin yeni baskılarını hazırlayan ünlü oryantalist Annamarie Schimmel,

---

[533] Yahudilerde gelenek anlamına gelmekle beraber, aynı zamanda eski bir vahiy olan ve uzun yıllar boyunca çömezden çömeze aktarılan ezoterik Tanrı ve evren doktrini, Pars Tuğlacı, Okyanus Ansiklopedik Sözlük, ?, ?, 4/1302.

[534] Krş. H. Hirschfeld, *Beiträge zur Erklärung des Korans*, 1886, 93; George Sale, *The Coran*, London, ?, 1/46.

[535] Grigull Theodor, *Der Koran*, Halle, 1924, I-VIII+1-512. sayfadır.

[536] Khoury, *age*, 1/117.

[537] Enay, *age*, 96: Gäthe, Helmut, *age*, 35.

Marksist profesörler Ernst Werner, Kurt Rudolph, mühtedi Müslümanlar Ahmed Schmiede ve Murad Wilfried Hofmann da, mütercimle ilgili tek kelime açıklama yapmamışlardır. Sadece Annamarie Schimmel ve Murad Hofmann, *"Bu şahsın doğu bilimci August Müller olabileceği tahmin edilmektedir.*[538] demekle yetinmişlerdir.[539]

Bir tanesi Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği (DİTİB) Almanya teşkilatı, diğeri de Çağrı Yayınları tarafından olmak üzere iki baskısı Türkiye'de, iki baskısı da Almanya'da olmak üzere dört yeni baskıyla Almancanın en yaygın çevirisi olan bu tercümenin çevirmeninin gizli tutulması anlaşılır şey değildir.

a- Henning Baskısı

İlk baskısı Fatiha Sûresi hariç, sûre ve âyetler numaralı olup, yer yer dipnotlar konulmuş, açıklamalar yapılmıştır. Sonunda fihristi olmamasına rağmen cep boyu basılan bu tercüme, kolay okunmayı, Kur'ân-ı Kerîm tercümesini yaygınlaştırmayı amaçladığı duygusu uyandırmaktadır.[540]

Frankfurt'ta tercümesine bir önsöz yazan Max Henning, İslâm dininin Güney Asya (Çin, Hindistan) ve Afrika ülkelerinde yıldan yıla sürekli geliştiğini ve yeni taraftarlar kazandığını ve zindeliğini koruyarak önemli bir politik rol oynadığını ifade etmektedir. Almanya ile İslâm dünyası arasında çok yönlü ilişkilerden söz eden Henning, Doğu ve Batı arasında bulunan yabancılığı ve karşılıklı düşmanlığı ortadan kaldırarak karşılıklı menfaat ilişkilerine girmeyi teklif etmektedir. Bu gerekçelerle yeniden Kur'ân'ı tercüme etmeğe karar verdiğini söylemektedir.[541] Bu konudaki görüşlerini onun kendi kaleminden takip edebiliriz:

Max Henning, çevirisine yazdığı önsözde insanlığın yedinci devresinde

---

538 Annamarie Schimmel, *Der Koran*, Stuttgart, 1996, III/5; Murad Wilfried Hofmann, *Der Koran*, Münih, 1999, 23.

539 Biz Hofmann'la 10.06.2004 tarihinde Bonn'da yaptığımız geniş katılımlı bir toplantıda Hennig'in kimliği hakkındaki ısrarlı sorularımıza karşılk o: "Bu zor bir iştir!" diye cevaplamıştır.

540 Henning, Max, *Der Koran*, Leipzig, 1901.

541 Henning, Max, *age*, 1.

İslâm'la tanıştığını söyledikten sonra 20. yy. başında hâlâ dipdiri ayakta olan İslâm Dininin, Çin, Hindistan ve Afrika'da yıldan yıla yayıldığını, geniş halk kitlelerine ulaştığını belirttikten sonra *"Şayet siyasi gücü varsa, dünya sahnesinde onu da oynasın"* diyerek İslâm'ın içinin boşaldığını dolayısıyla modern gelişmeler karşısında erimekte olduğunu ima etmekte ve şunları söylemektedir:

"Almanya ile İslâm dünyası arasındaki ticari ve manevi (kültürel) ilişkiler her zaman çok yönlü olacaktır. Doğu ile Batı arasındaki ilişkiler çoktan beri kendi köprülerini kurdu ve karşılıklı düşmanlık ve yabancılaşma oluştu. Bugün toplumun menfaatleri Müslümanlarla ilişki kurmanın yollarını aramayı gerektirmektedir."

Bu açıklamalar Kur'ân tercümesinin Alman menfaatlerine hizmet etmek amacıyla yapılmış olduğu izlenimini vermektedir.

Max Henning, tercümesine dört bölümden oluşan bir giriş yazmıştır. Bu bölümler, "Muhammed öncesi Arabistan", *"Muhammed"*, *"Kur'ân ve İslâm"* başlıklarını taşımaktadır. Yarımadanın coğrafi yapısını, halkın geçim kaynaklarını anlatan Henning, Arapların dini inançlarıyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Araplar, başlangıçta yıldızlara tapıyorlardı ama yine de en büyük ilahları Allah idi. Ayrıca her kabilenin kendine ait tanrıları vardı. Meleklere, Allah'ın kızları olarak tapılır ve onlar bu şekilde saygı görürdü. Bundan sonra da cinler önemli varlıklardı. Ahiret'e inançları yok denecek kadar azdı. (Hz.) Muhammed zamanında dine karşı çok büyük bir ilgisizlik, inançsızlık ve çok ilkel bir din anlayışı hüküm sürüyordu. İbadetlerinin en mühimlerinden birini mukaddes taşlara tapınma oluşturuyordu. Diğer Sami milletlerinde olduğu gibi Kâbe'deki siyah meteor taşı bu amaca hizmet ediyordu."[542] Cahiliye devri Arap ibadetleri konusunda bunları söyledikten sonra da Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ilgili görüşlerine geçmektedir:

Henning, Hz. Peygamberin çocukluğunda kötü ruhlar musallat olduğundan sihir hastalığına tutulduğunu iddia etmekte, bu yüzden

542 M. Henning, age, 7.

annesine geri getirilmesine dair kaynaklarımızda bol miktarda rivayet vardır, demektedir.[543] Hâlbuki küçük Muhammed, sütannesinin yanında mutat olan süreden fazla kalmıştır.[544] Hz. Peygamber'in zengin Mekkelilerin koyun ve keçilerini güttüğünü efsanevi peygamberlik mührünü alnında taşıdığını söylemektedir.[545] Hz. Peygamberin Hz. Hatice'den olan ikinci erkek çocuğunun adının Abdimenaf olduğunu dolayısıyla onun doğumu esnasında baba Muhammed'in Mekkeli müşriklerin dininden olduğunu söylemesi[546] Henning'in Hz. Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem) nereye götürmek istediğini açıkça göstermektedir. Hâlbuki Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatında şirki ima edecek hiçbir davranışı söz konusu olmadığı gibi, Hz. Hatice'den olan iki oğlunun adları Kasım ve Abdullah'tır.[547]

"İnancını kılıçla yaymasına rağmen cesur denemezdi. Kötü kokuları sevmez, pahalı kokuları sürünürdü. Mizacı melankoliğe yatkın sevimli, konuşkan alçak gönüllü idi. Omuzları arasında özel bir beni peygamberliğinin mührü vardı,"[548] dedikten sonra, değerlendirmelerini sürdürmekte:

Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) inancının temellerini Haniflerden, Araplaşan Yahudilerden veya yozlaşmış Hristiyanlardan alabileceğini; Yahudilik ve Hristiyanlıktan bilgi almış olmasına rağmen Tevrat ve İncil'i tanımadığını, ama onların uydurma hikâyelerinden alıntılar yaptığını söylemekte; hâlbuki bunlar Hahamların masallarına ve Havarilerin hikâyelerine dayanıyordu, demektedir. Yaşı kırk olduğunda bir gün Hira dağında 610 yılının Ramazan ayında bir melek, (Cebrail) ona görünüp seslendi: *"Oku!"* onun *"Ben okuma bilmem. "* cevabı üzerine teklifini üç kez tekrarlamasından sonra Alak Sûresi 96/1–5 âyetleri nazil

---

543 *age*, 8.
544 Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (çev. M. Sait Mutlu), İstanbul, 1972, 1/40-41.
545 Henning, *age*, 9.
546 Henning, *age*, 10.
547 Hamidullah *age*, 2/17; Ebu'l-Fidâ Hafız İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1997, 4/296.
548 Henning, *age*, 10.

oluyordu. ... bitkin halde evine Hatice'ye koştu ve ona yaşadıklarını anlatıyordu. O da, Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) teselli ediyordu. ... Nihayet üç sene sonra «Fatra» ismiyle tanınan Cebrail tekrar gözüküyor. Heyecandan titreyerek eve koşuyor ve Hatice'den diğer nöbetlerinde olduğu gibi onu mantosuyla örtmesini istiyordu. Bu halde yatarken şu sözleri duyuyordu:

"1- Ey (sarılıp) bürünen,

2- Kalk artık uyar,

3- Ve Rabbini artık büyükle,

4- Elbiseni artık temizle,

5- Pislikleri artık uzaklaştır,

6- Çok sunarak (yaptığını çok görerek) başa kakma

7- Ve Rabbin (rızası) için sabret!" (Müddessir, 74/1-7) âyetleri nazil oldu.[549]

Bunlar Klasik Ortaçağ düşüncesinin Hz Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkındaki yansımalarının başlıca örnekleridir. Bu iddialara pek çok yönden cevap verilebilir. İslâm tarihi uzmanları pek çok defa bu tür satır arası yanılsamalara cevap vermiştir. Ayrıca önceki paragrafta Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) müşrik olduğunu söylerken sonraki, paragrafta bunu yalanlayan yazarın açıkça çelişkiye düştüğü görülmektedir. On beş asrı bulan geniş tarihsel belleğe sahip dünyanın en büyük dinlerinden birinin bu kadar basit hayaller ve kuruntular üzerine inşa edilmek istenmesi akıl alacak gibi değildir. Bu temelsiz garazkâr söylemlere Theodor Fr. Grigull, tercümesinin önsözünde bir Hristiyan olarak nasıl cevap verdiğini biraz önce gördük.

Mezkûr vahiylerin nazil olmasından sonra Hz. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) psikolojik durumunu değerlendiren Henning devamla: "*Bununla içine çöken sıkıntı kırıldı. Bu vahiy onun için peygamberlik makamına atanma idi. ... Kur'ân âyetlerinden başka mucize ile donatılmamış olan, ona alay, eğlenme, aşağı görme ve saygıya tahammül ve baba şehrini terk edip, ... birbiri ile çeşitli kavgaları olan kavmini İslâm*

549 Henning, *age*, 11-12.

bayrağı altında topladı; münakaşa edilen inanç birliğini ölümünden sonra (100 sene) o zamana kadar dünyanın gördüğü en büyük İmparatorluğa sahip olan kuvveti verdi." Bu cümlelerinden sonra Hz. Peygamber'in Medine'ye olan Hicret'ini, savaşlarını, diğer din ve devletlerle olan ilişkilerini tahmin edileceği gibi anlattıktan sonra Hz. Muhammed'in vefatını şöyle anlatıyor:

"Medine'ye dönüşünden sonra tekrar Bizans'a büyük bir sefer için hazırlığa başladı fakat hastalandı. Bir defa daha sönen hayat âlemi parladı. Ebû Bekir onun yerine ibadeti yönetirken birden camide gözüktü, ölüm gözünün önünde olduğu halde inananlara son konuşmasını yaptı. Birkaç saat sonra, 8 Haziran 632 öğle üzeri, rahat bir uykuya daldı, gök ve meleklerden hayal ederken en sevgili eşi Ayşe'nin kucağında, arkadaşlarına Suriye'nin fethi ve daha geniş manada bütün dünyayı idareleri altına alma vasiyetini bıraktı."[550]

Kur'ân ile Hristiyanların kitabını karşılaştırarak konuya giren Henning bu konudaki görüşlerini şöyle açıklıyor: "İncil yaklaşık bin sene devam eden kısmen de tanınmayan çeşitli yazarlardan gelen anonim bir eser iken, 'Okuma kitabı' anlamına gelen Kur'ân, Muhammed'in sadece peygamberlik başlangıcından ölümüne kadar olan sözlerini ihtiva eder.[551]

Devamında, Kur'ân'ın Mushaf haline getirilme aşamalarını sıralar. Hz. Peygamber'in (sallallahü aleyhi ve sellem) Medine'ye hicretten sonra Zeyd b. Sabit'i kâtip edindiğini ifade eden yazar, vahiyleri ona yazdırdığını anlatır. Şöyle der: "Pek çok mü'min, doğru olarak yazdıklarının yanında, aynı zamanda vahiyleri ezberlediler."

(...) Yemame savaşından sonra Ömer'in teklifiyle Halife Ebû Bekir, Zeyd b. Sabit'in aracılığıyla hurma yaprakları, beyaz taşlar, tahtalar ve kemikler gibi ham materyaller gibi dağınık parçaları ve insanların hafızalarındakileri bir araya getirerek bir düzene koydu. Zeyd, bu çalışmasında kronolojik düzeni hiç dikkate almadan keyfi bir tavırla genel ve önemli

550 Henning, *age*, 27.
551 Henning, *age*, 27.

konuları içeren, uzun sûreleri, hüküm ifade eden âyetleri baş tarafa, toplumun yapısal dönüşümü adına önemli olmayan sûreleri de Kur'ân'ın sonuna koydu."[552]

Kur'ân'ın cem'ini ve Mushaf haline getirilmesini, Henning, ilgili kaynaklara müracaat etmeden veya okuduklarını tarafsız bir gözle değerlendirmekten uzak bir şekilde kendince nakletmektedir.

Bundan sonra Henning, Kur'ân'ın istinsahı ve İslâm merkezlerine gönderilmesini anlatmakta; ona göre Huruf-u Mukattaa Zeyd b. Sabit'in kendilerinden vahiy aldığı şahısların isimlerinin baş harfleri olduğu gibi, Kur'ân, Hz. Osman zamanından günümüze kadar korunduğunu, daha sonra noktalama ve harekelemenin dışında başka bir işlem yapılmadığını beyan etmektedir.[553]

b- Schimmel Baskısı

Der Koran Stuttgart, 1960

Henning çevirisi, birinci baskısından 59 sene sonra, Annamarie Schimmel tarafından tercüme metnine sadık kalınarak önemli değişiklikler yapılmadan tekrar neşredilip Reklâm yayınları tarafından piyasaya sunulmuştur.[554]

Bu yeni baskı önsöz ve yirmi dört sayfa girişten sonra birinci sûreye geçilmiştir. Sûre numaraları yazıyla, Fatiha hariç âyet numaraları rakamla belirlenmiştir. Tercümede dipnotlara, seçilmiş bibliyografya, isim ve terminoloji indeksine yer verilmiştir. Cep boyu sarı bir karton kapakla satışa sunulan bu tercüme,[555] Almanya'da en yaygın bulunan tercümelerden biri olup tamamı 614 sayfadır.[556]

Max Henning çevirisinin yeni baskılarını değerlendiren Rudi Paret'in konuyla ilgili görüşü şöyledir: Henning'in Almanca Kur'ân

552 Henning, *age*, 29.
553 Henning, *age*, 29-30.
554 Enay, *age*, 97.
555 Bu tercüme 1979 yılına kadar 10 baskı yapmıştır. Binark-Eren, *age*, 216-218.
556 Schimmel Annemarie, *Der Koran von Max Henning*, Stuttgart, 1980.

tercümesini 1960 yılında giriş ve notlarla A. Schimmel yeniden yayınlayıp, bu baskıda eskiye göre önemli değişiklikler yapmıştır. Tercümede görülen bariz yanlışları düzeltmiş, eski dilin kullanılmayan tabir ve kelimelerini günümüz diline uyarlamıştır. Âyet başlangıçlarını, anlam birliği ve sibakı gözeterek bir girişle ayırmıştır. Flügel'in Kur'ân baskısının âyet numaraları ile Mısır Kur'ân baskısının âyet numaralarını müştereken vermiştir.[557]

Schimmel çeviriye yazdığı önsözünde Kur'ân'ın İslâm toplumundaki etkisi ve Batının ona ilgisini anlatmış ve şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Batı Afrika'dan Filipinler'e kadar geniş bir alana yayılan İslâm ülkeleriyle Avrupa arasındaki ilişkiler yıldan yıla değişik yönlerden yoğunlaşıyor ve sürekli gelişiyor. Batıda pek çok insan İslâm kültürünün temeli olan 1300 sene önce olduğu gibi hiçbir değişime uğramadan, Müslüman'ın hayatını ve düşüncesini kesin bir şekilde etkileyen Kur'ân'ı öğrenmeyi arzuluyorlar." dedikten sonra devam ediyor:

Altmış yıl önce Reklâm Yayınları arasında çıkan tanınmış ve çok güvenilen Max Henning çevirisi, metni hiç değiştirilmeden elimizde bulunmaktadır. Bu tercüme, İslâm dünyasının önde gelen bilginlerinden olan Prof. Dr. M. Hamidullah tarafından Almanca Kur'ân tercümelerinin en iyisi olarak belirlenmiştir.

Çeviri üzerine yaptığı çalışmaları anlatırken Schimmel şöyle diyor: *"Dipnotların tamamı gözden geçirildi, kısmen ilaveler yapıldı, genişletildi. Fakat bunlar hiçbir zaman tefsir hacmini ve işlevini tutamaz. Çeviriye yazdığım yeni girişte Alman okuyucuya Kur'ân'ın muazzam etkisinin 7. yy. dan beri İslâm kültürünün tüm alanlarındaki derin tesirini nasıl kullandığını, günümüzde bile hâla Müslüman'ın hayatındaki etkisini göstermeyi denedik. Kur'ân'la ilgilenenlere detay sayılabilecek, kitabın sonunda tefsir konularını içeren önemli bibliyografik eserler verdik. Sonunda ayrıca verilen önemli isim ve kavramlar Kur'ân'ı anlamak isteyenlere yardımcı olacağını düşünüyoruz," demektedir.*

---

557 Rudi Paret, *Der İslâm*, Zeitschrift für Geschichte und Kultur des İslâmischen Orients, 1970, (40), 66.

Annamarie Schimmel'in Hz. Peygamber'e ve Kur'ân'a bakışı diğer oryantalistlere göre önemli ölçüde olumlu farklılıklar gösterdiğinden girişte yazdığı görüşlerinden sıkça alıntılar yapmak istiyoruz. Türkiye'de yaşadığı bir hatırası ile söze başlayan Schimmel şunları söylemektedir:

"1955 yılında Ankara İlâhiyat Fakültesinde öğrencilerle Kur'ân-ı Kerîm hocası arasında şöyle bir olay geçti. Öğrenciler kıraattaki bazı değişiklerin Arapça gramerine uymadığını söyleyince hoca kızarak bağırdı: "Ama Kur'ân Arapça değil ki, o, Allah'ın sözü, siz onu nasıl Arapça grameriyle ölçmeyi düşünüyorsunuz?"

Bu tartışma sahnesini nakleden Schimmel devamla: *"Bu küçük olay Kur'ân'ın aslının doğaüstü olduğunu, onun hatasız olduğuna Müslümanların nasıl inandığını göstermektedir. Müslüman bu Kur'ân'ı okumak anlamak, yazmak istiyor, ama böyle inanıyor."* diyerek Müslümanların Kur'ân konusundaki inançlarını belirledikten sonra konuya bir soru ile girmektedir:

"Kur'ân Böyle bir etkiye nasıl ulaştı?" Bu soruya cevap olarak; "Kur'ân, çeşitli ilkel şirklerin içinde büyüyen Mekkeli Hz. Muhammed'e Hira dağındaki mağarada içine doğan bir ses olarak gelmişti. O eşi Hatice tarafından teselli edilmiş, kendisinin Mekkelileri uyarıcı olarak gönderilmiş olabileceği söylenmişti. Peygamber, dinlediklerini insanlara anlatmaya başladı. Anlattıkları; kıyametin yaklaştığı ve Allah'ın rahmeti hakkındaydı. Daha sonra her şeye gücü yeten Allah'ın, öldükten sonra insanları dirilteceğini söyledi. Kendini beğenmiş Mekkeliler, onunla alay etmeye başladılar. Fakat o Allah'ın varlığını ismiyle beraber anlatmaya çalıştı. Bunlar Allah'ın "Doksan dokuz ismiydi." Schimmel, vahyin başlangıcı ve tebliği ile ilgili bu açıklamalardan sonra Hz. Peygamberin, peygamberler tarihini göz önüne sererek davasının evrenselliğini ve insanlığın ortak bir kültüre sahip olduğunu ortaya koymayı başarmıştır, demeğe getiriyor:

Sonraki yıllarda Mekke'de nazil olan vahiylerinde geçmiş peygamberlerden söz etmeye başladı. Bu peygamberleri onun çevresindekiler tanımıyordu. Arapların da atası olan İbrahim'den bahsediyordu. İbrahim,

gerçek dinin sahibiydi. Âdem'in yaratılmasından ve Allah'ın ona verdiği nimetlerden onun neslinin asli günahı olmadığını anlatmaya çalışıyordu. Nuh, İdris, Musa, Yusuf -ki Kur'ân'ın 12. sûresi pek çok şair ve mutasavvıfın ilham kaynağı olmuştur- Eyüp, Davud, Süleyman ve Meryem'in oğlu İsa'dan bahsediyordu.

Hz. Peygamber'in Hicretini ve Medine'deki faaliyetlerini de değerlendiren Schimmel, görüşlerine şöyle devam etmektedir: (Hz.) Muhammed, 619'da kendisini Mekkelilere karşı sürekli koruyan sadık eşi Hatice'yi ve hamisi Ebû Talib'i kaybedince durumu kritikleşti. Medine'deki bazı kişilerle görüştükten sonra onlar tarafından Medine'ye davet edildi. Onun Medine'de aldığı vahiyler daha çok teşri hükümler ifade ediyordu. Burada (Hz.) Muhammed, ümmetin başkanı olarak politikacı ve kanun yapıcı oldu. Medine'de Müslümanlar müşriklerle bazı savaşlara girdiler, bazen kazandılar bazen de kaybettiler. Hudeybiye anlaşmasının bozulmasından sonra (Hz.) Muhammed, Mekke'yi fethetti. Yahudiler ile de tartışmaları ve kavgaları oldu, onları Medine'den sürdü. Hz. Hatice'nin ölümünden sonra diğer ezvac-ı tahiratla evlendi. Evlilik ve miras konularındaki pek çok soru bu evliliklerde mevzu bahis olmuştur. Yani Schimmel bu evlilikler sayesinde bazı fıkhi ve ameli konuların hükmi temelleri atılmış oldu, demek istiyor.

Kur'ân'ın toplumsal ve edebi etkisini anlatırken de şunları söylemektedir:

"Kur'ân'ın açıklamaları ve (Hz.) Muhammed'in düşüncelerine göre daha önceki milletler kendi peygamberleri tarafından eğitilmişlerdir. Onların kitapları da kendi dillerinde gelmiştir. Kur'ân da Kadir gecesinde indirilmiştir. Bundan dolayı Ramazan ayı oruç ayı olmuştur. Kur'ân diğer kitapların geldiği "Ummu'l-Kitap'tan" gelmiş ilk nazil olan âyetler de 97. (Alak) sûrenin ilk âyetleri olmuştur. Mekkeliler ondan diğer peygamberler gibi mucize göstermesini istemişlerdir. O da onlara Kur'ân'ın âyetlerini gösterdi. Kur'ân âyetlerinin bir manası da mucize anlamına gelmektedir. Kur'ân âyetleri, İslâm öncesi çok gelişmiş olan şiir gibi değildir, ama kafiyeli, öncelikle kısa, keskin ve parlak cümleler halindedirler.

Sonraki vahiylerde cümleler daha uzun, ancak eski âyetlerin keskinliği sonrakilerde yoktur. Kafiyelerde kural yoktur. Müslümanlara göre Kur'ân doğaüstü ve Allah'ın kelamıdır. Taklit edilemez varlığı ile onun sahibi Allah'dır. Kur'ân'ın üslûbu, içerik olarak hedefini gerçekleştirme yolunda, güçlü, heybetli, korkutucudur. Gerçekleri anlatmakta zaman zaman en çıplak üslûbu kullanmakta adeta okuyucuların yüreğine bir kama gibi keskin gelmektedir. Mısırlı bir bilgin Kur'ân'la ilgili görüşünü şöyle beyan etmektedir: 'Kur'ân'ın şekli, ne şehirlilerin nazikliğini ne de bedevilerin kabalığını yansıtır. O ölçülü bir şekilde şehirlinin tatlılığına bedevinin de gücüne sahiptir.'[558]

Kur'ân'ın üslûbunu şu şekilde değerlendirmektedir: "Kur'ân'ın hecelerinin ritmi düz yazı üslûbundadır ve az da olsa şiire benzemektedir. Duraklar ne düz yazı şeklinde ne de şiir şeklinde tam tersine bir harmoni ve ritimli, simetri görümündedirler. Kur'ân'ın kullandığı kelimeler ne bayağı ne de nadir olan kelimelerdir. Tam tersi ifade olarak şaşırtıcı derecede asil görünmektedirler. Cümleler, öyle özlü bir şekilde kullanılmış ki, az sayıdan meydana gelen kelimeler açık bir anlam zenginliği ifade etmektedir. Kur'ân'ın ifade tarzının insanüstü olduğu apaçıktır. Çünkü onda akıl ve duygu daima ters oranda beraber bulunduğundan bununla Kur'ân, psikoloji kanunlarını yıkıp geçmektedir. Biz Kur'ân'da sürekli karşı fikirlerin çarpışan güçlerini görürüz. Biz onda tarihi olayları, argümanları, doktrinleri, kanunları, ahlaki prensipleri ve ikna edici öğretileri duygulu bir etkiyle okuruz. Şayet bir sûrenin ve Kur'ân'ın tamamının yapısını gözden geçirirsek bu planı Kur'ân'ın her yerinde görürüz. Bunu hiçbir insan icat edemez."

Kur'ân-ı Kerîm'in Kutsal Kitap'la olan paralelliğini ve diğer dinsel kültürlerin Kur'ân'a etkisini anlatırken de yazar, şunları söylemektedir:

"Kur'ân'da Kutsal Kitaptaki peygamberlerin ve İsa'nın hayatıyla ilgili konular bir Müslüman için bunların o kitaplardan aktarılmış olduğu anlamına gelmemektedir. Muhammed'in vahiylerinin ona ve Müslümanlara

[558] Schimmel, *Der Koran*, 7-10.

göre geçmiş vahiylere uymadığı açıktır. Diğer milletler kendi kitaplarını bozmuşlardır. (Hz.) Muhammed'in vahiyleri kelimesi kelimesine Allah'tan alınmıştır. Bunlar kapsamlı, sağlam ve bozulmamış gerçekler olarak kabul edildiği için şüphe edilmez. (Hz.) Peygamberin yalan söylemesi ve yanlış açıklama yapması, bir Müslüman'a göre mümkün değildir. Örnek olması için söylüyorum Kur'ân, İsa'nın çarmıha gerildiğini kabul etmediği için İncil'in söylemleri, tarih üstü olan Kur'ân vahyine karşı ters gelmektedir. Kur'ân bakire Meryem'den İsa'nın doğduğunu kabul ettiği için bir Müslüman liberal görüşlü olan birine karşı bunu savunabilir.

Kur'ân'daki ve Kitab-ı Mukaddes'teki kişilerle ilgili pek çok anlatım İslâm-Hristiyan tartışmalarının başlamasıyla birlikte bilginlerce dikkate alınmaya başlandı. Genelde (Hz.) Muhammed'in, bu konuları az veya çok Yahudi ve Hristiyan vatandaşlarından bilinçli bir şekilde almış olduğu yazılıyor. Çünkü Arabistan'da 6. ve 7. yy. başlarında Hristiyanlığın farklı gruplarından pek çok insan meskûn idi. Bunlar, İran'ın ve Doğu Roma'nın nüfuz alanında bulunan Nasturi ve Monofizit Hristiyanlardan oluşuyordu. Şiirlerin gösterdiği gibi kendi hücrelerinde yaşayan münzevi Hristiyan rahipler Araplara yabancı değildi. Suriye ve Irak'la olan ticari ilişkiler Hristiyanlıktan pek çok bilgi ve geleneği Mekke'ye taşıyorlardı. Diğer taraftan Güney Arabistan kralları 6. yy.'da Hristiyanlığa girmişlerdi. Arabistan, o zaman böyle bir etki atmosferine sahipti. Medine'de Yahudiler, Peygamberi, Tevrat'tan bazı kimseleri tam açıklamadığı için alaya alıyorlardı. Onlar bu iktibasların yanlış aktarıldığını iddia ediyorlardı. Aynı şekilde Hristiyanların İslâm'a karşı yazdığı reddiyelerde de bu söylenmektedir.

Yahudilik, Hristiyanlık ve diğer kültürlerin Kur'ân'a etkisi konusundaki görüşleri ise şöyledir: (Hz.) Muhammed'in Yahudilikten hangi şeyleri almış olacağı tartışması -ki bunlar hikayeler değil tam tersine iman ve inanç esaslarıdır- hacimli bir literatür külliyatını ortaya çıkarmıştır. Bu alanın yazarları Hirschfeld, Horovitz, Geiger, Torrey, Katsh gibi oryantalistlerdir. Hristiyanlığın İslâma etkisi konusunda ün yapan da Tor Andrea'dır.

Aynı şekilde İran, Sabii ve cahiliye kültürlerinin Kur'ân'da ortaya konan inanç konseptlerine etkisi de araştırıldı. Mesela kıyamet günündeki terazi eski Mısır'dan; Sırat köprüsü İran kültüründen alınmış olduğu gibi... Fakat hiç kimse şunu unutmamalıdır ki, hiçbir din yoktan kurulmaz. Bundan dolayı bir dinin geçmişten ne aldığı önemli değildir, önemli olan yeni olarak ortaya ne koyduğudur. Asıl mesele de budur. Sağlam bir Müslüman için biraz önce bizim açıkladığımız problemlerin hiçbiri önemli değildir. Şayet o gerçekten Kur'ân'daki yabancı alıntıları kabul etseydi de bu sadece mevcut Kur'ân'ın tasdiki anlamına gelirdi. Yine o Kur'ân'ın orijinalliğini savunmaya devam ederdi. İslâm dünyasının en eski ve en önemli üniversitelerinden biri olan Kahire'deki Ezher Üniversitesi Tefsir profesörlerinden Muhammed Abdullah Draz Kur'ân üslûbu ile ilgili düşüncelerinde her türlü yabancı etkiyi dışarıda bırakmakta hatta şöyle keskin bir fikir de ileri sürmektedir. 'Peygamber, vahiy gelmeden önce dini ve şer'i problemlerden haberi olmadığından Kur'ân'da kapalı bazı bilgileri bile ortaya koymuştur. Bir yere kadar peygamber, putlara tapmanın hurafe ve anlamsızlığını akılla bilebilir. Ama bunların nasıl değiştirileceğini nasıl bilecek? Sadece akılla gerçekler bilinemez ve geçmiş olaylar yazılamaz. Evet, Hz. Muhammed'in daha önce bilmediği konularda Kur'ân, Kutsal Kitap'la temel gerçeklerde tamamıyla örtüşmektedir,' diyerek bu konudaki görüşlerini tamamlamaktadır.

Yazar, Kur'ân'ın kitaplaşma süreci hakkında da şu bilgileri vermektedir: Muhammed'e 610'dan 632 yılına kadar gelen vahiyler onun taraftarlarınca hem yazıldı hem de ezberlenmesine rağmen ölümünden sonra kitaplaştırıldı. O zamanki Arap yazısının durumundan dolayı bazı âyetlerde okuma farklılıkları ve müşterek anlamdan kaynaklanan bazı kapalılıklar vardı. Üçüncü halife Osman (611-656) tarafından herkesçe kabul gören köklü bir redaksiyon yaptırıldı. Diğer Kur'ân yazmaları bu yeni redakte edilmiş nüshaya tam uymadığından tamamen ortadan kaldırıldı. Yeni nüshada çok az kıraat farklılıkları bırakıldı. Bugün elimizde metnin tüm varyantlarını gösteren tenkidi bir Kur'ân nüshası yoktur. Sûrelerin düzeni son derece basit ve Doğu'da hiç görülmemiş bir sisteme göre, sûrelerin

uzunluklarına göre yapılmıştır. İlk inen sûreler nispeten kısa sûrelerdi. Medine'de nazil olan sûreler uzun cümleli âyetlere sahiptiler. Bundan dolayı sûrelerin düzenlenmesinde uzun âyetli uzun sûreler göz önüne alındı. Sûrelerin nüzul sırasına göre üslûp araştırması mümkün değil. Ancak bu konuda Nöldeke yeni bir çığır açtı. Diğerleri de onun peşinden gittiler. En iyi Kur'ân tefsirini yardıma çağırsak bile Kur'ân'la ilgili tüm problemleri çözemeyeceğimize R. Paret işaret etmektedir.

Kur'ân baskıları sûre başlangıçlarında sûrenin Mekkî ya da Medenî olduğu konusunda bilgi vermektedir. Diğer sûreler de Mekkî, Medenî bölümler içermektedir. Mekkî bir sûrede Medenî bir âyet olduğu gibi Medenî sûrede Mekkî âyetin bulunabilmesi sûre başlarındaki Mekkî Medenî yazması da böylece anlamsız olmaktadır. Bell ve Blachére gibi bazı Batılı Kur'ân mütercimleri, sûrelerin kronolojik sırasını göz önüne alarak tercüme yaptılar. Âyet sıralarının doğru olarak bilinmesi bundan dolayı önemlidir. Çünkü zamanla bazı açıklamalarının manalarının yeri değiştirildi. Bazı âyetler de daha sonra ya nesh edildiler veya düzeltildiler. Mesela şarap önce Tanrı vergisi olarak övüldü, sonra da tehlikeli olduğu için yasaklandı. Buna benzer âyetler Batılı tenkitçileri rahatsız etmesine rağmen normal muttaki Müslümanları hiç rahatsız etmemektedir

Sûrelerin başında Fatiha Sûresi vardır. Bu sûre bizdeki İsa Sûresi gibi bir kabul görür. Sade dualarda, günlük beş vakit namazlarda, bunun dışındaki ibadetlerde ve cenazelerde okunur. İslâm'ın temel hedefi olan Allah'ın doğru yoluna ulaşma isteğiyle sıkça vurgulanır. Kur'ân sûreleri muavvizeteyn adını alan iki küçük sûre ile son bulur. Bu sûreler sihir ve tüm kötülüklere karşı korunmak için okunur. 112. sûre olan İhlâs, Allah'ın mutlak birliğini ifade eden kısa bir bölüm olarak Kelamda, Tasavvufta, halk inancında, Felsefede ve tartışmalarda çok önemli bir rol oynar.

Schimmel'in Huruf-u Mukattaa ve sûre isimleri hakkındaki görüşleri ise şöyledir:

"Yirmi dokuz sûrenin başlangıcında Mukattaa Harfleri bulunur. Bunlar eskiden beri hem özel hem de önemli Kur'ân örneklerinde bulunmaktadırlar. Fakat farklı tarzlarda tartışmalara da sebep olmuşlardır. Çünkü

bunlarda derin ve gizli manalar tahmin edilmektedir. Bazıları da sûrenin adı olarak (Tâhâ/20 veya Yasin/36) kabul edilir. Bu harflerin anlamları henüz çözülmüş değildir.

Sûrelerin adları sonradan verilmiştir. Her sûre besmele ile başlar. Her Müslüman besmeleyi Kur'ân veya ondan bir âyet okurken hiç unutmaz. Hatta her işe Müslüman besmele ile başlar."

Kur'ân mesajının yayılması konusunda: "Peygamberin vefatından sonra vahiy mesajı ön Asya'dan hızlı bir şekilde Mısır üzerinden Afrika'ya ve İran'a yayıldı. Peygamberin ölümünden seksen yıl sonra Doğu'da ve Batı'da en geniş noktalarına gelerek tahmin edilemeyecek bir anlam kazandı." demek sûretiyle İslâm vahyinin insanlık üzerindeki manevi etkisini ifade etmektedir.

İçerik bakımından da Kur'ân'ı değerlendiren Schimmel'in bu konudaki görüşleri de şöyledir: "Kur'ân'da tüm davranış esasları, devlet idaresi, özel hayat, bu dünya ve öteki dünya için temel esaslar bulunur. Elbette ki, pek çok konuda Kur'ân'ın açıklamaları tam yeterli değildir. Bu durumlarda peygamberin söylediklerine ve yaptıklarına bakmamız lazımdır. Kur'ân'dan ibadetleri bizzat anlamamız mümkün değil, onları peygamberin uygulamaları ve açıklamalarından öğrenebiliyoruz.[559]

Schimmel, Ehl-i Sünnet ile Mutezilenin arasındaki Kur'ân'ın mahlûk olup olmaması tartışmasını ele alarak sonuçta Hristiyanlığın Hz. İsa'yı Tanrı ile aynı özellikte yaratılmamış bir Logos (Tanrısal Kelam) kabul ettikleri gibi, Ehl-i Sünnet de Kur'ân-ı Kerîm'i bir nevi Tanı'nın yaratılmamış *"gayri mahlûk kelam"*ı kabul ettiler, diyerek Hristiyan teolojisi ile İslâm Kelamı arasında ilgi kurmaktadır. Hristiyanların Hz. İsa'nın doğumunu merasimle kutladıkları gibi Müslümanlar da Kadir gecesini Kur'ân'ı kutsamak için kutluyorlar."

Fakat burada Schimmel'in benzetmeleri ve kıyaslamaları birbirine tam denk gelmemektedir. Çünkü Halku'l Kur'ân meselesi Kur'ân'ın tanımı, anlaşılması veya kutsallığı için bir şart veya gerekçe değil, tam tersine Hz. Peygamber devrinde olmadığı halde daha sonraları, İslâm kültürünün yabancı

559 Schimmel, *Der Koran*, 16.

kültürlerle etkileşimi sonucu ortaya çıkmış bir tartışmadır. Bunun lehinde ve aleyhinde ne Kur'ân'da ne de hadislerde temel bir hüküm vardır.

Schimmel, Kur'ân'ın tercüme edilmesi sorununa da değinmiş, Allah'ın kelam sıfatından tecelli eden bir vahyin beşeri dil kalıplarına aktarılmasıyla ilgili olarak yaptığı açıklamalarda şunları söylemiştir:

"Kur'ân İlâhî Varlık ve İrade'nin yetkin bir açıklaması olduğundan başka bir dile tercüme edilemez. Bir Müslüman'a göre tercüme düşüncesi Kur'ân'ın nazmındaki inceliğinden derin anlamlar içermesinden, muhatabı cezb etmesinden ve İlâhî hikmetleri ihtiva etmesinden dolayı düşünülmemektedir. Bunun sebebi, Kur'ân kelimelerinin başka bir dile aktarıldığında Arapçadaki anlamlarını aynen koruması mümkün olmadığındandır. Türk din adamları bir zamanlar Kur'ân'ın Latinize edilmesine karşı çıkmışlardır. Kur'ân'ın en iyi anlamı meal olarak verilebilir. Modern bir İngilizce çevirinin adı "The Meaning of The Glorious Koran"dır. İslâm ülkelerinin dillerine Farsça, Türkçe, Urduca vs. yapılan çeviriler orijinal metinle beraber yapılmakta çoğu kez de satır arası tercüme olarak görülmektedir."

İslâm toplumunun manevi hayatını Kur'ân'a bağlayan Schimmel bu konudaki görüşlerini açıklarken de şunları söylemektedirler:

"Kur'ân tüm İslâm kültürü için muazzam bir önem kazanmıştır. Kur'ân Batı Afrika'dan Filipinler'e kadar uzanan İslâm âleminin manevi hayatının bir anahtarıdır. Kur'ân'ın tercüme edilemezliği İslâm'a inanmış tüm milletleri Arapça öğrenmeye veya en azından Arapça yazıyı benimsemeye zorlamaktadır. Bundan dolayı İslâm kültür hayatının tamamındaki yazı birliği Arapça ünsüz yazıyı üç uzun ünlü ile diğerlerini de sadece kısa ünlülerle okunabilenlerle yetinebilmekte çoğu kez yazıda bu ünlüler kullanılmamakta ya da okunması zor yerlerde kullanılmaktadır ki, Türkler, Farslar, Berberiler, Peştular, Malaylar ve Sindliler için elverişli değildir. İslâmlaşma yazı birliğini, Arapça kelimelerin ve ifade biçimlerinin girmesiyle dillerde bir gelişme olmuştur. Ancak son zamanlarda milli gururlarını öğrenen milletler Arap yazısından ayrılmaktadırlar.

Arapçayı bilmeyenler de en azından ibadetlerinde okuyacağı kadar kısa sûreleri ezberlemek zorundadır, onların anlamlarını bilmese de, o onları Allah'ın sözü olarak kabul eder, ibadet aşkıyla onları okur. Kur'ân'ın

tamamını ezbere okuyan hafizlar onu farklı kıraatlere göre de okurlar. Çoğu kez Arap olmayan İslâm ülkelerinde çocuk yaşta Kur'ân-ı Kerîm'i ezbere okumaya başlarlar, fakat metni anlamazlar. Kur'ân kıraati olağanüstü bir şekilde gelişmiştir. Dinleyenler kıraatın teknik ayrıntılarını bilmese de, Kur'ân'ın usulüne göre iyi bir kıraatla okunmasından dolayı duygulanırlar. Cemaatin içinden bazı yerlerden "ah" sesleri işitilir. Bazıları hüngür hüngür ağlar. Bazısı iç çeker, bazısı da "hu" çeker. Allah diye bağıranlar olur."

Kur'ân'ın anlaşılması için gösterilen gayretleri açıklama sadedinde söylenenler ise kısaca şöyledir:

"Arap olmayanların Kur'ân'ın anlamını anlayabilmeleri için gramer bilgileri, sözlükler, ansiklopedik eserler geliştirildi. Fakat biz Kur'ân'ı anlamada ciddi bir birikim ürünü olan ve sürekli büyüyüp gelişen tefsirlere medyunuz. Miladi 10 yy. da Taberî dediğimiz 30 ciltlik tefsire, Zemahşerî'nin meşhur Keşşâf'ına 13 yy. Beydavi tefsirine 15 yy.'da Celaleddin Suyuti'nin tefsirine medyunuz. Bunlar Arapça yazılmışlardır. Filolojik ve tarihi ekollere göre âyet âyet Kur'ân'ı açıklamaya gayret etmişlerdir. Buna ilaveten diğer İslâm ülkelerinin dillerinde yapılmış sayısız tefsir, Kur'ân-ı Kerîm'in farklı konularına ait yapılmış çalışmalar, bulunmaktadır. Goldziher, ilk devirlerdeki Kur'ân metninin oluşması konusunda bilgi veren önemli eserini "Die Richtingunen der islâmischen Koran-auslegung" modern devre kazandırmıştır.[560]

Kur'ân'la tasavvuf bağlantısını da kuran Schimmel şöyle demektedir: *"Felsefeciler Kur'ân-ı Kerîm'i kendi anlayışlarına göre yorumlamayı denediler. Özellikle mutasavvıflar görüşlerinin temellerini Kur'ân'dan almışlardır. Gerçekten hayret verici olarak görünmektedir ki, Kur'ân'a üstünkörü bir göz attığımızda kuru bir kanun dininin açıklaması olarak görünmektedir. Ve onda mistik tema bulmak mümkün değildir. Bununla beraber ilk devirlerde İslâm tarikatının dindarlığı, kıyamet günü Rabbin'e kendi günahkârlıklarından, namaz, oruç ve rızay-ı İlâhîyi kazanmadaki gayretlerinden dolayı titreyen bir bağlılıktan türetilmişdir. Onlar Kur'ân emir ve yasaklarını sadece dünyanın düşünüldüğü bir zamanda ciddiye aldılar, Kur'ân'la olan hayati teması sürdürmeyi sürekli denediler. Mutasavvıfların,*

---

[560] Schimmel, *Der Koran*, 18-19.

sadece Kur'ân'ın bir âyeti için 7000 farklı yorum bildikleri anlatılmaktadır. Bir âyetin inceliklerini anlatmak için bir gecenin bile yetmeyeceği belirtilmektedir. Şüphesiz onlar bu âyetlerde normal okuyucunun görmediği sırları gördüler. Şair ve mutasavvıfların coşkusu için gerekli olan aşkta pek çok âyetin etkisi vardır. Bunlardan meşhur olan Araf Sûresi'nin 7/172. âyetinde Allah, onların Rabbi olarak, henüz yaratılmamış ruhlarla tanışıyor ve konuşuyor. Şairin aşk konusu onun ezelden gelen sevgisinin özlemi bu âyette anlamını bulmaktadır. Veya özel nuraniyeti, Nur Sûresi 24/35 âyette 'Allah yerlerin ve göklerin nuru' olarak övülür. Veya Âyetü'l-Kürsî, Bakara Sûresi 2/255. âyet pek çok camide sanatkârca tezyin edilmiştir. Maide Sûresi'nin 5/54 âyetinin "O sizi sever siz de onu seversiniz" *manası tasavvuf erbabından Allah'ın sevgisinin geleceğine ve yaratıcı ve yaratılan arasında sevgi değişiminin öngörüldüğüne işaret etmektedir. Necm Sûresi 53. ve İsra Sûresi 1. âyetteki İsra (mirac) esnasındaki tecelli ve tüm benzer âyetler bildirmektedirler ki, Allah tüm varlıkları duyuyor ve onların tamamı O'na dönecektir. Kur'ân'ın sembolleri mistisizm yoluyla Müslüman Doğunun şiirlerine o derece girmiştir ki, iyi bir Kur'ân bilgisi olmadan bu şiirleri anlamak mümkün değildir. Şayet sevgilinin yanağı ışıklı bir gün gibi ise bu* (Duha, 93/1) *âyetine işaret etmektedir. Nerede peygamberlerden onların özelliklerinden İsa'nın havarilerinden dans eden dağdan söz edilse okuyucu hemen bilinen muhtemel Kur'ân kıssalarıyla ilgi kurar. Buna benzer bir alışkanlık da eskiden Alman Protestanlarında vardı. Günlük konuşmaları Kutsal Kitap'tan ya doğrudan alarak veya ona işaret ederek yaparlardı. Doğu mizahında Kur'ân üzerine dindar olmayan çevrelerden anlaşılması mümkün olmayan kinayeler olduğu gibi, Bektaşi Dervişlerinin Kur'ân üzerine kinayeleri de olmuştur*" diyerek Kur'ân konusundaki ilgi çeken görüşlerini özetlemiş olmaktayız.

c- Kurt Rudolph Baskısı

Der Koran, Leipzig, 1965[561]

Max Henning tercümesi Ernst Werner ve Kurt Rudolph tarafından 1965'te Leipzig'te ayrı bir basım olarak tekrar yayımlanmıştır. Bu

561 Khoury, age, 1/117.

baskıdaki dipnotlar ve fihrist Kurt Rudolph tarafından; giriş Werner ve Rudolph ile beraber ortak yazılmıştır. Bu çalışmada yine Schimmel'de olduğu gibi Max Henning'in tercümesinde köklü değişiklik yapılmamıştır. Ancak konular ve özel isimler indeksi, Kur'ân ve Hz. Muhammed'le ilgili bir literatür listesi ilave edilmiştir. Tercümenin eski şekli korunmuş, anlamı bozacak çıkarımlarda bulunulmamıştır. Fakat tercümenin aslında mevcut olan metin ve manaya uygun açıklamaların çoğu yeniden yazılmış, eski sözcükler ve ifadeler yeniden günümüz Alman diline uyarlanmıştır.[562] Bu çeviri ile ilgili olarak Ahmet von Denffer, Kurt Rudolph'un 1979'da Leipzig'te Max Henning tercümesini yeni bir girişle yayınladığını bu girişte Kur'ân-ı Kerîm'i Marksist bir açıdan değerlendirdiğini söylemektedir.[563]

Âyet ve sûrelerin numaralandığı bu çevirinin giriş bölümünde şu konular yer almaktadır: İslâm öncesi Arabistan, Arap tarihi, (Hz.) Muhammed, Muhammed'in dini İslâm ve Kur'ân. Dipnotlarında İncil ile karşılaştırmalar ve kısa açıklamalar vardır.[564]

İslâm Öncesi Arabistan'ı yazan Ernst Werner, Arabistan'ı üretim alanı ve üretim elemanları açısından ele almış, burada yaşayan halkı sınıflara ayırarak Marksist açıdan üretim, tüketim dengesizliklerine işaret etmiş, kölelik ve sömürgeciliği öne çıkarmıştır. Büyük devletlerin Arabistan üzerindeki menfaatlerini, ülkeler arası ticareti ve bunun getirdiği sermaye birikimini, olayların arkasındaki asıl gerçek gibi göstermiştir. Emek sermaye çatışması, sınıfların sömürülerek dine muhtaç bırakılması, (Hz.) Muhammed'in din kurmasını hazırlamıştır,[565] gibi Marksist görüşlerle konuya yaklaşmıştır.

Werner, Hz. Peygamberin doğumunu, çocukluğunu ve gençliğini hatta evlenmesini hep Marksist anlayışıyla ele almaktadır. Bundan dolayı Hz. Peygamberin başarısının arkasında Hz. Hatice'nin serveti olduğu izlenimini vermeye çalışmakta, Suriye'ye yaptığı ticari seyahatler sayesinde dini düşüncesinin alt yapısını oluşturduğunu iddia etmektedir. Ona göre eşinin

562 Enay, *age*, 98.
563 Von Denffer, Ahmad, *Der Koran*, die Heilige Schrift des İslâm in Deutscher Übertragung, İslâmabad-Münih, 1996, XVIII.
564 Rudolph, Kurt, *Der Koran*, Leipzig, 1965, 1-599 sayfadır.
565 Rudolf, *age*, 5-9.

servetiyle Kuzey Suriye'nin dini tecrübesini de elde eden Hz. Peygamber, İbrahim gibi Ortadoğu'nun saygı duyduğu bir ata peygambere arkasını dayayınca herkese vahiy gönderilen gökte bir kitabın olduğunu, kendisine de buradan vahiy gönderildiğini söyleyerek, temeli 7. yy. Ortadoğu Hristiyanlarına dayanan ahiret inancı, iyiliklerin karşılığında Cenneti, isyanların karşılığında Cehennemi ödül olarak sunan görüşlerini halka anlattı.

Montgomary Watt'ın görüşlerine daynarak müşrik muhalefetinin sebeplerini şöyle değerlendirmektedir: *"Mekke'deki idarecilerden memnun olmayan orta tabakanın ona inandığı düşünebilir; köle ve fakirler gibi toplumun alt tabakasını oluşturan sınıfın ona muhalefet ettiği kayıtlarda hiç geçmemektedir. Ancak ilk defa tevhidi düşüncelerini açıklayıp zekâtı, ahiretin şartı olarak belirtince muhalefet başlamıştır. Muhalefet, ondan mucizenin yanında kıyametin kesin olarak ne zaman kopacağı konusunda bilgi isteyince Muhammed, onların bu inkârı karşısında iman küfür belirlemesiyle insanları kategorilere ayırdı."*

"Mekkelilerin şiddetli muhalefetiyle karşılaşınca bazı dindaşlarını Habeşistan'a göç ettirdi. Güçlü muhalif Hattab oğlu Ömer'in de yeni dine girmesiyle Mekkeliler, olanca şiddetiyle baskılarını arttırdı." diyen Werner, Hicreti şöyle değerlendiriyor:

"Medine'ye göçle akılcı bir politikacı ve organizatör olduğu ortaya çıktı. Burada Yahudilerle beraber bir birlik kurmayı denemişse de başarılı olamamıştır. Hristiyan ve Sabiîleri de iman ve amel noktasında tutarlı bulmayan (Hz.) Muhammed onlardan da ayrılıp kendi öz bilincini geliştirip kendi milletini oluşturdu. Tebliğ ettiği bu yeni dinin temeli imandı. Bireyler arasındaki bağlar kana değil, din kardeşliğine dayanıyordu. Bu imanın esası tek Allah'a ve onun peygamberine kesin olarak inanmaktır."

Mekke'nin fethi ve ondan sonraki gelişmelerle ilgili olarak verdiği bilgiler:

"Aradaki irili ufaklı savaşlardan sonra 630 yılında güçlü bir orduyla baba yurdu Mekke'ye girdi. Düşmanlarını bağışladı ve onlara hediyeler verdi. Kâbe'deki putları yıktı. Kabile imtiyazlarını kaldırdı ve müminlerin tek bir cemaat olduğunu ilan etti."

"Muhammed Hayber'i fethedip arazisini ganimet olarak askerlerine taksim ettikten sonra eski sahiplerini arazileri üzerinde yıllık gelirinin yarısını ödeme şartıyla icarcı olarak bıraktı. Elde edilen geliri de askerlerine taksim etti. Arap Yahudileri de vergiden kurtulmak için tarımı bırakıp el sanatlarına yöneldiler. (Hz.) Muhammed'in, Yahudi karşıtlığının temeli Bizans-İran savaşlarına dayanmaktadır. 622 yılındaki Bizans-İran savaşlarında (Hz.) Muhammed Bizans'ı, Yahudiler de İran'ı tutuyordu. Herakliyus İran'ı yenince Yahudiler'in İran'a yardım ettiklerini varsayarak onları işkenceye tabii tuttu. (Hz.) Muhammed 622 yılından beri daima Bizans paralelinde hareket ettiğinden Yahudileri yenmesi Bizans'ın başarısına uygun düşmektedir. (Hz.) Muhammed, askeri malzeme ve sipahi tımarları konusunda Bizans'ı kendisine örnek almıştır. Yahudiler (Hz.) Muhammed'i yalnız bırakınca o da hicazın dış politikasını mahir bir şekilde kullandı. Hayret verici bir enerji ile kendi dini ve politik fikirlerini hayata geçirdi."

"Mekke fethinden sonra misyonerlerini bedevilere gönderip ve hoşgörüyle hayatının son iki yılında pek çok Arap'ın kalbini kazanarak imanın yerine kendi egemenliğini yerleştirdi, misyonu da giderek politik bir karakter kazandı." diyen Werner Fetih sonrası gelişmeleri şöyle değerlendirmektedir:

"628 yılında Yemen'de İran egemenliğinin sona ermesinden sonra bu bölgedeki Hristiyan ve Yahudiler İslâm egemenliği altına girdiler, vergi ve savaşlarda maddi yardım yapma şartıyla tüm özgürlüklerini korumayı başardılar. Medine'de yeni oluşan İslâm toplumu temelde temiz dini bir karaktere sahip olsa da 630'dan sonra çok önemli bir şekilde politik bir vurgu kazandı. Çöldeki Araplar kan akrabalığını esas alırken kendi aralarında bedevi hayatını düzenleyen sosyal, hukuki ve ahlaki ilkeleri vardı. Bunlar (Hz.) Muhammed'i rahatsız etti. Bedevi toplum kurallarının yerine İslâmi kuralları koydu. Kabile ayırımını kaldırarak insanların eşitliğini ilan etti. Adam öldürmeyi ve kan davasını yasakladı. (Hz.) Muhammed Arapların yapısına aykırı fikirleri onlara kabul ettirmede bütünüyle başarılı olamadı. Onlar yeni dini kabul ettikten sonra otonomilerini feda etmeye hazır değillerdi. (Hz.) Muhammed'in

amacı da Medine merkezli federal bir devlet kurmaktı. Kabilelerin savaş durumunda merkezi yapıya yardım etmeleri İslâm'ı kabul anlamına geliyordu; elde edilen ganimetlerden tarım ürünlerinden, otlakta otlayan hayvanlardan ve ticari mallardan alınan orantılı vergiler federal devletin gelirleriydi. Toprak, hayvan ve ticari mallardan alınan vergiler dinin temel ibadeti arasında sayılmış, kendi payını kabile reisinin payına denk olarak sembolik bir şekle sokmuştu. Yahudi ve Hristiyanlardan İslâm egemenliğini kabul edenlerden kişi başına belli bir vergi aldı. Fethedilen tüm ülkeler peygamberin tasarrufuna giriyor ve böylece karakteristik ortaçağ devlet arazisi şekli doğmuş oluyordu. Vergi sistemini özel bir ekiple yürüten (Hz.) Muhammed cizye vergisinin dışında tüm vergileri üretime dayalı olarak alıyordu. Böylece Muhammed Araplara sadece dinin kuruluşunu göstermekle kalmadı kendi halifelerine azami politikayı tüm vasıtalarıyla gerçekleştirmeyi de deneysel olarak gösterdi. Paramparça ve dağınık Araplardan eski feodal bir devlet şeklini ortaya koymak, dini birlik ideolojisi ve en azından onları merkezi bir idare etrafında birleştirmektir. Geçici olarak birleşen güçler o zamanlarda ön ve orta Asyada fetihler yapmakla kalmadı aynı zamanda Avrupa'yı da sarstı. Kısmen de olsa Avrupa'yı temelden değiştirdi."

Hz. Peygamber'in kişiliği ve dininin hedeflerini açıklarken, *"(Hz.)Muhammed dünya tarihinin önemli kişilerinden biridir. Oryantal bir özelliğe sahip, Araplar için hazır öyle bir din kurdu ki, bir yanda ticaret ve üretim yapan şehirler, diğer yanda göçebe bedeviler olan bir din. Böylece o, doğu toplumuna uygun bir ideoloji verdi ve bu tarz üzerine de feodalizmi yerleştirdi. Hiçbir din kurucusunda (Hz.) Muhammed'de olduğu gibi politika ve din kaynaşmamış, onun risalet bilinci gibi toplumsal gerçeklere yönelmemiştir. Bundan dolayı peygamberin hayatının sonunda önemli bir faydaya ek olarak dünyevi hedeflere ulaşma dini bir söylem olarak sonuçlandı. Ummadığı bir şekilde onun dini ileri bir gelişmeye de hizmet etti ve belli bir tarzda köleliğin yıkılmasını kabile anlayışlarının feodalizme dönüşmesini de istedi."*[566] diyerek Hz. Peygamberi kendine göre yorumlamaktadır.

Kur'ân'a dayalı İslâm dinini ve ibadetlerini girişte tanıtan Kurt

[566] Rudolf, age, 9-15.

Rudolph, Hz. Muhammed'in ve Kur'ân'ın Batı tarafından algılanışını ilgi çeken bir ifade ile anlatmaktadır:

"Arap peygamberin" kişiliği İslâm ülkeleri dışında özellikle batı Hristiyan dünyasında yüzyıllar boyu farklı yargılar geçirdi. O, Ortaçağda Hristiyanlığın ve kilisenin baş düşmanı görüldü. Aydınlanma çağında biraz daha olumlu resimler çizildi. Günümüzde O'nun samimiyetinden artık şüphe edilmemekte, O'nun bir yalancı olmadığı kabul edilmektedir.

Kur'ân, (Hz.) Muhammed'in zafiyetlerini açıklaması, yanlışlarını ortaya koyması ve günahsızlığını ileri sürmemesi (Hz.) Muhammed'in bir zamanlar mucizeler gösteren biri olarak ortaya çıkmayı hiç denemediğini göstermesinin yanında, kişiliği üzerine yapılan tüm değerlendirmeleri de reddetmektedir. Bazı durumlarda anlaşmayı bozması, bu konuda gevşeklik göstermesi gibi, ona yük getiren şartlara göz atıldığında ilerlemiş kültür ve ahlak değerlerinin hiçbiriyle ölçülemeyecek ölçüleri onda görebiliriz. Diğer taraftan (Hz.) Muhammed'in karizmatik bir lider olması ve Allah tarafından bir peygamber olarak aile hayatında da çok farklı ve müstesna bir yer talep etmesi, dikkatlerden kaçmamalıdır. İlk defa mistik ve bazı heretik mezhepler Allah'ın dünyevi elçisinden dünya üstü mükemmel bir insan yaptılar. Bugün, ara sıra yapıldığı üzere, (Hz.) Muhammed'in kişiliğinin, Mekke'de ayrı Medine'de ayrı olduğunu söylemek yersizdir. O ne Mekke'de ne de Medine'de din ve politikayı birbirinden ayırdı. Mekke'de din ne kadar ön planda bulunduysa bu yakın ilişkiler de böyledir. Diğer taraftan ashabın Habeşistan'a hicretinde hicret öncesi Medinelilere karşı davranışlarındaki örneklerde, Peygamberin politik ustalığı tespit edilmektedir. Diğer taraftan o Medine'de hiçbir önemli noktada kendi öğretisi ve idealine ihanet etmedi, sürekli peygamber ve Allah'ın elçisi olarak kaldı. Böylece en sonunda o kendi kimliğinin bütünüyle açılması için uygun şartları bulmuş oldu. Devlet adamı yeteneğini her defasında ispatlayarak ortaya koydu. Onun eseri değişse de yüzyıllar boyu devam etti. Aslında Mekke'de başlamış olan din Medine'de uygun şartlarda tutarlı bir şekilde devam etmiştir. W. M. Watt bu konuyla ilgili şu eklemeleri yapar:

"Muhammed Haniflerde olduğu gibi bireysel bir tanrı arayıcısı değil, tam tersine kendi vatandaşları ve toplumu için sorumluluk duyan biriydi.

Bundan dolayı böyle bir politik ve toplumsal etkide bulunuyordu. Rudi Paret tarafından vurgulandığı gibi (Hz.) Muhammed'in, büyüklüğü ve üstünlüğü işte burada gösterilebilir. Zamanının problemlerini uyanık bir biçimde, hayret verici ve şaşırtıcı bir yetenekle Arapların toplumsal durumuna uygun ve doğal olarak kendi mesajının temel prensiplerini ciddi bir şekilde zedelemeden anladı." Paret diyor ki: "Tarihçi için hatta herkes için tarihin itici gücünü düşünüp, anlamak, şaşırtıcı ve aynı zamanda ibret vericidir. Burada Arap peygamberinin kişiliğini, bir din kurucusu ve devlet adamı olarak kendi çağdaşlarına nesiller boyu büyük bir etki yapan bir insan olarak görmekten ziyade, birden bire ortaya çıkmış geniş ufuklu bir strateji olarak görmek daha uygun olur."

Dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan günümüz Müslümanları için Hz. Peygamber'in hayatı ve dini, sadece dinî değil, tersine önemli politik bir anlam ifade etmektedir. O bilinçli enerjik ve tam sorumluluk alan bir devlet adamı örneği ortaya koyduğundan ırki bir eşitlik sosyal adalet üzerine de devam eden bir yol açmıştır. O, Arap milletleri için Arap birliğinin yolunu açan biridir diyen yazarın Kur'ân hakkındaki değerlendirmeleri şöyledir:

(Hz.) Muhammed'in hayatının ve dininin güvenilir belgesi Kur'ân'dır. ... Bundan dolayı Allah, ya tekil olarak ya da çoğul olarak peygambere onun aracılığıyla da insanlara ya da müminlere hitap etmektedir. Zerdüşt ve İsa gibi bazı din kurucularından farklı olarak (Hz.) Muhammed, kendi hayatına değer verdi. Sünnetini ve açıklamalarını yazılı olarak tespit ettirdi. Kendisi okuma ve yazma bilmediği halde büyük bir değer vererek hayatını yazılı olarak tespit ettirdi. Medine'de kâtipler çalıştırdı. Mekke'de iken (Hz.) Muhammed'in uyarıları, hitapları ezberle korunmuş olmalıdır. Çünkü okumanın aynı zamanda ibadet amacına yönelik olduğu da açıktır. Kur'ân kelimesinin asli anlamının 'Toplum önünde okumayı' ifade etmesi de buna işarettir. Bu kelimeyle önceleri bir tek vahiy, sonra da vahiylerin tamamını içine alan bir kitap anlamında, Kur'ân denmiştir. (Hz.) Muhammed Suriye Hristiyan Kilisesinin ibadetlerini taklit ederek bu tarzda kendisine ibadet geleneğini yaptı," dedikten sonra Kur'ân'ın toplanması konusundaki görüşlerinin açıklamaktadır:

Kur'ân'ın resmi bir cemi, yani toplanması Hz. Peygamberin hayatında yapılmadı. O'nun beklenmedik ölümünden sonra herhalde vahiyler kaybolmuştur. O'nun ölümü aynı zamanda peygamberlik vahiylerinin sonu anlamını da ifade etmektedir. Bundan dolayı vahyin toplanması ve düzenlenmesi akla gelmiş olabilir. Fakat İslâmi kaynaklar burada peygamberlik sürecinin yenilendiği yani vahyin toplandığı konusunda bilgi vermemektedirler. Gerçekten görünen o ki, önceleri farklı özel çok sayıda vahiy toplamaları var imiş. Söylendiğine göre bu vahiyler çeşitli yazı malzemeleri üzerinde parçalar halinde yazılı imiş. İbadet anlayışının gereği gibi ezbere dayalı gelenek büyük rol oynamıştır. Kur'ân sayfalarının bir örneği bu peygamberin vahiy kâtibi Zeyd b. Sabite kadar ikinci halife Ömer'in kızı Hafsa'nın yanında bulunuyordu. Biz buna benzer diğer dört Kur'ân örneğinden de haberdarız. Üçüncü halife Osman'ın emriyle Peygamberin vahiylerinin farklı okunması üzerine müminler arasında bir tartışma çıktığı için resmi bir Kur'ân nüshası ortaya çıkmıştı. Medine'de Osman'ın kurduğu komisyon Zeyd b. Sabit'in başkanlığında Üç Mekkeliden meydana gelmişti. Bunların yaklaşık beş yıl süren bu çalışmalarıyla şimdi bile geçerliliği devam eden, Hafsa nüshası olarak adlandırılan metin ortaya konmuş oldu. Bunun dışındaki vahiy metinleri yok edildi. Resmileşen Kur'ân nüshaları o zamandaki İslâm devletinin metropolleri olan Mekke, Medine, Kûfe, Basra ve Şam'a gönderildi. Böylece peygamberin ölümünden yirmi yıl sonra O'nun vahiyleri resmen toplanmış oldu. Bu kural başkaları için değil de sadece Araplar için geçerli olan bir metinle sınırlandırılmıştı. Okumada yanlışlar çıkınca metnin tamamının harekelenmesi çok sonraları olmuştur. Zamanla kıraat konusunda şekillenme ve standartlaşma oldu. 10. yy.'da, şimdi bile geçerliliği devam eden yedi kıraat ekolü ile sınırlandı. Camilerde ibadetin ve Kur'ân'ın kıraat sanatına göre öğrenilmesinin yedi kıraatteki okuyuş geleneğine göre mümkün olduğu bilinmektedir. Yazılı örnek sadece hafızayı desteklemek için bulunmaktadır. İslâm İlâhiyatçıları 'Hafızlar', Kur'ân'ı ekseriya kör olan kıraat ustalarından öğreniyorlardı. Hafızlık eskiden Kur'ân'ı ezbere ve kuralına uygun olarak okuyabilen herkes için itibarlı bir unvandı. Bugünkü Kur'ân'ın âyet ve sûrelerinin başlangıcı Osman zamanındaki metne dayanmaktadır. Kur'ân farklı uzunluklardan oluşan 114 sûreden oluşmaktadır. Sona doğru azalan bir hacimin dış

görünüş itibariyle kaba göründüğü aşikârdır. En uzun sûre başlangıçta birinci sûre, en erken nazil olan sûrede en sonda bulunmaktadır. Her sûre bir isim taşımaktadır. Bu isim sûrede geçen bir olaya dikkat çeken bir kelimeye dayanmaktadır. İslâm dünyasında bir adam saygı kazansın isteniyorsa, ona Kur'ân'dan bir isim verilir. Kur'ân, Fatiha sûresi ile başlar bu sûre birinin başına beklenmedik bir felaket geldiğinde Hristiyanlardaki Paternostern "Rabbin duası" gibi okunur. Son iki sûre halk inancında sihir ve belaya karşı okunur. 112. Sûre saygı (takdir) ismini almaktadır. Şirke ve üçlü inanç şekline karşı Allah'ın birliğini açıklayan temel bir sûredir. Çoğu kez birinci sûre ile beraber okunmaktadır. 29 sûrenin başlangıcında bazı harfler bulunmaktadır. Bugüne kadar tüm gayretlere rağmen bu harfler çözümlenememiştir. Bundan dolayı bunlar bazen spekülatif yorumlara ve derin açıklamalara sebep olmuşlardır. Bugün sûrelerin isimleriyle beraber bulunan sûrenin Mekkî ya da Medenî oluşunu belirleyen işaretler her zaman tarihi gerçeklere uygun düşmez. Bu veriler kısmen İslâm bilginlerince tartışmalıdır. 9. sûre hariç her sûre besmele ile başlar," diyerek Kur'ân hakkındaki görüşlerinin açıklamaktadır. Rudolf'un bizce malum olan görüşlerini aktarma maksadımız Kur'ân gerçeğini bir münkirin, kâfirin kaleminden dinlemek içindir. Elbetteki bu düşüncelerin çoğunluğu gerçeğe aykırıdır. Günümüz araştırmacıları böyle mesnedsiz ve toptancı, Kur'ân'ın kendi kaynaklarına dayanmayan yargıları kabul etmemektedirler.

d- DİTİB'in Henning Baskısı

Der Koran (Kur'ân-ı Kerîm), Ankara, 1992

Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği'nin (Almanya) gayretleri, Reclam Yayınevinin müsadesi ve H. Achmed Schmiede'nin çalışmasıyla, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarından orijinal metinle birlikte Max Henning tercümesinin yeni bir edisyonu yayın hayatına girdi.

Baskının takdim yazısında zamanın DİTİB başkanı, Türklerin Almanya'ya gelişini, camileşmelerini anlattıktan sonra, Almanların, Türklerin ve diğer Müslümanların Kur'ân ihtiyaçlarına cevap vermek için bu tercümeyi baskıya verdiklerini açıklamaktadır.[567]

[567] Takdim ve giriş yazılarının bulunduğu sayfalarda sayfa numarası yoktur.

Schmiede de yazdığı tanıtım yazısında, tercümenin Kur'ân'dan farkını, tarihi bir metnin tercüme zorluklarını beyan ettikten sonra, Henning tercümesinin değerini M. Hamidullah'ın Schimmel'in edisyonunun önsözünde takdir ettiğini belirttiğini ifade ederek, çevirinin değerini anlatmaya çalışmıştır.

1960 yılında A. Schimmel tarafından hazırlanan Henning çevirisinin dipnotlarını kaldırarak, başka hiçbir müdahale yapmadan, olduğu gibi yayınlayan DİTİB, bu baskıyla yurt içi ve yurt dışında önemli bir boşluğu doldurmakla beraber, kuruma yakışan bir tercümeyi ortaya koyamamıştır.

e- Hofmann'ın Henning Baskısı

Der Koran, Münih, 1999

Uzun yıllar Alman dış işleri elemanı olarak görev yapan Murad Wilfried Hofmann, 1931 yılında doğdu. Hukuk doktorasını bitirdikten sonra, bale tenkitçiliği yaptı. Değişik ülkelerde büyük elçilikte bulunduktan sonra Cezayir ve Fas'ta çalıştı. Fas büyük elçiliğinden emekli oldu.

Müslüman olduktan sonra kendine görev edindiği İslâm misyonu konusunda: *"Görevim, sosyo kültürel etkileşim dolayısıyla, İslâm kültür dünyasının Müslümanlarıyla birlikte İslâm'ı dinsel, felsefi ve yeniden canlanışı içinde Marksist ağırlıklı ateizm karşısındaki tartışmada inşaallah evrensel bir güç haline getirmektir."*[568] diyen yazar, belirlediği görevi doğrultusunda makale ve kitap yayınlarının yanında Henning tercümesinin 1901 baskısı üzerinde yaptığı üç yıllık bir çalışmayla onu *"düzenleyip modernize"* ettikten sonra bir de giriş yazarak yayınladı. İlk baskısı Çağrı Yayınları tarafından İstanbul'da 1998 yılında yapıldıktan sonra, 1999'da Münih'te yayınlandı. Kur'ân'ın önemini, İslâm'ın prensiplerini girişte özetleyen Hofmann, edisyona katkılarını şöyle sıralamıştır:

"Hennig tercümesinin kalitesine rağmen onu bu gün istenen duruma getirebilmek için bütünüyle gözden geçirmemiz gerekmekteydi. Yapılması gerekenleri şöyle sıralayabiliriz:

M. Henning 1858 yılında basılan oryantalist kaynakları, özellikle

[568] Muhammed Rasul, *Almanya'da İslâm'ı Seçenler*, İstanbul, 1984, s. 70.

Gustav Flügel'in Kur'ân baskısını ve onun âyet numaralarını kullandı. Hâlbuki Flügel'in âyet numaraları İslâm dünyasındaki mutat âyet numaralarından büyük ölçüde farklılık arz ediyordu.

Henning, çeviride lafzatullah (Allah) zamirlerini (O, Biz, Onun, Ona) şeklinde büyük harfle yazmamıştır. Bunları düzeltmek Kur'ân'ı daha kolay okunur ve anlaşılır yapmaktadır.

Alman Dili 1901'den beri cümleler, isimler bakımından, hem de yazı kuralları yönüyle çok değişmiştir. Mesela o zamanlar kadınlar için "Weib" denirken bu gün "Frau " denmektedir.

Çeviride önemli olan Kur'ân'ın icazının aksettirilmesi, ayrıca onun lâhûti ifadelerinin de zedelenmemesi gerekmekteydi. İtina gerektiren bu konu aslında; bayağılaştırmadan bu yüksek dilin nazmını bugünkü kullanılır dile yaklaştırmalıydı.

Henning bir Hristiyan olarak tercümede ve tercüme girişinde istemeyerek de olsa, Yahudi ve Hristiyan anlayışları Kur'ân çevirisine sokmuştur. Dogmatik noktalarda görüşlerini düzeltmek istemesine rağmen bunlar girmişlerdir. Bunlara örnek olarak, Bakara, 2/83 ve Maide, 5, 12, 70 âyetlerindeki *"Bundes schliessen"* Allah ile İsrail oğulları arasında anlaşma yapmaktan söz ediliyor. Hâlbuki burada söz konusu olan karşılıklı bir sözleşmeden ziyade, Allah tarafından yapılan vaadin İsrailoğulları tarafından kabul edilmesidir. Aynı şekilde Allah katında Kutsal Ruh'un İlâhî bir şahıs muamelesi göreceği veya İsa'nın Allah tarafından yaratılacağı yerine *"gezeugt/doğrulmuş"* olacağı Kur'ân'ın hiçbir yerinde anlatılmaz. Yine aynı şekilde Cennet tasvirlerinde tipik gayri İslâmi yargılarla karşılamak mümkündür. Mesela eş olarak Cennette sadece erkekler bulunur. Kur'ân'da hem erkek hem de kadını içine alan *"Zevc/Zevce"* kelimesi önemli bir yer tutmasına rağmen Henning tarafından göz ardı edilmiştir.

Mücerred kavramlar cümle içindeki ilişkilerine bakılmaksızın basmakalıp (sterotyp) ifadelerle geçiştirilmiştir. "Âyet"i çevirirken kavramın (âyet, işaret, mesaj, delil) gibi anlamlardan hangisinin âyet bağlamına uygun düştüğüne dikkat edilmeliydi. Bu durum çok anlamlı olan "die Seele/ruh/can; der Hauch/nefes; der Geist/ruh; die İnspiration/vahiy; die Eingebung/ilham; der Erzengel/Cebrail" kelimelerinin tercümesinde de söz konusudur.

Cahiliyye devrinde kullanılan *"İslâm, Müslim"* kelimeleri için de aynı durum geçerlidir. Bu kelimeler eski anlamında *"Allah'a itaat eden, ona bağlanan"* anlamının dışında başka bir anlam ifade etmez. Ancak bu anlam Medine'de yeni İslâm toplumunun kuruluşuna kadar devam etmiştir.

Kur'ân çevirilerinde âdet olduğu gibi paralel pasajlar Henning tarafından basmakalıp ifadelerle çevrilmiştir. Mütercim "bu tip çeviriden bazı haklı gerekçelerle ayrıldım. Çünkü böyle pasajlar için pek çok tercüme imkânı vardır. Bu pasajların farklı tercümesiyle okuyucuya değişik anlamların sunulma imkânı olduğu bir gerçektir." Mesela *"el-Mele"* kelimesini ele alabiliriz. Bu kelime kabile reisleri (Häuptlinge), şefler (Chefs), liderler (Anführer), eşraf (Notabeln), büyükler (Grosse) daha başka şekillerde çevrilebilir. Buna benzer başka eş anlamlı bir kelime *"eş-Şerîka"* ki, ondan ortaklar (Teilhaber), eşler (Partner), arkadaşlar (Gefährten), putlar (Götzen), aracı putlar (Nebengötter), tanrı eşleri (Mittgötter) veya ortaklık koşulanlar (Beigestelle) gibi manalar anlaşılabilir.

Sonuç olarak Henning'in bütün dipnotları ki, bunlar belli bir zamanın İslâm düşmanlığı izlerini taşıdığından, hepsinin değiştirilmesi gerekiyordu. Bu dipnotlarda Hz. Peygamber'e özellikle Yahudi ve Hristiyan inancının kötü bir taklidi isnadı yapılmaktaydı. Henning bu isnatlardan hareketle şunu anlatmak istiyordu: Kutsal Kitap'la Kur'ân arasında bu farklar, Kur'ân'ın (hâşâ) gerçek bir kitap olmadığını göstermektedir.

Bütün bu değişikliklere rağmen, ben büyük ölçüde Henning çevirisinin tercihlerini, Kur'ân metnine uygunluğunu ve şairane gücünü korumağa çalıştım," demektedir.

f- Max Henning Tercümesine Yapılan Tenkitler

Bu çeviri Almancanın en meşhur ve yaygın tercümesi olma özelliğini korumasına rağmen bazı noktalarda tenkit edilmektedir. Hataları diğer Almanca tercümelerden, bazen de tefsir kaynaklarımızdan yaptığımız alıntılarla düzeltme yönüne gittik. Sırasıyla bazı tenkit noktaları:

1- *"... ve Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın..."* (Bakara, 2/23) âyetinin tercümesinde Henning: *"...und rufet eure Götzen zu Zeugen/ve putlarınızı şahit olarak çağırın."* anlamındadır. Paret'in çevirisi ise,

"...und ruft, wenn (anders) ihr die Wahrheit sagt an Gottes Statt eure (angeblichen) Zeugen an/...ve şayet siz başka bir gerçeği söylüyorsanız Allah yerine sözüm ona şahitlerinizi çağırın!"; Khoury, *"...und ruft eure Zeugen anstelle Gottes an, so ihr die Wahrheit sagt/...ve siz Allah'ın yerine şahitlerinizi çağırınız, doğruyu söylüyorsanız.";* Hofmann neşrinde: *"...und ruft andere Zeugen als Allah an, so ihr Warhrheit sagt/ . ..ve diğer şahitlerinizi Allah olarak çağırınız, böyle siz doğruyu söylüyorsanız."* Görüldüğü gibi çevirilerin hepsi hem eksik hem de hatalı; Rudolf yayınında: *"...und ruft einen Zeungen ausserhalb (statt) Allah an, so ihr warhrhaft seid/...ve siz Allah'ın dışında bir şahidi çağırın, böylece gerçekçi olursunuz."* Bu çeviri doğru ancak çoğul olan *"şahitler"*'i tekil olarak çevirmiştir.

Tefsir kaynaklarına baktığımızda âyette geçen *"şühedaeküm"* yorumu şöyledir: *"Şühedâ*, şahitlik için hazır ve kaim olan *"şehîd"* kelimesinin çoğuludur.[569] Buradaki çağrı emri, yardım etme ihtimali olan herkesi kapsamaktadır.[570] Elmalılı Hamdi Yazır, biraz daha geniş bir anlamla şöyle demektedir: Hatta Allah'tan başka güvendiğiniz ne kadar yardımcılarınız, tanıdığınız, mabutlarınız, gücünü farz ettiğiniz ne kadar putlarınız, şairleriniz, edebiyatçılarınız, bilginleriniz, filozoflarınız, devlet büyükleriniz, hâsılı size el, ayak olmasını isteyeceğiniz ne kadar yardakçılarınız, şahitleriniz, liderleriniz varsa hepsini çağırınız.[571]

Bu âyetin doğru çevirisi müfessirlerimizde gördüğümüz gibi, yardıma çağrılan Allah'ın yerine değil Allah'ın dışında güç ve kudret tevehhümü olan, putlar dâhil her şeydir. Putları tek put olarak tahsis etmek âyetin geniş manasını daraltmaktan öte yanlıştır.

2- *"De ki ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden de mülkü çeker alırsın; dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır, yalnız senin elindedir. Gerçekten sen, her şeye gücü yetensin."* (Al-i İmran, 3/26) âyetinin Henning tercümesi: *"Sprich: O Allah, König des Königtums, du gibst das Königtum, wem du willst, und nimmst das Königtum wem du willst; und du ehrst, wen du willst, und demütigst,*

---

[569] Zemahşerî; age, 1/99.
[570] Beydavi, age, 1/39.
[571] Hamdi Yazır, age, 1/269.

wenn du willst. In deiner Hand ist das Gute, siehe, du hast macht über alle Dinge/De ki: Ey Allah! Ülkenin kralı, sen istediğine krallık verirsin ve istediğinden de krallığı alırsın, istediğini onurlandırır, istediğini de alçaltırsın. İyi senin elindedir. Bak, sen her şeyde yüce güce sahipsin." Bu çeviride itiraz ettiğimiz anlayış *"Mülk/Königtum/krallık"* olarak çevirmesidir. Bu âyetteki birinci mülk özel, dar bir egemenliği değil, mutlak bir egemenliği ifade etmekte; bir şeyin mutlak olarak egemenliğini elde tutma anlamına gelmekte,[572] dolayısıyla mülkün kralı değil, mülkün sahibi Allah; ikinci mülk kelimeleri, mülkün bir bölümünü ifade etmekte; bunu da yine krallıkla tanımlamak, âyeti çok dar anlamda çevirmek olur. Âyette kast edilen *"mâlik ve mülk"* siyasi egemenlik sahibi bir Tanrı değil, mutlak gücün sahibi bir Allah ki, O, herkese sadece siyasi egemenlik değil, her istediğini, her ihtiyaç duyduğunu verdiği gibi; bunlardan istediğine verir, istediğinden de alır. Âyeti sadece krala ve krallığa tahsis etmek anlamı daraltmaktadır. Çeviride mutlak egemenlik sahibiyle siyasi egemenlik sahibi yer değiştirmiştir. Bireyselliğin, mülkiyet özgürlüğünün önde olduğu günümüzde bu anlam oldukça çağ dışı kaldığından diğer Almanca mütercimler mülk kavramına *"Herschaft/egemenlik"* anlamı vermişler,[573] bu dar kalıptan sıyrılıp çıkmışlar; ayrıca Henning'in Hoffmann edisyonunda bu yanlış düzeltildiği halde DİTİB, Schimmel, Rudolf baskılarında değiştirilmemiştir.

3- *"İmran'ın karısı: "Ya Rab! Ben karnımdakini kayıtsız olarak Sana adadım."* (Al-i İmran, 3/35) âyetinin mealinde geçen *"kayıtsız"* kelimesinin Arapça karşılığı âyetteki *"muharraran"* kelimesi, cümledeki yan cümleden (ism-i mevsulden) haldir. Bu hal'in anlamı çeviride kaybolmuş; Henning şöyle demiştir: *"(Gedanke), da das Weib 'Imrâns betete: Mein Herr, siehe, ich gelobe dir, was in meinem Schosse ist, zu eigen, so nimm es von mir an.'/Şunu hatırla ki, İmran'ın hanımı dua etmişti: Bak karnımdaki olanı kabul etmen için Sana adıyorum."* *"Kabul etmen için"* yan cümlenin halini açıklamaktan uzak görünmektedir.

Diğer Almanca çevirilerin tercümesi ise şöyledir: Paret: *"(Damals)*

572 Ragıb, *age*, 775; Beydavi, *age*, 1/154.
573 Ullmann, *age*, 55; Paret, *age*, 45.

als die Frau 'Imrâns sagte: Herr! ich habe dir gelobt, was (als Frucht) in meinem Leib ist. Es soll (dir und Deinem Dienst) geweiht sein. Nimm es von mir an!/Ya Rabb! Karnımda olan şeyi (meyveyi) Sana adadım. O (sana ve senin hizmetine) tahsis edilmiş olmalı. Onu benden kabul et!" Khoury'nin çevirisi, *"Rabbim, karnımda olan şeyi Sana adıyorum ve onu Sana vakfediyorum... "* Khoury, tefsirinde *"muharreren"* kelimesi sadece bu âyette geçmektedir, kelime olarak *"als geweihtes/vakfedilmiş, hasredilmiş"* anlamına gelir, demektedir.[574] Kâdiyânî çeviride: *"Rabbim, karnımda olanı özgür olarak Sana vakfettim."*[575] denmek sûretiyle âyet metnine tam uygun olarak çeviri yapılmıştır. Henning tercümesinin diğer baskılarında da bir değişiklik yapılmamış, bu eksiklik devam etmiştir.

Zemahşerî *"Muharreren"* kelimesinin, hiçbir şeyle meşgul etmemek, istihdam etmemek, onda hak iddia etmemek üzere, Beytül-Makdis'in hizmeti için onu azat etmek[576] anlamına geldiğini söylemekte ve âyetin ruhuna uygun bir yorum yapmaktadır.

4- *"Ben, size çamurdan kuş biçiminde bir yaratık yaparım, içine üflerim; Allah'ın izniyle hemen bir kuş olur. Yine Allah'ın izniyle, anadan doğma körü ve abraşı iyi eder, ölüleri diriltirim ve size evlerinizde yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi haber veririm."* (Al-i İmran, 3/49) Bu âyetin Henning çevirisinde ise: "und ich will euch verkünden, was ihr essen und was ihr aufspeichern sollt in ihrem Häusern/Ve size ne yemeniz ve evlerinizde ne saklamanız gerektiğini bildireceğim." denmektedir.

Hâlbuki Rudi Paret'in Almanca mealindeki çeviri şöyledir: *"Und ich werde Kunde geben von dem was ihr in eurem Häusern esst und aufspeichert/Ve size evlerinizde ne yiyorsunuz ve ne biriktiriyorsunuz haber vereceğim."*[577] Muhammad Rasul, Ahmed von Denffer, Khoury tercümeleri de Paret'le aynı doğrultuda olmasına rağmen Henning'in yeni edisyonlarında bu hata düzeltilmemiş; yani, âyetin manası Henning'te olduğu gibi istikbalde olacak bir olayı değil, halen yaşanmakta olan bir

---

[574] Khoury, Adel Theodor, *Der Koran Übersetzung und Wissenschaftlichen Kommentar*, Gütersloher, 1990-2001, 4/81.

[575] Mirza Tahir Ahmed, *Der Heilige Qur-ân*, Rabwah, Pakistan, 1993, 52.

[576] Zemahşerî, *age*, 1/355.

[577] Paret. *age*, s. 47.

olguyu gereklilik kipinde çevirmiştir. İsrailoğullarının gelecekte yiyip, biriktirecekleri anlamı verilmiş; hâlbuki âyette istikbaldeki gıdalar değil, hali hazırdaki gıdalar söz konusudur.[578] Rudi Paret *"... yedikleriniz ve biriktirdiklerinizden haber vereceğim."* demekle daha isabetli çeviri yapmıştır. Henning zaman kavramını âyetin ruhuna göre kavrayamamıştır.

5- *"İnkâr etmiş ve inkârcı olarak ölüp gitmiş kimselerin her biri kendini kurtarmak için dünya dolusu altın verecek de olsa, bu onların hiçbirinden asla kabul edilmeyecektir."* (Al-i İmran, 3/91) âyetini Henning: *"Siehe, wer da ungläubig ist und im Unglauben stirbt, nimmer wird von einem angenommen der Erde fülle an Gold, auch wenn er sich damit loskaufen wollte./Gör kim inanmaz ve kâfir olarak ölürse, kendisini kurtarmak için dünya dolusu altın verse artık kabul edilmez..."* şeklinde çevirmiştir. Çeviride iki önemli hata vardır, biri çoğul olan anlam tekil verilmiş; diğeri de *"kim"* ilave edilmiş. Paret'in çevirisi âyetin anlamını daha güzel yansıtmaktadır; onun çevirisi şöyledir: *"Die jenigen, die ungläubig geworden sind und in diesem Zustand sterben, nicht die (ganze) Erde voll Gold würde von einem von ihnen (als Lösegeld).../Onlar ki, kâfir oldular ve küfür halinde öldüler, onlardan hiçbirinden kurtuluş parası olarak yer dolusu altın bile alınmayacak."*[579]

6- *"Musa'nın annesi ablasına 'Onun izini takip et.' demişti. O da, onlar farkına varmadan uzaktan gözetledi."* (Kasas, 28/11) Âyetin çevirisinde Henning: *"Und sie sprach zu ihrer Schwester: "Folge ihm./Ve o kendi kız kardeşine, onu takip et, dedi. "* Anlatılan konu Musa (aleyhisselâm) kıssasıdır. Sandığa konulan küçük Musa, Nil nehrine bırakıldıktan sonra, annesi Musa'nın kardeşine, yani kendi kızına *"Onu izle, takip et"* diyor. Çeviride ise Musa'nın annesi kendi kız kardeşine bu görevi vermiş gibi çevrilmiş, yani Musa'nın ablası teyzesi gibi çevrilmiştir.[580] Bu yanlış sadece Murad W. Hofmann tarafından düzeltilmiş, diğer üç naşir buna dikkat etmemişlerdir.[581] Ancak Almanya'da Türkiye'nin en ciddi ve organize kuruluşu olan DİTİB neşrindeki bu yanlışları garipsediğimizi ifade etmek isteriz.

---

578 Beydavi. *age*, 1/160.
579 Paret, *age*, 50.
580 Schimmel, *Der Koran*, 30; Rudolf, *age*, 36; DİTİB, 6; Hofmann, *age*, 31.
581 Schimmel, *Der Koran*, 371; Rudolf, *age*, 352; DİTİB, 387.

7- Henning kavramları tutturamamış ve oturtamamıştır. Mesela *"mülk"* kelimesine Bakara, 2/102'de *"Reich/devlet, imparatorluk"* anlamı verirken, aynı sûrenin, 2/247. âyetinde *"Königreich/ krallık"* anlamı vermekte, aynı sûrede 2/30. âyette *"emeden"* kelimesine *"Raum/uzay, mekân"* anlamı verirken Cin sûresi, 72/ 25. âyetteki *"emeden"* kelimesine *"Zeitraum/müddet, süre"* anlamını vermektedir.

8- Cümle olarak yaptığı çevirilerde kavram tutarlılığını gösterememiştir. Vereceğimiz iki örnekte bunu kolayca görebiliriz:

a- *"Allah'ın kesinlikle ihtiyacı yoktur. O, bütün âlemlerden müstağnidir."* (Al-i İmran, 3/97) âyetini Henning: *"Allah ist reich ohne alle Welt/Allah bütün dünya olmasa da zengindir."* Khoury aynı âyeti şöyle çevirmiştir: *"So ist Gott auf die Weltbewohner nicht aufgewiesen/Böylece Allah dünyadan hiç kimseye muhtaç değildir."* Paret'in çevirisi ise daha açıktır: *"Gott ist auf niemand in der Welt angewiesen/Allah, dünyadaki hiç kimseye muhtaç değildir."* şeklindedir.

b- *"Cihat eden yalnızca kendi hesabına cihat eder; çünkü Allah, bütün Âlemlerden müstağnidir."* (Ankebut, 29/6) âyetini Henning: *"Und wer da eifert, der eifert zu seinem eigenen Besten. Siehe, Allah bedarf wahrlich nicht der Welten/Ve kim gayret ederse, o kendi iyiliği için gayret eder. Allah, gerçekten dünyalara muhtaç değildir."* şeklinde çevirmiştir. Hâlbuki Khoury ve Paret, cümlelerini hiç değiştirmeden birinci âyet gibi bu âyeti de tercüme etmişlerdir. Ayrıca Henning, *"cihat"*ı gayret olarak çevirmiş. Hâlbuki Paret, *"Kim Allah rızası için gayret sarf ederse (Bu savaşa katılmak anlamına gelir), bu onun kendi menfaatinedir."* demek sûretiyle âyetin ruhuna daha uygun mana vermiş, Hofmann da bu manayı tercih etmiştir.

Henning, Allah'ın sıfatlarından *"Ganiyyun/zengin"* sıfatını farklı kavramlarla çevirdiği gibi *"'ale'l-'âlemîn/Âlemler üzerine"* âyetinde çeviri birliğini sağlayamadığını görmek mümkündür.[582]

9- Metnin ifadesinin dışında verilen anlamları çeviri yanlışı olarak kabul ediyoruz. Henning çevirisindeki buna benzer bazı yanlışlara da işaret etmek istiyoruz:

---

[582] Bkz. Bakara, 2/47, 122, 251.

"... O, her şeyi pek iyi bilendir." (Bakara, 2/29) Henning bu âyeti, *"... und Er hat Macht über alle Dinge/Onun her şeye gücü yeter."* şeklinde çevirmiştir Oysa doğrusu *"O her şeyi bilir."* olmalıydı. Dört yeni neşirde aynı yanlış tekrarlanmıştır. Paret, *"Onun her şeyden haberi vardır."*; Ahmed von Denffer, *"Onun her şeyden bilgisi vardır."* Khoury, *"Onun her şey üzerinde bilgisi vardır."* derken Henning yanlışını tekrarlamamışlardır.

10-*"Kalplerinde bir hastalık vardır."* (Bakara, 2/10) âyetini Henning: *"... Ihre Herzen sind krank/Onların kalpleri hastadır."* diye çevirirken; Paret ve Khoury, *"Onların kalbinde hastalık vardır."*[583] olarak tercüme etmişlerdir. Doğru olan da budur. Yeni edisyonlarda bu yanlış devam etmiştir. Âyette verilen mesaj manevi bir hastalık iken, Henning çevirileri bunu maddi bir hastalık olarak yani kalplerin biyolojik hastalığı olarak algılamışlardır.

g- Max Henning Edisyonlarının Karşılaştırılması

İkinci Dünya savaşından sonra Batı'da oluşan yeni anlayışlar çerçevesinde İslâm'a ve Kur'ân'a yeniden ilgi duyulmağa başlanmış; Max Henning çevirisi, Schimmel, Rudolf baskılarıyla peş peşe piyasaya çıkmıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi son zamanlarda çıkan iki ayrı edisyon Türklerin gayreti ile olmuş, her ikisi de önce Türkiye'de basılmışlardır. Dört edisyonun baştan sona karşılaştırmalı olarak taranmasının, hem emek hem de zaman bakımından şimdilik imkân dışı olduğunu söyleme ihtiyacını duyuyoruz. Fakat bununla beraber, bir fikir sahibi olmak için bu dört nüshayı üç semavi dinin ortak noktalarına temas eden âyetlerle, Fatiha ve İhlâs sûrelerini karşılaştırarak Max Henning tercümesine yaptıkları katkıları belirlemeğe çalışacağız:

a- Fatiha: Schimmel, asıl çeviriye hiçbir ilave yapmazken; Rudolf, dipnot vermemekle beraber Fatiha'yı Hz. İsa'nın duasına benzeterek Hristiyanlıkla karşılaştırma yapmış,[584] DİTİB, asıl nüshadaki dipnotu almamış; Hofmann Fatiha çevirisine herhangi bir ilave yapmamış, aslındaki dipnotu da almamıştır.

583 Paret, *age*, 13; Khoury, *age*, 2.
584 Rudolf, *Der Koran*, 25.

b- Bakara: Schimmel, sûrenin başlangıcında aslına uygun olarak dipnot koymamış, ilave olarak Mukataat'ın okunuşunu vermiştir.[585]

Rudolf'un Bakara Sûresinin nüzul tarihiyle ilgili bir notu bulunmaktadır. İkinci not olarak Bakara'nın 1–19. âyetleri kâfir ve münafıklar hakkında olduğunu söylemektedir. Sûrenin başındaki ilk beş âyetin müminlere hitap ettiğini naşir göz ardı etmiştir.[586]

1- *"Ey insanlar, sizi ve sizden öncekileri yaratmış olan Rabbinize kulluk ve ibadet ediniz ki, gerçek korunanlardan olasınız!"* (Bakara, 2/21) âyetiyle ilgili olarak Henning şöyle bir dipnot düşmüştür. *"Ey insanlar!"* hitabıyla genellikle Mekkeliler, *"Ey müminler"* ya da *"Siz müminler"* hitabıyla da Medineliler ve Mekkeli muhacirler kast olunur, demiştir.

Schimmel asıl nüshadaki notu aynen tekrar etmiş; Rudolf, asıl nüshadaki nota ek olarak; (Bakara, 2/21–38) âyetleri Mekke müşriklerini Allah'a itaate zorlamak için uyarı mahiyeti taşımaktalar,[587] demekle yetinmiştir. Hâlbuki bu âyetler sadece Mekke müşriklerine değil, (Bakara, 2/25-26) âyetlerinde müminlere müjdeler var. (Bakara, 2/ 30-38) âyetleri ise insanlığın orijini olan Âdem (aleyhisselâm) kıssasından bahsetmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in metodu her zaman iman-küfür, tergib-terhib, müjde-korkuyu beraber vermek,[588] sûretiyle kıyaslama kapısını açık tutmaktadır.

2- "*Onlar için orada temiz zevceler vardır ve onlar orada ebedi kalacaklardır.*" (Bakara, 2/25)

Hofmann, âyetin çevirisine not olarak şöyle demektedir: "Arapçada *"zevc"* çoğulu *"ezvac"* evlilik halini beyan etmediğinden, cennette kadınlar da erkekler gibi diğer cinsten eşler edineceklerdir."[589] Bu açıklama sadece Hofmann'da vardır. Ancak zevc kelimesi Arapçada sadece evlilik halini beyan etmez, çift olan her şeyin karşı teki, anlamını ifade eder. Fakat bu âyette evlilikteki karşı eş, yani hanım kast edilmiş, yani onların cennette temiz eşleri olduğu müjdesi verilmiştir.[590] Kadın erkek eşitliği, İslâm Dini

---

585 Schimmel, *Der Koran*, 27.
586 Zemahşerî, *age*, 1/88.
587 Rudolf, *age*, 35.
588 Zemahşerî, *age*, 1/104.
589 Hoffmann, *age*, 30.
590 Ragıb, *age*, 384-385; Zemahşerî, *age*, I/109-110; Beydavi, *age*, I/42-43.

ve Kur'ân tarafından reddedilmiş değildir, ancak bunun ispatı da bu zayıf delil değildir. Bununla beraber, naşirin aktüel ve modern konular için Kur'ân'dan delil araması takdire değer görülebilir.

3- *"Düşün ki, Rabbin meleklere: 'Muhakkak Ben, yeryüzünde bir halife tayin edeceğim dediği vakit, 'Biz seni tesbih ve takdis edip dururken orada fesat çıkaracak ve kanlar akıtacak bir yaratık mı yaratacaksın?' dediler. 'Herhalde Ben sizin bilmeyeceğiniz şeyleri bilirim!' buyurdu. 'Rabbin Meleklere ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' dediğinde...."* (Bakara, 2/30) Âyet hakkında Henning bir açıklama yapmazken, Schimmel şöyle demektedir:

Hz. Âdem burada Allah'ın halifesi olarak görevlendirildi ve Meleklerden daha üstün bir varlık olarak açıklandı. İnsanın değerinin bu teorisi, özellikle modernist Muhammed İkbal tarafından felsefesinin temeli yapılmıştır,[591] eklemesini yapmıştır.

Rudolf, âyetle ilgili olarak şöyle bir açıklama yapmaktadır:

"Âdem ilk insandır ve meleklerden üstündür. Augustinus'un Tanrı Devleti'nde de aynı düşünceyi bulabiliriz."[592] Bu açıklamayla Kur'ân'ın fikir ağı içersinde eski Yunan düşüncelerinin de bulunduğu ima edilmektedir.

Hofmann ve DİTİB yayınlarında herhangi bir not yoktur.

4- *"... Âdem'e isimlerin tamamını öğretti ..."* (Bakara, 2/31)

Rudolf, Âdeme öğretilen isimlerin yaratılmış varlıkların isimleri olduğunu söyleyip, konuyla ilgili Kutsal Kitap'tan nakilde bulunmaktadır:

"Ve Rab Allah her kır hayvanını yarattı ve göklerin her kuşunu topraktan yaptı ve onlara ne ad koyacağını görmek için Adam'a (Âdem) getirdi ve Adam her birinin adını ne koydu ise, canlı mahlûkun adı o oldu."[593]demekle, Kur'ân'la Kutsal Kitap arasında paralellik kurmaya çalışmıştır.

5- *"Ve o vakit meleklere: 'Âdem için secde edin!' dedik, derhal secde*

---

[591] Schimmel, *Der Koran*, 30.
[592] Rudolf, age, 36.
[593] Tekvin (Kutsal Kitap), 2/19-36.

ettiler. Ancak İblis dayattı, kibrine yediremedi, zaten o kâfirlerden idi. Onlar secde etti, fakat İblis kaçındı." (Bakara, 2/34)

Henning ve Schimmel, İblis'in Yunancasını (Diabolus) verip şeytan olduğunu belirtmişlerdir.

Rudolf, İblis'le ilgili şöyle bir açıklama yapmaktadır. "Bunun Yunancası (Diabolus) olan şeytandır. Bu efsane Yahudi-Hristiyan anlatımlarından gelmektedir, diyerek Kur'ân'a kaynak aramayı sürdürmektedir."[594]

6- *"Ey Âdem, sen ve eşin cennete yerleşin, ikiniz de orada dilediğiniz yerde bol bol yiyin, ancak şu ağaca yaklaşmayın ki, haddini aşan zalimlerden olmayasınız."* (Bakara, 2/35)

Henning ve Schimmel, Rudolf Arapça cennet kelimesi bahçe anlamına gelmekte ve Tevrat'tan alınmıştır, demektedirler.[595]

7- *"Bu ara Âdem Rabbinden birtakım kelimeler belleyip Ona yalvardı. O da tövbesini kabul buyurdu."* (Bakara, 2/37) Âyette geçen kelimeler hakkında Henning, ibadet kelimelerini aldı,[596] derken Schimmel buna bir ilave yapmamıştır.[597] Rudolf, kelimeler, Bakara, 2/124. âyetindeki emirlerdir, bunlar Tevrat'ta da bulunmaktadır dedikten sonra Kutsal kitaptan iktibas yapmıştır: *"Ve Âdem'e dedi: Karının sözünü dinlediğin ve kendisinden yemeyeceksin diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden lanetli oldu; ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin."* Rudolf, bu alıntıyla yine Kur'ân'a mesned aramaya devam etmiştir.[598]

8- *"Dedik ki: "Hepiniz oradan inin!" Sonra Benden size ne zaman bir yol gösterici gelir de, kim o yol göstericinin izince giderse, onlara bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır."* (Bakara, 2/38)

Bu âyetle ilgili olarak Henning bir açıklama yapmazken, Schimmel şöyle bir açıklamada bulunmaktadır. İslâm'da *"Miras günah"* kavramı yoktur, insan cennetten kovulmasına rağmen, yine de Allah'ın yoluna dönme

594 Rudolf, *age*, 36
595 Tekvin (Kutsal Kitap), 2/8; Henning, *age*, 41; Schimmel, *Der Koran*, 31; Rudolf, *age*, 36.
596 Henning, *age*, 41.
597 Schimmel, 31.
598 Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 3/17.

imkânı bulabilir.[599] Rudolf açıklama yapmazken; Hofmann, İslâm'da miras günahın olmadığını söylemiştir.[600]

9- *"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin!"* (Bakara, 2/43)

Burada diğerlerinde herhangi bir açıklama yok iken Hofmann, Kur'ân'da sadaka ile sosyal zorunlu bir vergi olan zekât birbirinden ayrılmaktadır. Zekât İslâm'ın beş şartından biri ve her Müslüman'ın asli görevidir,[601] diyerek sadaka ile zekâtı ayırmakta; hâlbuki Kur'ân zekâtı sadaka olarak isimlendirmektedir.[602] Bu naşirin Kur'ân bilgisinin eksikliğini göstermektedir. Diğer edisyonlarda bu âyetle ilgili bir not yoktur.

10- *"Şüphe yok ki, iman edenler, Yahudiler, Hristiyanlar ve Sâbiîler; bunlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman eder ve iyi bir amel işlerse, elbette bunların Rableri yanında mükâfatları vardır. Bunlara bir korku yoktur ve bunlar mahzun da olmayacaklardır."* (Bakara, 2/62)

Henning *"Sabiîlerin"* yıldıza tapan bir grup değil, Yahya peygamberin dinine uyan Hristiyanlar olduğunu söylemekte,[603] Schimmel'in buna bir ilavesi veya itirazı bulunmamaktadır.

Rudolf, bu bilgilere ek olarak Sâbiîlerin güney Irak'ta yaşayan, Yahya peygambere inanan ve sonraları Müslüman olan Hristiyanlar olduğunu, ancak bunların içinde yıldıza tapan bir grubun da bulunduğunu söylemektedir. İslâm'ın, Yahudi, Hristiyan ve Sâbiîlerin hepsini bir din olarak kabul ettiğini, belirtmektedir.[604] Hofmann ise Sâbiîlerin, Hz. Yahya'ya kadar giden Ehl-i Tevhit bir mezhep olduğunu söylemektedir.[605]

11- *"Bir vakit de sizden söz almıştık ve Tur Dağını üstünüze kaldırıp demiştik ki: "Verdiğimiz Kitab'a sımsıkı sarılın ve içindekilerden gafil olmayın ki, günahtan sakınmış olasınız. Biz sizden misak almıştık ve Tur (dağını) üstünüze kaldırmıştık..."* (Bakara, 2 /63)

---

[599] Schimmel, *Der Koran*, 31.
[600] Hofmann, *age*, 32.
[601] Hofmann, *age*, 32
[602] Bkz. Tevbe, 9/60.
[603] Henning, *age*, 44; Schimmel, *Der Koran*, 34.
[604] Rudolf, *age*, 39.
[605] Hofmann, *age*, 34.

Henning bu olayla ilgili olarak, bazı Haham söylentilerine göre Tur-u Sina, İsrail'in kabile liderlerini korkutmak için başları üzere kaldırılmıştır.[606] Schimmel buna ek bir beyanda bulunmamıştır. Rudolf, Tur-u Sina bazı Haham söylentilerine göre, bir tekne gibi İsrail liderlerinin üzerine, onları örtmek için kaldırılıp yükseltilmiş, yoksa onları itaate zorlamak için değil, açıklamasını yaptıktan sonra, Bakara 2/93; Araf, 7/171 âyetleriyle karşılaştırmayı tavsiye etmiştir.[607]

c- "*Melekler şöyle dediği vakit: ‹Ey Meryem, Allah seni kendinden bir kelime ile müjdeliyor: Adı, Meryem oğlu İsa Mesih'dir; dünya ve ahirette itibarlı biri ve Allah'a yakın olanlardandır.›*" (Al-i İmran, 3/45)

Henning ve Schimmel'in "kelime" ile ilgili açıklaması şöyledir: "Bu ete bürünmüş bir kelimedir."[608]

Rudolf, *"Kelime"*, açıkça İsa'dır; Tanrıdan bir kelime, onun *"Logos"*udur, dedikten sonra[609], Kur'ân ve İncil'deki bahsi geçen yerlere[610] atıflar yapmaktadır.

d- *"Ey kitap verilenler, dininizde aşırılığa gitmeyin ve Allah hakkında yalnızca gerçeği söyleyin! Meryem oğlu Mesih İsa, yalnızca Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve ondan bir ruhtur; başka bir şey değil. Gelin, Allah'a ve onun peygamberlerine iman getirin ve Allah 'üçtür' demeyin. Bundan vazgeçin; hakkınızda hayırlı olur! Allah, ancak bir tek İlahtır, hâşâ onun bir oğlu olması asla düşünülemez. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onundur. Vekil olarak da Allah yeter."* (Nisâ, 4/171)

Henning mezkûr âyetteki üçlemeyi, üç ayrı varlık demeyiniz, diyerek tevhitte bir tür teslisi tavsiye etmekte, Schimmel ise böyle önemli bir konuda açıklama yapmayarak ona tâbi olduğu izlenimini vermektedir.[611]

Rudolf, *"Hristiyanlığın teslisine/üçlemesine inanmayınız."* anlamını verdikten sonra, şu bilgilere yer vermektedir: İslâm'a göre Hristiyan inancı üç ayrı Tanrıdan oluşmaktadır. İsa'nın *"Onun (Allah) Kelimesi"* ve

[606] Henning, age, 44.
[607] Rudolf, age, 39.
[608] Henning, age, 82; Schimmel, *Der Koran*, 72.
[609] Rudolf, age, 78.
[610] Bkz. Nisâ, 4/ 171; İncil, Luka, 1/34.
[611] Henning, age, 123; Schimmel, *Der Koran*, 113.

"Ondan bir Ruh" olması hususunda, Muhammed burada Hristiyanlıktaki Logos ve Kutsal Ruh anlayışıyla birleşmektedir, demek sûretiyle bir nevi Müslümanlığı Hristiyanlıkla eşitlemekte ve Ali İmran, 3/45. âyetle karşılaştırma yapılmasını tavsiye etmektedir.[612] Bu not diğerlerinde yoktur.

e- İhlas Sûresi

1-*"De ki: 'O Allah tek/birdir. 2- Allah, O eksiksiz, Samed'dir (Her şey O'na muhtaçtır.) 3- Doğurmadı ve doğurulmadı. 4- O'na bir küfüv (denk) de olmadı!' "*

Henning, *"İhlâs"*ı Reinigung/temizlenme, yanlış olan çoktanrılı bir inançtan temizlenme olarak açıklıyor, ayrıca İslâm'ın, Hristiyanlık karşıtı bir din olduğunu da ilave ediyor.[613]

Schimmel, Henning'e rağmen kendi tercihini yaparak İhlâs'ı şöyle açıklamaktadır:

"İhlâs, en özlü teslimiyet anlamına gelmekte, Fatiha'dan sonra en çok okunan İhlâs Sûresidir, özellikle tekrarı çok önemlidir."[614]

Rudolf, *"İhlâs, en iyisi, tam bir temizlikle Allah'a saygı göstermek, temiz bir Tanrı saygısı, putlara ibadet etmekten kurtulmaktır. Sûrenin daha eski ismi 'Tevhit' olarak verilmiştir; bu meşhur iman itirafi çok değerli olduğundan Müslümanlar tarafından çok okunan İhlâs Sûresi, Mekke'de erken dönemde nazil olan sûrelerdendir. Bu sûre, Peygamberin çevresindeki müşriklerden kesin olarak kendi Tanrı anlayışını ayırmaya başladığı zamandan, yani Necm Sûresi, 53/19–20. âyetlerinde bahsi geçen başarısız uzlaşma devrinden kalmış bir sûredir. Kafirun Sûresi'nden önce bu iman itirafi tasarlanmıştı, fakat Mekke'nin son dönemlerinde teslise yönelen bir inanç itirafina dönüştüğü anlaşılmaktadır, (Krş. Meryem, 19/35–92. âyette)"* dedikten sonra devamla:

"O, bir tek Tanrı, yani Allah'tır." yani buradaki Tanrı anlayışı İslâm'ın Allah'ıdır. Samed, 'Hâkimler Hâkimi' ama yine de Samed kelimesi, tam açık değil, aynı zamanda 'Nothelfer/darda olanların yardımına

---

612 Rudolf, *age*, 117.
613 Henning, *age*, 610.
614 Schimmel, *Der Koran*, 606.

koşan, Feststehender/sabit duran' (eski bir anlam olarak) söylenmektedir." demektedir.[615]

Hofmann, sûrenin adı *"Reinigung"* değil *"Aufrichtigkeit des Glaubens/İnancın özü"* Peygamberin bir hadisine göre de bu sûre, Kur'ân'ın üçte birine denktir. İhlâs adı ise Kur'ân'da geçmemektedir, dedikten sonra, *"Samed"*i açıklarken de, Arapçada etkilenmez anlamına gelmekte, her şey ona bağlı ve o kendisi büsbütün bağımsızdır, her şeyin ilk sebebidir, şeklinde açıklamaktadır.[616]

Bu alıntılarda gördüğümüz gibi Henning ihtiyaç duyduğu yerlerde dipnotlar koyarak açıklamalar yapmış. Schimmel çoğu kez bunlara itiraz etmemiş. Rudolf ise Henning açıklamalarının bazılarını kabul etmemiş, bazan da, daha çok Nasranî ağırlıklı yeni açıklamalarla, Kur'ân'ın harici kaynağını aramaya gayret etmiş. Hofmann da kendi İslâmî anlayışını dipnotlarda göstermeğe çalışmış. Ancak DİTİB edisyonunda ne bir açıklama gayreti ne de bir dipnotu görmek mümkün olmamıştır.

6. Lazarus Goldschmit

Der Koran, 1916 veya 1917[617]

Bu tercümenin kapağında çevirmeni, basıldığı tarih ve yer bulunmamaktadır. Sadece *"Bu yayın, Berlin'deki Brandusschen Yayın ve Kitapçılık lisansıyla Leipzig-Ostrau Julius Kittls'in Halefleri Yayınevi tarafından hazırlanmıştır."* yazısından sonra doğrudan tercümeye geçilmiştir. Fatiha sûresi ve Bakara sûresinin ilk beş âyetinin çevresini süsleyen Türk usulü bir tehzib süslemesi, hatta sûre kuşaklarında yer alan sûre bilgileri Arapça olarak verilmiştir. Fatiha'nın yerinde Fatiha Sûresinin tercümesi; Bakara Sûresinin ilk beş âyetinin yerinde ise aşağıdaki bilgiler yer almaktadır:

"el-Koran, das heißt die Lesung. Die Offenbarungen des Muhammed

---

615 Rudolf, *age*, 575.

616 Hofmann, *age*, 495.

617 Enay, 1917 olarak veriyor, 86; Khoury, 1916 vermektedir, Kommentar, 1/117: Ancak 1916 tercümesinin yapıldığı tarih, 1917 de yayınlandığı tarih olması muhtemeldir. Berlin 1920, ayrı bir baskısı olan bu çevirinin, adı geçen baskıdan KOMET MA Servis und Verlagsgesellschaft mbH tarafından, ISBN 3-933366-64-X nolu tarihsiz, Pößneck'te yapılmış yeni bir baskısı elimizde bulunmaktadır.

ibn Abdallah des Propheten Gottes zur Schrift gebracht durch Abdelkaaba Abdallah Abu Bekr, übertragen Duetsch Lazarus Goldschmit im Jahre der Flucht 1334 oder 1916 der Fleischwerdung/Kur'ân okuma anlamına gelir. Allah'ın peygamberi Abdullah'ın oğlu Muhammed'e gelen vahiyler, Abdulkaaba Abdullah Ebû Bekr tarafından yazıya geçirildi Lazarus Goldschmit tarafindan (Hicri) Yıl, 1334 veya Tecessüd (Milâdi) Yıl 1916'da tercüme edildi."[618] Dış kapağında gotik yazı kabartmalı, şimdiye kadar yapılan çevirilere göre belirtilen özelliklerinden dolayı şeklen farklılık arz eden bu baskının neden böyle olduğu konusunda bir işaret veya imaya rastlamadık. Ancak çevirinin asıl Kur'ân metnine itina ile benzetilmeğe çalışılmasından Lazarus Goldschmit'in bir Türk dostu olduğu tahmin edilebilir. Giriş ve cümlelerin kontrolü bizzat mütercim tarafından yapılmıştır. Sûre başlıkları gri, diğer bölümleri kırmızı ve yeşil olan bu baskı, zamanın teknik şartlarına göre iyi bir yayın olduğu kabul edilmektedir.[619]

Mütercim *"sûre"* kelimesini tercüme etmeden önce mesela Fatiha için *"Sûre zur Eröffnung des Buches/Kitabın Açılış Sûresi"* başlığını koymuş çevirinin sonuna kadar buna uymuştur. Sûrelerin nüzul yerlerini, âyet sayılarını sûre başlangıçlarında vermiş; açıklama ihtiyacı duyduğu yerleri sûre sırasına göre çevirinin sonunda sırasıyla açıklamıştır. Mesela Fatiha ile ilgili açıklamaları şöyledir:

"Sûre, kök olarak (syr) fiilinden gelmekte, kök anlamı olarak, yüksek, yüce manasını ifade etmesine rağmen, buradaki anlamı (Caput, Capitulum: Bölüm) anlamındadır."

Nüzul mekânlarıyla ilgili olarak da: Sûrelerin nerede nazil olduğu rivayetlere dayanmaktadır. Ancak bu rivayetler, tenkide tabi tutulmamışlardır. Bazan Mekkî ve Medenî âyetler aynı sûrede bulunabilirler. Şiir yönü ağır basan sûre ve âyetler mekkî, teşrii âyetler de medenîdirler, demektedir.

Fatiha'nın ilk âyetindeki (âlemîn) kelimesinin Almanca çevirilerine itiraz eden Goldschimit, şöyle diyor: Bu kelime şimdiye kadar sürekli "Die Welten/Dünyalar, evren olarak çevrilmiştir ki, bu yanlıştır. Doğrusu, Die Weltbewoner/dünya sakinleridir." Bu anlama da kelimenin (cem-i sâlim/

---

618 Enay, *age*, 86; Gätje, Helmut, *age*, 35.
619 Enay, *age*, 86-88.

kurallı çoğul) kalıbından hareketle vardığını kaydetmiştir.[620] Ancak bize göre *"âlemîn"* kelimesinin anlamındaki daralma giderilmiş değil daha da artırılmıştır.

Fatiha'nın son âyetleriyle ilgili olarak da önemli bir açıklaması bulunmaktadır: Allah'ın gazabına uğrayanlar Yahudiler, sapıtanlar da Hristiyanlardır. Bu tür bir çeviriye gayr-i Müslimlerin yaptığı Almanca çevirilerde ilk defa rastlamaktayız.

Açıklama notları sûrelerin tamamında mevcut olmamakla beraber; tercümenin sonunda sûrelerin indeksi mevcuttur.[621]

Goldschmit tercümesinin 1923 ve 1937 de tekrar basıldığını görmekteyiz. Bu baskılar Leipzig veya Berlin'de yapılmıştır.[622] R. Paret Goldschimit çevirisini metne tam sadık olmadığını söyleyerek tenkit etmektedir.[623]

7. Rudi Paret

Der Koran, Stuttgart, 1966.

Rudi Paret, 1901 yılında doğdu ve 1983 de öldü. Semitik filoloji ve İslâmi bilimleri, Almanya'nın meşhur üniversitesi Tübingen'de okudu. Kırk yılın üzerinde araştırmacı ve öğretim üyesi olarak çalıştı. İlk Kur'ân tercümesini 1966'da yayınladı.[624] Bu tercümeye bir önsöz yazan Paret, burada uyguladığı metodu ve tercümenin zorluğu ile istifade ettiği kaynakları (Taberî, Zemahşerî ve Beydâvî tefsirleri ile Richard Bell ve Régis Blechér'in tercümeleri) anlatmaktadır. 1973 ve 1983 yıllarında cep boyu yayını için yazdığı ikinci önsözünde de yine tercüme ile ilgili teknik bilgiler vermektedir. Bundan sonra hemen tercümeye geçen Paret sûre ve âyetleri numaralı olarak vermiş, Almanca ifadenin düzgün, tercümesinin aslına uygun olması için bolca parantezli ifadeler kullanmış,

---

620 Goldschimit, Lazarus, *Der Koran*, Berlin, 1916, 621.
621 Goldschmit, *age*, 1-651.
622 Enay, *age*, 88-89; Khoury, *Kommentar*, 1/117.
623 Paret, Rudi, *Kur'ân Üzerine Makaleler* (çev. Ömer Özsoy), Ankara, 37.
624 Binark-Eren, *age*, 219'da tarafından Paret çevirisinin ilk baskısı 1962 yılı olarak gösterilmişse de bu doğru değildir. Paret, kısmi Kur'ân çevirileri yayınladığını biliyoruz, bunların tam tercüme zannedildiğini tahmin ediyoruz. Bkz.: Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 135.

sonunda indeksi ve dipnotları olmayan bu çeviri 1996 yılında 7. baskısını yapmıştır.

Watt, bu çeviri için şöyle demektedir: *"Linguistik derinlik bakımından Avrupa dillerinde yapılmış en iyi tercümenin Paret'inki olduğu kanaatindeyim. Çünkü Paret sistematik olarak ve çok özenli bir şekilde belirli ibarelerin Kur'ân'daki tüm kullanımlarını karşılaştırmıştır. Bu ise onun tercümesine büyük bir otorite kazandırmaktadır. Onun 'Kommentar und Konkordanz/Tefsir ve Fihrist' adındaki eserinde titiz bir çalışma sergilemiş olduğu çok iyi bir biçimde görülmektedir ve bir kullanım metodu olmak üzere çalışanlar için emsalsiz bir araştırma vasıtası olmaktadır."*[625]

Rudi Paret, Kur'ân-ı Kerîm ve onun tebliğcisi Hz. Muhammed için dikkat çeken açıklamalar yapmaktadır: Hristiyan - İslâm ilişkilerinin başlangıcından beri Hz. Muhammed'e en ağır ifadeler kullanan Batılı oryantalist anlayışı, Rudi Paret'in anlayışında önemli şekilde yok olmuş, onun yerini daha nezaketli ifadeler almıştır. Onun Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) tanımı: *"(Hz.) Muhammed'in tüm hücrelerine sinmiş dini bir kimliği vardır. Onu çözümleme anahtarı da bu dini kimliğinde bulunmaktadır. Yüzyıllardan günümüze kadar peygambere karşı devam eden Unehrlichkeit/alçakça ithamların öfkesi gittikçe az veya çok nispeten gücünü kaybetmiştir, Muhammed bir 'sahtekâr' değildir."*[626]

Bu sözler Avrupa platformlarında, alanın önemli bir uzmanı tarafından ifade edildiği için elbette çok önemlidir. O zaman Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) kimdir, ne yapmak istemiştir. Bu soruların cevabını yine Paret'ten dinleyebiliriz: *"(Hz.) Muhammed bizim için sadece ilahi hakikatin bir ileticisi olmasının ötesinde bir nitelik arz eder. O'nda kendi etimizi ve kanımızı gördüğümüz için kendisini bize sevimli kılan ve aynı zamanda bizde saygı ve hayranlık uyandıran insani büyüklüğüyle bizzat olayın içinde yer almaktadır."*[627]

Onun görevine karşı sadakatini ifade sadedinde de Paret, *"Bu konuda*

---

625 Watt, *Muhammed'in Mekke'si*, (çev. M. Akif Ersin) Ankara, 1995, 14.
626 Paret, Rudi, Muhammed und *Der Koran*, Stuttgart, 1872, 136.
627 Rudi, Paret, *Der Koran* (Wege der Forchung), Darmstadt, 1975, 140; *Kur'ân Üzerine Makaleler* (çev. Ömer Özsoy), 119.

o kendini aşmıştı, hiç gurura kapılmadan. Ve bütün karşı koymalara rağmen hayatının sonuna kadar görevine sadık kaldı."[628]demektedir.

Paret, çevirisinin 1966 baskısına yazdığı ön sözde Kur'ân'ın içeriği ile ilgili görüşlerini açıklarken şöyle diyor: *"Kur'ân'ın içeriği, (Hz.) Muhammed'in Hristiyan takviminin 7. yy. başında kendi vatandaşlarına yaptığı tebliğlerdir. Bazı sûrelerin yüzlerce âyetinde kıraat farklılıkları rivayet edildiği halde, denilebilir ki, Kur'ân bütünüyle tam bir güvenilir kaynağa sahiptir. Çünkü (Hz.) Muhammed'in arkadaşları onun ağzından dinledikleri gibi onun önünde vahiyleri tekrar aynen okumuşlardır. Çünkü vahiyler büyük çapta vokaller ve harekelerle sınırlıdır. Yani Arap yazısının bu tamamlayıcı unsurları başlangıçta düşünülmemiş, daha sonraları ilave edilmiştir. Kur'ân'ın metnini oluşturan konsonant (harekesiz) omurga ciddiye alınacak şekilde hiçbir zaman değişmemiştir. Biz hiçbir zaman Kur'ân'ın tamamından bir âyetin bile (Hz.) Muhammed'in bizzat kendisinden gelmediğini kabul edecek bir gerekçeye sahip değiliz. Buna karşılık Kur'ân metninin rivayetindeki problemler, biz böyle hacimli bir metnin sûrelerinin tamamını göze aldığımızda önümüze bir takım sorular çıkabilir. Şayet birisi gerçekten Kur'ân'ı nüzul tarihine göre yorumlamayı denerse, yani (Hz.) Muhammed hangi olaya hangi âyeti okuduğunu ve ortaya çıkan durumlara ilişkin çerçeveye neyi söylemek istediğini, önce nazil olan âyetlerin ilk ve asli şekliyle bize nasıl geldiğini göz önüne almalı, bazılarının bazılarından daha önce olduğunu düşünerek âyetleri küçük bölümlerle sınırlandırılmalıdır."*

Paret, her oryantalist gibi Kur'ân'ın kaynağını beşeri olarak kabul etmekte,[629] ancak Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygambere nispeti konusunda hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde açık ve net beyanlarda bulunmaktadır: *"Hiçbir din kurucusunun mesajı (Hz.) Muhammed'in tebliği kadar güvenli bir şekilde bu güne intikal etmemiştir. Bu son dinin kitabı (Hz.) Muhammed tarafından 610–632 yılları arasında tebliğ edilip, onun vefatından yirmi yıl sonra Osman Mushafı aracılığıyla tespit edilen bu metinler, gerçekten mevsuk olarak nitelendirilebilir. Metnin ayrıntıları konusunda zaman*

---

628 Paret, *Der Koran* (Wege der Forschung), 158; Makaleler, 137.
629 Paret, *Der Koran* (Wege der Forschung), 156.

zaman farklı görüş sahiplerinin bulunmuş olması, bu durumu değiştirmez. Kıraat tarihinde derinleşip de, sessiz harflerden oluşan iptidai yazı biçiminde sesli harflerin ve eş biçimli sessizleri birbirinden ayıran nokta ve çizgilerin bulunmadığını; ayrıca imla konusunda farklı uygulamalar olduğunu görenler, bu durumun Kur'ân'ın okunması ve anlaşılmasında hiçbir karışıklığa yol açmadığına hayretle tanık olurlar. Yazıyla tespitin yanı sıra, kesintisiz devam eden sözlü rivayet de, orijinal metnin süre gelmesi için ikinci bir önemli garanti teşkil etmiştir. Ama her halükârda farklı varyantların çoğu Osman'ın hilafeti esnasındaki redaksiyondan önceki döneme ait olup, diğerlerinin yanı sıra İbn Mes'ud (ö. 33/653) nüshasına izafe olunurlar.[630] *Şurası bir gerçek ki, Hz. Osman'ın hilafeti zamanında yapılan Kur'ân redaksiyonu esnasında, sahte metinler şöyle dursun, gerçek anlamda bozuk bir tek metin bile ana metne kabul edilmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.*"[631]

Paret'in bu düşüncelerini Kur'ân tercümesinin önsözünde tekrarlaması[632] bu konudaki ciddiyet ve netliğini göstermektedir.

Bütün bunlara rağmen Kur'ân'ın anlaşılması konusunda onun önemli problemleri olduğu görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîmle Arap ve İslâm dünyasında kadının durumunu araştırırken tanışan yazar, tanıştıktan sonra mevcut Avrupa tercümeleriyle tatmin olmayıp daha da derinlemesine âyet tahlillerine dalmış. Kur'ân âyetlerinin engin anlamlarından çıkabilmenin yolunu yine Kur'ân'la sağlamış. Artık bundan sonra Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri demesek bile Kur'ân'ın Kur'ân'la tercümesi planını ortaya koymuş,[633] ölünceye kadar da bu metodun arkasında durmuştur.

Paret'in metodu, Kur'ân'ın başka pasajlarında yer alan benzer içerikli ifadeleri ve dil kalıplarını göz önünde bulundurarak âyetleri anlamak ve tercüme etmek ve böylece yeni bir bilimsel Kur'ân tercümesini ortaya koymaktır.[634] Bilimsel tercümenin temel özelliklerini de belli şartlara bağladı. Bu şartlar şunlardır:

Tercüme, Hz. Muhammed'in içinde yaşadığı tarihi gerçeklere uygun

---

630 Paret, Makaleler, 169.
631 Paret, Makaleler, 120.
632 Rudi Paret, *Der Koran*, Übersetzung, Stuttgart, 1996, 5.
633 Paret, *Makaleler*, 163.
634 Paret, *Makaleler*, 163.

olmalıdır. Anlaşılma zorluğu olan âyetlerin çözümü Kur'ân'ın içinde aranmalı, benzer pasaj ve kelimelerden sistematik bir şekilde yararlanılmalıdır. Çeviri, filolojik açıdan mümkün olduğunca metne sadık olmalıdır. İtikadî, hukukî ve irşadî âyetler sistematik bir düzen içinde olmadığından çeviri yaparken anlam boşlukları oluşacak, kelimesi kelimesine çeviri mümkün olmayacaktır. O zaman anlamı ortaya koyabilmek için ilaveler yapmak gerekir.

Tercümeyi daha kullanışlı yapacak teknik ayrıntılara[635] bakılacak olursa, koyduğu şartlara belli ölçüde uymaya çalışmış, fakat yine de hatalardan kurtulamamıştır. Bununla beraber onun çalışmaları Batı Kur'ân çalışmalarına yeni bir metot getirmiş, ondan sonra bu alanda çalışma yapanlar, mesela T. Adel Khoury Almanca olarak yaptığı tefsirinde Paret'in metodunu sistematik olarak kullanıp konu bütünlüğünü sağlamaya çalışarak tekrarlardan kaçınmayı denemişlerdir.[636]

Bilimsel temele dayalı bir tercüme olarak tanımlanmasına rağmen bu çeviriye de önemli tenkitler yöneltilmektedir:

Bazı çevrelerde itibar görmesine rağmen, genel manada okuyucu kesiminde, çeviri maksadına pek uygun olmadığı, yarı ciddi, yüce duygulardan uzak bir maksat taşıdığı söylenmektedir. Özellikle bol parantezle beraber soru işareti bulunması, mütercimin çevirisine güvenmediği imajını vermekte, bundan dolayı Henning tercümesi daha kullanışlı kabul edilmektedir. Ayrıca bilimsel temellere dayandığını söylemesine rağmen Paret, Nasrânî terminolojiyi Kur'ân çevirisinde kullanmaktan geri kalmamıştır. Meselâ: *"Allah O'dur ki, görüyorsunuz gökleri direksiz yükseltti, sonra Arş üzerine hükümranlığını kurdu, güneşi ve ayı emrine boyun eğdirdi, her biri belirli bir vakte kadar akıp gidiyor; her şeyi yönetiyor ve âyetleri açıklıyor ki, Rabbinizin huzuruna çıkacağınıza kesin olarak inanasınız."*[637] âyetinde bunu görebiliriz: Paret, *"Dünyayı idare etmek için tahtına kurulup oturdu"* dedikten sonra *"Tahtından 'Logos'u*[638] *idare eder."* demekte; ayrıca;

---

[635] Paret, *Makaleler*, 38-39

[636] Khoury'nin bu eseri, Gerd Mohn, 1990 da yayınlanmaya başlamış, 2001 yılında 12 cilt olarak tamamlanmıştır.

[637] Ra'd, 13/2.

[638] Logos, Hristiyan ilâhiyatında Tanrı'nın insan biçimli sözüdür ki, teslisin ikinci elemanıdır.

"Onda melekler ve Ruh, Rablerinin izniyle (yapılacak) her iş için peydeprey inerler."[639] âyetindeki *"Ruh"* kelimesine de *"Logos"* anlamını vermektedir.

Başka bir örnek de *"müşrik"* kelimesidir. Paret buna *"Heiden"*[640] anlamını vermiştir. Bir Hristiyanlık terimi olan *"Heiden"* vaftiz edilmemiş anlamına gelmektedir. Kur'ân terminolojisinde *"Müşrik"* Allah'a ortak koşan anlamına gelmektedir. Bu iki kelimenin anlam bakımından aralarında önemli farklar vardır. Bunlardan anlıyoruz ki, Paret İslâm terminolojisi konusunda hatalara düşmüştür.

8. Theodor Adel Khoury,

Der Koran, 1987

Khoury, 1930 yılında Lübnan'da doğdu. Felsefe ve şarkiyat okudu. Doktorasını Lyon'da 1966 yılında verdi. Aynı yıl Münster'de din bilimleri doçenti olarak göreve başladı. 1970 yılında profesör unvanını alan Khoury, emekli oluncaya kadar Münster Üniversitesi'nin Katolik İlâhiyat Fakültesi din bilimleri başkanlığını yürüttü. Alman asıllı Müslümanlardan Muhammed Salim Abdullah'ın da katkılarıyla Almanca bir Kur'ân tercümesi yayımlayan Khoury'nin İslâm üzerine yayımlanmış pek çok kitabı bulunmaktadır. İslâm-Hristiyan diyaloğu konusunu, İslâm ülkelerindeki Hristiyan azınlıkları, onların problemlerini, İslâmî temel konuları kitaplarında işleyen Khoury'nin en önemli eseri, Alman dilinde ilk defa örneği görülen *"Der Koran - Kommentar"* isimli tefsiridir.

Muhammed Salim Abdullah'ın[641] yardımıyla yayınlanan Kur'ân tercümesi, Müslim ve gayr-ı Müslim iki bilim adamının tercümesi olma özelliğini taşımaktadır. Dünya İslâm Kongresi genel sekreteri Dr. İnamullah

Pars Tuğlacı, *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, 6/1799.

639 Kadir, 97/4.

640 Paret, *Der Koran*, Bakara, 2/105, 135, 221; Al-i İmrân, 3/67, 95.

641 1931'de doğan Muhammed Salim Abdullah, gazeteci, çalışma alanı Almanya'daki İslâm'dır. İslâm-Hristiyan diyalog çalışmalarına da katılan Muhammed, Protestan ve Katolik kiliselerinin bir yan kuruluşu olan CİBEDO (Hristiyan İslâm Karşılaşması Dokümantasyon Merkezi)'inin çalışmalarına da katılmakta, Protestan Kilisesi nezdinde İslâmi konular üzerine uzmandır. Konusuyla ilgili değişik kitapları bulunan Muhammed Salim Abdullah dünya İslâm kongresinin Almanya temsilcisi, Almanya İslâm Arşivinin müdürüdür.

Han'ın takrizini, Khoury ve Abdullah'ın önsözü ve Abdullah'ın girişi bulunan bu tercüme, 1987 Gütersloh'da basılmıştır. *"Ümmetin kelamında Allah'ın kelamı olan Kur'ân"* başlığını taşıyan tercüme girişi, İslâm ümmetinde Kur'ân'ın yeri, Kur'ân'ın gelişi, korunması, yapısı, içeriği, anlaşılması, Ehl-i Sünnet ve Mutezile arasındaki Kur'âni tartışmaları, son asırlarda ortaya çıkan yeni tefsir anlayışlarını ve temsilcilerini özet olarak anlatarak son bulmaktadır.[642]

Transkripsiyon alfabesinin verilmesinden sonra tercüme başlamaktadır. Sûrelerin isimleri transkripsiyonlu olarak Arapça verilmiş; sayfa altlarında da ihtiyaca göre açıklamalar yapılmıştır. Tercümenin sonunda hadis ve Kütüb-ü Sitte hakkında kısa bir açıklama yapılmıştır. Âyet ve hadislerden kısa seçmeler yaparak Allah, Hz. Muhammed, emir ve yasaklar, ahiret, din, ahlak ve aile ile ilgili yorumsuz âyet ve hadis mealleri verilmiştir.

Sonunda isim ve terimler indeksi verilen, karton kapakla piyasaya sürülen tercüme iyi bir çalışma örneğidir. Gözden geçirilmiş ikinci baskısı 1992 yılında piyasaya sunulmuştur.

C- MÜSLÜMANLARIN TERCÜMELERİ

Pek çok dünya diline Kur'ân'ı tercüme eden Kâdiyânîler, Almancaya da iki tercüme kazandırmışlardır. Birinci tercüme Müslüman kimliği altında, ilk defa 1939'da Berlin'de, Lahor Kâdiyânîleri grubuna mensup Mevlânâ Sadruddin tarafından yayımlanmıştır. Ancak Kâdiyânîler kendi iç çekişmelerinden dolayı iki gruba ayrıldıklarından Kâdiyânlı grup, ilk tercümeye rağmen Gulâm Ahmed'in oğlu, hareketin lideri ve ikinci halifesi Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed (1889–1965) adına, 1954 yılında Zurich'te ikinci tercümeyi yayınlamıştır. Mirza Beşiruddin bu baskıya bir ön söz, bir de giriş yazmıştır. Bu giriş Kur'ân-ı Kerîm'in tefsirine ve araştırmalarına giriş mahiyetindedir. Şinasi Siber tarafından da Türkçeye çevrilmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 81 sayılı yayın olarak Ankara'da 1960 yılında basılmıştır.

---

642 Khoury, *Der Koran*, Güterslohr, 1987, V-XXXVIII.

1. Mevlânâ Sadruddin,

Der Koran, 1939.

Berlin'de 1924 yılında Kâdiyânîler tarafından Wilmersdorf Brinner Straße 7/8'de Müslüman misyonu adı altında bir cami kuruldu. Bu caminin kurucusu 1981 de vefat eden Mevlânâ Sadruddin'dir. Kur'ân-ı Kerîm'i Kâdiyânî bir Müslüman olarak Almancaya ilk tercümeyi yaptı; tercümeyi metinle beraber bastırdı. Ayrıca sayfa altlarına da yukarıda geçen âyetlerin kısa tefsirlerini yaptı. 1939'da yayımlanan bu esere Muhammed Salim Abdullah tarafından 64 sayfa bir önsöz yazıldığı söylenmektedir.

1964 yılında yukarıda adını verdiğimiz misyon Mevlânâ Sadruddin'in bu tercümesini ikinci olarak basmıştır. Bu baskıda Salim Abdullah'ın önsözü yoktur.[643]

Tercüme, siyah, sentetik bez kapak üzerine Arapça *"Der Koran"* ve sırtında da yine iki kapak arasındaki sayfaların dış çeperleri kırmızı ve yeşil renklerle boyanmış; iç kapak sayfasında büyük yazıyla Arapça Kur'ân yazısı ve *"Der Koran arabisch-deutsch Übersetzung, Einleitung und Erklärung von Maulana Sadr-ud-din/Kur'ân Arapça-Almanca Tercüme, Giriş ve Açıklama, Mevlânâ Sadruddin"* yazılarından sonra yayıncı tanıtılmaktadır:

Herausgeber: Die Moschee die muslimische Mission Berlin Wilmersdorf, Brinner Strasse. 7/8 gegrundet im jahre 1924 von Ahmediyye Anjuman İshaiti İslâm Lahore, Pakistan II Ausgabe 1964/Cami Müslüman misyonu Berlin Wilmersdorf Brinner cad. 7/8 Ahmediyye Ishaiti İslâm Encümeni tarafından 1924 yılında kurulmuştur. Lahore Pakistan II baskı 1964." yazılmaktadır.

İkinci sayfa boş olup, üçüncü sayfada sûreler indeksi verilmiştir. Sûre isimleri tercüme edilmiş, ayrıca Latin harfleriyle transkripsiyonsuz, Arapça olarak parentez içinde yazılmış, sûrelerin nüzul mekânları da gösterilmiştir. Altıncı sayfada cüzlerin başlayıp bittiği sayfalar belirtildikten sonra sekizinci sayfada önsöz başlamış ve on birinci sayfada bitmiş, buraya kadar verilen rakamlar Roma rakamıyla, bundan sonra normal rakamla tercüme

---

643 Mevlânâ Sadruddin, *Der Koran*, Lahor, 1964.

başlamıştır. Fatiha ile tercümeye başlayan Mevlânâ Sadreddin, sayfa altında Sûrenin tefsirini yapmıştır. Beş sayfadan fazla devam eden Fatiha tercümesi ve tefsirinden sonra Bakara sûresine geçmiştir. Yine bu sûrede de sayfa altlarında uzun tefsirler yaparak tercüme tefsir anlayışını devam ettirmiştir. Sayfa üstlerinde solda yazıyla cüz adedini, sağda da Roma rakamı ile sûrenin sıra numarasını ve sol tarafta ise sûrenin Almanca anlamını vererek tefsir ağırlıklı tercümeyi bitirmiştir. Sonuna isimler ve terimler indeksi de koyan Sadreddin I-XI+1–1022 sayfa olarak eserini bitirmiştir.

Kâdiyânî de olsa ilk defa bir Müslüman tarafından Almancaya çevrilen bir tercüme olması münasebetiyle çevirinin ortaya çıkışını, Kâdiyânî misyonunun kendi aralarındaki dayanışmalarını takip edebilmek için çevirinin önsözünden bazı bölümleri aktarmayı uygun bulduk:

"Avrupa'da yüzyıllarca eskiye dayanan İslâm düşmanlığı ön yargılarının kalıntıları hâlâ devam etmektedir. Ve Avrupa halkının karalama ve yalanlamanın tahrik edici gücüyle böyle bir düşmanlığın içine düştüğü bilinmektedir. Müslümanlar ve Batılılar birçok kere birbirlerinden ayrı düştüler ve birbirlerinin yanlışlarını ortaya koydular. Şimdi önümüzde bulunan bu tercüme bazı okuyucularda şevk oluşturacak, aynı zamanda bunun dışında İslâm Dini üzerinde müminler topluluğunu, okuyucuyu gayrete sevk edecektir. Biz Müslüman halklara şunu işaret ediyoruz ki, onlar farklı milletlerden olduğu halde Arap, Hintli, Türk ve Yugoslav İslâm ümmetine mensupturlar. İslâm dinine mensup olanların ortak sıfatları vardır; bunlar vakar, alçakgönüllülük, itidaldir. Müslüman misafir perverdir, cesurdur ve cömerttir. Bu özelliklerini onlar dinleri olan İslâm'a borçludurlar. Buna nazaran Avrupalı gözlemcilerin tabii ki, her şeyi içine alan İslâm kardeşliğinden öğreneceği bazı şeyler bulunabilir."

Tercümesinin maksadını böyle belirleyen Sadruddin, yararlandığı kaynakları sıraladıktan sonra, sözü Hz. Peygamberin Sünnetine getirmektedir: *"İlâhi vahyin anlaşılması için zaruri olan kaynaklardan biri de Hz. Peygamberin sözlerinden oluşmaktadır. Bunun adına biz Sünnet diyoruz. Hadis kaynakları içinde Buhârî, Müslim, Muvatta, Ebû Dâvud'un, İbn Mâce'nin Sünenleri, Tirmizî ve Nesâî'nin Sünenlerini verebiliriz."* diyerek Sünnete dayalı kaynaklarını açıklamaktadır.

Mevlânâ Sadruddin tercümenin başlangıcından basımına kadar kendisine maddi, manevi yardım eden Müslim, gayr-i Müslim pek çok kimseye teşekkür ettikten sonra bilimsel yeterliliğini kazanmasını ve Kâdiyânîlere intisabını anlatmaktadır. Sadruddin'in adı geçen harekete katılması, Kâdiyânî tercümelerinin başlangıç seyrini, Gulâm'ın iddialarını anlamanın önemli olduğuna inandığımızdan kendi kaleminden dinlemenin daha anlamlı olacağını düşünüyoruz:

"Elbette ki, kendilerine minnettar olduğum kimselerin listesi tamamlanmış değildir. Çünkü büyük teologların adlarını anmadım. Yıllarca onların Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesinde yararlanmak için ayaklarının dibinde oturdum. Pek çok şeyi İslâmî konularda benimle tartışan, doğduğum şehir olan Sialkot'lu Mevlânâ Abdulkerim'e borçluyum. O Kur'ân'ın aydın bir yorumcusuydu. Onun Kur'ân-ı Kerîm'e olan sevgisi kendisini tamamen Kur'ân'a vakfettirdi. Bundan dolayı her gün sürekli konferanslar verirdi, belâgatlı ve çekici konuşmalar yapardı. Böylece günden güne, yıldan yıla geniş ve aydınlanmış bir dinleyici kitlesinin ilgisini çekti. Başlangıçta ben de onun konferanslarını ihmal etmedim. Mevlânâ Abdulkerim, bana bir babanın oğluna karşı lütufkar ve müftehir olduğu gibi davranırdı. Birkaç yıl sonra başka bir üstadın ayakları dibine oturma mutluluğuna kavuştum. O Hakîm Mevlânâ Nureddin idi. Şöhreti Hindistan'ın her tarafina yayılmıştı. Şimdi o büyük bilgin uzak bir yerde yaşıyor. Ancak bir vesile ile onu ziyaret mümkündür. Allah nasip etti de, ben beş yıldan daha fazla onun yanında kalabildim. Bu esnada onun tefsir derslerine katılabildim. Bilgisi çok geniş ve derindi, tesiri çok yaygındı. Yaşayışı da söylediğiyle uyum halinde idi. Hakîm sadece büyük bir bilgin değil, aynı zamanda tecrübeli bir doktor idi. "Benim öğretmenlerim Mevlânâ Abdulkerim ve Mevlânâ Nureddin, her ikisi de Gulâm Ahmed'in öğrencileri idiler. Ben de onun tâbileri arasına katıldım. Mirza Gulâm Ahmed kendisine manyetik bir çekicilik bahşedilen biriydi. Böylece o birçok cemaati kendine cezp etmişti."

"Mirza Gulâm Ahmed kendisinin bir 'Müceddid' olduğunu iddia eder. Müceddid, müminleri tekrar uyandırmak ve canlandırmak için kader tarafindan seçilmiş reformator (yenilikçi) demektir. Buna karşılık o hiçbir zaman peygamber olduğunu iddia etmemiştir. Çünkü o Muhammed'in

elçiliğinin son olma özelliğine inanıyordu. Ve şuna da açıkça inanıyordu ki, Kur'ân-ı Kerîm herhangi bir şekilde gelecekte bir din kurulmasına müsaade edecek bir vahiy içermemektedir. O bizzat kendisi çok kere söylemiştir ki, kendisi tarafından bir peygamberlik iddiası varsa bu gerçekten Allah'ı inkâr olacaktır. Çünkü Hz. Muhammed bize son peygamber olarak gelmiştir, bize de mükemmel bir kitabın rehberliğini bırakmıştır. Bu kitap hiçbir ilaveye de muhtaç değildir."

"Mirza Gulâm Ahmed Kur'ân'a rağmen hiçbir zaman yeni bir din ortaya koymayı düşünmemiştir. Tam tersine o İslâm'a iyi bir hizmet vermeyi, bununla beraber de Kur'ân-ı Kerîm'i hizmetinin kuvvetli bir temel taşı yapmayı istedi. Onun gözünde en büyük şöhret Hz. Peygamber'e mütavazı bir hizmettir. O bunda yeteri kadar şeref bulur."

Mevlana Sadruddin'in Fatiha tefsirine gelince şöyledir: Besmeleyi Sûre'nin âyeti olarak kabul etmeyen yazar, Fatiha isminin manasını, sûreye veriliş maksadını açıklayarak şöyle demektedir.

"Fatiha Kur'ân'a giriş sûresidir. Bu bakımdan Sûre, okumaya başlamadan Kur'ân hakkında ön bilgi, Kur'ân'dan beklenilenin özünü verir. Okuyucu, din kitabı olarak Kur'ân'ın temel amacını göz önüne almalı, Allah'ı düşünmeli, bununla insanlığı Allah'a çağırmalıdır. Kalbin Allah'a böyle yönelmesini gerçekten her zaman Kur'ân meydana getirebilir."

Kur'ân'ın Allah'ın adlarıyla başlamasını Allah'ın azamet ve kudretinin cazibeli tasavvurunu anlamlı ve en veciz bir şekilde ortaya koymak olduğunu ifade eden yazar; âlemlerin, yer, gök ve bunların arasında olan her şeyin yaratıcısının Allah, insanın tüm bu yaratılanlardan sadece küçük bir parça olduğunu Fatiha ile öğreniyoruz, demektedir.

Yüce Kudret'in insana sadece varlığını bahşetmekle kalmadığını, özellikle insanın kendi varlığını devam ettirsin, geliştirsin diye her şeyi mucizevî bir şekilde yarattığını, sayılamayacak kadar çok yardım kaynaklarını insana bahşettiğini söyleyen Sadruddin, Kur'ân'ı güneşe benzeterek şunları ifade ediyor: *"Bu güneşin ışığı ile uyanmak büyük bir rahmettir. Ayrıca yeryüzüne intibak etmemiz aynı şekilde büyük bir rahmettir. Yani şartlara göre tutum ve davranışlarımızın değişmesi de diğer bir rahmettir. Ve bakınız her şey Allah tarafından yaratılmış olarak bizim için hazır beklemektedir.*

Allah'ın cemali ve yaratıcı kudreti şahane eserinde büsbütün yansımaktadır. Bu mükemmel eserin üyeleri arasındaki ahenk onun eseridir; O'nun mahlûkatı için sevgi ve merhameti vardır. O gökyüzünü ve yeryüzünü bizim hizmetimize vermiştir."[644] dedikten sonra *"Rabbu'l-Âlemîn"* terkibi üzerinde durmaktadır. *"Rabb"* ve *"Âlemin"* kelimelerini ayrı ayrı ele alarak açıklamakta ve demektedir ki: *"Tüm varlıklar kendilerini koruyabilmek için Yaratıcıya muhtaçtırlar. Tüm varlıklar kendi dilleriyle yaratıcılarını tanıtırlar. 'Rabbü'l-Âlemin' aynı zamanda bütün insanların Rabbi demektir. Böylece Kur'ân insanlar için dar bir dini alan oluşturmanın ötesinde tüm insanları ve varlıkları kuşatan bir bakış açısı getirerek evrenselliğini ortaya koymaktadır. Kur'ân'ın Allah'ı tüm varlıkların ve tüm insanların Rabbidir, yani sahibidir. Böylece Kur'ân'ın hedefi insanlar arasında barışı kurmak ve korumaktır."*[645]

Daha sonra *"Rahman"* sıfatının üzerinde duran müellif bu sıfatla Cenâb-ı Hakk'ın bize bu dünyada yaşama imkânı verdiğini yeryüzünü, gökyüzünü bizim hayatımıza göre döşediğini anlatmaktadır. *"Rahim"* sıfatını da eğer biz Allah'ın verdiği yetenekleri doğru bir şekilde yerli yerince kullanabilirsek Allah'ın bunun karşılığını vereceğini bu sıfattan anladığını, yani Allah'ın amelleri zayi etmeyeceğini söylemektedir.[646]

"Mâlik" sıfatını beşinci sıfat olarak belirlemektedir.[647] Onlar da Rabb, Rahman, Rahim ve dördüncüsü Hâlik. Müellif "Mâlik" sıfatının insanlardaki tezahürü ile Allah Teâla'daki tezahürünü karşılaştırarak Allah'ın malikiyetine, mülkünün kainatın tamamı olduğuna dikkat çekmektedir. Mülkün sahibi olanın, her şeye gücünün yeteceğini, Allah'ın istediğini cezalandıracağını istediğini de bağışlayacağını âyetlerden alıntılar yaparak açıklamağa çalışmakta; bu çerçevede Hristiyanların *"Miras Günahı"* için Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini"de tenkit etmektedir.[648]

"Sana hizmet ederiz ve senden yardım dileriz." Allah'a kalbimizin böyle

---

644 Mevlânâ Sadruddin, *Der Koran Arabisch-Deutsch Übersetzung*, Einleitung, und Erklärung, Lahor, 1964, 3.
645 Sadruddin, age, 4.
646 Sadruddin, age, 5.
647 Sadruddin, age, 6.
648 Sadruddin, age, 5-6.

açılımıyla, insan ile yaratıcısı arasında bir köprü kurulur. Bu köprü Allah'ın iradesi üzerinden engelsiz bir şekilde insana doğru giden bir köprü olur. Ve insan yeni bir hayat için kendisine nereden kuvvet geleceğini çok iyi bilir.

Bundan sonra da ibadetin önemi konusunda açıklamalar yapan müellif hadislerde geçen;

– Sizden birinizin evinin önünde bir nehir bulunsa, siz de günde beş kere yıkansanız, sizde hiçbir kir kalır mı?

– Sahabe dedi ki: Kalmaz.

– İşte beş vakit namaz da böyledir. Allah bununla hataları siler, yok eder.[649]

Mevlana Sadruddin: *"Biz ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz." âyetindeki 'İbadet' kelimesi ile söz Allah'tan kula geçmiştir. Ancak insanın sözü de tekil bir özne değil, çoğul bir özne ile, yani 'ben' ile değil "biz" ile ifadelendirilmiştir."* demektedir.

Mevlânâ Sadruddin, ilgili yerlerde bol bol İncil'den nakiller yapmakta, bunların kaynaklarını verdiği halde alıntı yaptığı İslâmî kaynakların adlarını vermemektedir.

2. Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed,

Der Heilige Koran[650] *1954.*

İkinci Kâdiyânî çevirisi, Mevlânâ Sadruddin tercümesine göre, mezhebi misyonu, genel kabullerden ayrı görüşler içermesi bakımından birinciden farklı bir çeviridir.

Birinci baskının iç kapağında şu açıklamalar vardır: *"Kutsal Kur'ân Arapça Almanca, Detaylı Bir Giriş ilavesiyle Beklenen Mesihin İkinci Halifesi İslâmî Ahmediyye Hareketinin Lideri Hz. Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed idaresi altında yayımlanan İslâmî Ahmediyye Misyonu Zürih, Hamburg, Wiesbaden 1954."*

Hareketin lideri tarafından 153 sayfa olarak kaleme alınan iki bölümden oluşan bir giriş bulunmaktadır. Bu girişin birinci bölümünün konuları

---

[649] Buhârî, Sahih, *Mevâkit* 6, 1/141; Nesâî, *Sünen* 1/231.

[650] "*Ahmediyye Koran*" Bu ifade Theodor Adel Khoury'e ait, Khoury, Der Kommentar, 1/117.

şunlardır: Kur'ân'a olan ihtiyaç, diğer dinlerin kitaplarındaki Allah inancının Kur'ân'la karşılaştırması, medeniyet ve kültürün manası, farklı medeniyet ve kültürler, Yahudi Hristiyan kültür ve medeniyetlerinin eleştirisi, Ahdi Atik ve Ahdi Cedide ile Vedaların içeriği. İkinci Bölümün konuları da şu şekildedir.

Kur'ân'ın içyapısı, Kur'ân'ın gelecekle ilgili haberleri, Kur'ân öğretisinin karakteristiği, ilâhî sıfatlar, evrenin ortasında insan, vaad edilen Mesih Ahmet.

Eser, dipnotlar, isim ve terim indeksi ile metin, tercümeden oluşmaktadır. Gulâm Ahmed'in Mehdi, Mesih ve Nebiliğini Kur'ân-ı Kerîm'e tasdik ettirmek için yapıldığını ima eden bu çeviri, 153+653 sayfadan ibarettir.

İkinci baskı Zürih, 1959, *"Der İslâm"* yayınları tarafından yapılmış, bu baskının kapağında *"Beklenen Halife"* ifadesi yoktur. Sadece *"Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, yayımlayan Hz. Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed İslâmî Ahmediyye Hareketinin İmam ve Lideri"* yazılıdır.

Zurich'de 1980 yapılan üçüncü baskının iç kapağında *"Hareketin Üçüncü Halifesi İmam ve Lideri Hz. Mirza Nasır Ahmed'in yönetiminde yayımlanmıştır."* açıklaması bulunmaktadır. Yayım hakkının *"The Oriental Religious Publishung Corparation ltd, Rabwah Pakistan"* a ait olduğu belirtilmektedir.

Frankfurt'ta 1985 yılında aynı tercümenin cep boyu baskısı yapılmıştır. Bunun üzerinde de *"Arapça Almanca Kutsal Kur'ân. Cep boyu baskısını yayımlayan Ahmediyye Müslüman Hareketinin İmam ve Lideri Hz. Mirza Tahir Ahmed'in idaresi altında Ahmediyye Müslüman Hareketinin yayınıdır."* denmektedir.[651] İlk baskıyla kıyaslanması, diğer grupla aralarında kıyaslama imkânı olması bakımından bu baskıya yazılan önsözün bizce önemli bölümlerini aktarıyoruz:

Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, "Kur'ân Allah'ın vahyi olarak yirmi üç yıllık bir süreçte Hz. Peygambere (sallallahu aleyhi ve sellem) nazil olmuş. Onun da bunu arkadaşlarına hem yazdırdığını hem de ezberlettiğini, âyet ve sûrelerin dizilişinin Allah'ın emrine göre olduğunu, Hz. Peygamberin

---

[651] Enay, *age*, 55.

ölümünden önceki Ramazan ayında baştan sona Kur'ân'ı sahabenin önünde okumuştur." demekte. Hz. Osman dönemindeki istinsahın da buna göre yapılmış olduğunu belirtmektedir.

Besmele ile başlayan Kur'ân'ın 6348 âyetten oluştuğunu, âyet tekrarlarının avam halk için etkili olduğunu söyleyen Tahir Ahmed, günlük ödev ve ibadetlerimizin, ilâhi emir ve yasakların, ahiret hayatının Kur'ân'da anlatıldığını, Allah'ın rahmetinin her şeyi kapsadığından Cehennem'de ebedi olarak kalmanın mümkün olmadığını söylemektedir.

Allah'ın vahyettiği bütün kitaplar arasında Kur'ân'a bahşettiği emsalsiz özelliğin nüzul gününden şu ana kadar bozulmadan ve değişime uğramadan korunabildiğini; Kur'ân'ın kendinden önceki tüm dini öğretilerin özeti, onların tamamlayıcısı ve ilâhi kanunların sonuncusu, önceki milletlere gönderilen tüm vahiylerin anası olduğunu ifade etmektedir.

Hz. Aişe'nin sözüne göre Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) tüm insanlığa gönderilen Kur'ân'ın canlı bir örneğidir. Risaletinin evrensel, Kur'ân'ın doğa ve bilim kanunlarıyla tartışmasız uyum ve ahenk içerisindedir. Bunu Nisa 4/83. âyeti haber vermektedir. Kur'ân taklit edilemez dili ve insan bilgisini aşan içeriği ile Allah'ın kelamıdır. Bu görüşlerin yanında, tercümenin, Müslüman bilginler, Goethe Enstitüsü işbirliği ile üzerinde çalışmış ve defalarca gözden geçirilmiş ve düzeltmiş olmasına rağmen mükemmelliğinin iddia edilemeyeceğini de eklemektedir.

Arapçanın önemini, Kur'ân okuyanlara kolaylık olması için asıl metnin de tercümeye ilave edildiğini ifadeden sonra, çeviride uygulanan metodu anlatmaktadır:

Almanca tercümede şöyle bir yöntem uyguladıklarını, parantez içinde Almancaya uygun düşen eklemeler yapıldığını bundan dolayı parantez dışında kalan metinlerin âyetlerin tam karşılıkları olduğunu, tercümeye ilave edilen bazı dipnotların günümüz okuyucularına kolaylık ve metni daha anlaşılır yapacak, ancak dipnotların tefsir yerini tutamayacağını açıklamaktadır.

Avrupa'da Kur'ân büyük dikkat ve ilgi görmüş. Goethe bile Kur'ân-ı Kerîm'in özelliklerine, ilgi çeken sıfatlarına işaret etmiştir. Sübjektif ve Hristiyan savunması yapan tercümelerin Kur'ân okuma zevk ve sevincini

sık sık engellediğini ifade etmiştir. Çok farklı tercüme tarzlarının Kur'ân'ın yanlış anlaşılmasına sebep olduğundan öncelikle Alman okuyucular için anlaşılır bir tercümenin yapılması gerekmektedir.

Önümüzdeki bu çevirinin İslâm dünyasında büyük bir memnuniyet uyandırdığını, Kahire'deki Ezher Üniversitesinde çeviriyi değerlendiren bilim adamlarından Almanca konuşan Müslümanlara kadar herkes, tarafımızdan eksiklikleri bilinmesine rağmen, Ahmediye Müslüman cemaatinin Kur'ân'ını okumaya değer ve iyi Almanca çeviri olarak kabul ettiklerini belirtmektedir.

Ahmediyye tercümesinin başka bir baskısı da Heyne Sachbuch 19/185 no ile Münih 1992 yayımlanmıştır. Kapağında "Ahmediyye İslâm Cemaatinin İmam ve Lideri Hz. Mirza Tahir Ahmed'in idaresi altında bu tercüme yapılmıştır." denmektedir. Yeşil ve altın sarısı renkli karton bir kapakla satışa sunulan tercümenin üst kapağında *"Tam Nüsha Kur'ân"* yazısı bulunmaktadır. Thomas Schweer ve M. A. imzalı önsözünde, İran devriminin ve Körfez savaşının Batı'da İslâm aleyhine bir hava meydana getirdiği anlatılmaktadır. Daha sonra İslâm'ın Batı'da ve Endülüs'te yayılışı ve duraklaması anlatılmış, Müslümanların 8. ve 13. yy. daki bilimsel gelişmelerine işaret edildikten sonra Hz. Muhammed ve ondan sonraki gelişmeler konusunda özet bilgi verilmiş, ayrıca İslâmın beş şartı kısaca anlatılmıştır. Ahmediyyenin cihatla ilgili görüşü de anlatılmadan geçilmemiştir.[652]

3. Abu'r-Rıdâ' Muhammed İbn Rassaul

Die ungefäher Bedeuting des Al-Qur'ân Al-Karîm in deutscher Sprache, Köln, 1986

"Almancada Kur'ân-ı Kerîm'in Takribi Anlamı" olarak Türkçeye tercüme edilebilecek olan bu çeviri M. Ahmed Rasul tarafından yapılmıştır. İç kapaktan hemen sonra ikinci sayfada tercümeye başlanmış; Fatihanın başlığı *"(1) Sura Al-Fatiha (Die Eröffnende) (offenbart zu Makka) 7 Âyât/Fatiha Sûresi (Açan) (Mekke'de nazil oldu) 7 âyet"* olarak sûre başlığının hem Arapçası hem çevirisi, âyet sayısı verilmiş, bu yöntem tüm

[652] Schweer Thomas, III. H. *Der Koran Vollständige Ausgabe*, München, 1992, 5-15.

tercümede uygulanmıştır. Dipnota ihtiyaç duyulmadan tercümeye devam edilmiş, sûre bitişlerinde meydana gelen boşluklar diğer sûrelerden alınan bir veya birkaç çerçevelenmiş âyetle doldurulmuştur. Tercümenin sonuna bir ek yapılmış, burada Kur'ân'a giriş yazılmış; Kur'ân vahyinin ilâhî değeri, Almanca metin, Almanca metnin sistematiği, konuları bu girişte işlendikten sonra tercümeyle ilgili geniş bir isim ve terminoloji indeksi verilmiş, sûrelerin Arapça indeksinden sonra Almanca metindeki eksikliklerin bildirilmesini isteyen bir davet yapılmıştır.

Sünni bir Müslüman tarafından yapılan bu tercüme Arapça metin olmaksızın[653] sadece Almanca tercüme ile basılmıştır. Yeni baskısının 1996'da cep boyu olarak piyasaya daha itinalı ve ince basımı çıkan bu tercümenin ilk baskısı orta boy olup basımı aceleye gelmiş izlenimini vermektedir. 1418 Şevval, Şubat 1998'de 15. baskısını yapan bu çeviri, daha düzenli ve itinalı yapılmış ve toplam 902 sayfa olarak piyasaya sürülmüştür.

4. Ahmed von Denffer

Der Koran, Münih-İslâmabad, 1996

Pakistan'ın desteği ile yayınlanan, üçüncü sayfada sûreler listesiyle başlayan tercümede sûre isimlerinin yazılışı: "*sûretu-l-fatiha 1. Sûre der Eröffnung/1. Açılış Sûresi*" şeklinde yazılmıştır. Fatiha'dan sonraki sûreler, "sûre mit der Kuh/İnekle ilgili sûre, sûre mit den Zugehörigen Imrans/İmran Ailesi mensuplarının sûresi" şeklinde sonuncu sûreye kadar devam etmiştir.

Altıncı sayfada kısaltmalar, yedinci sayfada başlayan giriş kırk dördüncü sayfaya kadar devam etmektedir. Girişte bulunan başlıklar; İslâm, Kur'ân, Kur'ân'ın mesajı, herkesin Kur'ân'ı anlaması, Kur'ân'ın nakli, dili, elimizdeki tercümenin nasıl yapıldığı, şimdiye kadar olan Kur'ân tercümeleri, gayri Müslimlerin dünya görüşü, İslâmî dünya görüşü, tercümenin metodu, sözlükler ve diğer kaynaklar, yardımcı metinler, kelime ve cümlelerin dizilişi, edatlar, serbest düzenlemeler, kelime seçimi ve ayrımı, lisanî çeşitlilik, tercüme zorluğu, kelime grupları, kelime üretimi, yabancı

[653] Daha sonra tercüme ve metin birlikte basılmıştır.

kelimeler, deyimler, tefsir, Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri, vücûh ve nazâir, tefsir kaynakları, dipnotlar, özel işaretler, nazım tarzı, nasıl istifade edilir, dinleme, okuma ve anlama yolları, tercümenin yayın gerekçeleri, Allah'a hamd başlıkları altında önemli konulara temas edilmiştir.

Ehli Sünnet tarafından kabul görmüş Arapça eserlerden seçilen tercümenin kaynaklarını ikiye ayırmak mümkündür. Kur'ân'la ilgili kamuslar ve tefsirler. Kamuslar: Damagânî'nin Kâmusu'l-Kur'ân'ı, İbn Kuteybe'nin Müşkilü'l-Kur'ân'ı, Ragıp el-İsfehanî'nin Müfredât'ı ve Şiravânî'nin el-Mu'cemu'l-Câmi li-Garibi Müfredâti'l-Kur'âni'l-Kerîm'i gibi kaynakların yanında diğer klasik tefsirlerden Taberî'nin Cami'i, Kurtubî'nin tefsiri, İbn Kesir, İbnu'l-Arabî'nin Ahkâmü'l-Kur'ân'ı, Celaleddin Mahallî ve Celaleddin Suyutî'nin Celaleyn Tefsiri, İbn Cevzî'nin Zâdu'l-Mesîr'idir.[654] Kaynaklardan da anlaşılacağı gibi, mütercim Von Denffer klasik anlamda bir tercüme ve tefsir anlayışına yönelmiştir. Tercümenin kollektif bir çalışma ürünü olması muhtemel görünmektedir.

Uyguladığı metot: Fatiha isminin önce Almanca çevirisi, sonra Arapça adı, nüzul mekânı, âyet sayısından sonra Fatiha'nın tercümesine geçilmiştir. Dipnotta Fatiha Sûresi'nin önemi, sûre, âyet, Mekkî ve Medenî kelimelerinin anlamları gibi açıklamaları yaptıktan sonra, âyet numaralarına göre tefsiri gereken yerlerin özet yorumlarını vermiş, bazen de kendi tercihlerini belirtmiştir.

Sonunda indeks ve kaynaklar listesi bulunan bu tefsiri tercümenin, Alman literatürüne yeni bir katkı ve Alman Müslümanlarına güzel bir hizmet olduğu görülmektedir.

5. Amir M. A. Zaidan

At-Tafsir, Offenbach, 2000.

21. yüzyıla girerken Alman dili iki yeni Kur'ân tercümesi daha kazandı. Bunlardan biri Mısırlı germanist Mustafa Mahir'in, Ezher Üniversitesinin görevlendirmesiyle yaptığı çeviridir. Kahire'de 1999 yılında basılmıştır.[655] Diğeri de ismini kaydettiğimiz At-Tafsir'dir.

---

654 Von Denffer, Ahmed, *Der Koran*, Münih, İslâmabad, 1996, VI.
655 Hartmut Bobzin, *Der Koran*, Münih, 1999, 122.

Suriye'de 1964 yılında doğan, 1983 yılından bu yana Almanya'da yaşayan, Amir Muhammed Edib Zaidan bir grup arkadaşıyla adı geçen tercümeyi yayınlamıştır. Sûrelerin fihristiyle başlayan eser, Kur'ân'ın i'câzı, Arapçanın önemi, İslâmi terminoloji gibi konuların işlendiği bir önsözden sonra çeviriye geçilmiştir.

"*Erst Sûre Al-fatiha (7 Ayat)/ Birinci Sûre Fatiha (7 Âyet)*" olarak çevrilen Fatiha başlığı, besmelenin latinizesinden sonra Almancaya tercüme edilmiştir. Tüm temel İslâmi ıstılahların Arapça olarak verildiği tercümede lafzatullahlar ve ona dönen tüm zamirler büyük harfle yazılmıştır. İslâm terminolojisini Alman diline yerleştirmek düşüncesini taşıyan bu çalışma terimlerin Arapçasından sonra Almanca çevirilerini verip, açıklamalarını dipnotlarda kaydetmiştir.

Sonunda, terminoloji açıklamalarının ardından, on civarında tefsir, usul ve lügat kaynağından yararlanıldığı belirtilmiştir.

6. Al-Muntakhab Auswahl aus den

İnterpretationnen des Heiligen Koran, Kahire, 1999

Kur'ân-ı Kerîm Tefsirlerinden Seçmeler, anlamına gelen bu meal, Ezher Üniversitesinin rektörü Muhammed Seyyid Tantavi ve Mısır Vakıflar bakanı Mahmud Hamdi Zakzuk'un önsözü, Prof. Dr. Mustafa Mahir'in çevirisi, Elsa Maher'in Almanca katkıları, A. Huber'in redaksiyonuyla Kahire'de 1999 yılında yayımlanmıştır. Arapça-Almanca olan meal çevirisinde yöntem olarak, önce sûrelere giriş bilgisi verilmekte daha sonra da her iki dilde âyetlerin özet çevirileri yapılmaktadır.

D- ANONİM TERCÜMELER

XX. yılın başından itibaren Alman dilinde anonim Kur'ân tercümeler de görmekteyiz, bunlar tarih sırasıyla şunlardır:

1- Der Koran, Leipzig, 1904, 1924.

2- Der Koran, Doğu Almanya Cumhuriyeti, 1974.

3- Der Koran, das heilige des İslâm, Münih, 1977.

4- Der Koran, Leipzig, 1980.

5- Der Koran, Münih, 1980.

6- Der Koran, Stuttgart, 1980.[656]

7- Die Bedeutung des Korans, Münih, 1991–1994.

"Kur'ân'ın Anlamı" manasına gelen son anonim çeviri Kur'ân cüzlerine göre yayınlanmış, aynı zamanda anonim bir tefsirdir. Celaleyn tefsiri, Menâr tefsiri, Seyyid Kutub'un Fî Zılâli'l-Kur'ân'ından, Mevdûdî'nin Tefhîmu'l-Kur'ân'ından ve Yusuf Ali,[657] Deryâbâdî,[658] Muhammed Esed[659] Sıddıqî[660] gibi son devir bilginlerinin çevirilerinden Almancaya aktarmalar yapılan bu eserde yöntem şudur: Sûrenin tercümesine geçmeden önce zikri geçen şahıslardan daha çok Yusuf Ali veya Seyyid Kutub'tan sûreye giriş mahiyetinde alıntı tercümeler yapılmıştır. Bundan sonra sûrenin Almanca tercümesine geçilmiştir. Tercüme esnasında tefsir ihtiyacı duyulan yerlerde anılan şahısların tefsirlerinden alıntılar yapılarak konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Yaklaşık on yıllık bir çalışmayla bu eser tamamlanmış ve otuz cüz halinde tercüme ve tefsir olarak piyasaya sunulmuştur.

---

656 Binark-Eren, *age*, 227-229

657 Abdullah Yusuf Ali (1872-1948), dindar bir babanın oğlu olarak Bombay'da dünyaya geldi. İyi bir dini ve klasik eğitim aldı. Kur'ân-ı Kerîm'i "The Illustrious Qur'an" adı altında manzum ve müsecca olarak İngilizceye çevirdi. İki ciltten oluşan bu çeviri tercüme ve metin olarak, Lahor'da ilk baskısı 1935, diğer baskıları 1937, 1938, 1944 ve 1956 yıllarında yapıldı. Dünyanın değişik ülkelerinde 31 adet farklı baskısı olan bu çeviri muhtemelen en yaygın İngilizce çeviridir. Binark- Eren, *age*, 65-72.

658 Abdul Mecid Deryâbâdî (1892-11977), "The Holy Quran" olarak İngilizceye çevirdiği eser, Lahor'da 1943 yılındaki ilk baskısından sonra, 1957, 1971 baskıları yapıldı, 1985 yılında 4 cilt olarak Hindistan'da, 1988 Chicago'da basıldı. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 164. 2001 yılında özlü bir tefsirle beraber İngiltere'de yeniden basılmıştır.

659 Muhammed Esed (1900-1992), "The Message of the Quran" adı altında ilk cildi 1964'de La Haye'de yayınlanmış, kalan bölümler ancak 1978 yılında tamamlanmış ve Gibraltar'da basılmıştır. Aynı yerde 1980'de asıl metniyle birlikte basılan bu çeviri, Türkçeye de aktarılmış, ülkemizde entelektüel çevrelerde büyük ilgi görmüştür.

660 Yusuf Sultan Sıddıqî'nin Mekke'de yayınlanan "Al-Hadjj" adlı Arapça bir derginin İngilizce ekinde yayınlanan Kur'ân-ı Kerîm çevirisi, Latin alfabesiyle transliterasyonu, lügatçesi ve Arapça metniyle beraber yapılan bir Kur'ân çevirisidir.

E- FATİHA'NIN TERCÜMELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Tanıtımını yaptığımız Almanca çevirilerin dil, üslûp ve anlam yönünden geçirdikleri merhaleleri, birbirlerinden farklarını anlamak onları kıyaslamakla mümkün olacaktır. Bu maksatla Fatiha Sûresi'nin çevirisini Almanca asıllarını da vererek âyet âyet tanıtımını yaptığımız on tercümede karşılaştırmak istiyoruz:

Fatiha'nın Başlığı:

1. Schweigger: Das ander Buch dess Alcorans. In welchem begriffen wirdt das Gesätz, so Mahomet den Saracenern gegeben hat. Der Machometaner Gebett/Welches sie die Mutter dess Alcorans nennen. / Al-Kur'ân'ın diğer Kitabı. Muhammed'in Sarezenlere verdiği bu kanun hangi şekilde anlaşılacak. Muhammedi(lerin) duası ki, onlar ona al-Kur'ân'ın anası adını verirler.

2. Arnold: Die Vorrede oder Einleitung betitelt zu Mecca geoffenbart. / Önsöz veya Giriş adı verildi, Mekke'de indirilmiştir.

3. Wahl: Die Einleitung Zu Mecca eingegeben. Giriş, Mekke'de ilham oldu.

4. Megerlin: 1. stes Kapitel oder die Sûre des Eingangs des Buchs. Sie soll von Medina sein und hält sieben Verse. / Birinci bölüm veya kitabın giriş sûresi: Medine'den olmalı (Medenî sûre olmalı) 7 âyettir.

5. Ulmann: Erste sûre Einleitung des Korans geoffenbart zu Mekka. / Birinci Sûre, Kur'ân'ın girişi, Mekke'de vahy olmuştur.

6. Henning: Erste Sûre. Die Öffnende. Geoffenbart zu Mekka. / Birinci Sûre. Açan (Fatih). Mekke'de nazil oldu.

7. Khoury: Sûre 1. Die Eröffnung (al-Fatiha) zu Mekke, 7 Verse./ Birinci Sûre açılış, (giriş) Mekke'de nazil oldu, 7 âyet.

8. Paret: Sûre 1. Die Eröffnung. / Sûre 1. Açılış.

9. Von Denffer: Die Sûre der Eröffnung. Suratu'l-fatiha, mekkanisch, 7 ajat. / Açılış Sûresi, Fatiha Sûresi, Mekkî, 7 âyet.

10. Zaidan: Erste Sura, Al-fatiha (7 ayat). / Birinci Sûre, el-Fatiha (7 Âyet).

1. Âyet:

1. Schweigger: Im Namen dess barmherzigen gütigen Gottes. / Merhametli, acıyan Tanrının adıyla.

2. Arnold: In dem Namen des Allesbarmherzigten Gottes. / Herkese merhamet eden Tanrının adıyla

3. Wahl: Im Namen Gottes des Allbarmherzigen, Allgütigen. / Herkese merhamet eden, herkese acıyan Tanrının adıyla.

4. Megerlin: Im Namen Gottes des barmherzigsten Liebhaber. / En merhametli, sevgili Tanrının adıyla.

5. Ulmann: Im Namen des Allbarmherzigen Gottes. / Herkese merhamet eden Tanrının adıyla.

6. Henning: (O) Im Namen Allahs, des Erbarmers des Barmherzigen! / (Ey) Acıyan, merhametli Allah'ın adıyla.

7. Khoury: Im Namen Gotttes, des Erbarmes des Barmherzigen. / Acıyan, merhamet eden Tanrının adıyla.

8. Paret: Im Namen des barmherzigen und gnädigen Gottes. / Merhamet eden, lütufkâr Tanrının adıyla.

9. Von Denffer: Im Namen Allahs, Allerbarmers, des Barmherzigen. / Herkese acıyan ve merhamet eden Allah'ın adıyla. (Âyet olarak kabul etmiyor.)

10. Zaidan: Bismil-lahir-rahmanir-rahim: Mit dem Namen ALLAHs, Des / Allgnade Erweisenden, Des Allgnädigen, (rezitiere ich)

Bismillahirrahmânirrahîm: Herkese rahmetini (lütfunu) ihsan eden, herkese acıyan Allah'ın adıyla.

2. Âyet:

1. Schweigger: dess Herrn aller dingen. /Tüm varlıkların sahibi.

2. Arnold: Preis sei Gott, dem Herrn aller Creaturen. / Hamd olsun Tanrıya, tüm yaratıkların sahibine.

3. Wahl: Gelobt sei Gott! Der Herr der Zeiten. / Övülmüş olsun Tanrı! Zamanların sahibi.

4. Megerlin: Preis sei Gott! / Hamd olsun Tanrıya

5. Ulmann: Lob und Preis Gott dem Weltenherr. / Övgü ve hamd Tanrıya, âlemlerin sahibine

6. Henning: Lob sei Allah, dem Weltenherrn. / Övgü olsun Allah'a, âlemlerin rabbine.

7. Khoury: Lob sei Gott, dem Herrn der Welten. / Övgü olsun Tanrıya, âlemlerin sahibine.

8. Paret: Lob sei Gott, dem Herrn der Menschen in aller Welt. / Hamd olsun Tanrıya, dünyanın her tarafındaki insanların Rabbine.

9. Von Denffer: Lob ist Allahs, des Herrn der Welten. / Hamd Allah'ındır, âlemlerin Rabbinin.

10. Zaidan: Alhamdülillah: Alles Lob gebührt ALLAH; Dem HERRN aller Geschöpfe. / Bütün hamd tüm yaratıkların Rabbi olan ALLAH'a özeldir.

3. Âyet:

1. Schweigger: der da ist hoch gelobet allezeit. / Çünkü o tüm zamanlarda çok hamd edilmiş.

2. Arnold: Dem Allerbarmherzigsten. / En merhametlisine.

3. Wahl: Der Allbarmherzige, Allgütige. / En merhametlisi, en çok acıyanı.

4. Megerlin: Dem Herrn aller Geschöpfe. / Bütün yaratıkların sahibine.

5. Ulmann: Dem Allerbarmer. / En merhametlisine.

6. Henning: Dem Erbarmer, dem Barmherzigen. / En çok acıyan, en merhametlisine.

7. Khoury: Dem Erbarmer, dem Barmherzigen. / En çok acıyan, en merhametlisine.

8. Paret: Dem Barmherzigen, und Gnädigen. / Merhametlisine ve acıyanına.

9. Von Denffer: Des Allerbarmers, des Barmherzigen. / Herkese acıyan ve merhamet eden Allah'a.

10 Zaidan: Dem; Allgnade Erweisenden, Dem Allgnädigen. / Herkese rahmetini ihsan eden, herkese acıyan Allah'a.

4. Âyet:

1-Schweigger: dess Richters dess zukünfftigen Gerichts. / Gelecekteki mahkemenin yargıcına.

2. Arnold: Dem König des Tages des Gerichts. / Mahkeme gününün kralına.

3. Wahl: Der Herrscher am Gerichtstage. / O hükümdardır, mahkeme gününde.

4. Megerlin: Dem König des Tags des Gerichts. / Mahkeme gününün kralına.

5. Ulmann: Der da herrschet am Tage des Gerichts. / O mahkeme gününde hükmeder.

6. Henning: Dem König am Tag desGerichts! / Mahkeme günündeki padişaha!

7. Khoury: Der Verfügungswalt besitzt über den Tag des Gerichts! / Mahkeme günü üzerine yetki gücü sahibi olan!

8. Paret: der am Tag des Gericht regiert! / O, mahkeme gününde hükmeder!

9. Von Denferr: Des Herschers am Tage des Gerichts. / Mahkeme gününde egemen olana.

10. Zaidan: Dem Herscher am Tage des Din. / Din gününde egemen olana.

5. Âyet:

1- Schweigger: Dich bitten wir. Auf dich haben wir unser vertrawen. / Senden rica ediyoruz. Sana güveniyoruz.

2. Arnold: Dich beten wir an, und von dir bitten wir Beistand. / Ancak senin önünde ibadet eder (yalvarır) ve ancak senden yardım dileriz.

3. Wahl: Dich beten wir an, um Beistand flehen wir dich. / Ancak senin önünde yalvarır (ibadet eder) ve yardım için sana niyaz ederiz.

4. Megerlin: Dich verehren wir, und dich flehen wir an um Beistand. / Ancak seni tazim/secde/ihtiram ederiz/taparız ve seni/sana ancak yardım için niyaz ederiz.

5. Ullman: Dir wollen wir dienen, und zu dir wollen wir flehen. / Ancak sana ibadet etmek isteriz ve ancak sana niyaz/tazarru etmek dileriz.

6. Henning: Dir dienen wir und zu Dir rufen um Hilfe wir. / Sana ibadet eder ve senden yardım dileriz.

7. Khoury: Dir dienen wir, und Dich bitten wir um Hilfe. / Ancak sana ibadet ederiz ve ancak yardım konusunda sana niyaz ederiz.

8. Paret: Dir dienen wir, und dich bitten wir um Hilfe. / Sana ibadet ederiz ve senden yardım umarız.

9. Von Denffer: Nur Dir dienen wir, und bei Dir suchen wir Beistand. / Sadece sana ibadet eder ve senden yardım ararız.

10. Zaidan: Dir allein dienen wir, und allein bitten wir um Hilfe! / Sadece sana ibadet eder ve sadece senden yardım dileriz!

6. Âyet:

1-Schweigger: Führe uns auf den rechten Weg. / Bizi sağ yoldan götür.

2. Arnold: Leite uns auf den rechten Weg. / Bizi sağ yoldan götür!

3. Wahl: Lehre uns die wahre Religion. / Bize gerçek dini öğret.

4. Megerlin: (Darum) Führe uns auf den richtigen Weg. / (Bundan dolayı) bizi gerçek yoldan götür.

5. Ulmann: Auf dass du uns führsest den rechten Weg. / Sen bizi sağ yoldan götür.

6-Henning: Leite uns den rechten Pfad. / Bizi sağ yoldan götür.

7. Khoury: Führe uns den geraden Weg. / Bizi dosdoğru yoldan götür.

8. Paret: Führe uns den geraden Weg. / Bizi düz yoldan götür.

9. Von Denffer: Leite uns recht den richtigen Weg. / Bizi sağ ve gerçek yoldan götür.

10. Zaidan: Leite uns recht auf den geradlinigen Weg. / Bizi, sağ, dosdoğru yoldan götür.

7. Âyet:

1. Schweigger: Auf den Weg der jenigen, die du hast auserwöhlet und nicht der jenigen über die du zürnest, nemhlich die Unglaubigen. / Senin seçtiklerinin yoluna, kendilerine öfkelendiklerinin yoluna, yani inançsızların yoluna değil.

2. Arnold: Auf dem Weg derer, denen du gnaedig gewesen bist, nicht derer, auf die du zornig gewesen bist noch auch derer, die irre gehen. / Onların yoluna ki, onlara sen mün'im oldun, senin kızgın olduklarının yoluna değil ve dahi yanlış gidenlerin yoluna değil.

3. Wahl: Die Religion derer Lehre uns, gegen welche du dich gnaedig bewiesest. Nicht die Religion derer über welche dein Zorn brennt; nicht die Religion der irrenden. Amen. / Onların dinini bize öğret ki, sen in'amını (onlara) gösterirsin; üzerlerine senin öfkenin yandığı, tutuştuğu kimselerin dinine değil. Âmin.

4. Megerlin: Auf den weg deren, gegen welche du (vor diesem) gütig gewesen bist. Auf welche du dich nicht erzürnst (bezeugen müssen), und die (jetzo) noch nicht irren. / Onların yoluna ki, onlara karşı (bundan önce) sen merhametli, mün'im idin. Onlara ki, sen onlara kızmıyorsun, darılmıyorsun, onlar henüz sapıtmıyorlar.

5. Ulmann: Den weg derer, die deiner Gnade sich freuen und nicht den weg derer, über welche du zürnst und nicht den der irrenden. / Onların yoluna ki onlar senin lutfunla seviniyorlar ve üzerlerine kızdığın ve şaşıranların yoluna değil.

6. Henning: Den Pfad derer, denen Du gnädig bist, Nicht derer, denen Du zürnst, und nicht der Irrenden. / Kendilerine merhamet ettiklerinin yoluna, kızdıklarının ve sapıtanların yoluna değil.

7. Khoury: Den weg derer, die Du begnadet hast, die nicht dem Zorn verfallen und nicht irre gehen. / Onların yoluna ki, sen onlara ihsanda bulundun/ikramda bulundun; öfkeye düşen ve yanlış yola gidenlerin yoluna değil.

8. Paret: den Weg derer denen Du Gnade erwiesen hast, nicht (den Weg) derer, die d(ein)em Zorn verfallen sind und irregehen! / Rahmet ettiklerinin yoluna, senin öfkene düşen ve sapıtanların yoluna değil.

9. Von Denffer: Den Weg derjenigen, denen wohlgetan hast, Nicht derjenigen, über die Du erzürnt bist, und nicht der Fehlgehenden. / Onların yoluna ki, sen onlara iyilik yaptın. Onların yoluna değil ki, sen onlara öfkelenmiştin ve yanlış gidenlerin yoluna da değil.

10. Zaidan: den Weg derer, denen DU Wohlergehen hast zuteil werden lassen, die weder vom Zorn geplagt werden ve onch abgeirrt sind! / Kurtuluşu nasip ettiklerinin yoluna, ne öfkenden zahmete uğrayanların ne de sapıtanların yoluna değil.

Batıda başlangıçtan bu yana Hristiyanlar tarafından yayınlanan Kur'ân tercümeleri, temel amaç olarak ilâhî mesajı anlamak, ya da bir dini tanımak gibi masum bir niyetin ürünü olma samimiyetini yakalayamamışlardır. Karşılaştırmasını yaptığımız çevirmenler 17. yüz yıldan 21. yüzyıl başına kadar farklı inanç, din ve mesleklere mensup insanlardır. İlk Almanca mütercim Nürnberg'te bir kilisenin papazı olan Schweigger, Avrupa'da Türk korkusunun hüküm sürdüğü bir zamanda tercümesini yapmıştır. Arnold'un eseri, İngiliz mütercim G. Sale'nin Kur'ân tercümesinden yapılan bir çeviri olduğundan, Arnold ismi altında Sale'yi anlamak gerekir. Emperyal ve koloniyel iştahların gelişip azgınlaştığı 18. ve 19. yüzyılda yapılan, Megerlin, Wahl, Ullmann ve Henning çevirilerinde objektiflik ve bilimsel bir kaygıdan daha çok koloniyal düşüncelerin ağır bastığını görebiliriz. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda yapılan çeviriler öncekilere göre daha objektif ve bilimselliğe sahip olmakla beraber, onlardan da bilimsel kriterlerin dışında bir Müslüman'ın iman ve titizliğini beklemek safdillik olur kanaatindeyim. Son iki mütercimden biri olan Von Denffer mühtedi bir Alman Müslüman, Zaidan da Suriye asıllı Almanya'da yaşayan, Alman diline İslâmî terminolojiyi yerleştirme niyetinde olan biridir.

Örneğini verdiğimiz on çevirmenin dışında Almanca tercüme yapanlar da bulunmaktadır. Ancak biz bunları tercih ettik; örnekleme olarak da Fatiha'yı seçmemizin sebebi, Kur'ân'ın ilk Sûresi olması ve her mütercimin

bu sûrenin özelliğini bildiğinden tercüme dikkati, titizliği de o ölçüde olacağı tabiidir. Ancak Fatiha örneğinin mütercimlerin tüm hedeflerini, kriterlerini, hata ve sevaplarını yansıttığını söyleyemeyiz. Ancak uyguladıkları metot, kelime seçimleri, onlara yaklaşımlarından, çevirilerinden Kur'ân konusundaki kanaatlerini algılamamız mümkün olabilir. Asıl düşüncemiz Kur'ân tercümesinin başlangıcından günümüze kadar var olanlardan örnekler verip, aralarındaki farklar konusunda az da olsa bir fikir vermektir. Bu çerçevede baktığımızda Fatiha çevirisinde Kur'ân'ın ruhuna, ilâhî mesaja ters aktarmaların olduğunu genelde söyleme delilimiz olmamakla beraber, bu düşüncemizi çevirilerin tamamı için saklı tutuyoruz. Ancak unutmamamız gereken şu ki, Batı'nın Doğu İslâm Dünyasıyla olan uzun tarihi kavgasının kültürel alandaki merkezi konumunu Kur'ân çevirileri oluşturmuştur.

Âyet âyet mütercimleri değerlendirirsek, Schweigger'in dışındakiler, söz konusu sûreyi Kur'ân'ın girişi kabul etmekte; Paret, Khoury ve Von Denffer *"açılış"* olarak Fatiha'nın karşılığını verirken, Von Denffer ayrıca sûrenin Arapçasını da vermekte; Zaidan sadece Arapça ismiyle yetinmektedir.

Megerlin dışında sûreyi Medenî olarak kabul eden yok. Ancak, Paret, nüzul mekânını, âyet sayısını, Zaidan da nüzul mekânını belirtmemiş; Wahl'ın dışındakiler vahiy olarak isimlendirirken o, ilham olarak kabul etmektedir. Mütercimler arasında sûrenin âyet sayısı konusunda bir ihtilaf görülmemektedir.

1. Âyet:

Arnold ile Ulmann, *"Rahman"*ı tercüme etmemişlerdir. Megerlin ise *"Rahim"* e uygun anlam verememiştir.

Wahl, Henning ve Khoury tam tercüme yapmış, Khoury ve Henning'in çevirileri arasında fark olamazken, Von Denffer besmeleyi Fatiha'nın âyeti olarak kabul etmemiş, ona âyet numarası vermemiş, Zaidan besmeleye fiil takdir etmiştir.

Arnold, Wahl, Ulmann ve Müslüman mütercimler Allah'ın sıfatlarına kapsam katarken diğerlerinde bu yoktur.

2. Âyet :

Genelde tercümeler isabetli ancak Wahl'ın *"Âlemin"* e *"zaman"* anlamı vermesi, Megerlin'in de âyeti ikiye bölmesi uygun değildir.

Paret'in *"Âlemin"*e insanlar anlamı vermesi âyetin kapsamını daraltmaktadır. Zaidan'ın çevirisi âyetin ruhuna daha uygundur. Ancak o da, *"el-Hamdulillâh"*ı tercüme etmemiştir.

3. Âyet :

Besmele'nin çevirisinde olduğu gibi Arnold ve Ulmann *"Rahman"*ı tercüme etmemişlerdir. Megerlin âyeti ikiye bölmüş, Von Denffer ve Zaidan'ın harf-i tariften genelleme yapmaları doğrudur ancak Zaidan ilave yaparak çeviriyi yoruma kaydırmıştır.

4. Âyet:

"*ed-Dîn*"e mahkeme günü anlamı verilmesi doğrudur. Tamamının ittifakı budur. Ancak Schweigger gelecekteki mahkeme olarak çevirmiştir.

"Mâlik" kelimesini Schweigger yargıç olarak çevirirken, Arnold, Megerlin ve Henning kral anlamı vermiş; Wahl hükmeden, düzenleyen, yöneten, Ulmann da Wahl'in verdiği mananın ismini değil de fiilini kullanmıştır.

Khoury ise *"egemenlik hakkı"* veya *"tasarruf selahiyeti sahibi olur"* ifadesiyle eskilere göre yeni bir açıklık getirmiş; Paret ismi fiil olarak çevirirken son iki mütercim *"Malik"i* hükmeden olarak çevirmişlerdir.

5. Âyet:

Schweigger, ibadeti rica olarak, ayrıca *"istiane"*yi koruma olarak çevirmiştir. Bunlar yanlıştır. Diğer üç mütercim birbirine yakın tercüme etmişler. İlk ikisinde *"anbeten/önünde yalvarmak, ibadet etmek"* üçünde de *"Beistand/yardım"* kelimesi kullanması ilginç, çünkü yanında bulunarak yardım manası mistik bir anlamı ima etmektedir. Megerlin, *"Verehren/saygı göstermek"* kelimesini kullanmaktadır.

Ulmann'ın iki defa *"wollen/istemek"* kelimesini kullanması isabetli gözükmemektedir. Çünkü sadece *"istiane"*de talep manası bulunmaktadır. Sondaki mütercimler *"dienen/hizmet etmek"* kelimesini kullanmayı tercih etmişler. Ancak Von Denffer *"Huzurunda yardım ararız"* demek sûretiyle biraz mistik bir anlama kaymış görünüyor. Von Denffer ve Zaidan'da özel kelimelerle tahsis yapılırken; diğerlerinde bu tahsisler nesnenin başa alınması sûretiyle belirtilmeye çalışılmıştır.

6. Âyet :

Henning *"Sırat'ı, der Pfad/ince, dar yol olarak"* çevirmiş, onun dışındaki çevirmenlerin tamamı *"Der Weg/yol"* olarak aktarmışlar. *"Sırat-ı müstakîm"*i Wahl'in dışındaki çevirmenler, az farklı çevirirken, Von Denffer ve Zaidan, tefsiri tercümeye kaymışlardır.

Tercümede Wahl'ın *"Öğretmek"* ve *"Din"* anlamlarını vermesi, Ulmann'ın konjuktif (ihtimalli bir anlamla) kullanması Megerlin'in illiyet göstermesi asıl metne uygun değildir.

7. Âyet:

Schweigger, *"İn'âm"*a seçme anlamı, *"Dâllîn"*e inançsızlık anlamı vermekle temel anlamlardan kaymıştır.

Wahl'ın tercümesi metne tam uymamaktadır. *"Din"* ve *"Öğretmek"* kelimesiyle *"Beweisen/ispatlamak"* kelimesini çıkarmak zorlama bir anlamdır. Megerlin ilave anlamlar çıkarmakta, Ulmann da *"Freuen sich/ sevinirler"* fiilini ilave etmiştir. Diğerlerinin çevirilerinde önemli bir fark bulunmamaktadır.

F- KUR'ÂN'IN ALMANCA KISMÎ TERCÜMELERİ

Kısmi tercümelerden maksat bazen Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını bazen de Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatını anlatmak veya onun hayatından kesitler vermek yahut da Kur'ân-ı Kerîm'i tanıtmak maksadıyla bölümler halinde yapılan çevirilerdir. Friedrich Rückert gibi bazıları Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını tercüme etmek için yola çıktığı halde bazı manilerden dolayı bu düşüncelerini gerçekleştirememişlerdir.

Bunları önem sırasına göre kaydedeceğiz. Friedrich Rückert'in tercümesi manzum olduğundan onu birinci sıraya aldık.

Friedrich Rückert ve Kur'ân Tercümesi, 1888, adı: "Der Koran/el-Kuran"

1788-1866 yılları arasında yaşayan Rückert Avrupa edebiyat dünyasının önde gelen simalarından biridir. Arapça, Farsça, Sanskiritçe ve

diğer Doğu dillerinden Alman şiirine pek çok tercüme kazandırmıştır.[661] Schweinfurt'da[662] 1788'de doğan Rückert, Jena'da[663] klasik filoloji hukuk ve Doğu dillerini okudu. Erlangen'da[664] Doğu Dilleri profesörü oldu. 1840'da kürsü başkanlığına getirildi. Aynı görevi Berlin'de de yürüttü.[665]

Hariri'nin Makamat'ını İmru'l-Kays'ın pek çok şiirini Arapçadan; Firdevsî'nin Şeyhnamesini, Hafız'ın gazellerinden, Sadi'nin eserlerinden büyük bir kısmını Farsçadan Almancaya kazandırmıştır.[666] Nizami'nin İskendername'sinden de tercümeler yapan Rückert'in, bu tercüme esnasında İskendername'de Enbiya Sûresi, 21/91. âyetindeki Hz. Meryem'le ilgili âyetler dikkatini çekmiştir. Yine Kasas Sûresi, 28/76, 79, 82. âyetlerinde geçen Karun ve Karun'un hazineleri bahsine ilgi duymuştur. Bunları hemen Almancaya çevirdikten sonra, Kur'ân-ı Kerîm'i Almancaya tercüme etmeye karar veren[667] Rückert, Kur'ân tercümesinden önce İtalyan Katolik Papaz Paters Ludovico Marracci (1612–1700)'nin Padua'da 1698'de yayımlanan Latince Kur'ân tercümesini, 1822/23 kışında baştan sona okumuştur. Fakat bunu pek güvenilir bulmamıştır. Bununla birlikte çevirisinde Marracci'nin dipnotlarını da fazlaca kullanmıştır. Ayrıca Rückert, Kur'ân'ın orijinalinden de yararlanarak,[668] Kur'ân'ın olağanüstü sanat hissiyatını ve hitabet gücünü kendi konuşma yeteneğine gayet güzel bir şekilde aktarmıştır. Kur'ân'ın etkisini Rückert'in yazılarında görmek her zaman mümkün olduğu, onun bu çalışması hâlâ övgülere mazhar olduğu söylenmektedir.[669] Annamarie Schimmel bu tercümenin Alman dilinin en iyi tercümesi olduğunu ifade etmektedir.[670]

Kur'ân'ın tamamını şiir diliyle Almancaya aktaran Rückert bu çalışmayı on sekiz yılda 1824-1842 yılları arasında yapmıştır. Fakat yayım-

---

661 Schimmel, *Der Islam* III, 379.
662 Almanya Bavyera eyaletinde Nürnberg civarında bir şehir.
663 Doğu Almanya'da tarihi bir kültür şehridir.
664 Nürnberg yakınlarında bir üniversite şehridir.
665 Enay, *age*, 128.
666 Schimmel, *Der Islam*, III, 379.
667 Bobzin Hartmut, *Der Koran von Friedrich Rückert*, Würzburg, 1995, VII-VIII.
668 Bobzin, Hartmut, *Der Koran von Friedrich Rückert*, IX.
669 Enay, *age*, 128; Pfannmüller, *age*, 218; Nöldeke-Schwally, *age*, 2/218.
670 Enay, *age*, 128; Nöldeke-Schwally, *age*, 2/218.

lamak nasip olmamıştır. Ölümünden sonra Prof. Dr. August Müller, önsözü ile 1888'de Frankfurt'ta yayınlamıştır. 1980 yılında bir kere daha basılan bu tercümeyi 1995 yılında Hartmut Bobzin, Rückert'in el yazmalarını tekrar gözden geçirerek Würzburg'da yayınlamıştır. Wolfdiedrich Fischer'in açıklamalarıyla Bobzin'in de önsözüyle daha önceki baskıda bulunan girişle beraberdir. Hz. Muhammed ve Kur'ân konusunun işlendiği bu girişin Rückert'in kendisi tarafından yazıldığını tahmin ediyoruz. Tercüme tam bir tercüme değildir. Al-Haqqa Sûresi (69); Nuh Sûresi (71); en-Nebe' Sûresi (78); el-Buruc Sûresi (85); et-Tarıq Sûresi (86); el-'Ala Sûresi (87); el-Gaşiye Sûresi (88); el-Fecr Sûresi (89); el-Beled Sûresi (909) ve el-Humeze Sûresi (104) eksik olduğu gibi diğer sûrelerin de tamamı baştan sona kadar tercüme edilmiş değildir. Mesela Al-i İmran Sûresinin 31. âyetten itibaren tercümeye başlanmıştır. Maide Sûresinin(5) 3. âyetinden, Araf Sûresinin (7) 33. âyetinden, Hud (11) Sûresinin 5. âyetinden itibaren başlanmıştır. Bunlardan anlaşılan Rückert, bu çalışmasını tamamlayamamıştır. Hayatta iken basılmamış olması da bunu göstermektedir. Schimmel, Rückert'in Kur'ân'ın büyük bir kısmını güzel bir şekilde Almancaya aktardığını söylemektedir.[671] Wolfdietrich Firscher'in önemli isim ve terimleri açıklayan çalışması bulunmakla birlikte, indeks yoktur.

1888'de August Müller tarafından baskısı yapılan Rückert tercümesinin tıpkı basımı 1980'de Hildeshein Gerstenberg'de yeniden yapılmıştır. Yayıncı August Müller 1887'de önsöz ile bir de giriş yazmıştır. Başına girişten önce önsözden sonra sûreler indeksi sonuna da sûreler ve terimlerle ilgili 119 sayfa tutan bir indeks eklemiştir. Kırmızı plastik kaplı Alman gotik yazısı stiliyle cep boyu basılarak piyasaya çıkarılan bu baskı, I- VII+1–550 sayfadır. Âyet ve sûreler numaralıdır.[672]

2- Heinrich Berisch, Der Koran veya Aklın Monologları, Leipzig, 1776.

3- August Wilhelm Haller, Muhammed'in Kur'ân'dan Alınan Öğretisi, Altenberg, 1779, s. 20-516.

---

671 Schimmel, *Der Islam* III, 379.
672 Rückert Friedrich, *Der Koran*, Hildesheim, 1980; Nöldeke-Schwally, *age*, 1/218.

4- Joh. Christian Wilhelm Augisti, Küçük Kur'ân veya Kur'ân'ın Önemli Bölümlerinin Çevirisi, Weisenfeld /Leipzig, 1798, s. 338.

5- Conrad Melchior Hirzel, Kur'ân'dan Alınmış Ek ile Tamamlanmış İkinci Baskı, Zürich, 1822.

6- Joseph von Hammer-Purgstall, Kur'ân'ın Almanca Manzum Yeni Bir Tercüme Denemesi, Viyana, 1807-1834.

– Neuer Deutscher Merkur, 1807, s. 77.

– Prometheus 4, 1808, karşılaştırınız Heildelberg Yıllığı, 1810, s. 33-39.

– Kur'ân'ın son kırk sûresinin manzum tercümesi, Fundgrub'unda, 2, s. 25-46; 336–358;3, s. 231-261; 4, s. 68–86, 100–105.

Kur'ân'ın 55. Sûresi, Wiener Zeitschrift für Literatür (Viyana Litaeratür Dergisi), 1834, S, 101.

Kur'ân Sûrelerinin Son Çeyreği, Hammer'in Arap Tarihi (Geschichte der Arabes) I, 398–406.

7- Georg Friedrich Daumer, (Hz.) Muhammed ve Eseri (sûreler; Bakara, Enam, Hud, Furkan, Ahzab, Duhan, Haşr, Saff, İhlâs, Hamburg, 1848.

8- H. Jolowicz, Orta Doğu Şiirlerinin Çok Dilliliği, Leipzig, 1853.

9- H. Jolowicz, Doğu'nun En Güzel Şiirleri, (Zilzal, Hümeze, Kafirun Sûreleri) Leipzig, 1855.

10- S. Blumean, Kutsal Kitap, Talmud ve Kur'ân'ın Açıklamalarına Göre Tanrı ve İnsan, Bielefeld, 1876.

11- Martin Klamroth, Kur'ân Elli Mekkî Sûresinin Manzum Çevirisi, Hamburg, 1890.

12- Erich Bischof, Kur'ân'dan Seçmeler Leipzig, 1904.

13- Bischof Ernst, Kur'ân, Leipzig, 1904.

14- Anonim, Kur'âni İslâm Doktrininin Temel Nitelikleri, Leipzig, 1904.

15- A. Fischer, Karia Sûresi'nin (101) Tercümesi, Leipzig, 1906.

16- A. Bertholet, Dinler Tarihi Kitabı, Tübingen, 1908, s.361–379.

17- Josef Hell, İslâm Dininden Seçmeler, Jena, 1915, s. 3-25.

18- Ernst Harder, Kur'ân'dan Seçmeler, Leipzig, 1915.

19- Mahmut Muhtar Paşa Katırcıoğlu, Kur'ân ve Hadisin ışığında İslâm Dünyası (seçmeler) Weimer, 1915, s. 180.

20- Edv. Lehwann-Hans Haas, Dinler Tarihi Metinleri Leipzig/Erlangen, 1922, s. 341-382.

21- Hubert Grimme, Kur'ân'dan Seçmeler, Paderborn, 1923.

22- Richard Hartmann, İslâm Dini, (Tekvir, İnfitar, Zilzal, Karia, İhlâs Sûreleri) Berlin, 1944.

23- Ursula von Mongoldt, Kur'ân Böyle Diyor, Münih, 1953.

24- İsmail Balic, Yasin Sûresi, Orjinal Metin ve Çevirisi, Viyana, 1955.

25- Rudi Paret, Muhammed ve Kur'ân, Stuttgart, 1957.

26- Jean Arebier, Yeni Tercüme ve Sunumla Kur'ân, (Henri Mercier'in Fransızca Kur'ân'dan Seçme Çeviriler) inden Almancaya Tercüme, Tanger, 1957.

27- Helmut Gätje, Kur'ân ve Kur'ân Tefsiri, Zürich- Stuttgart, 1971.

28- Fatma Heeren Sarka, Mushaf (Yusuf Ali'den çeviri) Münih, 1976.

29- Tilman Nagel, Kur'ân'a Giriş Metin ve Açıklamalar, Münih, 1983.

30- Adel Theodor Khoury 2, Hristiyanlar için Muhammed, Seçilmiş Metinler, (Herderbücherrei), Freiburg, 1984, s. 64–143.

31- Anonim, Kur'ân'ın Almanca Tercümesi. Fatiha'dan Tevbe Sûresi 6. âyete kadar; al-Islam, Münih, 1979–1988[673]

32– Yüksel Yücelen, Buna Kur'ân Ne Der? (Kur'ân'ın Öğreti ve Emirleri), Münih, 1986–1992.

Batı insanının Kur'ân-ı Kerîm karşısında duyduğu ilgi ve hayranlığından veya tepkilerinden bize ulaşan örnekleridir. Özellikle Almancaya manzum olarak yapılan çevirilerin önemle üzerinde durulması gerekmektedir.

---

[673] Pfannmüller, *age*, 218-219; Khoury, Kommentar, 1/117-118; Binark-Eren, *age*, 229-235.

Beşinci Bölüm

DİĞER AVRUPA DİLLERİNE YAPILAN TERCÜMELER

DİĞER AVRUPA DİLLERİNE YAPILAN TERCÜMELER

A- FRANSIZCA TERCÜMELER

1. André Du Ryer

L'Alcoran De Mahomet, Paris, 1647.

İlk Fransızca Kur'ân çevirisi André Du Ryer tarafından yapılmıştır. Bir Fransız aristokratı olan André Du Ryer Marcigny'de doğdu. İskenderiye, Kahire, İstanbul ve Fransız konsolosluklarında görev yaptı. Orta doğunun pek çok yerine geziler gerçekleştirdi. Bu esnada Arapça ve Türkçeyi öğrendi. 1636 yıllarına doğru Paris'e döndü. Fransız kralının doğu dilleri tercümanlığını yaptı. Türkçe bir gramer kitabı da hazırlayan Dua Ryer, Sadi'nin Gülistan'ını da Fransızcaya tercüme etti. Kur'ân'ın Fransızca tercümesini de 1647'de Paris'te yayınladı.[674] Akıcı bir Üslûpla, yorumsuz sadece tercümeden ibaret olan bu çeviri başarılı bir tercüme olduğu için çok tutulmuş, Almanca ve Flamancaya da tercüme edilerek 18. yüzyıla kadar 22 kez basılmıştır. Kitabın başında *"Religion des Turcs/Türklerin Dini"* konusunda kısa bir açıklama vardır.

Kur'ân'ın Fransızcaya tercümesinden önce Michel Baudier, on yedinci yüzyılın ilk çeyreğinde "Türklerin Dini ve Hz. Muhammed'in Hayatı" anlamında bir kitap yazmıştır. Bu kitabın yarısının Kur'ân'ın Fransızca çevirilerinden meydana geldiği bilinmektedir. Bunlar bir tarih

[674] Pfannmüller, *agc*, 214-215; Enay, *agc*, 76.

kitabının bölümlerini oluşturduğu için Kur'ân çevirisi demek mümkün değil, fakat Kur'ân çevirisine bir hazırlık olması bakımından önem taşımaktadır.[675]

Claude Etienne Savary, bu çeviriye önemli tenkitler yapmış; ona göre Du Ryer tercümesi yanlışlarla dolu bir çalışmadır. Kur'ân âyetleri birbirinden ayrılmamış, düz yazı olarak uzayıp gitmiştir. Gerçeği söylemek gerekirse bu tercüme 18. yy. sonuna kadar yayımlanan çevirilere bakıldığında onlardan daha kötü değildir. Göze çarpan hatalar, kusurlu bir görünüş ve baştan sona devam eden bir düzensizliktir. Ama aslında Du Ryer'e isnat edilen hatanın arkasında Hz. Muhammed'in Batı gündeminde sürekli tenkit edilen biri olmasından kaynaklanmaktadır.[676] Savary, Hz. Peygamber'e yapılan düşmanlık, Kur'ân çevirisine de yansımış demek istemektedir.

Du Ryer'in bu eseri Paris'de 1647 yılında yayımlandıktan sonra Fransa, Hollanda, Almanya, Belçika ve İsviçre'de 1885'e kadar 19 kez basılmıştır.[677]

Claude Etienne Savary

Le Coran, Paris, 1783

Aydınlanma çağı, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında çok sayıda yeni anlayış getirdiği gibi, yeni Kur'ân çevirisi çalışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu çevirilerden biri de Claude Etienne Savary'nin çevirisiydi. Onun okuyucularına sözleri, Arabistan'a çekidüzen veren Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında akla dayanan açıklamalar ve yorumlarla başlar. Savary'ye kadar insanların çoğu Kur'ân üzerinde sadece konuştular, fakat o ise Kur'ân'ı tanıttığına ve anlattığına inanıyordu. Yaptığı çeviriye çok güvenmiştir. Onun eseri yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar önemini devam ettirmiştir.

Savary'nin okuyucusuna verdiği ayrıntılar ve anlatım özelikleri, Du

---

675 Pfannmüller, *age*, 120.
676 Ömer Rıza Doğrul, *Kur'ân Nedir?*, Ankara, 1967, 80.
677 M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 145.

Ryer'in çevirisinden ayıran temel farklılıklar taşımaktadır. O, okuyucularına yaptığı tasvirlerinde Kur'ân-ı Kerîm'i önyargısız bir şekilde okumuş ve onda felsefi bir incelik bulmuş. Bir insanın diliyle; bir İnsanın (Hz. Peygamberin) aklını ve zekâsını ancak bu kadar iyi kullanarak putperest Araplara galip gelebileceğini ve onlara hem dinî hem de dünyevî anlamda yeni bir yaşam düzeni sunabileceğini ifade ederek şöyle eklemiştir:

"Kur'ân'da tarihi vakalar, tekrarlar, değerli özetlemeler ve heyecanlı coşkun bir anlatım özelliği bulunur. Bu ateşli Kur'ân karşısında bir millet tüm benliğiyle içinde hissettiği bu yapıya dayanamayıp teslim olmuştur."[678]

Bu çeviri, İslâm Dini ve Müslümanların imajı konusunda yeni bir devir açmış, bundan sonra Hristiyan-İslâm tartışmaları farklı bir havada devam etmiştir.[679] İlk defa Paris'de 1783 yılında yayımlanan Savary tercümesi, hem Doğu'da hem Batı'da itibar görmüş, 1970 yılına kadar on yedi kez basılmıştır.[680]

3. A. De Biberstein Kasimirski

Le Koran, Paris, 1840

Fransızca Kur'ân çevirileri içinde en yaygın olanı Kasimirski'nin tercümesidir. Uzun yıllar İran'da Fransız büyükelçiliğinde çevirmen olarak görev alan, Polonya asıllı olan ve Arapça-Fransızca bir sözlük de hazırlayan çevirmen, Marracci ve G. Sale'den yararlanarak Kur'ân-ı Kerîm'i Fransızcaya çevirdi. Sale'nin çevirisine yazdığı önsözü eserine alması ona belli bir değer katmış; âyetlerin lafzına sadakat göstermesinden dolayı çevirisi iyi bir niteliğe sahip olmuştur.[681]

Bu tercüme ile ilgili olarak ünlü Osmanlı bilgini Ahmet Cevdet Paşa şunları söylemiştir:

"Kasimirski, muteber bir bilim adamı olup, Kur'ân-ı Kerîm'i güzel

---

678 Pfannmüller, *age*, 215.
679 Pfannmüller, *age*, 120-121; Enay, *age*, 135.
680 M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 145; Binark-Eren, *age*, 202-206.
681 Pfannmüller, *age*, 115-116; M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 146; Enay, *age*, 103.

ve tarafsız bir şekilde Fransızcaya aktarmış, tefsir kitaplarında olan bazı konuları güzel bir şekilde özetlemiş ve Saf 61/6. âyetinde geçen 'Ahmed' kelimesini çevirirken Yuhanna İncilindeki 'paraklit' kelimesinin 'periklit'ten bozulma olduğunu açıklayarak İslâm adına büyük bir hizmette bulunmuştur.[682] *Onun tercümesini okuyarak Müslüman olan Hristiyanlar olduğu gibi, müellifin kalben Müslüman olduğun kabul edenler de vardır. Çevirisinin diğer kısımlarına bakıldığında hep böyle edebi güzelliğe sahip tarafsız bir çeviri olduğu görülmüştür."*[683]

Paris'te 1840 yılında piyasaya çıkan çeviri dokuz yüz yetmişli yılların sonuna kadar otuz civarında baskı yapmıştır.[684]

B– FELEMENKÇE (HOLLANDACA) TERCÜMELER

Hollandalıların konuştuğu dil olan Flemenkçe veya Dutch diline Kur'ân-ı Kerîm'in orijinalinden tercüme yapılmamıştır. Bu ülke halkı Kur'ân ile ilk defa 1641 yılında anonim bir çeviri olan *"de Arabische Al-Koran"* la tanışmışlardır. Alman mütercim Salamon Schweigger ile İtalyan Arrivabene'nin çevirileri esas alınarak yapılmış bu tercüme, Hamburg'da 1641'de bir kez basılmış, bir daha da piyasada görülmemiştir.[685]

Bu ülke halkı derli toplu diyebileceğimiz bir çeviriye Fransız mütercim Du Ryer tercümesinin Jan Hendrik Glazemaker tarafından Flemenkçe'ye aktarılmasıyla kavuşmuştur. Flemenkçe çeviri *"Mahomets al-Koran"* adı altında 1799 yılına kadar başta Amsterdam olmak üzere dokuz kez basılmıştır.[686]

Bu çevirinin ilk baskısı konusunda pek bilgi yoktur. Bibliyografyaların

---

[682] Paraklit kelimesi Yuhanna İncilinde 16/13-14; Türkçe çevirilerde "hakikat ruhu", İstanbul 1885; "gerçeğin ruhu", İstanbul 2001; Arapça *el-Ahdu'l-Cedid*, ?, ?, *Ruhu'l-Hak*; Almanca çeviride de aynı anlamda "der geist der Wahrheit" olarak verilmektedir. Konunun tartışmaları için Bkz. Abdulahad Davud, *Muhammed fi'l-Kitabi'l-Mukaddes* (çev.Fehmi Şeyma), Doha, Katar, ?, 219.

[683] Cevdet Paşa, *Tezakir*, 40 - Tetimme, (yay. Cavid Baysun), Ankara, 1967, 282.

[684] M.Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 146; Binark-Eran, *age*, 187-194.

[685] Binark-Eren, *age*, 63; Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 155.

[686] Binark-Eren, *age*, 58-60; Weil, *age*, XIX.

verdiği bilgiler birbirini tutmamaktadır. Tarihin kaydettiği ilk resimli Kur'ân çevirisi olan bu çeviri, Amsterdam'da, 1696 yılında basılmıştır.

On dokuzuncu yüzyılın yarısında iki yeni derleme çeviri daha yayımlanmıştır. Bunlar da L.J.A. Tolle'nin *"Mohammed's Koran"*ı ile Salome Keizer'in *"Mohammed's al-Koran"* dır. Birinci çeviri Kasımıriski'nin Fransızca tercümesinden, Sale'nin İngilizce, Ludwig Ulman'ın Almanca ve L. Marracci'nin Latince tercümelerinden derlenerek yapılmış bir çeviri olup Batavia'da (Jakarta) 1859'da ilk ve son defa basılmıştır.[687] İkinci çeviri de yine M. Kasimirski, L. Ullmann, Sale tercümeleriyle G. Weil'in yaptığı Kur'ân Araştırmaları göz önünde tutularak yapılan bir derleme olup Roterdam'da 1860'da ilk baskısı yapılmış, 1956 yılına kadar da altı kez basılmıştır.[688]

Hollandalılar, orijinal Kur'ân metninden yapılan bir çeviriye kavuşabilmek için 1956 yılına kadar beklemişler, Johannes Hendrik Kramers, *"De Koran"* adıyla yaptığı tercümeyi Amsterdam'da XX+728 sayfa olarak 1956 da bastırmış, bu çeviri 1978 yılına kadar altı baskı yapmıştır.[689] Ayrıca Kâdiyânîlerin Mirza Nasir Ahmed adına *"De Heilige Quran"* adında bir çeviriyi 1953 yılında piyasaya sürdüğü bilinmektedir.[690]

C- İNGİLİZCE TERCÜMELER

İngilizceye yapılan İlk Kur'ân-ı Kerîm tercümesi,[691] üzerinde ayrıca duracağımız George Sale tarafından yapılmış ve 1734 yılında yayımlanmıştır.[692] Sale tercümesine geçmeden önce uzun bir giriş yazmıştır. Bu girişte tarih,

---

687 Binark-Eren, *age*, 63; Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 155; Pfannmüller, *age*, 211.

688 Binark-Eren *age*, 60-61; Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 155; Pfannmüller, *age*, 211.

689 Binark-Eren, *age*, 61-62.

690 Binark-Eren, *age*, 63.

691 İlk İngilizce tercüme muhtemelen Du Ryer'in Fransızca çevirisinden, Alexander Ross tarafından yapılmış, 1649 yılında yayınlanmış, ancak bu tercümeden tercümedir. Watt, Kur'ân'a Giriş, (çev. Süleyman Kalkan), Ankara, 1998, 195.

692 Pfannmüller, *age*, 60, 171, 216; Enay *age*, 64; Schimmel, *Der İslâm* II, 365; Weil, *age*, XX; Nöldeke-Schwally, *age*, 2/218.

akaid, fıkıh ve mezhepler tarihi gibi konuları sekiz bölümde işlemiş, ayrıca bir de Kureyş kabilesinin şeceresini vermiştir. Birinci bölümde cahiliye devrini, ikinci bölümde Doğu Hristiyanlarının kiliselerini ve Yahudileri, üçüncü bölümde Kur'ân-ı Kerîm'in içeriğini, dördüncü bölümde haram olan eylemleri, beşinci ve altıncı bölümde Kur'ân açısından toplum düzenini, yedinci bölümde kutsal günleri, sekizinci bölümde de mezhepleri ve yalancı peygamberleri anlatmıştır.[693]

Tercümede sûre ve âyet numaraları yoktur. Sûrelerin adları tercümeleriyle verilmiş, orijinalleri kullanılmamıştır. Tercümeden sonra sayfa altlarında tefsirî açıklamalar vardır. Bu açıklamalarda; sûrelerin adları,[694] önemli kelimeler, iman ve ibadetle ilgili konular, Cennet-Cehennem konularını açıklamaya çalışmıştır. Huruf-u Mukattaa ile ilgili konuları *"Giriş"*te ele almış, daha sonra Huruf-u Mukattaa'nın geçtiği yerlerde buraya atıflarda bulunmuştur.[695] George Sale'nin gerek girişi yazarken ve gerekse de tefsirî açıklamalarını yaparken İslâm bilginlerince muteber kabul edilen kaynakları; Taberî, Keşşâf, Beydâvî ve Celaleyn gibi tefsirlerle ilgili kaynakları ve diğer tarihi kaynakları kullanması dikkate değerdir. 18. yy. ortalarında bu kaynakların bir İngiliz tarafından ciddi bir şekilde tahlil edilerek kullanılmasının, Batıda İslâmi ilimlerin ulaştığı seviyeyi göstermesi bakımından önemli olduğunu düşünüyoruz.

Bu tercüme 18. ve 19. yy. da birçok kere basıldı. İngilizce konuşulan ülkelerde büyük ilgi gören çalışma değişik dillere de tercüme edildi. Theodor Arnold tarafından Almancaya da tercüme edilen, Lemgo'da 1746'da basılan çeviri Almanya'da da çok ilgi gördü. Biz de Almancasından eseri tanıma imkânı bulduk. Almancaya ilk defa Kur'ân-ı Kerîm'i orijinal metninden tercüme eden David Friedrich Megerlin, Sale çevirisini değerlendirirken şöyle demektedir:

"Arnold'un tercümesinde bazı hatalar bulunmaktadır. George Sale asıl Kur'ân metninden tercüme yaparken gerçek manayı yakalayamamıştır.

---

693 Sale, George, *Der Koran* (çev. Theoder Arnold), Lemgo, 1746, 1-232.
694 Sale, *Der Koran*, 3, 48.
695 Sale, *age*, 3, 48, 460, 471.

Arapça ve Türkçe kaynaklara başvurmamıştır. Theodor Arnold da bunları aynen tekrar etmiştir.”[696]

İngilizce adı *“The Koran (The Alcoran of Muhammed)”* olan[697] bu tercümenin Almanca adı da *“Der Koran oder insgemein so genannte Alcoran des Mohammeds”* dir.[698]

1. George Sale

The Koran, Londra, 1734

Arapça aslından İngilizceye muteber tefsir kitaplarına dayanan açıklamalar, notlar ve önsözüyle yirmi sekiz sayfası roma rakamıyla 232 sayfa giriş, yirmi sayfası indeks, 693 sayfa tercüme metinden oluşan bu eser, Almanca olarak Lemgo'da 1746 yılında basılmıştır.

Sale, Avrupa'da uzun yıllar yok sayılan, karalanan ve hakarete uğrayan İslâm gerçeğini göz önüne alarak kitabının girişinde Hz. Muhammed'e karşı yapılan yersiz tenkitlerden rahatsız olduğunu beyan etmektedir.[699] Pfannmüller bu konuda şunları söyler:

“Sale bu gayretlerinden sonuç alamamış, Muhammed'e karşı oluşan önyargılar uzun yıllar daha devam etmiştir.[700] *O, geçmişte İslâm Dini ve (Hz.) Muhammed hakkında yürütülen anlamsız söylemi devam ettirmedi, tarafsız davranmaya gayret etti. Çünkü Sale'ye göre (Hz.) Muhammed gibi bir dâhinin bazı Hristiyanların iddia ettiği gibi başarı kaynağı sapkınlık olamazdı.”*[701]

Gustav Pfannmüller tarafından Kur'ân'ın güvenilir mütercim ve müfessiri olarak tanımlanan Sale, Hz. Muhammed'in doktrininin temelini Tevhit üzerine kurduğunu; maksadının da putperest Arapları Tevhit bilgisine ulaştırmak ve tek olan Allah'a hamd ve şükre çağırmak

696 Megerlin, *Türkische Bibel*, 8-9.
697 Enay, age, 131-132.
698 Enay, age, 64-65.
699 Sale, age, I-II.
700 Pfannmüller, age, 117-118.
701 Pfannmüller, age, 171-172.

olduğunu vurgulamıştır. Kur'ân'ın, güzel ahlak ve faziletle, bir ve tek olan Allah'a ibadet etmeye davet eden mükemmel bir çağrıyı içerdiğini de ifade etmiştir. Bir Hristiyan, bu emir ve çağrıları dikkate almayı isteyebilir.[702] Sale, İslâm'ın ahiret anlayışına da önemli bir yer vermekle beraber, bu konuları ünlü oryantalist Edward Pococke'den adapte ettiği söylenmektedir.[703]

Kur'ân Tarihiyle ilgili bilgiler de veren Sale, önce Kur'ân isimlerini, sonra bu isimlerin kelime anlamlarını İslâm'daki karşılıkları ile kıyaslayarak vermektedir.[704] Kur'ân'ın sûre ve âyetlerinin nazil olduğu yerler konusunda açıklamalar yapmakta, daha sonra da Kur'ân-ı Kerîm'in yazılarak çoğaltılması ve yayılması için gönderildiği şehirleri, âyet ve sûrelerin adedini, cüzleri ve Huruf-u Mukattaa ile ilgili görüşlerini açıklamaktadır.[705]

Pfannmüller, çevirinin değeri konusunda da şunları söylemektedir:

"Sale, Kur'ân metninin terkiplerinin açıklanması konusunda lafızlara sadakatle riayet göstermiş, onlardan uzaklaşmamaya çalışmıştır. İfade biçimi genelde iyi olmakla birlikte yazarın edebi ustalıktaki eksikliği ve yeteneksizliği, Arapça anlatımı, anlamadaki yetersizliği, âyetleri ve paragrafları birbirine karıştırması bu tercümeyi sıkıcı hale sokmuştur. Yazarın iyi niyetiyle beraber Kur'ân'ın edebi güzelliğini ortaya koyamaması büyük ölçüde Kur'ân-ı Kerîm'e karşı ilgiyi azaltmaktadır." demektedir.[706]

Başka bir İngilizce Kur'ân mütercimi olan Roduel, Sale hakkında: *"Sale, Marracci'nin eseriyle iktifa edip Kur'ân'ın metnini tefsiriyle karıştırmış, Marracci'nin 'saksan' kelimesi yerine Latince kelimeleri kullanmıştır."* demektedir.[707]

Çağının şartlarına göre Sale'yi ileri bulan Watt, *"İslâm hakkında kısa ve objektif bilgiyle çevirisinin önsözünü süsleyen Sale'nin, Müslüman müfessirlere özellikle de Beydâvî tefsirine dayanmış olması,*

---

702 Sale, age, 79, 90; Pfannmüller, age, 174.
703 Pfannmüller, age, 201-202.
704 Sale, age, 71-72.
705 Sale, age, 73-78.
706 Pfannmüller, age, 216.
707 Ömer Rıza Doğrul, *Kur'ân Nedir?*, Ankara, 1967, 84.

açıklayıcı notlar koyması değerini artırmış, daha sonraları defalarca basılmasını sağlamıştır."[708] demektedir.

Sale çevirisi ilk olarak Londra'da 1734 yılında iki cilt olarak yayımlanmış, ilk baskısından yirminci yüzyıl başına kadar İngilizce olarak 36 baskı yapmıştır.[709] 1980 yılına kadar yapılan tüm İngilizce basımları göz önüne aldığımız zaman ise bu sayının 101'e ulaştığı görülmektedir.[710] Diğer önemli bir nokta ise bu çeviri Hint alt kıtasında misyonerlerin el kitabı olarak kullanılmasıdır.[711]

2. John Meadows Rodwell

The Koran, Londra, 1861

Adı, The Koran olan çevirinin baskı ebadı (1953 baskısı) 18. 5/12. 5 cm olup sayfa adedi XVI, 506'dır.[712]

Rodwell, sûrelerin dizilişine göre klasik Kur'ân tefsirlerini göz önüne alarak şiir güzelliğinde daha önceki araştırmaları da değerlendirerek, bir çeviri yapmıştır.[713] İlk baskısı Londra'da 1861, ikinci baskısı Edinburg'da 1876,[714] yapılan bu çevirinin 1971 yılına kadar otuz iki baskısı yapılmıştır.[715]

3. Edward Henry Palmer

The Koran, Oxford, 1880

Palmer tercümesi modern Arap bedevi diline uygun yapıldığından daha öncekilerin en iyisidir. Bu çevirinin iç tutarlılığından dolayı geçmişin ölü Arapçasının dili gibi değil, yaşayan Arabın konuştuğu bir dil gibi okunmaktadır. Palmer Kur'ân'ın nazil olduğu toplumu, bu toplumun tarihini, Kur'ân'da kullanılan Arapçayı iyi bilmektedir. Ona göre Kur'ân, Hz.

---

708 Watt, *Kur'ân'a Giriş*, 196; *Müslüman-Hristiyan Diyaloğu*, 158-159.
709 Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 156.
710 Binark-Eren, *age*, 113-137.
711 Birışık, *age*, 81-82, 116.
712 Enay, *age*, 127.
713 Pfannmüller, *age*, 216; Enay, *age*, 127.
714 Pfannmüller, *age*, 209; Enay, *age*, 127.
715 Binark-Eren, *age*, 103-110.

Muhammed zamanındaki gibi taptaze durmaktadır. Fakat Arapça değil de, sanki İngilizcedir. Kur'ân günlük dili kullandığından Palmer, bu üslubu kullanmak için gayret sarf etmişse de hatalara düşmekten kurtulamamıştır. Ama bütün bunlarla beraber Palmer'in tercümesi Kur'ân'ın hem lafzına hem de ruhuna uygun tercümelerden biri olarak kabul görmektedir.[716]

Hz. Muhammed'in ortaya çıkış zamanındaki Arabistan ve Araplardan, onların dini ve siyasi durumundan, Hz. Peygamber'in hayatı ve öğretisinden Kur'ân-ı Kerîm ve İslâm'ın temel kaynaklarına dayanarak detaylı bir giriş, ayrıca 114 sûrenin özetini içeren bir ek de yazmıştır.[717]

İlk baskısı Oxford'da 1880 yılında yapılmış, 1965'e kadar dünyanın değişik ülkesinde 116 kez basılmıştır.[718]

D- İSPANYOLCA TERCÜMELER

Endülüs, yani İspanya, Müslümanların uzun yıllar egemen oldukları mahzun ülke, büyük İslâm bilginleri yetiştirmiş olmasına rağmen yerli halka Kur'ân-ı Kerîm'in kutsal mesajını duyurabilecek bir bilgini yetiştirememiştir. Bundan dolayı İspanyolca tam bir Kur'ân çevirisi ancak yirminci yüzyılda yayımlanabilmiştir. Rafael Castellanos, Ahmed Abboud tarafından asıl Kur'ân metninden "el-Sagsado Coran" adıyla yayınlanmıştır.[719]

19. asrın yarısına doğru Kasimiriski çevirisi, De Robles, De Jose Garber tarafından "al-Koran" adıyla Madrid'de 1844'de İspanyolca olarak yayımlanmış; Barcelona'da 1872'de La Puable, D. Vicente Qrtiz "el-Coran" adıyla,[720] Madrit'te 1875 yılında Dr. Jur. Benigno de Murguiondoy Ugratondo tarafından "el-Coran" çevirisi yapılmıştır.[721] Ancak bu çevirinin kaynağı konusunda bilgi verilmemekle birlikte tercümeden bir çeviri olduğu tahmin edilmektedir.

716 Pfannmüller, *age*, 216.
717 Pfannmüller, *age*, 216; Enay, *age*, 121.
718 M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 159.
719 Binark-Eren, *age*, 418.
720 Bu çeviri 16 adet resim ihtiva etmektedir. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 179.
721 Binark-Eren, *age*, 418, 421; M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 178-179.

E- İTALYANCA TERCÜMELER

İslâm'ın Avrupa'ya giriş kapılarından biri de Sicilya olmasına rağmen İtalyanca Kur'ân tercümelerinin on altıncı asrın yarısına kadar beklemiş olması, onların bu dine karşı gözü kapalı savaş verdiklerinin ispatıdır. Belki de bir ölçüde bu boşluğun Aquin'li Thomas'ın yazdıklarıyla kapatmak istemelerinden kaynaklandığı düşünülebilir.

İlk İtalyanca Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi daha önce de naklettiğimiz gibi 1547 tarihinde Venedik'te Andreas Arrivabene tarafindan "Alcorano di Macometto" adı altında ortaya konmuştur.[722] *Salomon Schweigger'e de, bu tercüme çeviri kaynağı olmuştur. Pfannmüller'e göre bu tercüme Arapça aslından yapılmış gibi gösterilse de gerçekte Basel'de basılan 12. y.y. tercümesinden farklı bir özelliği yoktur.*[723]

Batı çevrelerinin, özellikle Nöldeke ve talebesi Sschwally'in, üzerinde durduğu bir İtalyan bilgin olan Ludovico Marracci'in yaptığı Latince bir Kur'ân tercümesi vardır. Bu çevirinin en önemli özelliğinin Kur'ân metni ile tercümenin beraber basılmış olması olduğunu daha önce işaret etmiştir. Eserde Hz. Muhammed ilgili bir biyografi ve Kur'ân'a giriş yazısından sonra tercümeye geçilmiştir. Sûrelerin ayrılması, notların ilave edilmesi bakımından önemlidir. Bu çalışma Padua'da tercüme-metin beraber basılmıştır.

1-Andreas Arrivabene (ki bu isim Andrear Mocenigo'nun takma adı-dır)nin *"al-Korano di Macometto"* Venedik, 1547'dir. Bu çeviri Kur'ân'ı Kerîm'in birinci Latince çevirisinin 1543 yılında Basel'de yapılan ilk baskısının doğrudan çevirisi olup,[724] Venedik'te 1574'de ikinci kez basılmıştır.[725] Bir Avrupa ülkesinin milli diliyle yapılan ilk Kur'ân çevirisi olan bu eser, aslından yapıldığı iddia edilmesine rağmen inandırıcı olmamış, Latince metinden daha kısa olmuştur. Mütercimin Fransa'nın yeni Osmanlı

722 Pfannmüller, *age*, 148.

723 Nöldeke, Theoder-Schwally, Friedrich, Geschicte des Qurans, Hildesheim, 1961, 2/217; Fischer, A., *age*, 3; Paret, Rudi, *Der Koran*, XII; Gätje, *age*, 34-35. Pfannmüller, *age*, 214.

724 Pfannmüller, *age*, 211; Binark-Eren, *age*, 267; Enay, *age*, 136; M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 181.

725 Binark-Eren, *age*, 268;Weil, *age*, XIX.

Devletinin büyük elçisi Aramon Baronu Gabriel Puetz'e ithaf etmiş; daha sonra da Arabistan tarihi, Hz. Peygamer'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatı ve İslâm dini hakkında özet bilgiler vermiştir.[726] Kur'ân metninin, tercümesinin ilk kez Venedik'te basılması, gündelik hayat, iktisadi ve siyasi ilişkiler açısından önem arz etmektedir. Osmanlı devletinin Avrupa ile olan tüm ilişkileri Venedik üzerinden yapılmaktaydı.[727] Bu yoğun ilişkilerin kültürel ilişkilere de temel teşkil ettiği söylenebilir.

2- Caval Calza *"Grano"* Kur'ân-ı Kerîm'in tefsiri ve Hz. Peygamberin hayatını da ihtiva eden çevirisi Bastia'da 1847'de, XIV+330 sayfa olarak basılmıştır.[728] Ancak bu baskıyla ilgili fazla bilgi yoktur. Tercümenin Kur'ân-ı Kerîm'den mi veya başka bir çeviriden mi yapıldığı bilinmemektedir.

3- Giovanni Panzeri *"İl Corano"*, Savary'nin Fransızca çevirisinden İtalyancaya aktarılmıştır. Du Ryer'in çevirisinden alınmış *"Türklerin Dini"* konusunu işleyen bir bölüm vardır.[729] Kur'ân-ı Kerîm'in aslından İtalyancaya Eugenio Camillio Branchi tarafından *"İl Corano"* adıyla yapılan tercüme Roma'da 1913'te yayımlanmıştır.[730]

---

726 Franco Cardini, *age*, 200.

727 Franco Cardini, *age*, 220-221.

728 Binark-Eren, *age*, 270; M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 181.

729 Binark-Eren, *age*, 271; M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 181.

730 Binark-Eren, *age*, 270; M. Hamidullah, *Kur'ân Tarihi*, 181; Pfannmüller, *age*, 211.

Altıncı Bölüm

KUR'ÂN-I KERÎM BİBLİYOGRAFYALARI VE ARAŞTIRMALARI

KUR'ÂN-I KERÎM BİBLİYOGRAFYALARI VE ARAŞTIRMALARI

A- KUR'ÂN-I KERÎM BİBLİYOGRAFYALARI

Kur'ân'la ilgili eserler ilk zaman genel Şarkiyat ve Arapça bibliyografyalarında karma olarak bulunurken, daha sonraları bu eserlerin ayrı ciltlerinde yer almıştır.

1. Şarkiyat Bibliyografyaları

a- Ünlü Türk bilgini Hacı Halife veya Katip Çelebi adıyla bilinen Abdullah oğlu Mustafa (1067/1656)'nın Keşfu'z-Zünûn an-Esami'l-Kütüb ve'l-Fünûn'udur. Bu eser, Gustav Flügel tarafından Leipzig'te 1835-1858 yılları arasında yedi cilt olarak yayımlanmıştır. Gustav Pfannmüller, bu eseri kendi konusunda Avrupa'da yapılan çalışmaların ilk örneği olarak kabul etmektedir.[731]

b- J. Heinrich Hotinger, *Bibliotheca Orientalis*, adıyla ilk şarkiyat bibliyografyasını yazıp, Heidelberg'de 1658 yılında yayımlamıştır. Bundan sonra Fransız bilgin Paul Colomesıı, Hagae Comitis'de, 1665 yılında, aynı adı taşıyan eserini yayımlamıştır.

c- Theodor Zenker, *Bibliograrphie orientale*, iki cilt olarak Leipzig, 1846-61 yıllarında yayınlanlanmıştır.[732]

e- Ch. Friederici'nin *Bibliotheca Orientalis*, sekiz cilt olarak Londra'da

---

731 Pfannmüller, *age*, 1.
732 Pfannmüller, *age*, 1-3.

1876-1883 yılları arasında yayımlandı. Bu eserde Almanya, Fransa, İngiltere ve sömürge ülkelerinde yayımlanmış kitaplar, dergiler ve broşürler olmak üzere İslâm'la ilgili her türlü yayın yer almıştır.

f- August Müller, Orientalische Bibliographie adlı eseri 1888 yılında yayına başlamış, daha sonraları Lucian Schermann tarafından devam ettirilmiştir.

g- Carl Clemen, *Religiongeschichtliche Bibliographie*, Berlin-Leipzig, 1917, genel dinler tarihiyle ilgili eseri ve bunların yanında Teoloji yıllıkları ve diğer yıllıklarda Kur'ân ve doğu bilimleri ile ilgili eserlerin yayımlanmasına devam etmiş, daha sonra yayımlananlar öncekilerin eksiklerini tamamlamışlardır.

Bu bibliyografyalarda Kur'ân ve Kur'ân ilimleri dâhil, İslâm bilimleriyle ilgili her şey bulunmaktaydı.

2. Arapça ve İslâmî Eserler Bibliyografyaları

a- Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebi Yakup İshak İbn Nedîm (ö. 385/995), el-Fihrist. el-Fihrist'in, Gustav Flügel tarafından basım çalışmaları başlatılmış, onun ölümünden sonra da J. Roediger ve A. Müller bu çalışmaları devam ettirerek Leipzig'te 1871-1872 yıllarında iki cilt olarak basımını tamamlamıştır.[733] Alman bilim adamlarının yaptığı bu önemli çalışmanın eksiklikleri olsa da önemli bir çalışma olduğu kabul edilmektedir.[734]

b- Avrupa'nın ilk Arapça eserler bibliyografyası Christian Friedrich Schnurrer tarafından altı cilt olarak Tübingen'de, 1799-1805 yılları arasında yayımlanmıştır. Bu eserde diğer konularla beraber Kur'ân-ı Kerîmle ilgili her tür kitap belirtilmiştir. Eserin Halea'da 1811'de yeni baskısı yapılmış, yazar kitabına aldığı tüm kitapları görmüş, gözden geçirmiş ve eserine öyle kaydetmiştir.[735]

c- Victor Chauvin, Schnurrer ve J. Theoder Zenker tarafından yapılan bibliyografya çalışmalarını geliştirmiştir. On iki ciltten meydana gelen eserinin son dört cildi temel İslâmî bilimlerle, onuncu cildi Kur'ân ve Hadisle

---

733 Pfannmüller, *age*, 4; Nasuhi Ünal Karaarslan, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 21/171-173.
734 Nasuhi Ü. Karaarslan, *agm*, 173.
735 Pfannmüller, *age*, 4-5.

ilgilidir.[736] Bu önemli eserin 9. ve 11. ciltleri Hz. Muhammed'le (sallallahu aleyhi ve sellem) ilgili önemli bölümler içermektedir. 1810-1908 yılları arasında birkaç kez basılan eserin 9. cildi İslâm Peygamberini, Hristiyanların İslâm'a ve Hz. Muhammed'e bakışını yansıtmaktadır. Fakat eserin asıl önemli tarafı Avrupa'nın Bizans ve İspanyol yazarlarının ortaçağda Hz. Muhammed ve İslâm hakkındaki tenkitlerini, algılamalarını ve yargılamalarını ele alan eserler hakkında bilgi vermesidir.[737] Bu hacimli eser, İslâm Dini ve Hz. Peygamber hakkında yapılan doktora tezleri için de önemli bir kaynaktır.[738]

d- Albert Socin'in, İslâm kültürü Arap filolojisi, Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed, İslâm Felsefesi, tabii ilimler ve tarihle ilgili eserler içeren çalışmasının yedinci baskısı Carl Brockelmann tarafından Berlin'de 1913'te yapılmıştır.[739] Bu yazarın Dürzîlikle ilgili çalışmaları da vardır.[740]

e- Moritz Steinschneider, Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler arasındaki tartışmaları içeren kitapların bibliyografyasını yazmış[741] daha sonra da Latince'den yapılan Arapça tercümelerin isimlerini toplayan başka bibliyografik bir eser yayınlamıştır.[742]

f- Carl Brockelmann, Die *Geschichte der Arabischen Literatur*/ Arap Literatür Tarihi, Weimer, 1898–1902 iki cilt, Arapça yazarları ve eserlerini ihtiva eder. Daha sonra buna 3 cilt ilave edilmiştir.

g- Fuat Sezgin'in, *Geschichte des Arabischen Schrifttums*/ Arap Edebiyatı Tarihi, isimli oniki cildi bulan hacimli eseri, Arap literatürü ile ilgili her türlü kitabı içermektedir.

3. Kur'ân Bibliyografyaları

a-Victor Chauvin'in meşhur on iki ciltlik eserinin 10. cildi *Le Coran et la Tradition*, Kur'ân ve Hadise ayrılmıştır. Bu eser hakkında daha önce bilgi verildiğinden burada sadece Kur'ân-ı Kerîm hakkındaki

736 Mehmet Kanar, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 7/519; Pfannmüller, *age*, 4-5.
737 Pfannmüller, *age*, 115, 133, 134, 154.
738 Pfannmüller, *age*, 196-197.
739 Pfannmüller, *age*, 4, 418.
740 Pfannmüller, *age*, 321.
741 Pfannmüller, *age*, 133-134.
742 Pfannmüller, *age*, 4.

açıklamalarına yer vereceğiz. Yazar, önce Kur'ân-ı Kerîm üzerine yazılan Giriş ve Araştırmaların kendince önemli olanlarını belirttikten sonra, Müslümanların ve Hristiyanların Kur'ân hakkındaki görüşlerini özetlemiş, yanlış olarak Kur'ân adı verilen bazı eserleri kaydetmiştir. İkinci bölümde Kur'ân-ı Kerîm'in tam ve kısmi baskılarını, el yazmalarını, tıpkıbasımlarını ve doğu ülkelerinde yapılan Kur'ân baskılarını kayda geçirmiştir. Üçüncü bölümde ise Doğuda ve Batıda önemli dillerde yapılmış Kur'ân tercümelerini, tefsirlerini, mucem ve sözlüklerini eserine almıştır.[743]

b- *Marcel Devic*'in, *Une Traduction inédite du Coran* adlı çalışması, Journal Asiatique, VIII, Seri I, 1883 yılında yayınlanmıştır. Devic'in bu çalışması Avrupa'da yapılan Kur'ân çevirileri ve yorumlarının bir özetidir. İlk Latince Kur'ân tercümesinden başlayan Devic, 12. ve 17. yy. arasında İslâm'a ve Kur'ân'a karşı yazılan tenkitleri de kitabına almıştır.[744]

c- Jakob Minor'un "Goethe'nin Muhammed'i" konulu konferansı Jena 1907'de kitap olarak yayımlanmıştır. Yazar, bu eserinde Goethe'ye kadar yapılmış Kur'ân çeviri ve baskılarını ele almıştır.[745]

d- Adolf Wohlwill, Euphorin isimli derginin 1915'deki 22. sayısında, Almanya, İslâm ve Türkiye isimli yazısında Kur'ân çevirileri hakkında bilgi vermiştir.[746]

4. Kur'ân Antolojileri

Oryantalistlerin Kur'ân tercümelerinin dışında Kur'ân ilimleri çerçevesinde yaptıkları önemli çalışmalar da vardır. Bunlar antolojilerdir. İlk örneklerinden başlamak sûretiyle nakletmek istiyoruz:

a- Edward William Laue, Kur'ân'dan Seçmeler, olarak bilinen çalışması, (1. Basım 1843; gözden geçirilmiş, genişletilmiş, Stanley Lane Poole'nin önsözüyle, 2. Basım Londra, 1879) Kur'ân-ı Kerîm'in kendince derin anlamlı âyetlerinden seçilmiş bir antolojidir. Kur'ân'ın önemli âyetleri ve Hz. Muhammed'in hadislerinden oluşan İngilizce bir

743 Pfannmüller, *age*, 206-207.
744 Pfannmüller, *age*, 206-207.
745 Pfannmüller, *age*, 206-207.
746 Pfannmüller, *age*, 206-207.

tercümedir. Belli konular ve Yahudilerin ataerkil hikâyelerinden meydana getirilmiştir. Kronolojik bir sıra ile verilen âyetler Kur'ân'ın sürükleyiciliği konusunda bir fikir verebilir.

b- Stanley Lane Poole, "*The Speehes and Tabel-talk of The Prophet Mohammad.*" Kur'ân'dan Seçmeler-Tercümeler, Giriş ve Notlar, Londra, Macmillan, 1882.

c- William Muir, *Extractsfran The Coran*, orijinaliyle birlikte, Londra, 1880, 2. Baskı, 1880. Detaylı olmayan açıklamalarıyla bu antoloji, Kur'ân prensiplerini sadece Hristiyanlık karşılaştırmalarıyla vermektedir.

d- C. A. Nallino, *Chrestomatia Qorani Arabica*, Lipsiae, Wolfgang Gerhard, 1893. Yeni yapılan araştırmaların ışığında açıklayıcı notlarla özenle yapılmış bir sözlüğü bulunmaktadır.

e- F. Du Pré Thornton ve Reynold A. Nicholson, *Elemantary Arabic.* Birinci okuma kitabı, Cambridge, 1907, ikinci okuma kitabı, Cambridge, 1909. Gramatik analizlerle birlikte kelime açıklamaları bulunan Kur'ân'dan seçmelerden oluşmaktadır.[747]

5. Kur'ân Mu'cemleri

(Alfabetik Âyet Sıralamaları)

Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın kelamı olması münasebetiyle Müslümanların tüm hayat alanlarını kaplamıştır. Dünyanın en büyük dinlerinden biri olan İslâm'ın temel kaynağı olarak Kur'ân-ı Kerîm'in açıklamalarına başvurulması gerektiği gibi dinin anlaşılması ve yorumlanması için her zaman ona ihtiyaç duyulmuştur.

Her zaman ihtiyaçlar araçları doğururlar, kuralınca Kur'ân-ı Kerîm'in alfabetik âyet sıralamaları yani mu'cemleri ortaya çıkmıştır. Bu konuda yazılan ilk kitabın hangisi olduğu sorusuna verilecek cevabı bulmanın zor olduğu görülmektedir. Çünkü konuyla ilgili müstakil araştırmalar yapılmış değildir. Fakat Osman Keskioğlu'nun verdiği bilgilere göre, bu türün ilk örneklerini Balkan Müslüman bilim adamlarının verdiği tahmin edilmektedir. Tarih sırasına göre bu eserlerin yazarları şöyledir.

---

747 Pfannmüller, *age*, 211-219.

a- Vardarlı Hafız Mahmud, *Tertîb-i Ziyba,* ilk baskı İstanbul, 1248/1832; Kazan Baskısı, 1310/1892; Mısır baskısı, 1318/1900.

Hafiz Mahmud ilk defa Kur'ân âyetlerini sıralayıp güzel ve yararlı bir eser ortaya koymuştur. Osman Keskioğlu, Şumnu Camii Kütüphanesi'nde Köstendil'den gelme kitaplar arasında bundan daha da eski Tertibi Ziyba örneğini gördüğünü; fakat tarihini hatırlayamadığını söylemektedir. Arap harflerine göre yirmi sekiz bölümden oluşan Vardarlı'nın eserinin telif tarihi, H.1054- M.1646'dır.[748]

b- Mustafa Han b. Mehmed Said Afgânî, *Nücûmü-l Furkân*, Kalkuta, 1226/1811.

Yazar, Hindistan Moğol Sultanlarından Âlemgir Evrengzib (1658–1707) zamanında 1691 yılında Nücumu'l-Furkan'ını yazmış, bununla Kur'ân kelimelerini bir fihrist haline getirmiştir. Alman oryantalist Gustav Flügel'in aynı konudaki eseri Mustafa Han'ın adı geçen eserinin yeni bir düzenlemesidir.[749]

Pfannmüller, Nücumü'l-Furkan hakkında şöyle demektedir: *"1812 yılında Kalkuta'da bizim Kutsal Kitap Konkordanslarına benzeyen bir Kur'ân mu'cemi yayınlandı. Bunda Kur'ân kelimeleri alfabetik olarak sıralanmıştı. Fakat yazar, kelimelerin gösterilmesinde bizim alışık olmadığımız Kur'ân'ın düzenine uymayan bir sistemi seçti; tekrar küçükbaşlıklar altında âyetlerin numaralarını gösterdi. Fakat bu metot ne yazmalarda ne de basılı kitaplarda bulunmaktadır. Ayrıca bu eser hem eksikti hem de güvenilir değildi."*[750] Bunlar bir Alman bilim adamının kitapla ilgili görüşleridir.

c- Gustav Flügel (1802–1870), *Nücûmu'l-Furkân fi Etrâfi'l-Kur'ân*, Leipzig, 1840. Flügel, Kur'ân-ı Kerîm'in matbaa baskısı dahil Batı kültürüne İslâm adına önemli eserler kazandırmıştır. Mu'cem de bunlardan biridir. Pfannmüller bu kitapla ilgili şunları söylemektedir: *"Flügel, mu'cem konusunda yepyeni bir çalışmayla önemli bir hizmet verdi. Kelimeleri kök harflerinin altına yerleştirdi. Yazar, kitabının ikinci baskısını da eserini bastırdığı Kur'ân-ı Kerîm'e göre düzenledi. Kelimeleri de sûre ve âyetlere*

748 Osman Keskioğlu, *Nüzülden Günümüze Kur'ân-ı Kerîm Bilgileri*, Ankara, 1987, 149-150.
749 Ömer Rıza Doğrul, *Kur'ân Nedir?*, 76; Weil, *age*, XXI.
750 Pfannmüller, *age*, 219.

göre gösterdiğinden daha iyi bir sonuç aldı. Ancak bazı kelimelere yer vermediği görülebilir."[751] Hâlbuki Ömer Rıza Doğrul bu eserin Mustafa Han'dan kopya olduğunu söylemişti.[752]

d- Mirza Kazım Bey, *Miftâhu Künûzi'l-Kur'ân*, Petersburg, 1859. Kazım Bey'in bu eseri, Flügel'in mu'ceminden tamamen farklı olup kelimeler alfabetik olarak sıralanmış ilgili, âyetler numaralarıyla parantez içerisinde verilmiştir.

e- Kastamonulu Hafız Yahya Hilmi, *Misbâhu'l-İhvan li Taharriyati'l-Kur'ân*, İstanbul, 1322.

f- Çetecizade Abdullah Paşa, (Ö.1174/1760), *Enhâru'l-Cinân min Yenabi-i Âyâti'l-Kur'ân.* Nişancı Camii Hatibi İbrahim tarafından *"Teshil ve Tertib"* adı ile yazılmış bir eser de bilinmektedir.

g- Ahmet Şâh, *Miftâhu'l-Kur'ân*, Hindistan, 1906.

h- İlmizâde Feyzullah el-Haseni el-Makdisî, *Fet-hurrâhman li Tâlibi Âyâti'l-Kur'ân*, Beyrut, 1907. Son baskısı Libya, Tunus 1982. Kelimeler alfabetik olarak sıralanmış ancak sûreler kısaltılarak verildiğinden sûreleri bulmak zor olmaktadır.

i– La Beaume, *Le Koran*, Paris, 1878, Kasımıriskî'nin tercümesi esas alınarak yapılmış bir mu'cemdir.

k- Hacı Sâlih Nazım b. Mehmet b. İsmail, *Delîlü'l-Haysân fi'l-Keşfi an Âyi'l-Kur'ân*, tarihsiz olarak basılmıştır. "Tertibi Zibayı" andırmaktadır.

l- Kütahya Müftüsü Balizâde Hafız Seyyid Şerif b. Abdullah Hakkı tarafından yapılan *"Miftâhu't-Tefâsir ve Misbâhu'l-Âyât"*, İstanbul, 1289/1872; Bombay'da 1299/1881 basılmıştır.

Bu kitapta âyetler alfabetik olarak düzenlenmiş, âyetlerin karşısına sûre, cüz ve sayfa numaraları verilmiş mütedavil ve matbu tefsirlerin cilt ve sayfaları da aynı âyetlerle ilgili olarak gösterilmiştir.[753]

m- Ebu'r-Rıda Muhammed bin Ahmad bin Rassoul, *Lantabûr*, İslâmische Bibliothek Ramadan 1413 Şubat-Mart, Köln.

---

751 Pfannmüller, *age*, 220; Weil, *age*, XXI.

752 Ömer Rıza Doğrul, *age*, 76.

753 Osman Keskioğlu, *age*, 150-151; Pfannmüller, *age*, 220; İlmizade Feyzullah el-Haseni, *Fethurrahman, li Talib'i Ayati'l-Kur'ân*, Libya-Tunus, 1982.

Kur'ân-ı Kerîm tercümesi de olan Muhammed Ahmed Rasûl'ün Kur'ân fihristidir. Kitabın yukarıdaki isimlerinden sonra transkripsiyon alfabesinin verilmesini müteakip önsöz ve kullanma tarifi verilmiştir. Kur'ân'daki isim ve terimler alfabetik sıraya konulmuş; bu sıraya göre isim ve terimin geçtiği âyet ve âyetlerin tamamı sırasıyla kaydedilmiştir. Ayrıca Kur'ân'ın Almanca tercümesi tekrar konularına göre fihristlenmiştir. Lafzatullah ile başlayan *"zwiebeln: soğanlar ve zwichtracht: fesad"* kelimeleri ile son bulmuştur. Büyük boy 1259 sayfadan oluşan bu hacimli eserin daha kullanışlı olması için orta boya indirilmesini beklemek zorundayız.

Doğu'da, Batı'da yapılan Mu'cemlerden ulaşabildiklerimiz bunlardır. Hepsini vermemizin sebebi bu konudaki eserlerin azlığı ve karşılaştırma imkânını sağlamak istememizden kaynaklanmaktadır.

B- KUR'ÂN VE TEFSİR TARİHİ ARAŞTIRMALARI

Gustav Weil, *"Historich-kritische Einleitung in den Koran"*, Bielefeld, 1844. Weil, Batı'da Şarkiyat araştırmalarına akılcı ve tenkitçi temele oturtan bir oryantalisttir. Kur'ân araştırmacısından çok tarih tenkitçisi olan Weil, önce İslâm Devletlerinin kültürel ve siyasi tarihini içine alan, başlangıçtan 16. yy. kadar *"Halifeler Tarihi"*ni yazdı ve yayımladı.[754] Hz. Peygamberin hayatı üzerine de bir kitap yazan[755] Weil, Kur'ân kıssalarını Yahudi efsaneleriyle karşılaştırdı.[756] Bundan sonra Kur'ân-ı Kerîm'e Giriş'ini yazdı. Weil'in araştırma ve çalışmaları orijinal el yazmalarına ve orijinal İslâm kaynaklarına dayandığından ve tenkitçi bir metot uyguladığından önemlidir.

Batıda kendi alanında ilk kez tenkitçi Kur'ân'a Giriş'ini yazan Weil, kitabında önsözden sonra Batı'da yapılan Kur'ân baskılarını, tercümelerini tefsir ve mu'cemlerini anlattıktan sonra üç bölümde düzenledi. Birinci bölüm de Hz. Muhammed'in kısa biyografisini verdikten sonra hayatının dönüm noktaları, temel karakteri ve onun düşünceleri üzerinde tahminlerde bulundu.

[754] Pfannmüller, *age*, 35.
[755] Pfannmüller, *age*, 177.
[756] Pfannmüller, *age*, 103.

İkinci bölümde Kur'ân-ı Kerîm'e kendine göre tenkitler yöneltti. İlk sayfalarda Kur'ân-ı Kerîm'in mevsukiyeti ve Müslümanlar nazarındaki değerini Kur'ân'ın bütünlüğü konusunda ilk devir görüşleri yazdı. Kur'ân'ın toplanması ve sûrelere ayrılması konusunda şüpheler irad etti.[757] Kur'ân âyetlerini üç gruba bölen Weil, birinci grup âyetler; tarihi olayları bize anlatmakta; ikinci gruptakiler; Medenî âyetlerdir, Muhammed'in kanunları bu âyetlere dayanmaktadır. Üçüncü grup tarihi ve teşrii değerinin yanında egemenlik buyruklarını ifade eden âyetlerdir.[758] Üçüncü bölümde İslâm'ın temel prensipleri, Ehl-i Kitap'la ilişkiler ve bunun geleceği üzerine tahminler yürütülmektedir.[759] demektedir.

İslâm'ın temel kaynaklarını Avrupa'ya tanıtıp oryantalizme tenkit anlayışını getiren Gustav Weil olmuştur. Pfannmüller'e göre, o, çalışmalarıyla Batılılar nazarında Hz. Muhammed'in bir peygamber olabileceğini göstermiştir.[760]

Theodor Nöldeke'nin Kur'ân tarihiyle ilgili dört eseri bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla şunlardır:

a- *De Orijine et Compositioue Surrarum Qoranicarum İpsiusque Qorani*, Göttingen, 1856. Nöldeke'nin bu eseri Kur'ân'ın kaynağı, sûrelerin düzenlenmesi ve ilk devir Kur'ân Tarihi üzerine el yazma eserlere dayandırılarak yazılmış Latince bir kitaptır.

b- Nöldeke, *Geschichte des Qorans*/Kur'ân Tarihi, Göttingen, 1860; Friedrich Schwally'nin ilavesiyle Leipzig 1909.

c- *Der Koran, Orientalischeskizzen*/ Kur'ân ve Oryantal Planlar, Berlin 1892.

d- Nöldeke, *Encylopaedia Britannica*'nın 1883 baskısına "The Koran" maddesini yazdı; F. Schwally aynı maddeyi "Muhammedanizm III" olarak Almancaya çevirip gözden geçirdi, adı geçen ansiklopedinin 2. baskısında 1911 yılında yayınladı.

---

757 G. Well, *Einleittuninden Koran*, Bielefeld, 1844, 42-54.
758 Weil, *age*, 54-55.
759 Pfannmüller, *age*, 221; Weil, *age*, 87.
760 Pfannmüller, *age*, 223.

Batıda 19 yy.'ın tüm kültür ve bilimler için önemli atılım ve gelişim yüzyılı olduğu herkesin kabulüdür. Kur'ân-ı Kerîm araştırmaları alanında da önemli araştırmalar bu asırda yapılmış bundan sonra yapılan çalışmaların tabanı sürekli onlara dayandırılmıştır.

Avrupa'nın zihnindeki Kur'ân şablonunun ustası Theodor Nöldeke'dir. O, önce Kur'ân'ın asıl kaynağı ve sûrelerin kompozisyonu üzerine bir kitap yazmıştı. Paris'teki «Académi des Inscriptious et Belles-Lettres» kuruluşu 1857 yılında Kur'ân metninin tarihi bir tenkit içerisinde Muhammed'in monografisinin incelenmesi teklifini ortaya attı. Bundan maksat Müslüman ilim adamlarının da yardımıyla Kur'ân'daki çeşitli karakterleri ortaya çıkarıp, birleştirmek sûretiyle Hz. Muhammed'in hayatıyla bunlar arasında ilgi kurmaktı. Ayrıca Kur'ân metnindeki değişikleri ortaya çıkarmak, Hz. Muhammed'in Kur'ân'ı tebliğinden bu yana geçirdiği değişiklikleri, kıraatları en eskisinden en yenisine kadar tespit etmek ve sonuçta tüm bunları elimizdeki Kur'ân-ı Kerîm'le karşılaştırmaktı. Bu konuya üç Batılı bilgin ilgi gösterdi. Bunlar; Alyos Sprenger, İtalyan Michele Amari ve Alman Nöldeke idi. Nöldeke'nin "Die Geschichte des Qorans" adlı kitabı başarılı bulundu, Göttingen'de 1860'da yayınlanarak bu alanın temel kitabı oldu. Artık bundan sonra Batı'da Kur'ân tarihinin temeli atılmış oldu. Kur'ân'la ilgilenmek isteyen herkes bu kitaba başvurma gereğini duydu

Kur'ân tarihi üzerinde yaptığı çalışmalarının ve incelemelerinin sonucunu göstermek amacıyla Nöldeke 1898'de eserinin ikinci baskısını düşünmüş olsa da buna ömrü yetmemiş onun yerine talebesi Friedrich Schwally bu görevi üstlenmişti. Ancak Schwally'nin çalışması uzun sürdü. Kur'ân'ın kaynağı ve sûrelerin nüzulüne göre sıralanmasından oluşan birinci cilt Leipzig'de 1909'da, Kur'ân koleksiyonlarını ihtiva eden ikinci cilt de on yıl sonra 1919 yılında basılabildi. Fakat Schwally'de 1919 Şubat'ında ölünce bu görevi halefi Gotthelf Bergstrasser üzerine aldı. İkinci cildin ikinci kısmı 1926 ve 1929 yıllarında yayımlandı. Daha sonra Bergstrasser'in 1933 yılında ölümü üzerine eserin neşri görevi Otto Pretzle kaldı. Pretzl, bunun 1938'de neşrini tamamlayabildi.[761] *"Die Geshichte*

[761] Pfannmüller, *age*, 221-222; M. Watt, *Bell's Introduction to The Quran Edinburg*, 1970,

des Qorans" bugünkü şartlarda tekrar gözden geçirilme ihtiyacı duyulsa bile kolektif bir çalışmanın ürünü olarak tarihe mal oldu.

Nöldeke'nin eseri üç bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümler Nöldeke ve Schwally'nin, üçüncü bölüm de G. Bergstresser ve O. Pretzl'in çalışmasıyla basılabildiğini daha önceden söylemiştik. Fakat eserin tamamı Nöldeke'ye ithaf edilmiştir.

S. William Muir, *"The Coran Its Composition and Teaching; and The Testimony It Bears to The Holy Scriptures/ Kur'ân'ın Tertibi ve Öğretisi ve Onun Kutsal Kitaplara Dayandığının Delilleri"*, Londra, 1878, 1903.

S. William Muir de oryantalist meslektaşı gibi Kur'ân-ı Kerîm hakkında kitap yazmak için İslâm Tarihini baştan sona araştırdı. Bu çalışmalarını daha sonra *"Hz. Muhammed'in Hayatı"* ve *"Halifeler Tarihi"* olarak yayımladı.[762] Bizi doğrudan ilgilendiren Kur'ân-ı Kerîm hakkındaki eseri *"The Testimony borne by the Coran to the Jewish and Christian Scriptures/Yahudi ve Hristiyan Kutsal Kitaplarına Göre Kur'ân'ın Dayandığı Temeller"*dir. Bu kitap ilk olarak 1855 yılında, ikinci baskısı 1860, üçüncü baskı da 1903 yılında yayımlanmıştır. Son baskı, Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili ilaveler ve açıklamalar ihtiva etmektedir. İki bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde vahyin muhatabı olan Hz. Muhammed'in kısa bir hayat özeti ki, bu Kur'ân'ın anlaşılması için zaruridir, Kur'ân'ın toplanması sûrelerin düzeni ve Kur'ân'ın doktrini yer almaktadır. İkinci bölümde Kur'ân'ın Tevrat ve İncil'e şehadeti, Mekkî ve Medenî sûreler örneklemelerinden çıkan sonuçlar; daha sonra da Muir, Kur'ân'ın, Tevrat ve İncil'i onaylamasını ve Ehl-i Kitaba, kitaplarına uymalarını emretmesini[763] gerekçe göstererek onun temelinin kutsal kitaba dayandığını söylemiştir.

Misyonerlere bilimsel malzeme hazırlayan[764] Alios Sprenger,[765] Hz. Muhammed'in hayatı hakkında yazdığı meşhur kitabının 3. Cilt (XVIII-

173-178'den nakil, İsmail Cerrahoğlu, "*Batı'da Kur'ân Üzerine Araştırmalar*, Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXXI, 108-110.

762 Pfannmüller, *age*, 32, 36, 179.

763 Pfannmüller, *age*, 222-223.

764 Birışık, *age*, 83.

765 Bu kitap hakkında daha önce bilgi verilmiştir.

LIV) sayfalarında Kur'ân-ı Kerîm konusunda geniş açıklamalar yaptı, özellikle Mekkî ve Medenî sûreler arasında kesin bir ayırıma gittikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'in toplanması konusuna da kısa bir temasta bulundu.[766]

Hubert Grimme, *Mohammed*, Münster, 1895. Kitabının ikinci bölümünde Kur'ân'a giriş ve Kur'ân teolojisinin sistemi ve bazı sûrelerin kronolojik sıralanması konusunda açıklamalar yaptı.[767]

Franst Buhl, *Das Leben Muhammeds*, Heildelberg 1961. F. Buhl, Hz. Muhammed'in hayatının kaynaklarını yazarken ilk sıraya Kur'ân-ı Kerîm'i almıştır. Ona göre Hz. Muhammed'in hayatını açıklayan iki önemli kaynak vardı, bunlar Kur'ân ve Hadis idi.[768]

Jules Barthelemy Saint-Hilaire, *Mahomet et Le Coran* / Kur'ân ve Muhammed, Paris, 1865. Bu eser, yazarın 1863/64 yılları arasında Sprenger, Muir ve Coussin de Perceval'in eserleri üzerine yazdığı yazılar ve üniversitede verdiği derslerin yayımlanmasından oluşmaktadır. Yazıların temel konusu *"Siretu'r-Rasul"* kitaplarına ve Kur'ân'a göre Hz. Muhammed'in hayat tarihi ve Kur'ân-ı Kerîm'den özetlerdir. Yazarın düşüncesi, İslâm Dini'ni dinler tarihindeki gerçek yerine oturtmak, zamanına göre İslâm'ın politik önemini göstermektir.[769]

Stanley Lane Poole, *Le Koran, Sa Poésie et Ses Lois*/ Kur'ân'ın Şiiriyet ve Hukuk Yönü, Paris, 1882. Yazar *"Edinburg Review"* dergisinin 154. cildinin 356–397 sayfalarında 1881'de yazdığı yazıda T. Nöldeke ile aynı fikirleri paylaşmaklatadır. Ancak bununla beraber ondan farklı olarak, Kur'ân'ı beşeri bir kitap olarak gördüğünden kanun koyabilecek bir güce ve sisteme sahip olmadığı, ayrıca manevi bir uyanışa rehberlik etmesinin de hiç mümkün olmadığı, iddiasında bulunmuştur.[770]

M. St. Clair-Tisdall, *The Original Sources of the Quran / Kur'ân'ın Orijinal Kaynakları*, Londra, 1905. İran'da uzun zaman misyonerlik yapan Clair Tisdall, Kur'ân-ı Kerîm'in geçmiş dinlere ve kültürlere dayandığını iddia etmiştir.

---

[766] Pfannmüller, *age*, 223.
[767] Pfannmüller, *age*, 221-223.
[768] Buhl, 366; Pfannmüller, *age*, 223.
[769] Pfannmüller, *age*, 221-224.
[770] Pfannmüller, *age*, 224.

Edward Sell, *Historical Development of the Quran* / Kur'ân'ın Tarihsel Gelişimi, Londra, 1905. Önemli ölçüde Nöldeke'nin etkisi altında bulunan Sell, Kur'ân-ı Kerîm'in sûreleriyle Hz. Peygamber'in hayatını birleştirmektedir. Arapça bilmeyen yazar, orijinal kaynakları kullanamamış, tercüme kaynaklarla kitabını hazırlamıştır.

Th. W. Juyboll, *Handbuch des İslâmischen Gesetzes* / İslâm Kanununun El Kitabı, Leiden-Leipzig, 1910. Bol kaynaklı, iyi hazırlanmış bir Kur'ân tarihi olan bu kitap, ilk bölümü Kur'ân'ın kelime anlamı Kur'ân ve içeriği, ikinci bölüm Kur'ân-ı Kerîm'in tedvini ve Kur'ân metnine giriş, son bölüm de tefsire ayrılmıştır.[771]

H. U. W. Stanton, *The Teaching of The Quran With an Account of Its Growth* / Gelişme Sürecinde Kur'ân'ın Öğretisi, Londra, 1920.

A. Mingana, *Quran, Encyclopaedia of Religion and Ethics*, 1918.[772]

Adı geçen bu kitapların yanında Hz. Peygamber'in biyografisini anlatan, Kur'ân araştırmalarını konu edinen kitaplarda, Kur'ân tercümelerinin giriş bölümlerinde, Arap kültür tarihiyle ilgili eserlerde, İslâm ansiklopedilerinde, genel ansiklopedilerin ilgili maddelerinde Kur'ân-ı Kerîm hakkında bilgi bulmak mümkündür.[773]

1. Kur'ân Tefsirleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

İslâm dininin kaynaklarına ulaşma gayreti 12. yy.'da Kur'ân-ı Kerîm'i tercüme ettirme faaliyetiyle başlamıştır. İstanbul'un fethinden sonra Avrupa'da, tekrar İslâm'a ve Kur'ân'a karşı şiddetli bir mücadele başlamıştır. Bu mücadelede İslâm'ın kültürel kaynakları tekrar gündeme gelmiştir. Ancak bunlar orijinal kaynaklardan çok ikinci el Batı çeviri kaynaklarıdır. 17. yy. yarısında Fransız mütercim Du Ryer, Kur'ân-ı Kerîm'i aslından Fransızcaya çevirdi. Avrupa'nın Kur'ân'a doğrudan ulaşması için bu önemliydi. Ama yeterli değildi. Yine Fransız bir oryantalist olan Joaunne Gagnier, 18. yy. ilk çeyreğinde Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir'in tarihini yayımladı. On bir yıl sonra George Sale, meşhur Kur'ân

771 Pfannmüller, *age*, 224.
772 Pfannmüller, *age*, 221.
773 Pfannmüller, *age*, 223.

Tercümesini yayınladı. Bu çeviride Kur'ân tefsirinin temel kaynaklarını görebilmekteyiz. Artık bundan sonra 19. yy. Batıda Temel İslâm kaynaklarının edisyon kritik ve yayın asrı olmuştur.

1- Batı'da Taberî ve Tefsirinden ilk söz eden Otto Loth[774] olmuş, ünlü Alman oryantalist dergisi ZDGM 1881 yılında çıkan 35. sayısında Taberî, tefsirini tanıtmıştır. Daha sonra Goldziher, İbn Asakir'e göre Taberî'nin edebî faaliyetlerini, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenländes dergisinin 1895 yılında çıkan 9. sayısında anlatırken Taberî'ye yer vermiştir. M. J. De Geoje'nin eski Arap tarihçileriyle ilgili Encyclopaedia Britanica'nın 1888 baskısında yazdığı detaylı araştırmasında Taberî'den söz etmiştir. Hermann Hausleiter, Taberî tefsirinin Kahire'de, 1901-1903'de yayınlanmasından sonra tefsirin indeksini 1912 yılında Strazburg'ta yayımlamasıyla Taberî, Batı kültür çevrelerinde tanınmıştır.[775]

2- Zemahşerî tefsiri konusunda Batıda yapılan değerlendirmelerde ise, tefsir kurgusu bakımından diyalektik bir şaheser olan bu eserde, pek çok âlimin aklından bile geçirmediği filolojik ve teolojik konular üzerine derin analizlerde bulunulmaktadır. Fakat bununla beraber bazı âyetlerin, tarihsel altyapısı ile ilgili konulara hiç girilmemiştir. Zemahşerî, Mutezile mezhebine bağlı biri olmasına rağmen kısa bir zamanda büyük bir üne kavuşup o güne kadarki tefsircilerin önüne geçmiştir. Keşşâf, W. Nassau Lees, Mevlevî Kadim Huseyin ve Abdulhay tarafından Kalkuta'da 1856'da yayınlanmıştır.[776]

3- Beydâvî, örnek aldığı kişi, Zemahşerî olmasına rağmen tefsirinde diğer kaynaklardan da yararlanmıştır. Bu tefsir, H. L. Fleischer tarafından büyük masraflarla edebi değeri korunarak, Leipzig'te 1846-1848'de basılmıştır. Ehl-i Sünnet nazarında önemli bir âlim olarak kabul gören Beydâvî, konulara açık ama özet olarak yaklaşmaktadır. Keşşaf'tan çok istifade etmesine rağmen Mutezilî fikirlerini tenkit etmektedir.

Winand Fell, Leipzig, 1878'de Beydâvî tefsirinin indeksini yayımladı.

---

774 Loth, Ibn Sa'd'ın Tabakat'ını Batı ilim âlemine tanıtmıştır. Pfannmüller, *age*, 127, 131.

775 Pfannmüller, *age*, 226-227.

776 Pfannmüller, *age*, 227.

Bu çalışma, Kur'ân'ın inanç ve ahlak esasları, hermonötik ve filolojik yorumları, gramatik ve etimolojik konular üzerine Beydâvî'nin yaptığı açıklamalara notlar ilave etmesinden dolayı önemlidir.[777]

D. S. Margoliouth Al-i İmran Sûresini esas alarak Beydâvî tefsiri üzerinde antolojik bir çalışma yapmıştır. Bu eser sadece tenkidi bir Kur'ân girişi olmanın ötesinde, İslâm kelam mezheplerinin ilk devirlerde gelişimi konusunda da özel bir yere sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu eser Londra'da, 1894 yılında basılmıştır.

4- Celaleyn tefsiri, Albertus Meursinge tarafından Batavarum'da 1839 yılında, Suyutî'nin el-İtkan'ı Calcuta'da 1852-1854 yıllarında Sprenger tarafından basılmıştır. İ. Goldziher'in Suyutî üzerine çalışmaları vardır.[778]

5- Ignaz Goldziher, Batı'daki İslâmi çalışmaların önde gelen teorisyen ve araştırmacılarından biri olan Yahudi asıllı bir bilim adamıdır. İslâm dininin tüm alanlarında kalem oynatmış, fikirler ileri sürmüştür. Çalışma alanının çerçevesini kendisi şu şekilde açıklamaktadır:

"Yahudi, Türk, Arap, Mısır, Antik, Asurlular ve Şiilik üzerine bıkıp usanmadan önceleri fantezi dolu oldukça hür bir şekilde, sonraları daha sağlam temellere dayalı olarak yazılar yazdım. Diyebilirim ki, İslâm ve Arap Edebiyatındaki yazılarım bana yeni bir bakış açısı kazandırdı. Macarca yazılarımın bir kısmı ile gücümün büyük bir bölümünü harcayarak Yahudilik alanına epeyce katkıda bulundum."[779]

Batı ve Doğu'daki pek çok bilimsel çevreyi etkisi altına almış olan Goldziher, İslâm dünyasının kendine ait modern bilimsel metotlarıyla kaynaklarına eğilemediği bir dönemde otorite kurmuş olması gerçekten önemli bir olaydır. Yazdıkları tümüyle kritik edilmemiş olmasına rağmen, bazıları üzerinde yapılan araştırmalar, onun pek çok yerde hissiyatına mağlup olduğunu, haksız ve yanlış sonuçlara vardığını göstermektedir. Bununla birlikte tarafsız kalmaya yatkın bir metot içinde araştırmalarını yapmış olması ve İslâmiyet'in hoşgörü ve mistik ruhaniyetini hayranlıla

---

[777] Pfannmüller, age, 227.
[778] Pfannmüller, age, 225.
[779] I. Goldziher, Tagebuch (A. Scheiber, Leiden, 1978, 231'den naklan, Mehmet S. Hatipoğlu, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 14/103.

ile dile getirmiştir. Goldziher Kur'ân-ı Kerîm'in dünya edebiyatının bir şaheseri olduğunu ifade etmiştir. Kur'ân'ın içeriği ve üslubu konusunda Goldziher şunları söylemektedir:

"Hz. Muhammed'e gelen vahiy, Kur'ân içinde edebi bir dille özetlenmiştir. Kur'ân, dinler tarihindeki büyük öneminin yanı sıra Arap edebiyatında da temel bir eserdir. Çünkü O, Arapçada, kendisine "el-Kitap" adı verilen, ilk kitaptır. Kur'ân ezberden okunmaktadır. Müslümanlarca bütün insanlığa öğretilebilmesi için (Hz.) Muhammed'e Allah tarafından vahy edilmiştir. Allah kelamı (Kelamullah) olarak kabul edilen İslâm'ın kutsal kitabıdır. Bu durumu ile o, en büyük şair ve hatiplerin kendisiyle yarışamayacağı mükemmel dili, son derece sade üslubu ile eşsiz ve benzersiz kabul edilmektedir. Dolayısıyla, Kur'ân okuma yazma bilmediği söylenen Hz. Muhammed'in şahsında ortaya çıkan en büyük mucizedir."[780]

Ancak Kur'ân-ı Kerîm'e vahiy eseri olarak bakmayan Goldziher, onu Hz. Peygamber'in Yahudilik ve Hristiyanlıktan rast gele topladığı bazı kültürel malzemelerin yanı sıra, olup biten olaylara karşı tavrını gösteren tarihi bir belge gözüyle bakmaktadır.[781] Hz. Muhammed'in vefatı esnasında Kur'ân'ın tamamlanmadığını, ancak daha sonraki nesillerin büyük gayretleriyle homojen hale getirilebildiğini savunmaktadır. Ona göre, dini bir cemaatin sahip olduğu, ilâhî vahiy ürünü olarak kabul edilen hiçbir kitap, ilk döneminde, Kur'ân metni kadar kaygan ve subutiyeti konusunda tartışmalı bir görünüm arz etmemiştir,[782] demektedir.

Hâlbuki dinler tarihinde hiçbir kutsal kitap, Kur'ân-ı Kerîm gibi tebliği esnasında kamuoyunun önünde çifte garanti, yani yazı ve hafıza sistemiyle tespit edilmiş değildir. Ayrıca kamuoyuna ilk etapta emanet edilen bu kutsal metin, tarih boyunca müminler tarafından en güvenilir

---

780 Ignaz Goldziher, *Ashort History of Classical Arabick Litarature* (*Klasik Arap Literatürü*), (çev. Azmi Yüksel-Rahmi Er) Ankara, 1993, 36.

781 I. Goldziher, Muhammedanische Studien, Hildesheim, 1961, 1/10-11; Vorlesungen Über-den Islam, Heilderberg, 1963, 19, 27.

782 I. Goldziher, "*Die Richtungen der Islamischen Koranauslegung Leiden*", 1952, 2; Tahsin Görgün, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 14/108.

yollarla korunmuş, her yıl, her *"Ramazan"* ayında, bütün bir ümmete referanduma sunulurcasına sunulmuş, yazı ve hafıza usulleriyle kontrol edilerek günümüze kadar aktarılmıştır. Ayrıca tarih şahittir ki, başlangıcından günümüze Kur'ân-ı Kerîm'in sıhhati konusunda dünyanın hiçbir yerinde Müslümanlar arasında savaş olmamıştır. Kur'ân-ı Kerîm, İslâm'ın tüm karakterini belirleyici tek kitaptır. Onun sıhhati konusundaki sarsılmaz ittifak, nesillere naklediliş biçiminin sağlamlığının bir sonucudur.

Tefsir tarihinin, aynı zamanda Kur'ân metninin oluşum tarihi olduğunu ileri süren Goldziher, ortak bir metin oluşturma gayretlerinin de heterojen unsurlardan homojen bir dine ulaşma temayülünü sağlamak adına yapılmak istendiğinden ileri geldiğini savunmaktadır. Sırf bu gayretten ötürü, pek çok rivayet meşru kabul edilmiştir.[783]

Kur'ân kıraatlerinin ortaya koyduğu zengin dini tercih imkânları, çok yönlü güçlü bir İslâm toplumunun doğmasını sağlamasının yanında İslâm dininin dünyanın değişik coğrafyalarına intibakının da temelini oluşturmuştur.

Öyle görülüyor ki, Goldziher, Mushaf'ın oluşumuyla ilgili görüşlerini hocası ve aynı zamanda reformcu Yahudi bilgini Abraham Geiger'den almıştır.[784]

Goldziher, Kur'ân tefsiri için de şunları söylemektedir:

"Kur'ân tefsiri aslında çok erken bir zamanda İslâm teolojisi ve fıkhının bir nüvesi olarak başlamıştır. Tefsir, Kur'ân yorumunun bütün yönlerini kapsamaktadır. Bunlar sebebi nüzul, belagat, gramer ve dogmatik hukuk gibi Kur'ân'ın tüm alanlarıdır. Tefsir hareketi, hadislerde görüldüğü gibi önce bazı âyetlerin yorumlanmasıyla başlamış, daha sonraları büyük hadis koleksiyonlarının bölümlerini teşkil etmiştir. Bunlara rivayet tefsiri denmekte olup bu alanın lideri Abdullah b. Abbas (ö. 68/688)'tır. Hicri 2. asır gibi erken bir devirde Kur'ân âyetlerini tek tek ele alan bağımsız ve sistemli yorumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Mihenk taşlarından biri de, İran Taberîstan'ından yola çıkarak Irak, Suriye ve Mısır gibi ülkelerin

783 Goldziher, *Richtungen*, 2-3.
784 Tahsin Görgün, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 14/108.

âlimlerini ziyaret edip Bağdat'a yerleşen ve daha sonra tilmizleri tarafından eserleri özetlenerek, kendi görüşleriyle birlikte yayımladıkları, İslâm tarihinin en büyük eserini ki, o, dalında ortaya konmuş en büyük hazine konumundadır, Kur'ân âyetlerinin her biriyle ilgili olan daha önceki çalışmalardan toplayabildiği her şeyi içeren meşhur Kur'ân tefsirinin müellifi Muhammed b. Cerir et-Taberî (ö. 310/923)dir. Taberî, Bu çalışmasıyla, kendinden sonrakiler için iyi bir araştırma kaynağı bırakmıştır. Ebu'l-Kasım Mahmut Zemahşerî, Kur'ân-ı Kerîm'in gramer çözümlemelerini yapmış geleneksel görüşlerin kritiğini yaparak Kur'ân'ın üslûp(icaz) özelliklerini açıklamıştır. Bundan sonra Zemahşerî'nin metotlarını kullanarak daha büyük ve çok yönlü bir eser olan Mefatihu'l-Gayb isimli tefsir, Fahreddin er-Razi tarafından yazılmıştır. Daha ziyade birbirleriyle çelişen dogmatik görüşleri çürütmeye yöneldiği için onun bu eseri, alanındaki en kapsamlı eserdir. Çok yönlü oluşu ve sade bir dille anlatımı dolayısıyla bu eser genelde İslâm teolojisinin bir ansiklopedisi olarak rahatlıkla kabul edilebilir. Şiraz Kadısı Abdullah b. Ömer el-Beydavî (ö. 685/1287)'nin yazdığı "Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil" isimli meşhur eser Razi'nin tefsiri temel alınarak yazılmış özet bir eserdir."[785]

Kur'ân tefsirinin başlangıç ve gelişimiyle ilgili olarak Goldziher'in serd ettiği görüşler özet olarak bunlardır. Ancak onun Kur'ân tefsiri konusundaki önemli eseri *"Die Richtungen der Islamischen Koranauslegung"*[786] adını taşımaktadır. İsveç Upsala Üniversitesinde verdiği derslerden oluşan bu kitabın içeriği hayli ilgi çekicidir. Altı bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde tefsirin ilk devresi ve kıraat konusu işlenmektedir. İkinci bölümünde rivayet tefsirinin doğuşu, İbn Abbas ve Taberî'nin tefsirleri konu edilmektedir. Üçüncü bölümde dirayet tefsiri, Mutezilenin dirayet tefsirine olan etkileri, Zemahşerî ve Keşşâf'ın tefsiri ve Mutezilenin kelami problemlere yaklaşımı ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde mistik tefsir, ihvan-ı safa, Gazali, İbn Arabî ve tefsir örnekleri, beşinci bölümde fırka tefsirleri ve bunların haricî, şiî örneklerinin yanında Kur'ân'da

---

785 Goldziher, *Classical Arabic Litarature* (*Klasik Arap Literatürü*), 56-57; Pfannmüller, age, 228.

786 İgnaz Goldziger, "*Die Richtungen der Islamischen Koranauslegung*", an der Universitat Upsala Gehaltene Olans-Petri-Vorlesungen, Leiden, 1952 (ilavesiz yeni basım)

müphematın tefsiri, son bölümde ise modern tefsir hareketleri ve bunların temsilcileri işlenmektedir.

Goldziher, bu eseriyle tefsir literatürünü tasnife tabi tutmuş, modern araştırmacı yöntemiyle değerlendirmeler yaparak kendi ön kabulleriyle sonuca gitmiştir. Eserin Arapça mütercimi Abdulhalim Neccar, bu eseri değerlendirirken şunları söylemiştir:

"Metot ve üslup açısından bu alanın ilk eseridir. İslâm'ın en önemli boyutlarından biri olan, İslâm kültür tarihi ve Kur'ân araştırmalarının verimli toprağında yeşermiş, yeni ve özgün bir çalışmadır. Bu kitap söz konusu özelliğiyle, bilimsel bakış açısına yeni açılımlar kazandırmıştır. Tefsir ekollerinin en ilginç örneklerini vermiştir. Bu eserin herhangi bir araştırmacının bilimsel araştırmasında göz ardı edemeyeceği bir çalışma olduğu su götürmez bir gerçektir."[787]

Ünlü Alman şarkiyatçısı Helmut Ritter, *"Die Richtungen"* üzerine detaylı bir analiz yazmış ve bu çalışması Der Islam dergisinde yayımlanmıştır.[788] Ayrıca C. H. Becker, ölümünden sonra Goldziher üzerine yazdığı bir takdir yazısıyla bu eseri övmüş;[789] A. J. Wensinck yazdığı anma yazısında, Goldziher ve eserini takdir ettiğini bildirmiştir.[790]

Goldziher'in İsveççe yazdığı *"Tarihte ve Günümüzde Tefsir Tarihi Araştırmaları"* Stockholm, 1915'de yayınlanmış, Walther Björkman bunun geniş bir tanıtımını yapmıştır.[791]

8- David Heinrich Müller, *Die Propheten, in Ihrer Ursprünglichen Form*/Ana Kaynaklarıyla Peygamberler, Wien, 1895. Yazar, eserinde, kutsal kitapta, çivi yazılarında ve Kur'ân-ı Kerîm'de, semitik şiirin kaynaklarını aramıştır. Bu arada Kur'ân-ı Kerîm'de secinin yanında başka bir edebi bağlamın daha olduğu kanaatine varmıştır. Ona göre peygamber Hz. Muhammed, bu sanat anlayışını, Yahudi ve Hristiyan öğretmeninden almış, taraftarlarından çok gizli tutmuş, böylece Kur'ân'daki edebi

---

787 Abdulhalim en-Neccarî, Ignaz Goldziher, *İslâm Tefsir Ekolleri*, (Arapçadan çeviri; Mustafa İslâmoğlu), İstanbul 1997, 12.

788 Helmut Ritter, *Der Islam*, 1921, 12/114-122.

789 C. H. Becker, *Der Islam*, 1922, 12/221.

790 A. J. Wensinck, *Deutschen Literaturzeitung*, 1922, 43/1-6.

791 Walther Björkman, *Der Islam*, 1913, 7/149-154.

eksiklikleri saklayarak vahyin çekiciliğini artırabilmeyi başarmıştır,[792] demektedir.

9- Karl Vollers, *Volkssprache und Umgangsprache im Alten Arabien/Eski Arabistan'da Halk ve Konuşma Dili*, Strassburg, 1906.

Eserinde Vollers, Kur'ân bilimlerinin bazı ağır konularını kaleme almış. Kur'ân'ın baştan Mekke şivesiyle yazıldığını, sonra da cahiliye şiir diliyle düzeltmeler yapıldığını göstermeye gayret etmiştir.[793]

10- Rudolf Geyer, *Zur Strophik Des Qorans / Kur'ân'ın Şiiriyetine Katkı*. Bu makale, Vollers'in açtığı yoldan gitme gayretinin bir ürünüdür. Theodor Nöldeke de *"Semitik Dil Bilimlerine Katkılar"*[794] adındaki eseriyle, bu çalışmaya katkı sağlamaya çalışmıştır.[795]

11- Rudolf Dvorák, Kur'ân'daki yabancı kelimeleri araştırmış, fakat önemli bir sonuç elde edememiştir. Yazarın Arapça bilgisi olmakla beraber, Farsça ve Aramice'yi Nöldeke'nin eserlerinden öğrendiği kadar bildiği için, bir sonuca varamamıştır.

12- Clément Huart, Kur'ân'ın kaynağını Haniflerin Emevi (Haşimî) lerin cahiliye devri şiirlerinde aramaya çalışmış, ama Pfannmüller'in ifadesine göre, çok az bir başarı elde etmiştir.[796]

13- Hubert Grimme, Prusya Yıllığı'nda yazdığı bir yazıda, Kur'ân-ı Kerîm'in iki ayrı yüzünden bahsetmiştir. Ona göre, Mekkî âyetlerle Medenî âyetler ayrı ayrı konuları içermektedir. Mekkî âyet ve sûrelerde daha çok dini ve ahlaki öğretiler egemen iken, Medenî olanlarda ise politik ve teokratik renk hâkimdir. Ancak her iki yön de, birbiriyle çok alakalı olmakla beraber genel ifadeler tamamıyla farklıdır. Mekkî olan âyetler sevgi ve sabrı, Medenî olanlar ise hırsı ve hoşgörüsüzlüğü öne çıkarmaktadırlar. Medine'deki İslâm, politik ve militer bir yola girmiştir. Mekke'deki ahlâkın yumuşak ışığı özellikle hadislerde görülmekte, Allah ve insan

---

792 Pfannmüller, *age*, 226, 228.
793 Pfannmüller, *age*, 226, 227, 228.
794 Theodor Nöldeke, *Neue Beiträge zur Semitisshen Sprachwissenchaft*, Strassburg, 1910.
795 Pfannmüller, *age*, 226, 228.
796 Pfannmüller, *age*, 226, 229.

sevgisini konu eden Doğu mistizminin izi olan motifler, Medine'nin baskın havasıyla kaynaşmış durumdadırlar,[797] diyor.

14- Jakob Barth, *"Kur'ân Tefsiri ve Tenkidi Konusunda Araştırmalar"* adlı eserinde, kronolojik sıralamaya uymadan, sûrelerin oluşumu, iç uyumu konusunda değerlendirmeler yapmıştır.[798]

15- Rudi Paret, *Kommentar und Konkordanz* (Tefsir ve Fihrist), Stuttgart, 1971.

Paret, Kommentar ve Konkordanz'a önsöz yazmıştır. Burada, uyguladığı yöntemi ve tefsirinin önemini, değerini, tercüme ve tefsirin birbirini tamamladığını anlatmıştır.

Daha sonra başvurduğu literatürün kısaltmalarını vermiştir. Bu literatürde sadece Muhammed Hamidullah'ın Fransızca Kur'ân tercümesinin dışındakiler Batı kaynaklı ve oryantalistlik eserlerdir. Bunlar ansiklopediler, dergiler ve Kur'ân tercümeleridir.[799] Yani Paret, tefsirinde İslâm kaynaklarına güvenmediği imajını vermektedir ki, bu tutumun, Batının yıllardır sürdürdüğü mağrur anlayışının bencil bir görüntüsü olduğu söylenebilir.

Sûrelerin adlarını vermeden sadece sûre numaralarını vererek eserine başlayan Paret, önce 1. sûrenin birinci âyeti olan Besmeleyi ele almıştır. Besmelenin transkripsiyonlu olarak okunuşunu vermiş, Besmele ile ilgili batı literatür kaynaklarını sıralamıştır. İlgili âyetlere işaret ettikten sonra "Rahman ve Rahim" kelimelerinin üzerinde kısaca durarak Besmele ile ilgili çalışmasını bir sayfada tamamlamıştır.[800]

İkinci âyete geçerek bu âyetin Kur'ân-ı Kerîm'deki önce aynen tekrarlarına, daha sonra da kısmen tekrarlarına işaret etmiştir. Kelimelerin Arapça olup olmadıklarına da temas eden Paret,[801] âyetlerin transkripsiyonlu okunuşunu, Batı kaynaklarında ilgili âyetlerle yapılan çalışmaları vermesi bakımından değerlidir. Baştan sona kadar aynı yöntemi uygulayan Paret, kitabın sonunda sûrelerin adlarını kısaltmalarla beraber vermeyi ihmal etmemiştir.[802]

---

797 Pfannmüller, *age*, 229.
798 Pfannmüller, *age*, 229.
799 Paret Rudi, *Der Koran Kommentar und Konkordanz*, Stuttgart, 1993, 6-10.
800 Paret, *Kommentar*, 11.
801 Paret, *Kommentar*, 12.
802 Paret, *Kommentar*, 549-555.

440 sayfa Kur'ân tercümesi; 555 sayfa Kommentar ve Konkordanz olarak satışa sunulan bu eser, bilimsel ve tenkidi bir özellik taşıdığından, bilim çevrelerince ciddi bir çalışma olarak benimsenmektedir.[803]

Tercümeden sonra 1971'de ilk baskısı yapılan bu eser, 1977 yılında tercüme ile beraber basıldıktan sonra ikisi birbirini tamamlar mahiyette basılmaya devam etmiştir. 1993'de tercümenin yedinci, Kommentar ve Konkordanz'ın ise 5. baskısı yapılmıştır.

16- Theodor Adel Khoury, *Der Koran Arabisch- Deutsch, Übersetzung und wissenschaftlicher Kommentar*, Gütersloh, 1990–2001.

Kur'ân çevirisinden söz ederken hayatını ve yetişmesini verdiğimiz Khoury'nin bizim açımızdan en önemli eseri, Doğu-Batı kaynaklarının önemli bir bölümüne başvurarak meydana getirdiği mufassal Almanca tefsiridir. Tam adını "Kur'ân'ın Tercümesi ve Bilimsel Tefsiri", olarak tercüme edebileceğimiz bu hacimli eser on iki cild olarak 1990–2001 yıllarında Gütersloh/Almanya'da basılmıştır. Hemen hemen her sene bir cilt yayımlayan Khoury, 7. ciltte Tevbe Sûresinin sonuna gelebilmiştir. Ciddi ve titiz bir çalışmanın ürünü olan bu eser, Kur'ân ve Kutsal Kitap arasında yer yer önemli karşılaştırmalar yapması, Hristiyan teolojisini İslâm İlâhiyatıyla kıyaslaması açısından önem arz etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in hem metin hem de tercüme olarak ilk defa bir gayr-i Müslim bilim adamı tarafından Almanca olarak yayımlanması, bilimsel çevrelerce önemli bir aşama olarak görülmektedir.

Khoury, tefsirine yazdığı girişte, Kur'ân'ın tebliğcisi olarak Hz. Muhammed'i konu edinmiştir. Onun zamanındaki Arabistan hakkında kısa bilgi vermiş, Hz. Peygamber'in hayatı, peygamberliği ve mücadelesini anlattıktan sonra Kur'ân üzerinde özet bir malumatın peşinden Fatiha'ya giriş yazmış; burada sûrenin isimleri, nüzulü, Kur'ân'a aidiyeti konularını Şark-Garb kaynaklarına göre tartışarak sûrenin yapısını tahlil edip bu konudaki rivayetleri sıralamıştır. Fatihanın İslâm Dünyasında çok okunmasını, Sünnî ve Şiî kaynaklara göre, tartıştıktan sonra, fıkhi konuların Fatiha'da yer almasının sebepleriyle Fatiha Sûresi'nin girişini bitirmiştir. Fatiha tefsirinde âyetleri teker teker ele alarak, kelimelerin anlamları üzerinde

---

[803] Enay, *age*, 122; Abdullah, M. S., *age*, 58.

durmuş, bunları İslâm-Hristiyan kaynaklarına göre özellikle, tefsir kaynaklarına dayanarak yorumlamış, âyetin diğer sûrelerde geçtiği yerlere işaret etmek sûretiyle Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirine önem vermiştir. Bu metodunu Kur'ân'ın bütün sûrelerinde uygulamıştır. Bu eserin, her iki dinin temel ilâhiyât konularını toplaması bakımdan önemli olduğu ortadadır.

C- KUR'ÂN ARAŞTIRMALARI

Avrupa Kur'ân çalışmalarının 12. yy. yarısında başladığını daha önce belirtmiştik. Bundan sonra bu çalışmalar yavaş ilerlemiş ve sayıları az da olsa devam etmiştir. Fakat Bizans'ın ortadan kalkmasından sonra, düşmanca da olsa İslâm'a ve Kur'ân'a karşı ilgi artmış, sömürgeciliğin başlaması ve gelişmesiyle İslâm ülkelerine ve halklarına egemen olmak için oryantalistik gayretler hızını artırarak devam etmiştir. Oryantal kelimesi genel bir kavram olmamakla beraber içinde İslâm ve özellikle de Kur'ân çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmaların tasnifini yapan M. Fuad Sezgin Kur'ân çalışmalarını dört başlık altında vermiştir:

Kur'ân'ın şekli, dili ve metin tarihiyle ilgili eserlerin sayısını Almanca olarak ikiyüz yirmi iki, diğer yabancı dillerde yazılmış makalelerin adedini de yetmiş dokuz olarak vermiştir.[804]

Kur'ân-ı Kerîm'in kıraatıyla ilgili kitap ve makalelerin toplam adedi yirmi üçtür.

Kur'ân konularıyla ilgili Almanca tefsir araştırmaları yüz on iki, bunların yabancı dildeki tenkitlerinin adedi ise altmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in bazı âyet ve sûreleri hakkında yazılan makale ve kitapların tenkitleriyle birlikte adedi yetmiş dokuz, Kur'ân kıssalarıyla ilgili olanların sayısı altmış beştir.[805]

Kur'ân-ı Kerîm'in Almanca tercümelerinin adedi ve bunlarla ilgili makale ve kitapların miktarının toplamı seksen ikidir.[806] Bu sayıları vermekteki niyetimiz net bir tespit yapmaktan ziyade, çalışmaların çeşitliliği ve miktarı konusunda bir fikir vermektir.

---

[804] Sezgin, *agc*, 3 /271-288.
[805] Sezgin, *agc*, 3/292-321.
[806] Sezgin, *agc*, 3 /322-331.

1. Konulu Araştırmalar

On dokuzuncu yüzyılın başında Kur'ân araştırmalarının diğer alanlarında olduğu gibi, konulu Kur'ân çalışmaları da hızlanmıştır. Örnek olarak Kur'ân prensipleri ve Kuran'da ahiret kavramı üzerine yapılan çalışmaları verebiliriz:

1- Hermann Heimark Cludius, *Muhammeds Religion aus dem Koran dargelegt, erläutert und beurteilt*/Kur'ân'dan Çıkarılan Muhammed Dini Açıklamaları, Yorumları ve Hükümleri, Altona, 1809.

Kitabın sadece Kur'ân'ın içeriğini anlamak için hazırlandığı söylenmektedir. Kaynak olarak Boysen çevirisinin Halle ikinci baskısının kullanıldığı bu eserde işlenen konular sırasıyla şunlardır:

Bir girişten sonra Hz. Muhammed'in Yahudi ve Hristiyanlarla ilişkileri üzerinde duran yazar, Tanrı ve eserleri, insan, günah, tevbe, iman, müminin ahlaki görevleri, Allah'a itaat niyetiyle yapılan yardımlar ve son olarak da dini gelenekleri Kur'ân çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan kıssaları, Yahudi ve Hristiyanların apokrif rivayetlerine dayandırmış; sonuç bölümünde, İslâm dini ile Hristiyanlığı karşılaştırıp İslâm üzerine hükümler yürütmüştür.[807]

2- M. Detinger, tarafından *Beiträge Zu Einer Theologie des Corans*/ Kur'ân Teolojisine Katkılar[808] anlamına gelen bu çalışma Tubingen İlâhiyat dergisine M. Detinger tarafından yazılan bir makaledir. Yazar, bir önceki yazar gibi İslâm'ın sistemini sadece Kur'ân'a dayalı bir teoloji olarak ele almış ve sünnetle kıyaslamıştır. Kur'ân öğretisini genel ve özel diye ikiye ayırarak bunları da teoloji ve eschatoloji/ahiret bilgisi olarak tasnif etmiştir. Ona göre Kur'ân'da bir kurtuluş öğretisi söz konusu değildir. Bundan sonra Kur'ân Teolojisi üzerinde duran Detinger, Tevhit öğretisi üzerine de bir makale yazmıştır.[809]

Detinger'in kurtuluş öğretisi olarak Kur'ân'da aradığı konu, Hz.

---

[807] Pfannmüller, *age*, 200.
[808] Tübingener Zeitschrift Für Theologie, 1831 Sayı, 3
[809] Pfannmüller, *age*, 200; Sezgin, *age*, 2/272.

İsa'nın çarmıhta insanların günahlarının kefareti için ölmesidir. Kur'ân'da *"Hiç kimse başkasının günahlarından sorumlu değildir"*[810] ilkesi bulunduğuna göre kurtuluş ilkesi olmaması doğaldır.

3- Georg Wilhelm Friedrich Freytag, *Einleitung in das Studium des Arabischen Sprache bis Muhammed und Zum Teil Später*, Bonn, 1861.

"Muhammed'e Kadar ve Kısmen Muhammed Sonrası Arap Dil Öğretimine Giriş" anlamına gelen bu eser, İslâm öncesi Arapların dinine, Hz. Muhammed'in ve Kur'ân'ın öğretisine geniş bir şekilde yer vermektedir.[811]

4- Hubert Grimme, *Muhammed*, Münster, 1895.

Bu eserin ikinci cildinde Grimme, Kur'ân'a giriş ve Kur'ân teolojisinin sistemi ile başlamıştır. Daha önceki eserlere göre gerçekten bir doktrin incelemesi olarak kabul edilen bu çalışmada Grimme, İslâm prensiplerini Yahudi doktrini üzerine oturtmaya çalışmış, İslâmi sistem ve öğretiyi başlangıç, Mekke döneminin sonu ve Medine'deki uygulamalar olarak üç ana konu altında ele almıştır. Ona göre İslâm başlangıçta saf bir dogma, bazı felsefi yaklaşımlar dışında, Medine'deki dini pratikleriyle Yahudiliğin bir tekrarı gibi görünmektedir. Sistem analizi de yapan Grimme, İslâm'ın Kur'ân dogmatiği, görev öğretisi ve ahiret öğretisi üzerine yapılandığını savunmuştur.[812]

5- Otto Pautz, *Muhammeds Lehre von Der Offenbarung/* Muhammed'in Vahiyden Doğan Öğretisi, Leipzig, 1898.

Bu eserin ilk iki bölümü Hz. Muhammed'in peygamberlik bilinci ve vahyin mahiyetini konu edinmektedir. Diğer bölümler vahiy inancının içeriği, Tanrı tasavvuru, müşrikler ve Hristiyanlarla ilişkiler, kıyamet, peygamberlik ve peygamberler, mucize, dünyevi yargılama gibi konuları işlemektedir. Yazar, bunun dışında pratik prensipleri nazara almadan Kur'ân-ı Kerîm'in içeriğinden biraz bahsetmiştir. Eserini oryantalistler için hazırlamadığını söyleyen Pautz, hedefini teoloji noktasından hareketle Kur'ân'ı anlamak ve öğrenmek isteyen herkesi göz önünde tutarak

---

810 Bkz. Enam, 6/164; İsra, 17/15; Fatır, 35/18; Zümer, 39/7.
811 Pfannmüller, *age*, 200.
812 Pfannmüller, *age*, 200; Sezgin, *age*, 2/254.

yazdığını belirtmekte, Kur'ân'ı aslından okumak, doğru çevirisini yapmak, gerçekten anlamak isteyenlere el kitabı yazdığını söylemektedir.[813]

Kur'ân prensipleri üzerine yapılan çalışmaların dışında nokta çalışması diyebileceğimiz araştırmalar da yapılmıştır. Bunların tarihi Kur'ân öğretisi çalışmalarından daha erken dönemlerde başlamış olan Eschatologie, yani kıyamet konusunu işleyen eserlerdir:

1- Edward Pococke, *Notae Miscellanea* 1655, eserinin kıyametle ilgili bölümünü, Christian Reineccius *"Die Eschatologie der Muhammadaner/ Müslümanların Ahiret Öğretisi"* adı altında 1707 yılında yayımladı. Batı' da yapılan konuyla ilgili ilk çalışma, budur.[814]

2- George Sale, Kur'ân Tercümesinin giriş bölümünde, ahiret ve kıyamet konuları üzerinde uzun uzadıya durmuştur.

3- Josef Bernhard Rüling, *Beiträge Zur Eschatologie des Islams*/ İslâm Ahiret Öğretisine Katkılar, Leipzig, 1895.

Kur'ân, Sünnet, Akaid ve Felsefe'de ahiret öğretisini verdikten sonra yazar, Yahudi-Hristiyan, İran ve cahiliye kültüründe ahiret fikri ve öğretisini, İslâm'daki ahiret öğretisiyle kıyaslamaktadır.[815]

4- Rudolf Leszinsky, *Muhammedanische Traditionen Über Das Jüngste Gericht* / Mahkeme-i Kübra Üzerine İslâmi Rivayetler. Heidelberg, 1909. Bu eser, üç İbrahimî dinin ahiret öğretisini kıyaslamaktadır.

5- Pavul Casanova, La *Musulumana*/ Müslümanlar, Paris, 1911. Casanova, ahiret öğretisini açıklamak için Hz. Muhammed'in konuyla ilgili Hadislerini esas almakta, Kur'ân-ı Kerîm'i buna göre açıklamaktadır.[816]

6- Edward Lehmann - Johannes Pedersen, *Der Beweis für die Auferstehung Im Koran*/Kur'ân'da Öldükten Sonra Dirilmenin Delilleri[817] başlıklı bu makale, kıyamet koptuktan sonra insanların dirilişini Kur'ân örnekleriyle açıklamaya çalışmaktadır. Onlara göre Hz. Muhammed, Kur'ân'da bu konuyu açıklayabilmek için iki delil ileri sürmektedir.

---

813 Pfannmüller, *age*, 200-201; Sezgin, 2/260.
814 Pfannmüller, *age*, 201.
815 Pfannmüller, *age*, 202.
816 Pfannmüller, *age*, 202-203.
817 *Der Islam*, 1914, Sayı, 5.

Bunlardan biri, tabiatın yeniden canlanması diğeri de insanın oluşumudur. Bu iki delil hem Yahudiler hem de Hristiyanlar tarafından çok iyi kullanılmıştır.[818]

7- Jones Meyer, *Die Hölle Im Islam*/İslâmda Cehennem olarak çevrilen bu makale önce Kur'ân temelinde sonra da Hadisler açısından "Cehennem"i ele almaktadır.

Ahiret konuları Batılı bilginlerin ilgisini çekmiş, Carra de Vaux, İslâm Ansiklopedisinin İngilizcesine yazdığı «Cennet» maddesiyle konuya ilgi duyarken[819] bazı bilginler de İmam Gazâlî gibi İslâm âlimlerinin (Gazali gibi) yazdığı kitapları, Batı dillerine tercüme ederek literatüre katkı sağlamışlardır.[820]

2. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah İnancı

İslâm dininin temel prensipleri, Allah'a, Ahirete ve Hz. Muhammed'e imandır. Oryantalist bilginler, bu temel esasları, öğretiler olarak ele almış, Kur'ân ve Hadis temelinde açıklamaya çalışmışlardır. İslâm'da Allah inancı ile ilgili de önemli çalışmalar yapılmıştır:

1- D. B. Macdonald, *Allah, Enzyklopädie des Islam* 1910; Encyclopaedia of Religion and Etihics, 1908

Adı geçen ansiklopedilerde "Allah" maddesini yazan Macdonald, konuyu Kur'ân çerçevesinde değerlendirmiştir.[821]

2- Tjitze J. Boer, *Die Entuwicklung Der Gottesvorstellung im Islam, Geistwissenschaften*, 1913/14, 1/228–230 "İslâm'da Tanrı Tasavvurunun Gelişimi " başlıklı bu makalede yazar, İslâm öncesi dönemde Hz. Muhammed zamanında ve tasavvufun gelişimi devrindeki Tanrı tasavvurlarını ele alarak çalışmıştır.

Bu konuda ayrıca Grimme, Pautz, Goldziher, Brockelman Kur'ân prensiplerini açıklarken, Kur'ân'daki Tanrı tasavvurunu da anlatmışlardır.[822]

---

818 Pfannmüller, *age*, 204.
819 Pfannmüller, *age*, 204.
820 Pfannmüller, *age*, 198.
821 *İslâm Ansiklopedisi MEB*, 1/360-375.
822 Pfannmüller, *age*, 205.

3. Kur'ân'da Manevi Varlıklar

Konulu Kur'ân araştırmalarında üzerinde durulan diğer bir konu da, Kur'ân-ı Kerîm'in manevi varlıklarla ilgili açıklamalarıdır. Bu alanda Grimme'nin, "Muhammed'in Hayatı" isimli meşhur eserinin ikinci cildinde manevi varlıklarla ilgili yorumları vardır. W. Niekrens'in Die Engel und Geistervorstellung des Korans/Kur'ân'ın Melek ve Ruh Tasavvurları, Rostock, 1906 adlı eseriyle Walther Eickmann'ın, Die Angelologie und Dämonologie des Korans/Kur'ân'da Melek ve Cin Bilgileri, (New York-Leipzig, 1908) adlı eseri bu konudaki çalışmalardandır. Son eser, diğer din ve kültürlerdeki benzer inançlarla yapılan bir kıyaslamayı da içermektedir.[823]

Ayrıca D. B. Macdonald'ın İslâm Ansiklopedisi'nde, A. J. Wensinck'in Encyclopaedia of Religion and Ethics'te cin üzerinde makaleleri vardır.

---

823 Pfannmüller, *age*, 205-206.

SONUÇ

Birkaç asırdan beri devam eden teknolojik gelişmeler, buna bağlı olarak büyüyen sanayi için ham madde ihtiyacı, üretilen malların pazar gereksinmeleri gibi modern taleplerin yanında 20. yüzyılın yaşadığı iki büyük dünya savaşı insanların, toplumların ve milletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini her yönüyle değiştirmiştir. Ancak dinlerin karşılıklı ilişkilerinde seküler alandaki bu değişim ve iyileşmenin, güncel şartların ve beklentilerin doğrultusunda olduğunu söylemek için henüz önümüzde somut göstergeler bulunmamaktadır. Seküler alandaki büyük değişime rağmen dinî alandaki geleneksel tutumların büyük oranda devam etmesinin sebebi, tarihi gerçek ve gerekçelerden oluşmakla beraber, ayrıca bireyin deruni hayatında temerküz eden derin etkilerden kaynaklandığını söylemek kehanet olmasa gerektir. Günümüz toplumlarının dinler arası ilişkilerinde ortaçağdakilere göre hiçbir gelişme ve değişme olmadığını söylemek de doğru değildir. Fakat içinde bulunduğumuz küresel şartlar açısından bunların yeterli olduğunu söylememiz de mümkün değildir. Bu konuda yapılması gereken bilgi çağının imkânlarını olduğunca değerlendirip, toplumumuzun muhatap olduğu veya olacağı dinleri, onların kültürel değerlerini, toplumsal yapılarını yakından tanıyarak tüm bağ ve bağlantılarımızı buna göre kurmak, küresel barışa katkı sağlamasının yanında toplumumuzun yararı ve geleceği açısından da önem arz etmektedir.

Dinler arası ilişkiler konusunda fikir yürütmek zor. Eğer on beş asra yaklaşan dünyanın iki büyük dini olan İslâm ve Hristiyanlık gibi, aynı kaynaktan gelen, aralarında pek çok paralellikler bulunan, ortak coğrafyayı

paylaşan, tarihte karşılıklı acı deneyimleri olan iki dinin tarihi münasebetleri üzerine söz söylemek gerekirse bunun kolay olmayacağı açıktır.

Hristiyan literatüründe Kur'ân ve İslâm dini üzerine kütüphaneleri dolduracak kadar yayın olmasına rağmen bizim literatürümüzde bu konuda büyük bir boşluk bulunmaktadır. Bunun sebepleri üzerinde tartışacak değiliz. Ancak gücümüzün yettiğince bu alana mütevazı bir katkı yapmaya gayret etmemiz gerektiği inancındayız. Bu eserde yapmaya çalıştığımız hususları şöyle sıralayabiliriz:

Girişte İslâm literatüründe Kur'ân tercümesinin ne anlama geldiğini, tarihi başlangıcını, İslâm ülkelerindeki Kur'ân'ı tercüme faaliyetlerini özetledik. Bu sahada gördük ki, Kur'ân tercümelerinin tarihi erken döneme kadar gitmekte, hatta Hz. Peygamber devrinde İslâm'a davet mektuplarıyla bazı âyetlerin yabancı dillere tercümesi mümkün görünmektedir. Kur'ân profili insanı bilgilendirme ve yönlendirme stratejisi üzerine kurulmuş olsa da, İslâm geleneğinde Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasından ziyade lafzın tekrarıyla manevi doyuma ulaşılmaya çalışılmıştır. İstisnalar hariç, İslâm ülkelerinde Kur'ân tercümesinin milli dillere çok sonraları yapıldığını gördük. Bu şu anlama gelmektedir, İslâm toplumları Kur'ânî bilgiden ziyade gelenekleriyle oluşturdukları formlarla ayakta durmağa çalışmaktadırlar.

Birinci bölümde daha çok iki dinin siyasal ve kültürel ilişkileri üzerinde durulmaktadır. İlk devirden itibaren gelişen temasların Avrupa'ya intikalini, Haçlı Seferleri sürecine kadar olan seyrini, onlardan önce Hristiyanlığın İslâm'a ve onun kitabı Kur'ân'a ne kadar katı ve karanlık bir önyargı ile baktığı açıklanmaya çalışılmıştır. Haçlı Seferleri döneminde bu ön yargının kalıplaştığını, dolayısıyla Kur'ân'a karşı fikri mücadelenin bu kalıplara göre başlatılıp devam ettirildiğini, bu iki dinin arasındaki olumsuzlukların temelleri Haçlı Seferleri döneminde atıldığından bu dönemin siyasi ve kültürel arka planı anlaşılmadan dinler arası ilişkileri anlamanın kolay olmayacağını izaha çalıştık. Reform ve Yeniçağ dönemlerinde eski katı hükümlerin yavaş yavaş terk edildiği görülse de bütünüyle ortadan kalkmadığı, hatta 11 Eylül 2001 tarihindeki fail-i meçhul meşum olaylar sebebiyle bile Haçlı söylemlerinin unutulmadığı herkesin malumudur.

İkinci bölümde Hristiyanlığın doğuş coğrafyası olan Ortadoğu'da Hristiyanların dini varlıkları, kimlikleri, kutsal mekânları başlangıçtan itibaren korunmuştur. Buna karşın İslâm'a karşı ilk kültürel itiraz Yuhanna Dımışki ile başlamış, bütün ortaçağ boyunca onun söylemleriyle Kur'ân ve Hz. Peygamber değerlendirilmiştir. Dımışki'nin başlattığı polemik daha sonra Bizans'ta kurumsallaşmış, Kur'ân'a karşı kültürel mücadelenin doğudaki merkezi İstanbul olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra Batı'ya sığınan Ortodokslar, Katolikleri Kur'ân'a ve Türklere karşı kışkırtmada, önemli rol oynamışlardır. Bizans'ın Kur'ân'a karşı uzun yıllar sürdürdüğü polemik ve itirazların literatürünü bilmemek, iki dinin ilişkilerini anlama konusunda kopukluk oluşturmaktadır.

Batı'da ise aynı görevi Petrus Venerabilis'in yüklendiğini, ama onun biraz daha metodik olarak konuya yaklaştığını, yaptırdığı Latince Kur'ân tercümesi ile Avrupa'yı yönlendirdiğini anlatmaya çalıştık. Bu tercümenin etkisi 12. yy. ortasından 17. yy. ortasında ilk Fransızca Kur'ân tercümesinin yayınlanmasına kadar alternatifsiz olarak devam etmiştir. Bu devirde yapılan Kur'ân tercümelerinin kaynağı bazen ilk Latince tercüme, bazen da ilk Fransızca tercüme olmuştur. On yedinci asrın sonuna doğru ortaya çıkan ikinci Latince tercüme çağına göre Kur'ân'ın orijinal metnine sadakat bakımından önemli adımlar atmış olmasına rağmen hedefi "Müslümanları kendi silahı ile vurmak" olmuştur. İlk Latince tercümenin Batı Hristiyan dünyasını yaklaşık olarak altı asır otoritesi altında tuttuğu söylenebilir ki, bu iki dinin ilişkileri açısından büyük bir talihsizlik olmuştur.

18. yy. başında H. Reland "Muhammed'in Dini" anlamına gelen kitabında "İslâm'ı, Batı'nın tanımladığı gibi değil, Müslümanların anlayıp yaşadığı gibi öğrenmeliyiz" demesi, Kilise çevrelerinden büyük tepkiler almasına rağmen o, bu fikrinden vazgeçmedi. Reland'ın arkasından Ömer Nesefî'nin Akaid'i çevrildi, İbrahim Halebî'nin Mültekâ'sı Osmanlı kültürünü de içine alacak şekilde genişletilerek Fransızca olarak yayınlandı. On dokuzuncu asrın başında Mehmed Birgivi'nin meşhur Vasiyetname'si Fransızcaya çevrilmiş, Osmanlı Devleti'nin resmi ilmihali olarak kabul görmüştü. Artık bundan sonra emperyal arzuların da desteği ile çok sayıda oryantalist İslâmi alanlarda pek çok eser vermiştir.

Kur'ân'ın kaynağı sorununa ilk devirden beri ilgi duyan Yahudi ve Hristiyan çevreler, yine on dokuzuncu yy. başında düşüncelerini arkeolojik bulgularla desteklemek için bir taraftan Arabistan'ın değişik bölgelerinde kazılar başlatırken; diğer taraftan da önce Yahudiliğin Kur'ân'a etkisi üzerinde eserler vermeğe başlamışlar, daha sonra da Hristiyanlığın etkisi konusunda büyük emekler harcamışlardır. Diğer taraftan da eski Arap kültürü ve çevre kültürlerden Hz. Peygamberin ne kadar etkilendiğini araştırmaya başlamışlardır. Tüm bu gayretlerin hedefi Kur'ân'ın (hâşâ) kötü bir Yahudi ve Hristiyan taklidi veya eski Arap geleneğinin yeni bir tekrarı olduğunu belgelemek yahut da Kur'ân'ın Hz. İsa'ya verdiği değerden hareketle Müslümanları kendi inançlarına çekmekti.

Batı Hristiyan düşüncesi Kur'ân vahyinin ilahi kaynağını kabul etmemesine rağmen, Hz. Peygamberin ortaya koyduğu tarihi başarıyı göz ardı edemeyerek onun tebliğ ettiği dini araştırmak için önemli bir edebiyat meydana getirmiştir. Bu konuda yine 19. yy. başından başlayıp Carl Brockelmann'a kadar gelen önemli bir bibliyografya miktarı oluşmuştur. Bunların bazılarında Müslümanlık ve Kur'ân adına yayınlanan reklâm broşürleri bile kaydedilmek sûretiyle kaynakların zayi olmaması konusunda ciddi titizlik gösterilmiştir.

Hz. Peygamberin hayatı hakkında 17. yy. ilk çeyreğinde " *Türk Dininin Tarihi*" adı altında bir kitap yazan M. Baudier bu kitabında İslâm'a Kur'ân'a ve Hz. Peygambere ağır hakaretlerde bulundu. Aynı yüz yılın başka bir yazarı olan J. H. Hotinger, *"Türklerin Dini'ne karşı her türlü saldırı Türk egemenliğine karşı bir savaştır."* demek sûretiyle çağdaşlarına hedeflerini gösterdi. Ancak H. Boullainvillier adında bir yazar, Hz. Muhammed'i *"Allah'ın elçisi, hikmetin kaynağı, halkını sivilleştiren bir lider"* olarak tanıtması tüm Avrupa'da büyük etki uyandırdı. Kitabın kısa zamanda diğer Avrupa dillerine de çevrilmesiyle Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber hakkında olumlu bir hava oluşmuştur. Bu olumlu havadan sonra İngiliz bilgin G. Sale, Fransız filozof Voltaire ve Alman milli şairi Goethe gibi ünlüler Kur'ân-ı Kerîm hakkında olumlu görüşlerini açıklamaya başlayarak Avrupa'nın orta çağ yargılarını değiştirmeyi denediler. Ayrıca on dokuzuncu yy. ortasında Hz. Peygamberin hayatını anlatan

kaynaklara uygulanan tenkitçi yaklaşım bu konuya yeni bir boyut getirmiş, Hz. Peygamberin ve Kur'ân'ın daha gerçekçi anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Bu alanda yazılan eserlerde temel kaynak olarak Kur'ân-ı Kerîm alınmış, A. Sprenger gibi bazı yazarlar eserlerinde Kur'ân'ın üçte ikisini iktibas etmişlerdir. Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) getirdiklerini işleyen eserler Kur'ân araştırmaları bakımından da önemli bir kaynak olma özelliğini taşımaktadırlar.

Üçüncü bölümde, Avrupa'da yapılan Kur'ân baskıları, Latince tercümeler anlatılmıştır. Kur'ân baskılar, uzun zaman Hristiyanlar tarafından yapılmıştır. Bundaki düşünce, Kur'ân'ı yakından tanıma, Müslümanları daha iyi idare etme gibi gayelerin yanında Kur'ân'dan ticari meta olarak para kazanma amacı da güdüldüğü söylenebilir.

İlk Latince Kur'ân çevirisini Benediktin tarikatı büyük miktarda para sarf ederek bir komisyona yaptırmış, bununla İslâm'a karşı planlı programlı ciddi bir mücadele başlatmıştır. İlk misyonerlik hareketleri, ilk oryantalistik faaliyetleri de bu polemik kültürüyle başlamıştır. Diğer taraftan bu çeviriyle Haçlı Seferlerine destek sağlama maksadı da güdülmüştür. İlk Latince tercümeyle beraber Tuleytulu külliyatı gibi bir polemik literatürü oluşmuştur. Bu külliyatta Kur'ân *"Arapların kanunu (Lex Sarrasenenorum)"*, Hristiyanların düşmanı da sapık(!) Araplar olmuştur.

On altıncı asrın ortasında Bibliander'in Kur'ân tercümelerinin külliyatı baskıları bu alanda bir dönüm noktası olmuş, bundan sonra İtalyanca, Almanca Kur'ân tercümeleri yapılmış, arkası da devam etmiştir. Protestan hareketin, özellikle hareketin lideri M. Lüther'in, Kur'ân'a bakışı Katoliklere göre daha farklı olmuş, Avrupa'da Kur'ân çalışmalarının yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu çalışmalardaki temel hedefin Kur'ân'ı kendi silahıyla vurmak olduğu da saklanmamıştır.

Dördüncü bölümde başlangıcından günümüze kadar Almanca Kur'ân tercümelerinin tanıtımını, çevirmenlerinin giriş bölümünde yazdığı Kur'ân, Hz. Peygamber ve İslâm hakkındaki görüşlerini özet olarak verdik. İlk dönem tercümelerde Kur'ân, Türk kimliği ile bütünleşmiş, biraz önce de temas ettiğimiz gibi, Türklere saldırı Kur'ân'a saldırı, Kur'ân'a saldırı da Türklere saldırı olarak algılanmıştır. Kur'ân'ın aslından yapılan ilk

Almanca tercümenin sahibi Megerlin'in çevirisinin önsözünde *"Dindaşlarını Türkleri Avrupa'dan kovmaya"* çağırması çevirinin amacını belirlemiş gibi görünmektedir. On dokuzunca asrın ortasına kadar olan tercümelerin genelinin kapağında polemik ima eden, Türklerle bağlantı kuran başlıklar olmasına rağmen bundan sonra buna benzer ima ve işaretler olmamış, tercümelere Kur'ân ismi verilmiştir. Daha sonra yapılan tercümelerde Kur'ân ve Hz. Peygamber daha gerçekçi değerlendirilmiş, Kur'ân'ın İslâm toplumu üzerindeki etkisi sürekli öne çıkarılmıştır. 19. yy. da yapılmış Kur'ân tercümelerinden olan Ullmann tercümesi hala Alman kitap piyasasının çok satan tercümelerinden biri olması onun dilini orta tabaka halkın rahat anlaması; M. Henning çevirisinin en çok basan tercümesi olması da dilinin daha edebi olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Henning edisyonlarına giriş yazan naşirlerden A. Schimmel ve K. Rudolhp'un Kur'ân konusundaki sağlıklı yaklaşımları, bu konuda gerçek bilgiye ulaşmış olmalarından kaynaklandığı sonucunu çıkarabiliriz. Kur'ân'ın tarihsel bir metin olarak Hz. Muhammed'e ulaşması bağlamında şüpheye yer olmadığını söyleyen R. Paret'in tercümesinin de bilimsel ve kritikçi bir aklın ürünü olduğunu söylememiz gerekmektedir.

İlk ve son Almanca tercüme arasından seçtiğimiz on çevirinin Fatiha tercümelerini karşılaştırdık. Bunlar arasında serbest çeviriler olduğu gibi, metne sadık tercümeler de bulunmaktadır. Ancak Fatiha tercümelerinde metne ihanet bulunmamasına rağmen tüm Kur'ân tercümelerini göz önüne aldığımızda da aynı şeyi söylemek mümkün görünmemektedir.

Müslüman kimlikli Almanca ilk Kur'ân tercümesi, Kâdiyânî hareketinin, Lahorî koluna aittir. İkinci Dünya savaşının başlangıç yıllarında yayımlanan bu çeviri 1964 yılında ikinci baskısını yapmıştır. Aynı hareketin Kâdiyân kolu 1954 yılında başka bir tercümeyi yayımlamıştır. Almanya'da Müslüman kitlelerin olmadığı bir zamanda sadece Kur'ân'ı tanıtmak, İslâm'ı anlatmak için yapılan bu yayınların bidat bir görüşün taraftarlarınca yapılsa bile takdire değer olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci Dünya savaşı sonrası Alman toplumunun iş gücü ihtiyacından kaynaklanan, daha sonraları ekonomik bir göçe dönüşen Müslüman akını Almanya'da önemli bir Müslüman nüfusun oluşmasına sebep olmuştur.

Bunların dini ihtiyaçlarını karşılamak, Kur'ân'ı Alman toplumuna tanıtmak için Müslümanlar tarafından yeni Kur'ân çevirileri yapılmıştır. Bunlar Kur'ân kültürünü, İslâm terminolojisini tanıtma ve geliştirme açısından hayırlı çalışmalar olsa bile, modern Kur'ân araştırmaları yönüyle eksikleri bulunmaktadır. Ancak belirtmemiz gereken bir gerçek var ki, Alman dili herkesin kabul edeceği bir Kur'ân çevirisine henüz kavuşmuş değildir.

Alman toplumu içinde en büyük diyasporaya sahip Müslüman Türk nüfusunun bu konuda yirminci yy. başından kalma Almanca bir tercüme ile yetinmeye çalışması, onun tarihi misyonuna denk düşmediği kanaatini taşımaktayız.

Ayrıca 20. yy. başından sonuna kadar yedi adet anonim Kur'ân çevirisi yapılmış, bunlara on sekiz adet de mütercimi bilinenleri ilave edersek tamamı yirmi beşi bulmaktadır. Bu çevirilerin yeni ve farklı edisyonlarını da göz önüne alırsak sayı artmaktadır. 17. yy. başlarında o zamanki şartlar altında başlayan Kur'ân tercümeleri bu gün baskı adedi, tercüme ciddiyeti, aslına sadakat gibi noktalardan bakıldığında önemli bir mesafe kat etmiş olmasına rağmen, Kur'ân'ın bilimi ile birlikte Alman literatürü bakımından yapılması gereken daha çok şeyin olduğunu belirtmek gerekir.

Diğer Avrupa milletlerine göre Kur'ân'la da erken devirde ilgilenmeye başlayan Alman toplumu tam çevirilere ilave olarak çok sayıda kısmî tercümeye de imza atmıştır. Bunlardan sadece Friedrich Rückert'in manzum çevirisinin üzerinde durarak diğerlerinin isimlerini kaydettik. Kur'ân-ı Kerîm Alman milletinin çok yönlü ilgisini çekmiş, onun üzerinde dikkate değer çalışmalar yapmış ve önemli eserler vermiştir.

Beşinci bölümde diğer Avrupa dillerine yapılan ilk üç tercümeyi vermemizin sebebi bu tercümelerin kaynaklarını tanıtmaktır. İlk Fransızca tercümeden 19. yy. da yapılan Kasimirski tercümesine kadar Kur'ân tercümelerinde önemli bir iyileşme olmuştur. İlk İngilizce çeviri bu alanda olumlu bir başlangıç olduğu gibi ondan sonra da takdire değer tercümeler yapılmıştır. Felemenkçe (Hollandaca), İtalyanca ve İspanyolcaya orijinal Kur'ân metninden tercümeler ancak 20. yy.'da yapılabilmiştir.

Altıncı bölümde Kur'ân ilimlerinin değişik dallarında yapılan çalışmaları başlangıçtan itibaren tespit etmek sûretiyle tercümelerle beraber

Kur'ân araştırmalarının da devam ettiğini hatta bunların birbirini tamamladığını anlatmaya çalıştık. Bu amaçla Kur'ân bibliyografyalarını, başlangıçtan itibaren vererek, bu alanın kaynaklarının ne tür literatürde yer aldığını gösterdik. Kur'ân üzerine yapılan antolojileri ve mu'cemleri kaydederek, ilk Kur'ân mu'cemlerinin Müslümanlar tarafından yapıldığını belirledik. Kur'ân tarihleri ve Kur'ân'a girişleri tarih ve gelişme seyrine göre anlattık. Kur'ân tefsirleri üzerine yapılan çalışmaları başlangıçtan itibaren sıralayarak günümüzde yapılan yeni çalışmaların örneklerini verdik. Konulu Kur'ân araştırmalarının Alman literatüründeki örnekleriyle çalışmamız tamamladık.

Netice olarak diyebiliriz ki, Batı Hristiyan dünyası dinlerini savunmak, siyasi ve ekonomik olmak üzere değişik sebeplerden dolayı Kur'ân ve Hz. Muhammed merkezli araştırma, edisyon kritik ve telif olmak üzere pek çok eser ortaya koymuştur. Bunlarda ilk devirden günümüze kadar fanatik ve köktenci tavır ve düşüncelerden makul ve gerçekçi bir düzeye gelindiği görülse de tüm önyargıların ve düşmanlıkların bütünüyle ortadan kalktığını söylememiz mümkün değildir.

EKLER

EK: 1

MARTİN LUTHER VE İSLÂM DİNİ[824]

Martin Luther, Türkler (Müslümanlar) Ona göre Tanrının sopası ve kırbacıdırlar. (Flagella et virga Dei).[825] Türkler, Hristiyanlar için dini açıdan tarihsel anlamda iyileştirici bir niteliğe sahiptirler. Onlar, inancını yitirmiş Hristiyanlara karşı Tanrı'nın gazabının görevlisidirler. Luther'in kanaatine göre Türk İmparatorluğu hemen hemen bitmekte olan Hristiyan-Roma İmparatorluğunun yerini alacak ve böylece Mesih'in geleceği dönemi başlatacaktır. Bundan dolayı Türkler, Tanrının iyileştirme planının bir parçasıdır. Gerçek Hristiyanları kurtarmak amacıyla Tanrı, Türk kırbacını, Türk belasını Hristiyanların üzerine göndermiştir.[826] Türkler aracılığıyla, Hristiyanların böyle bir zulme uğramasının olumlu bir etkisi olacaktır. Mesih, kendi krallığını, şehitler ve azizlerle birlikte bir an önce kurması için Türkleri (onlar farkında olmadan) kullanmaktadır.[827] İyileştirme hareketine şu ad verilmektedir:

---

824 Edmund Weber, Journal für Religionskultur, İnstitut für Wissenschaftliche Irenik Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, ISSN 1434-5935, Nr. 01.

825 (D. Martin Luthers Werke Weimar 1883 ff. Band {=WA} I, 535; karş. Günther Vogler: Luthers Geschichtsauffassung im Spiegel seines Türkenbildes. In: 450 Jahre Reformation, 1967, 120).

826 (Heerpredigt wider den Türken, 1519, WA 30 II, 180).

827 "wuetens dazu, das sie yhm (wie wohl unwissend) den hymel voll Merterer und heiligen machen, da mit sein reich deste ehe vol werde (WA 30 II, 173).

"Türkler her türlü şeytanlıkla ne kadar hiddetli ve öfkeli olurlarsa olsunlar aynı oranda Hristiyanların kölesi ve hizmetçisi olmaktadırlar. Kızgın Türkler ne kadar Hristiyanları yok ettiklerini zannetseler de aslında Hristiyanlık için en iyi şeyi yapmaktadırlar. " (Er (sc. Der Türke; Der Verf.) "*sey zornig und wuetig als er ymer will, mit allen teufeln dazu, so muss er knecht und diener sein der Christen. Und eben damit zu yhrem besten helfen damit er sie meynet zu verderben"*[828])

Bundan dolayı Türklere karşı hiçbir şekilde Haçlı seferi düşünülemez:[829] "Türklere Karşı Savaş" adlı yazısında Luther, şöyle bir tavsiyede bulunmaktadır:

"Türklere karşı ne Hristiyanlık adı altında, ne de Hristiyan düşmanı olarak onlarla savaşılmamalıdır."[830] *Hristiyanlar, inançlı bir Hristiyan olarak Mesih'in gelebilmesi için şiddete sabırla katlanmalıdırlar. Çünkü O, zayıf olmak ve kendi müritleri ile yeryüzünde acı çekmek istiyor.*[831] *Kendi taraftarı için, ister Hristiyan, İslâm, Yahudi olsun, ister başka dine mensup olsun, koruma amacıyla sadece dünyevi bir liderlik ile yapılabilecek, dünyevi bir savunma savaşı caiz olabilir. Hristiyanlar da böyle bir savaşta dünyevi liderliğe maddeten ve manen tam itaatkâr olmak zorundadırlar."*[832]

"Dünyevi düşmanlara karşı koyacak ordu, asla bir Hristiyan ordusu olmamalıdır."

Luther bunun için St. Mauritus'un özel Hristiyan ordusunu göstererek:

"Buna ne Hristiyan ordusu, ne de Hristiyan halkı ve ne de Hristiyan savaşı denir, aksine buna kralın halkı veya ordusu denir."[833]

Türklere karşı bir haçlı seferi söz konusu olmasa bile, onlar daima, Mesih'e karşı şeytanın köleleri, Tanrı'nın sonsuz lütfuyla dolu olan İncil'in düşmanı kalacaklardır.

---

828 (WA 30 II, 176 f.).
829 Luther Vom Kriege wider die Türken (1529)
830 (WA 30 II, 173).
831 (WA 30 II, 173).
832 Wa 30 II, 173 f.
833 (WA 30 II, 174)

"Bakın, Türkler bu kutsal görüntü kisvesi altında açık bir şekilde vahşet uygulayarak Mesih'in döktüğü kanı, ölümünü tekrar dirilişini ve bu dünya için yaptığı tüm iyilikleri inkâr etmişler, küfretmişler ve kirletmişlerdir. "Sihe unter diesem heiligen schein der Türcken ligen verborgen, ia unverborgen, so viel ungehewrer schrecklicher grewel, nemlich, das sie Christus, nicht allein leugnen, sondern auch lestern und schenden, mit seym blut, sterben, aufferstehen und mit allem gut, das er der wellt gethan hat."[834]

Papa'nın belirttiğinin aksine Hz. Muhammed, asla Deccal değildir ve kendini İncil'den dinen açıkça soyutlamakla hiçbir tehlike oluşturmamaktadır.

"Ben Muhammed'i deccal olarak görmüyorum. O işini kaba bir şekilde yapmıyor, açıkça görünen siyah bir şeytana da sahip değil, ne akla ne de inanca karşı savaşıyor."[835]

"Papa denen zavallı ise, O'nun, tam tersini yapmaktadır. O, Tanrının mabedinde oturarak, ince hilelerle seçkin Hristiyanları kandırmaktadır Deccal içimizde bulunmaktadır. O, hem yüksek, narin, güzel, parlak bir şeytana sahip, hem de Hristiyanlığın tahtının üzerinde oturmaktadır. Bu şeytan Tanrının seçkin kullarını aldatmaktadır... 'Dieser Teuffel betreugt die auserweleten Gottes"[836] Papanın makamı bizzat şeytan tarafından kurulmuştur.[837]

Buna karşılık Sultan'ın oturduğu makam Allah tarafından verilmiş dünyevi bir üstünlüktür. Luther bu farklı İslâm anlayışını devam ettirmekle Hz. Muhammed'in kişiliğine değil, sadece onun dini öğretilerini tenkit etmek istediği, İslâm karşıtı polemikler açısından farklı bir tutum içinde bulunmak istediği gözlemlenmektedir.

"(Hz.) Muhammed'in şahsiyeti beni ilgilendirmiyor, ancak Türklerin (Müslümanların) öğretisine karşı mücadele etmek zorundayız. O'nun şahsiyeti yazıldığı ve kendisinin de söylediği gibi belli oranda Tanrısal nefes ve ruha sahip ise, onun şahsiyetini sorgulayamam. 'Personalia, quae dicunt de Mahomet, me non movent, aber die lehre der Turcken mussen wir

---

[834] (WA 30 II, 191).
[835] (Verlegung des Alcoran Bruder Richardi, 1542, WA 53, 394).
[836] (WA 53, 395)
[837] (Wider das Papsttum zu Rom, vom Teufel gestiftet, 1545, WA 54, 195 ff.).

angreiffen. Dogma mus man ansehen. Wenn es schon mitt seiner person so were, wie man schreibet oder wie er saget se spiritu quodam afflari divino, doch frag ich nach den personalibus nichts; es ist vmb die ler zuthun"[838]

Luther'in İslâmi öğretiye yaptığı temel itiraz, Müslümanların, Mesih'in Tanrının oğlu olmasını, ölümünü ve dirilişinin kurtarıcılığını kabul etmemelerindendir. Bu öğreti farklılığından dolayı Luther, İslâm'ı, *"Bizim Rabbimiz Mesih'i ve onun krallığını bozan bir bozguncu"* olarak isimlendirmektedir.[839] Şunu unutmayalım ki, Luther'e göre Mesih'in krallığı, Roma'daki dünyevi Hristiyan devleti değildir, Mesih'in krallığını Türkler isteseler de bozamazlar, bilakis o krallık, ancak Tanrının verdiği bir emirle yıkılabilir. İsa'nın bu krallığı, görülmez bir şekilde imanlıların kalplerinde gizlidir, insanın içinde oluşur ve böylece her türlü dış baskılardan korunmuştur. Diğer yönden Luther, Kur'ân'ın anlattığı Hristiyanlığa da kulak kabartmaktadır,

"Müslümanların kitabı ve Kutsal Kitabımız arasında önemli ölçüde farklılıklar bulunuyor olsa da; Onların, "İsa günahsız olan Meryem'den doğmuştur, o bakire ve temizdir..." ifadeleri olumlu anlatılardır ve bizimle olan benzerliklerindendir. (Multa concedunt in euangelio seu testamento: Christum natum esse ex Maria sine peccato, et virginem mansisse mundatam etc.)[840]

Bu benzerlikler Luther'in, Müslümanlar ile bertaraf edilemez olan doğmatik tartışmalara rağmen "*Müslümanlarla tartışmak, Yahudilerle tartışmaktan daha kolaydır.* " görüşünü açıkça desteklemektedir.[841] Luther'e göre Hristiyanlık ve İslâm arasında İncil'e dayalı bir yakınlık vardır. Bundan dolayı Hristiyan - İslâm diyaloğu ki, bu tartışma olarak da algılanabilir, gerçekleştirilmesi kolay olduğu halde, çok çabuk unutulmuşa benzemektedir, ancak yavaş yavaş bu görüş birliği bugün tekrar canlanmakta ve yeni bir çığır açmaktadır.

838 (WA Tischreden 5, 5536).
839 karş. Rudolf Mau: Luthers Stellung zu den Türken. In: Leben und Werk Martin Luthers von 1526 bis 1546. Festgabe zum 500. Geburtstag. Hrsg. von Helmar Junghans Bd. I, Göttingen 1983, 652).
840 (WA Tischreden 5, 5536).
841 (WA Tischreden 5, 5536).

Luther, Türkleri eksik bilgilere dayalı olarak tanımayı yoğun olarak tenkit etse de, onun İslâm favorisi en üst noktaya ulaşmıştır. *"Büyük Usta" ve "Değerli bilgin"*'in ihmâli diyor[842] zamanın politikacısı ve bilgini. Türk ve İslâm araştırmalarının engellenmesiyle *"Türkler hakkında yalanlar uyduruluyor, bunlar da biz Almanları onlara karşı kışkırtmak amacına yönelik"*[843]

Luther, burada açıkça Almanya'daki akıl almaz Türk düşmanlığını lanetlemekte ve bunları sahte savaş propagandacısı olarak açıklamaktadır. Luther'in başka dini veya kültürel akımlara karşı kolektif saldırıların harekete geçirilmesine yönelik düşünce manipulasyonlarının açık sosyal-psikolojik analizleri bu güne kadar idrak gücünden hiçbir şey kaybetmemiştir. Mesela, İslâm ve Hint kültürlerine karşı veya bu günkü önemli birçok yeni dini hareketlere karşı tahriklerde olduğu gibidir. Luther'in tenkitleri ile Müslümanları koruduğunu, İslâm karşıtı kışkırtıcıların öfkesini üzerine çekmeye hazır olduğunu da belirtmek gerekir. Müslümanlar onun için o kadar değerlidir. Düşünün ki, Luther, Yahudi cemiyetine karşı eleştirilerden vazgeçmemiş, bilakis İslâm karşıtı propagandayı kötülemeyi yoğun şekilde yapmıştır. Luther'in bu İslâm yanlısı yaklaşımı, dinlerindeki Hristiyanlıkla ilgili paralelliklerinden dolayı Müslümanları, inatçı Yahudilerden farklı olarak, Hristiyanlığa döndürülebilirler düşüncesinden kaynaklanmaktadır. O, bunun esasen mümkün olabileceğine inanıyordu, *"Şayet bir paşa İncili anlarsa"* ancak o zaman *"Türklerin inanç bloğu üzerinde bir delik açılabileceği görülecektir."*[844]

Luther, İslâm'a olan saygısını şöyle açıklamaktadır:

"Türk Devleti şiddetle baskı altına alınamaz. Fakat bir kere 'cesur halk' 'bonus vir' ayağa kalkarsa, Muhammed'in dogması ancak o zaman yıkılacak"

"ipse oppugnabit dogma Mahometi"

Bu teolojik silahlarla İslâm'a karşı yapılan, bir hücum anlamına gelmektedir. Bunun açık bir işareti, Martin Luther'in İslâm'ın manevi

842 (WA 30 II, 121)
843 (WA 30 II, 121).
844 (WA Tischreden 5, 5536)

üstünlüğünü çok takdir etmesinde, kendi zamanındaki Hristiyanlığı böyle bir dinle teolojik yarışa katılmak için yetersiz bulmasında gözükmektedir.

Luther'in itiraf ettiği ve savaş propagandası, maksatlı yanlış bilgilendirme olarak açıkladığı, İslâm ile ilgili olarak sahip olunan noksan bilgi, İslâm ahlakının hırsızlık ve katilliği dini bir görev olarak emrettiği, evliliğe değer vermeyip, kadınları alınır - satılır bir hayvan gibi görülmesini eleştirmesinde yatmaktadır.[845] Böyle kurallar ve uygulamalar ile Kur'ân nihayetinde *"Hak dini, hak politikayı, hak ekonomiyi"* yok etmektedir.[846]

Luther burada sadece kendisinin eleştirdiği bilgi eksikliği, hedefli İslâm karşıtı yanlış bilgilendirmeyi arttırmaya yönelik, kendisine güzel bir örnek vermiyor; aynı zamanda bir ve aynı bir din ile ilgili tipik zıt bir değerlendirmeye yönelik bir örnek veriyor. Bunun anlamı Luther'in entelektüel düşüncesinin taş gibi tek bir kalıba bağlı olmadığıdır, yeni tecrübelerin ve yaşanmış kötü hayat darbelerinin sürekli akışında onunda hareket halinde olduğudur. Kesin olarak söyleyebiliriz ki, Luther kör bir İslâm karşıtı değil, aksine yeni bilgiler elde ettiğinde kendi fikirlerini düzeltebilecek kadar kendi kendini eleştiren bir Hristiyan'dır.

O İslâm'ın pozitif yönlerini kabul etmeğe daima hazırdır. Türklerde pek çok güzel meziyetler olabilir, evet, ama bu İslâm bilginlerinin ahlaki ve dini davranışlarının "onların insan değil de, melek olarak görülmek istemesinden" kaynaklanmasından doğan bir sonuçtur çıkarımına izin vermiyor. "das man sie möcht für Engel und nicht für Menschen ansehen"[847] Luther de kendi Hristiyanlarına şöyle vaaz ediyor:

"*Türklerde dış yaşam tarzlarına bakarak sert, cesur ve şerefli bir varlık olduklarını görürsün. Şarap içmiyorlar, bizim gibi aşırı derecede içki içip yemek yemiyorlar. Şaşaalı bina yapmıyorlar, çalım satmıyorlar. Öyle basit yemin edip lanet okumuyorlar. Kral ve efendilerine karşı itaat, terbiye ve onur gösteriyorlar. Orduları, bizim kendi Alman topraklarında oluşturmayı arzu ettiğimiz şekilde sağlam ve hareketlidirler.*"[848] *Türklerin gerçek*

[845] (WA 30 II, 123).
[846] (WA 30 II, 127).
[847] (WA 30 II, 187).
[848] (WA 30 II, 189 f.)

tutumu, hem onların cesur, planlı hayatları için geçerli hem de toplu ibadetlerindeki disiplin ve sakinlikleri için geçerlidir."[849]

Müslümanların örnek hayat tarzı Luther'i kuşkulandırmıyor, aksine ona şu çıkarımları yaptırıyor:

"Türklerin cazibesini hafifletmek için, başı derde girdiğinde ortaçağ polemiğinin ideolojik silah sandığına sarılan ve böylece o polemik yapıya Kutsal büyük bir ışık vermiş olan[850] *ve (...) insanlara, Türklerin hayatlarını kendi gözleriyle görmeye çağırıyorum."*[851]

Luther Müslümanların gerçek tutumlarından, ahlaki zihniyetinden ve dürüstlüklerinden kuşkulanmamaktadır: Türklerin örnek davranışları; planlı, programlı amaçları olmakla birlikte, Tanrı İsa'ya inanmamaları yüzünden onun gözünde çağdışı uğursuz ve şeytanca olarak görülmektedir. Martin Luther bu teolojik yargısına, Müslümanların ahlakının Hristiyanlarınkinden üstün olduğunu tanıması ve kabul etmesi sonucunda varmaktadır. Bu yüce ahlak şeytandan gelmiyor, bilakis adil iş yapmaya bağlı fikirden geliyor. Eğer Müslümanlar bu düşünceyi bıraksalardı ve Tanrı'nın adaletine inansalardı sadece dünya devletinin değil, Tanrı devletinin de akıncıları olurlardı.

EK: 2

KATOLİKLERE GÖRE MÜSLÜMANLARIN KUR'ÂN İNANCI[852]

1. Kur'ân Allah'ın Vahyidir

Arapça bir kelime olan *"Kur'ân"*, hitabet, sesli okuma ve İslâm açısından *"Allah'ın Kelamı"* anlamına gelir. Bu kelamı Muhammed'in

[849] (WA 30 II, 127)

[850] (WA 30 II, 186)

[851] (WA 30 II, 187).

[852] İslâm eine İnformation für Christen, Zentralstelle Pastoral der Deutschen Bischofskonferenz, CİBEDO Frankfurt und Katolischen Glaubensinformation Frankfurt/Alman Piskoposluk Pastoral Merkezi, CİBEDO Frankfurt ve Katolik İnanç İnformasyonu Frankfurt işbirliği ile hazırlanan, Kaiserstrasse 163, 53113 Bonn adresinden temin edilebilen Katolikleri İslâm hakkında bilgilendirmek amacıyla hazırlanmış bir broşürün Kur'ân-ı Kerîm'le ilgili bölümüdür.

peygamberlik devresi içinde 610 yılından ölüm yılı olan 632'ye kadar, Cebrail ismi verilen bir melek aracılığıyla almıştır. Böylece Müslümanlar için Hz. Muhammed, şefaatçi ve Allah'ın vahyini bütün insanlara ileten bir kişidir. Kur'ân'ın her kelimesi Allah'ın sözüdür ve bundan dolayı İslâm'da Kur'ân'ın bütün rivayetlerine büyük önem verilir

Müslümanlar için Kur'ân Allah'ın vahyinin bir belgesi, kutsal bir kitap ve Allah'ın yaratılmamış ezeli bir sözü olarak İslâm Dininin temel merkezinde yer alır. İnanç ile gelen davranışlar konusunda Kur'ân'a mutlak bir kesinlikle en yüksek yönlendirici olma otoritesi verilir. Başka hiçbir kutsal kaynak Kur'ân'a denk değildir ve onunla kıyaslanamaz.

2. Kur'ân Tarihi

(Hz.) Muhammed, peygamberliğinin başından itibaren kendisine gelen haberleri (vahiyleri) kaydettiriyordu. Yazılan bu haberler (Hz.) Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) ölümünden sonra birkaç yıl içinde bugün bile halen Müslümanlar için geçerliliğini koruyan bir mushaf haline getirildi. Kur'ân, sûre denilen 114 ayrı bölüme ayrıldı. Bu bölümler, ikinci sûreden itibaren sûre uzunluklarına göre sıraya kondular. Her sûreye bir ad verildi. Bu ad, ne sûrenin asıl konusundan ne de, ilgili sûrede geçen bir kelimeden elde edilmiştir. Sûrelerin bu isimleri vahiy metnine ait değildirler. Daha sonraları ilave edilmişlerdir. Kur'ân, Arapçası "Fatiha" adı verilen bir sûre ile başlar. İlk sûre Müslümanlar için büyük önem taşır; her namaz bu sûre ile başlar. Arapça olan Kur'ân'ın dili Müslümanlar için kutsaldır. Müslümanlar'ın büyük bir çoğunluğu Kur'ân tercümesine karşı tenkitçi bir tavır alır. Bu sebeple onlar, tercüme ile Kur'ân içeriğinin değiştirilmesine mani olmak isterler.

Kur'ân çok erken bir devirde yorumlanmıştır, bu yorumlara, "Tefsir" adı verildi. Kur'ân'ın yoruma muhtaç yerleri için Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı açıklamalar tefsir amacıyla yazıya geçirilip toplanmadı. Peygamberin bu sözlerine hadis, haber ve rivayet adı verildi. Hadisler büyük bir değere sahiptir ve Müslümanlar tarafından hemen hemen Kur'ân ile aynı ölçüde saygı görür.

3. Kuran ve İncil

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Musa'nın Tevrat'ı, Hz. Davud'un Zebur'u ve Hz. İsa'nın İncil'i kutsal kitaplar olarak ismen zikredilirler. İlahi vahiyler semavi asıllara sahip olması nedeniyle Yahudi ve Hristiyan dinine mensup kişiler, Ehl-i Kitap olarak adlandırılırlar. Kur'ân'ın bize bildirdiği üzere Tevrat, Yahudiler tarafından; İncil de Hristiyan din adamları tarafından, gerek metin bakımından gerekse metnin anlam yapısına uygun gerekli eylemde bulunma faaliyeti açısından tahrifata uğratılmıştır. Bundan dolayı da Tanrı son defa olarak buyruklarını Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) aracılığıyla bildirmek istemiştir.

Kur'ân'ın haberine ve İslâmî öğretiye göre Tevrat ve İncil'in evrensel gerçekliği olmadığından dolayı onlar yürürlükten kaldırıldılar ve onların tamamlanmış ve düzeltilmiş şekli Kur'ân'da bulunmaktadır. Kur'ân nazil olduktan sonra artık Allah tarafından hiçbir insana vahiy gönderilmeyecektir. Kur'ân Tanrı'nın insanlara son kelamı ve Hz. Muhammed de peygamberliğin mührü ve sonuncusudur.

Kur'ân, bir yaşam tarzıdır. Müslüman için Kur'ân, Ahiret ve dünya ile ilgili açıklamalarıyla, beşikten mezara kadar sağlam prensipler ortaya koyarak kişiye hem dini hem dünyevi hayatında, tutarlı ve rasyonel bir hayat anlayışı sunar. Kur'ân Müslüman'ı inanç ve ibadet alanına giren her konu ve her konumda, aile hayatında, iş hayatında, okulda, tatilde, çarşıda, camide sürekli olarak takip eder. Kur'ân Müslüman'ı eğitir, vereceği kararlarda ona yardım eder. Üzüntülerinde ona teselli verir, inancını sağlamlaştırır, yeise kapıldığı anlarda ona umut verir. Kur'ân bir Müslüman için her şeydir, O doğru yola götüren, iyiliği yaptıran ve kötülükten sakındıran bir rehberdir.

4. Vahyin Gerçekliğine Dair

Bu konuda Hristiyan ve İslâm dini önermeleri, karşılıklı olarak kendilerinin haklı olduklarını iddia etmeleri sebebiyle çatışma halindedirler.

İslâm dininde Tanrı tanımlanamaz. O'nun kendisi değil kelamı ve sıfatları Kur'ân'da vahyedilmiştir. Hâlbuki Hristiyanlık inancına göre Tanrı, kendisini İsa'nın bedeniyle göstermiştir. Tanrı'nın, insan olarak görünmesi

haberini bize İncil bildirmektedir. Hristiyan yapılanmasında vahiy yani *"Allah'ın sözü"* *" Bir İnsandır"* o da İsa'dır. Buna karşılık İslâm dininde ise vahiy "Bir Kitaptır" ki, o da *"Kur'ân" dır.*

Gerçek feyz Hristiyanlar'a göre Kur'ân'da bulunmaz. Kitab-ı Mukaddes öğretisi ve Hristiyanlık mesajı ortaya koymaktadır ki, gerçek feyiz İsa'daki tek feyizdir. İsa bizim için gerçek yol ve gerçek hayattır.

EK: 3

PROTESTAN ANLAYIŞINA GÖRE MÜSLÜMANLARIN KUR'ÂN İNANCI[853]

1. Kur'ân

Müslümanlar için Kur'ân, inançlarının temel kaynağıdır. Onlar dinleri ile ilgili konuları, bilgileri, hayatlarının farklı zamanlarında karşılaşacakları durumlara karşı ne tür tepkiler göstermeleri gerektiği hakkındaki bilgileri bu kitaptan öğrenirler.

Çocukluklarından itibaren onlar Kur'ân'ın içeriğine inandırılırlar. Aynı şekilde Arap olmayan Müslümanlar da mümkün olduğu kadar Kur'ân'ın orijinal Arapçasını yüksek sesle okumaya devam ederler. Onlar Kur'ân'ın Arapça aslıyla korunmuş olduğuna inanıyorlar, böylece tüm Müslümanlar dünya çapında bir toplumun bireyleri olarak karşılıklı bağlarını hissediyorlar.

2. Kur'ân'ın Allah Kelamı olması

Müslümanlar Kur'ân'ı Allah'ın kelamı olarak kabul ederler ve bu hususta Hristiyanlardan farklı olarak Allah'ın kelamının bir insan olan *"Hz İsa"* olmadığını, Allah tarafından gönderilen bir kitap yani, *"Kur'ân-ı Kerîm"* olduğunu kabul ederler.

---

[853] Was jeder vom İslâm wissen muss, Gutersloh, 1995, 16-22. Bu kitap, Lutherischen Kirchenamt der Vereinigten Evangelisch-Luterischen Kirche Deutschlands und Kirchenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland/Alman Protestan-Lüteryan Kiliseler Birliği ve Almanya Protestan Kilisesi tarafından yayınlanmış, dolayasıyle bu söylemler ilgili kurumların ortak görüşü olarak görülebilir.

İslâm inancına göre, Kur'ân'ın tamamı Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla gelmiştir. Bu vahiy faaliyeti 22 yıl süren bir zaman periyodu süresince devam etmiştir.

Bu vahiy oluşumunu Müslümanlar dört kademede özetlerler.

a- Allah'ın kelamı kendisi gibi ezelidir ve semada kendisi ile beraberdir.

b- Baş melek Cebrail, her parça âyeti belli bir zamanda yeryüzüne indirmiş ve Allah'ın peygamberine açıklamıştır.

c- Kur'ân-ı Kerîm'i, Tanrı'nın elçisi Cebrail, (Hz.) Muhammed'e kelime kelime telkin etmiş. O da halkının veya ashabının önünde hiçbir kelime eksiltmeden veya ilave etmeden kendine telkin edileni açıklamıştır. Özel kâtipler gelen âyetleri yazıya geçirmiş ve bir araya toplamıştır. Kur'ân bu düzenek içinde meydana gelmiştir.

d- Bu kitap vahiylerden meydana gelmiştir. Kur'ân'da ne vahiy kâtipleri ne de metni toplayanlar tarafından hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Bu sayede Allah'ın Kelamının insani düşüncelerle karışması önlenmiştir.

Müslümanlar'ın inancına göre vahyin bu şekli sadece Hz. Muhammed ve Kur'ân ile sınırlı değildir. Kur'ân başka büyük peygamberlerin isimlerini de zikretmektedir. Özellikle, "Musa'nın beş kitabı", "Davud'un Zebur'u" ve "İsa'nın İncil'i" Müslümanlar tarafından kabul edilen kitaplardır. Bu kitaplar da Kur'ân gibi kutsal kitap olarak bildirilmişlerdir. Allah'ın daha önceki peygamberlerinin kitaplarının, bazı kısımlarının müntesiplerince değiştirilmesi, onların bu sebeple semavi asıllarını temsil etmekten uzaklaşmasına ve Allah'ın bir kez daha bir peygamberi, yani Hz. Muhammed'i (sallallahu aleyhi ve sellem) görevlendirmesine sebep olmuştur.

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) vahiyleri kendi ana dilinde almış ve onları kendini dinleyen herkese bildirmiştir. Kur'ân Arapçasının üslubu, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hem taraftarlarını hem de aleyhtarlarını etkilemiştir. Ayrıca daha sonra İslâm'a girenlerin Kur'ân'ın önünde derin saygı ile bağlandıkları ve içeriğinin büyüsü altında hayatlarına yeni bir şekil verdikleri görülmektedir. Kur'ân'ı açıklamak ve Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) gelen vahiylerin kendisi tarafından nasıl ve ne şekilde

açıkladığını çeşitli coğrafyalardaki insanlara metni anlamalarına yardımcı olmak için yapılan ve tefsir ismi verilen tercüme çalışmaları yapılmıştır. Ama ilk zamanlar tereddütle karşılanmış, bunların Kur'ân'ın içeriğinin daha iyi anlaşılmasına yardım ettiği görüldüğünde genel bir kabul görmüştür. Bununla birlikte bu tercümeler Arapça orijinal metnin mükemmelliğine sahip olamamışlardır. Bu nedenle devamlı olarak Müslümanlar tarafından yapılan tercümelerin yanı başında asıl metin de bulundurulmaktadır.

3. Kur'ân Kelimesinin Anlamı

Arap dilinde Kur'ân kelimesi, okuma, yani kutsal bir metni okuma anlamına gelmektedir. Kur'ân "karae" fiiline dayandırılır. Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) vahiy olarak bildirilen en eski metin bu kelime ile başlar. En eski rivayetlere göre bu metin Alak sûresi 96/1–5 de bulunur. Aslen Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) belli bir zamanda açıkladığı her vahiy Kur'ân adını almaktadır. Bundan dolayı pek çok Kur'ân vardır. Bunlar Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı ashabı tarafından ki onlar Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber iken vahyi yazdılar ve topladılar. Ashabtan bazılarının topladığı vahiyler daha geniş, diğerlerinin ise biraz daha eksiktir. Ashaptan bazı kimselerde Kur'ân'ı ezber olarak biliyorlardı.

Rivayetlere göre Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ilk vahyi 610 yılında Kadir Gecesinde aldı. Bu olay Ramazan ayının son gecelerinden birinde Kur'ân'ın nuzulü olarak kutlanır.

4. Kitap Olarak Kur'ân

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta iken hiçbir kimse Kur'ân'ın toplanmamasında ve düzenli bir şekil ya da tarzda olmamasında bir problem görmediler. Vahiy metinlerinin biriyle ilgili bir problem olduğunda Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) danışılıyordu. 632 yılında Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat etmesinden sonra Kur'ân'ı toplayan ve ezberleyenlerin, Arap kabilelerinden olan ve İslâm dinini önce kabul etmiş ama daha sonra terketmiş olanlarla yapılan savaşlarda ölmeleri Müslümanları bazı tedbirler almaya sevketmiştir. Çünkü vahiy metinlerini ezbere

bilen kimselerin ölmesi Kur'ân metninin kaybolmasına sebep olabilirdi.

Hz. Muhammed'in vefatından 21 yıl sonra 653 yılında 3. Halife Osman zamanında vahiy metinlerini en iyi bilenlerin yardımıyla Kur'ân kitap haline getirildi. Kur'ân'ın bu şekle getirilmesi herkes tarafından bilinip kabul edilen vahiyleri toplamaktan ibarettir. Özellikle ashab, semavi asıl metinden gelmeyen, Hz. Muhammed'in normal sözleri ile vahiyleri birbirinden ayırmaya gayret etmişlerdir. Kalabalık bir namaz esnasında Hz. Osman, namazlarda, mahkeme kararlarında ve dini problemlerde kendisi tarafından toplanan heyetin tertip ettiği Kur'ân'ın kullanılmasını ilan etmiştir. Bu hazırlanan tertibin dışında kalan ve bu Kur'ân'a uymayan diğer metinlerin yok edilmesi emrini vermiştir.

O dönemde Arap yazısı henüz tam anlamıyla gelişmiş değildi. Bazı harfler değişebilirdi. Ayrıca yazıda hareke de kullanılmıyordu. Kur'ân'ı doğru okumak isteyen hafızların yardımına ihtiyaç duyuyordu. Hafızlar arasında resmi olarak tespit edilmiş olan Kur'ân'ı farklı okuyanlar vardı. Onlar arasında da yine âyetlerin sayıları hakkında farklı görüşler vardı. 1923 yılında ilk defa Kahire de el-Ezher üniversitesinde yeni bir Kur'ân bastırıldı. Ezher'in bundan beklediği ise tüm Müslümanların tek bir Kur'ân nüshasını kabul etmeleriydi. Yine onların beklentilerinden biri de Kur'ân baskıları arasındaki âyet sayısını tespit etmekti.

Rudi Paret'in Kur'ân tercümesi, bu Kahire baskısının âyet sayısına dayanıyordu. Diğer eski bir tercüme olan Max Henning'in tercümesinde ise çok eskiden Hindistan'da basılıp yayılan Kur'ân baskılarının âyet numaraları kullanmıştır. Bu kitapta da Rudi Paretin, âyet numaralaması kabul edilmiştir.

5. Kur'ân'ın Bölümlere Ayrılışı

Kur'ân metni bölüm ve âyetlere ayrılır. Bu bölümlere *"sûre"* adı verilir. Bu sûre kelimesinin ilk kazandığı mana günümüze kadar açıklanmamıştır. Kur'ân sûrelerinin tamamı 114'dür. Kur'ân'ın bir cümlesine *"âyet"* ismi verilir. Çünkü her bir cümle ilahi bir mucize işareti sayılır. İlk sûresi istisna edilecek olursa ki, bu sûre dua kitabın önsözü olarak kabul edildiği için adı *"Fatiha"* olmuştur, sûreler genelde uzunluklarına göre

sıralanmışlardır. Uzun sûreler başta, kısa sûreler de bunların arkasında gelmektedir. Sûrelerin farklı uzunluklarda olması, okuyuş için bir manidir. Özellikle oruç ayı olan Ramazan'da bu kendisini göstermektedir. Bundan dolayı Kur'ân'ın tamamı bir de ayrıca 30 okuma bölümüne ayrılmıştır. Her sûrenin bir adı vardır. Bu ad genellikle sûrenin konusundan veya sûrede geçen önemli bir kelimeden gelir.

6. Kur'ân'ın Muhtevası

Bir Müslüman Kur'ân'da Allah'ı razı edecek hayata yönlendiren her şeyi bulur ve bununla ebedi hayata hazırlanır. Kur'ân bazı temel ilkeleri de ihtiva eder. Bunlar:

a- Allah'ın birliğine, peygamberlere, meleklere ve kıyamet gününe, kaza ve kadere imanı içeren inanç esasları ile ilgili konulardır.

b- İbadetle ilgili kuralları, bunlara ilaveten Ramazan'da oruç ve Mekke'deki hac esnasındaki kuralları ile ilgili konular.

c- Sosyal ve toplumsal düzenlemeler özellikle de aile hukuku ile ilgili konular.

d- Her Müslümanı ilgilendiren ahlaki ve etik ölçüler ile ilgili konular.

e- Geçmiş ümmetler ve onlara gönderilen peygamberler ile ilgili tarihi kıssalar ve meseller.

Daha sonraları imani konularla kelamcılar meşgul oldular. Diğer dört mesele üzerinde de fıkıhçılar çalıştılar. Onlar bunu yaparken seküler bir bilim anlayışına sapmadan sadece vahiy çerçevesinde bu konuları ele aldılar.

7. Kur'ân'ın Yorumu

Müslüman'ın inancına göre Kur'ân ilahi bir kaynağa sahip olmasına rağmen onlar Kur'ân'ın tefsirinde problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bazıları tefsir problemlerini Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) hayatta iken, konuyu ona danışarak çözmeyi denediler ki, meseleyi çözmeye yönelik gelen bir vahiy buna yeterli olmaktaydı. Sebeb-i nüzul bilgisi bir

âyetin anlamını aydınlatabilirdi. Bazı âyetler az da olsa kapalı veya çift anlamlar ifade edebiliyordu. Bu durumda diğer açık anlamlı âyetlerle tefsir ediliyorlardı. Nihayet bazı âyetler, sonradan vahy olunan âyetler tarafından nesh olundu. Bu problemlerle ilgili olarak İslâmî gruplar arasında karşılıklı tartışmalar yapılmaktadır. Bazı âyetler tefsirden muaftırlar. Bazı âyetler de bizzat kendisi açık anlamlıdır. Şayet kelimenin sözlük anlamı kelamî bir probleme sevk ediyorsa, âyetlere rivayet dayalı nakli manalar da verilir. Mesela "Allah'ın bir taht üzerinde oturması" kelime anlamıyla özellikle Allah'ın kudretinin görünüşü olarak anlaşılamazdı. Çünkü Allah, insana benzetilmiş olurdu. Bugün daha çok fundamentalist olarak bilinen diğer bazı gruplar mümkün olduğunca Kur'ân âyetlerini ve sözlük anlamlarını yerinde tutmayı denediler. Bu durum bugün ceza hukuku alanında da geçerlidir. İslâm hukuk anlayışı modern hukuk anlayışıyla çatışmaktan uzak tutulmaya gayret edilmektedir.

İslâm'da[854] Allah'ın kelamı Kur'ân'dır. Hristiyanlıkta ise Hz. İsa'dır. İlahi mesajın aracısı Hristiyanlıkta bakire Meryem'dir. İslâm'da ise bu bizzat Peygamberin kişiliğidir. Meryem'in bakire olmak mecburiyetinde olduğu gibi, Peygamber de okuma yazma bilmemesi sebebiyle ümmi olmak zorundadır. İlahi bir mesajı getiren insan temiz ve lekesiz olmalıdır. İlahi kelam kendisini anlamaya hazır olan temiz ve dokunulmamış insanın levhasına yazılabilir. İlahi bir kelam vucudi bir şekil aldığında onun temizliği insanın okuma yazma bilmeyen tabiatı vasıtasıyla sembolize edilmekte ve o peygamber Allah'ın kelamını insanlar arasında tebliğ etmekle görevlendirilmiş olmaktaydı. İnsan bir anda peygamberin ümmiliğini reddedip Meryem'in bakireliğini savunamaz. Her ikisi de bu gizli vahyin temel bir görünüşünü sembolize etmektedir. Bir defa daha anlaşıldı ki birinin kabul edilmezliğiyle diğerinin red edilmesi mümkün olmaz.

---

[854] Bu bölüm, Seyyid Hüseyin Nasr, *İdealler ve Gerçekler* (çev. Ahmet Özel) İstanbul, 1985, adlı kitabın İngilizce ve Almanca tercümelerinden alınmış, buna göre ilgili kilise kurumlarının Müslüman yazarın konu hakkındaki görüşlerine değer verdikleri söylenebilir.

KAYNAKLAR

'Ak, Halid Abdrrahmân, *Usûlü't-Tefsîr ve Kavâ'iduhû*, Beyrut, 1986–1406.

Abdulahad, Davud, *Muhammed fi'l-Kitabi'l Mukaddes*, (Çev. Fehmi Şeyma), Doha, Katar, ?.

Abdulbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire, 1988-1408.

Abdullah, Muhammed Salim, Geschichte des İslâm in Deutschland, Graz, 1981.

Adıvar, A. Adnan, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İstanbul, 1969.

Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, I-III, Beyrut, ?.

Ahsan, M. Manazır, "*Frants Buhl*" Md., TDV İslâm Ansiklopedisi.

Akdemir, Sâlih, *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümeleri*, Ankara, 1989.

Ana Britanica, *Genel Kültür Ansiklopedisi*, İlgili Md., İstanbul, 1987.

Asım Efendi, (Ö.1236/1820), *Kâmûs Tercemesi*, I-IV, İstanbul, 1304.

Atay, Hüseyin – *Kutlay, Yaşar, Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Ankara, 1985.

Ateş, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, İstanbul, ?.

Aydar, Hidayet, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, İstanbul, 1996.

Aydın, Mehmet, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya, 1989.

Bauschke, Martin, *Jesus im Koran*, Köln, Weimer, Wien, 2001.

Bebel, August, *Hz. Muhammed ve Arap-İslâm Kültürü Dönemi*, (çev. Veysel Atayman), İstnbul, 2004, 175-176.

Beydâvî, el-Kâdî Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdillâh b. Ömer, (Ö.791/1388), *Envâru't- Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, İstanbul, ?.

Bilmen, Ö. Nasûhî, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul, 1973.

Binark, İsmet – Eren, Halit, *World Bibliography of Translations of the Meanings of The Holy Quran*, Printed Translations 1515-1980, İstanbul, 1986-1406.

Birışık, Abdulhamit, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân* (Batı Etkisinde Hint Kur'ân Araştırmaları), İstanbul, 2004, 80

Björkman, Walther, *Der Islam*, (Dergi), 1913.

Bobzin, Hartmut, *Der Koran*, Münih, 1999,

------, *Der Koran von Friedrich Rückert*, Würzburg, 1995.

------, *Mohammed*, Münih, 2000.

------, *Über Theoder Bibliander*, Arbeit am Koran, (1542/1543) ZDMG (Dergi), 1986.

Boisard, Marcel A., *Batı Dayatmacılığı ve İslâm*, (çev. D. Ahsen Batur), İstanbul, 2002.

Bolay, S. Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ankara, 1987.

Bormans, Mourice, *Wege zum christlich-İslâmischen Dialog*, Frankfurt, 1985.

Bozdağ, İsmet, *Tarih ve Medeniyet* (Dergi), Nisan, 1995, Sayı, 33.

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul, 1979.

Buhl, Frants, *Das Leben Muhammeds*, (Almanca çev. Heinrich Schaeder), Heidelberg, 1961.

Butterwort, Charles E. – Kesel, Blake Andre, *İslâm Felsefesinin Avrupa'ya Girişi*, (çev. Ö. M. Alper), İstanbul, 2001, 31.

Cardini, Franco, *Avrupa ve İslâm* (çev. Gürol Koca) İstanbul 2004, 121.

Cerrahoğlu, İsmail, *Batı'da Kur'ân Üzerine Araştırmalar*, Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı, XXXI.

------, *Tefsir Tarihi*, I-II, Ankara, 1988.

------, *Tefsir Usûlü*, Ankara 1976.

Cevdet, Paşa, Tezâkir, *40 Tetimme*, (Yay.: Cavid Baysun), Ankara 1967.

Cevherî, İsmail b. Hammad, (Ö.393/1002), *Tâcü'l-Lüğa ve Sıhâhu'l-Arabiyye*, I-IV, Beyrut, 1979-1399.

Cürcânî, *Şerif Ali bin Muhammed*, (Ö. 816/1413), Kitabu't-Tâ'rifât, ?, ?.

Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakim ve Meâl-i Kerîm*, I-III, İstanbul, 1980,

De Somogyi, Joseph, *Goldziher'in Biyografisi*, *İgnaz Goldziher*, Zahiriler, (çev. C. Tunç), Ankara, 1982.

Delhi'li Ramazan Efendi, *İzhâru'l-Hakk Tercümesi*, İstanbul 1972.

Demirci, Kürşad "*Deccâl*" Md., TDV İslâm Ansiklopedisi.

Deryâbâdî, Abdul Mecid, *The Holy Quran*, Lahor, 1943.

Doğrul, Ömer Rıza, *Kur'ân Nedir*? Ankara, 1967.

Heyet, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1986- 1989,

Draz, Abdullah, *Kur'âna Giriş*, (çev. Salih Akdemir), Ankara, 2000.

Ebû Hayyân, Muhammed bin Yusuf, el-Endülüsî (Ö. 754/1353), *el-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir*, Beyrut, 1992.

Eliade, Mircea- Couliano, Loan, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, (çev. Ali Erbaş), İstanbul, 1997.

Emir, Abdulaziz, *Dırâsât fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1983-1403.

Enay, Marc Edouard, Muhammed und Heilige Koran, Hamburg, 1995.

Endress, Gerhard, *Einführung in die İslâmische Geshichte*, Münih, 1982.

Erdem, H. Hüsnü, Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı, Ankara, 1985.

Fahreddin, Muhammed b. Ömer, er-Razi (Ö.606/ 1209), *Mefâtihu'l-Ğayb*, I-XXXII, Mısır, ?

Fâruki, İsmail Raci- Fâruki, Luis Lamia, *İslâm Kültür Atlası*, İstanbul, 1997.

Ficher, A. *Der Wert der Vorhandenen Koran Übersetzung und Sûre 111*, *Berichte über die Verhandlungen der Sächhischen Akademie der* Wissenschafften zu Leipzig, 1937, Sayı, 89.

Flügel, Gustav, *Concordantiae Corani Arabicae*, Leipzig, 1842.

Gätje, Helmut, *Zur Koranübersetzung von Rudi Paret, Bustan (Österreichische Zeitschrift Für Kultur*, Politik und Wirtschaft des İslâmischen

Länder, hrsg. von der Hammer – Prugstall Gesellschaft, Wien) 1965, Sayı, 6.

Gazali, Muhammed, *Kur'ân'ı Anlamada Yöntem* (çev. Emrullah İşler), İstanbul, 1998.

Glei, Reinhold, *Petrus Venarabilis Schriften Zum İslâm*, Altenberge, 1985.

Goldschmit, Lazarus, *Der Koran*, Berlin, 1916.

Goldziher, Ignaz, *Die Richtungen der Islamischen Koranauslegung*, Leiden, 1952.

------, *Klasik Arap Literatürü*, (çev. Azmi Yüksel-Rahmi Er) Ankara, 1993.

------, *Vorlesungen über den Islam*, Heidelberg, 1963.

------, *Muhammedanische Studien*, Hildesheim, 1961.

Gökberk, Macit, *Felsefenin Evrimi*, İstanbul, 1979.

Göker, Lütfi, *Fen Bilimleri Tarihi ve Türk İslâm Bilginlerinin Yeri*, İstanbul, 1998.

Görgün, Tahsin, "*Goldziher*" Md., TDV İslâm Ansiklopedisi.

Grigull, Theodor, *Der Koran*, Halle, 1924.

Grundmann, H., *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, 1958.

Güterbock, Carl, *Der İslâm im Lichte der byzanttiuschen polemik*, Berlin, 1912.

Hagemann, Ludwig, *Der Koran in verständnis und Kritik bei Nikolaus von Kues*, Frankfurt, 1976.

Hagemann, Ludwig, *Martin Luther und İslâm*, Altenberge, 1998.

------, *Christentum contra İslâm*, Darmstadt, 1999.

------, *Propheten-Zeugen des Glaubens*, Koranische und biblische Deutungen, Graz, Wien, Köln, 1985.

Hee-Soo Lee, *İslâm ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması*, Ankara, 1988.

Henning, Max, *Der Koran*, Leipzig, 1901.

Hermann, *Ursula, Deutsche Rechtschreibung*, Münih, 1994.

Hinckelmann, *Abraham, Al-Coranus*, Hamburg, 1694.

Hitti, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi* (çev. Salih Tuğ), I-IV, İstanbul, 1980.

Hofmann, Murad Wilfried, *Der Koran*, Münih, 1999.

Huber, Barbara, *Der İslâm*, Frankfurt 1993.

İbn Aşûr, Muhammed bin Tahir, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus, 1984.

İbn Kesir, Ebu'l-Fida, el-Hafız, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, 1997–1418.

İbn Mace, *Ebû Abdillah Muhammed bin Yezîd el-Kazvînî*, Sünen, ?, 1952-1372.

İbn Manzûr, Cemaleddin Muhammed b. Muharrem el-Ensârî, (Ö.711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1994–1414.

İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübra*, Beyrut, 1968.

İhsanoğlu, Ekmeleddîn, *World Bibliograply of Translations of The Meanings of The Holy Qur'an printed Translations* 1515-1980, İstanbul, 1986-1406.

İlmizade, Feyzullah el-Haseni, *Fethurrahman li Talib'i Ayati'l-Kur'ân*, Libya-Tunus, 1982.

İncil, *Yuhanna* (Türkçe), İstanbul, 1885–2001.

İncil, *Yuhanna*, (Arapça, el-Ahdu'l-Cedid), ?, ?.

İzmirli, İsmail Hakkı, *Meânî-i Kur'ân, Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercümesi*, I-II, İstanbul, 1927.

Kanar, Mehmet, "*Victor Chauvin*" Md., TDV İslâm Ansiklopedisi.

Karaarslan, Nasuhi Ü., "*İbnü'n-Nedîm*" Md., TDV İslâm Ansiklopedisi.

Keskioğlu, *Osman Nüzülünden Günümüze Kur'ân-ı Kerîm Bilgileri*, Ankara, 1987.

Kettânî, Abdulhayy, *Nizâmu'l-Hukûmeti'n-Nebeviyyeti, el-Müsemmâ et-Terâtibu'l-İdâriyye*, I-II, Beyrut, ?.

Khoury, Adel Theodor, *Der Koran Übersetzung und wissenschafftlichen Kommantar*, I-XI, Gütersloher, 1990–2001.

Khoury, Adel Theodor, *Der Koran*, Gütersloh, 1987.

Kurumbacher, Karl, *Geschicte der byzantinisehen Litaratur*, Münih, 1897.

Lewis, Bernard, *Tarihte Araplar* (çev. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara, 2001.

Lombard, Maurice, *İlk Zafer Yıllarında İslâm* (çev. Nezih Uzel), İstanbul, 1983.

Maher, Mustafa, Al-*Muntakhab Auswahl aus den Interpretationen des Hailigen Koran*, (Arabisch- Deutsch), Kahire 1999.

Martin Luthers Werke Weimar 1883.

Mau, Rudolf, *Luthers Stellung zu den Türken*. In: Leben und Werk Martin Luthers von 1526 bis 1546. Festgabe zum 500. Geburtstag, Hrsg. von Helmar Junghans Bd. I, Göttingen 1983,

Megerlin, M. *David Friedrich, Die Türkische Bibel Oder Des Korans*, Frankfurt/M, 1772.

Mevlânâ Sadru'd-Din, *Der Koran Arabisch-Deutsch Übersetzung*, Einleitung, und Erklärung, Lahor, 1964.

Meydan-Laraussa, *Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, İlgili Md., İstanbul, 1991.

Mez, Adam, *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyeti*, (çev. Salih Şaban), İstanbul, 2000.

Mommsen, Katharina, *Goethe und der İslâm*, Stuttgart, 1962.

Muahammed, Rasul, *Almanya'da İslâm'ı Seçenler*, İstanbul, 1984.

Muhammed, Esed, *Yolların Ayrılış Noktasında İslâm*, (çev. Hasyreddin Karaman), İstanbul, 2002.

------, *Kur'ân'ın Mesajı Meal-Tefsir* (çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk) I-III, İstanbul, 1999.

Muhammed, Hamidullah, *Aziz Kur'ân* (çev. Abdulaziz Hatip- Mahmut Kanık), İstanbul, 2000.

------, *el-Vesâiku's-Siyasiyye*, Beyrut, 1987.

------, *İslâm Peygamberi*, (çev. M. Said Mutlu) İstanbul, 1972.

------, *İslâm Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ) İstanbul. 1980.

------, *İslâm'a Giriş*, (çev. Kemal Kuşcu), Ankara, 1996.

------, *Kur'ân Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1993.

Müslim bin el-Haccâc, *Sahihu Müslim*, Beyrut, 1955.

Neccârî, Abdulhalim, *Ignaz Goldziher, İslâm Tefsir Ekolleri*, (Arapçadan çev. Mustafa İslâmoğlu), İstanbul, 1997.

Nesâî, el-Hâfiz Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, Mısır, ?.

Nicolaus von Kues, *Sichtung des Korans*, (Hrsg. :Ludwig Hagemann-Reinhold Glei) Hamburg, 1989.

Nöldeke, Theodor, *Geschichte des Qorans*, (Hrsg. : Friedrich Schwally), I-II, Hildesheim, 1961.

------, *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenchaft*, Strassburg, 1910.

Paret Rudi, *Der Koran Kommentar und Konkordanz*, Stuttgart, 1993.

------ , *Arabistik und İslâmkunde an deutschen Universitäten* (Deutsche Orientalisten seit Theodor Nöldeke), Wiesbaden, 1966.

------ , Der İslâm, *Zeitschrift für Geschichte und Kultur des İslâmischen Orients*, (Dergi), 1970.

------, *Der Koran* (Wege der Forschung), Darmstadt, 1975..

------, *Der Koran Übersetzung*, Stuttgart, 1996.

------, *Kur'ân Üzerine Makaleler* (çev. Ömer Özsoy), Ankara, 1995.

------, *Muhammed und Der Koran*, Stuttgart, 1972.

Petrus, Venerabilis, *Schriften zum İslâm*, (Latinceden çev. Reinhold Glei), Altenberge, 1985.

Pfannmüller, Gustav, *Handbuch der İslâm-Literatür*, Berlin, Leipzig, 1923

Ragıb, el-İsfahânî, *Müfredât*, (Th.: Saffvân Adnân Dâvûdî), Beyrut, 1992-1313.

Rotraud, Mielandt, *Offenbarung und Geschichte im Denken moderner Muslime*, Wiesbaden, 1971.

Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara 1986.

Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi*, Ortaçağ, İstanbul, 2000.

Said, Edward W., *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları* (çev. Berna Ünler), İstanbul, 2003.

Sale, George, *Der Koran* (çev.Theoder Arnold), Lemgo, 1746.

Sâlih, Muhammed Edîb, *Tefsiru'n-Nüsûs fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, I-II, Beyrut, 1984.

Sarıtoprak, Zeki "*Deccâl*" Md., TDV İslâm Ansiklopedisi.

Schimmel, Annemarie, *Der Koran von Max Henning*, Stuttgart, 1980.
------, *Der Koran*, Stuttgart, 1996.
------, *Jesus und Maria in der İslâmischen Mystik*, Münih, 1996.
------, Watt, M. W.- Welch Alford T., *Der Islam*, İslâmische Kultur, I- III, Stuttgart, 1990.
Schirrmacher, Christine, *Der İslâm Geschichte Lehre Unterschiede Zum Christentum*, 1-2, Stuttgart, 1994.
Schweer, Thomas, H. *Der Koran Vollständige Ausgabe*, München, 1992.
Schweigger, Salomon, *Alcoranus Mahomaticus*, Nürnberg, 1616, Ludwig
Sena, Cemil, *Büyük Filozoflar Ansiklopedisi*, İstanbul, 1969.
Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed (Ö.490/1096), *Mebsut*, I-XXX, Mısır, 1324-1331.
Sezgin, Fuad, *Biblographie der deutschsprachigen Arabistik* und İslâmkuude, Frankfurt /M, 1990.
Sıddıqî, Yusuf, *Sultan'nin Mekke'de yayınlanan "Al- Hadjj" adlı Arapça bir derginin İngilizce ekinde yayınlanan Kur'ân-ı Kerîm*, ?, ?.
Smith, Jonathan Riley-, *Haçlılar Kimlerdi*, (çev. Berna Kılınçer), İstanbul, 2005, 15.
Southern, Richard W. *Das İslâmbild des Mittelalters*, Stuttgart, 1981.
Sönmezsoy, Selahattin, *Kur'ân ve Oryantalistler*, Ankara, 1998.
Steiner, Rudolf, *Onbir Avrupa Mistiği*, çev. Selma Övünç, İstanbul, 2002.
Şeker, Mehmet – Kazıcı, Ziya, *İslâm-Türk Medeniyet Tarihi*, İstanbul, 1992.
Tehânevî, Muhammed b. Ali, (Ö.1158/1745), *Kitâbu Keşşâf-ı Istılâhâti'l-Fünûn*, I-II İstanbul, 1404-1984.
Togan, A. Zeki Velidi, *Kur'ân ve Türkler*, İstanbul, 1971.
Topaloğlu, Ahmet, Muhammed b. Hamza, *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'ân Tercümesi*, İstanbul, 1976.
Tuğlacı, Pars, *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, ?, 1980
Turgut, Ali, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, İstanbul, 1991, 223.
Ullmann, Ludwig, *Der Koran*, München, 1980.

Vogler, *Günther Luthers Geschichtsauffassung im Spiegel seines Türkenbildes*, In: 450 Jahre Reformation, 1967.

Voltaire, *Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler*, (Derleyen: Osman Yenseni), Ankara, 1969.

Von Denffer, Ahmad, *Der Koran*, die Heilige Schrift des İslâm in Deutscher Übertragung, İslâmabad-München, 1996.

Wahl, Samuel Friedsich Günther, *Der Koran*, Halle 1828.

Was Jeder vom, *İslâm Wissen Muss*, Gütersloh, 1995.

Watt, Montgomery W., - Welch, Alford T., *Der İslâm Muhammed und Frühzeit İslâmsches Recht, religiöses Leben*, I-III, Stutgart, 1980.

Watt, Montgomary W., *Der Einfluss des İslâm auf das europäische Mittelalter*, (İngilizceden çev. Holger Fliessbach) Berlin 1988.

------, *Muhammed'in Mekke'si*, (çev. M. Akif Ersin) Ankara, 1995.

------, *Der Einfluss des İslâm auf das europaische Mittelalter*, (Almancaya çev. Holger Fliessbach, Berlin, 1988,

------, *Müslüman-Hristiyan Diyalogu*, (Çev. Turan Koç), İstanbul, 1991.

------, *Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*, (çev. Ünal Çağlar) İstanbul, 2001.

------, *Kur'ân'a Giriş* (çev. Süleyman Kalkan) Ankara, 1998.

Weil, Gustav, *Historisch-kritische Einleitung in den Koran*, Bielfeld, 1844.

Wensinck, A. J., *Deutschen Literaturzeitung*, (Dergi), 1922.

Yaşar, Hüseyin, *Die Schwangerschaft Mariens und die Geburt Jesu aus der Sicht İslâmischer Theologie*, Journal für Religionskultur, Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main Nr. 53 (2002)

Yazır, Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-IX, İstanbul, ?

Yılmaz, Bayram, *Goethe ve İslâmiyet*, İstanbul, 1996.

Yılmaz, M. Nuri, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli*, Ankara, 1998.

Yusuf Ali, Abdullah (1872–1948), *The Illustrious Qur'an*, Lahor, 1935.

Zebîdî, Muhammed Mustafa (ö.1205/1791), *Tâcü'l-Arûs*, I-X, Beyrut, 1306.

Zehebî, Muhammed Hüseyn, *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn*, Kahire (?), 1976,

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, (ö.528/1133), *el-Keşşâf 'an Hakaikı't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, (Th.: Mustafa Hüseyin Ahmed) I-IV, İskenderiye, 1987-1407

Zerkeşî, Bedreddîn Muhammed b. Abdullah, (Ö.794/1391), *el-Burhan fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Tah.: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, I-IV, ?, ?.

Zöllner, Walter, Die *Gescgichte der Kreuzzüge*, Wiesbaden, ?.

İNDEKS[1]

[1] Kitapta, sık tekrar eden, İslâm, Arapça, Kur'ân ... gibi kelimeler, indekse alınmamıştır.

C

F

I

İ

J

K

L

M

N

O

Ö

P

R

S

Ş

T

W

Y

Z